

Књижевне
ВЕРТИКАЛЕ

Број 4-5 • септембар 2014. – април 2015.
ДРУШТВО КЊИЖЕВНИКА БЕОГРАДА

**Књижевни часопис
Година II Број 4/5
Септембар 2014 - април 2015**

**КЊИЖЕВНЕ
ВЕРТИКАЛЕ**

Друштво књижевника Београда

Poštovani čitaoci,

Pred Vama je dvobroj Vaših i naših *Književnih vertikala*.

Uredništvo se našlo pred nezahvalnim zadatkom da od velikog broja pristiglih priloga odabere one koji će, pored književnog kvaliteta, ispunjavati i druge estetsko-umetničke kriterijume o kojima smo pisali u prethodnim brojevima.

Za svaki broj stignu prilozi od nekoliko stotina (!!!) autora i veoma je teško ne prihvatiti neke veoma kvalitetne radove, ali smo ograničeni prostorom (ovaj dvobroj ima preko 300 stranica, više od toga ne bi išlo). Oni koji nisu, iz tog razloga, odabrani za ovaj broj a poslali su odlične priloge imaće novu šansu. Ovih dana počinje sa radom izdavačka delatnost DKB-a, radiće se zbornici, objavljiivaće knjige, a urednici će stupiti u kontakt sa onim stvaraocima koji, po njihovom mišljenju, to zavređuju.

Molimo književne stvaraoce-saradnike da imaju razumevanja, da ne odustaju i da i dalje šalju što kvalitetnije priloge kako bismo mogli izabrati najbolje i zajedničkim snagama stigli do zacrtanog cilja – reprezentativnog književnog časopisa. Na taj način svi ćemo, zajedno sa našim izdavačem *Društvom književnika Beograda* doprineti poboljšanju stanja na našoj književnoj sceni. Umesto skribomanije i veličanja lažnih vrednosti potrudićemo se da savremena književna reč zadobije zasluženu pažnju koju je imala među čitaocima.

Dragi književnici, Vi nam svoje radove i dalje šaljite elektronskim putem (***drustvokb@gmail.com***), a Vi, dragi čitaoci, posećujte naš sajt (***www.dkbg.tk***). Nažalost, mi smo tek počeli sa radom i nismo u mogućnosti, iz dobro znanih razloga, jer delimo sudbinu srpske književnosti koja se nalazi u krizi, da honorarišemo autore i delimo besplatne primerke časopisa, ali se nadamo da ćemo to biti u prilici u što skorijoj budućnosti.

Na kraju – pišite nam, kritikujte, predlažite i doprinosite da svaki sledeći broj *Književnih vertikala* bude još bolji...

Do sledećeg broja

Uredništvo

ПРОЗНЕ ВЕРТИКАЛЕ

Marijan Miloš

IGRA ČUTANJA

Mrzim ovo jebeno mesto. Ko ga, uostalom, i ne bi mrzeo? Često me budi grmljavina aviona negde nada mnom... taj zvuk, te vibracije koje ti iritiraju bubnu opnu i prodiru u lobanju – kao mali bubanj negde duboko u glavi koji ne prestaje da lupa.

Brujanje dizel motora odzvanja ovim praznim betonskim ćelijama i širi se tamnicom, zahvatajući svaki kutak vlažan od vode koja probija put kroz zemlju i tri metra armiranog betona, i kaplje... i kaplje... i kaplje. Odbrojavam sekunde između svake kapi koja poput malja udara u pod, i malo po malo probija sebi novi put... do samog središta Zemlje. Izluđuje te načisto i drži budnim... jer nema spavanja. Ne na ovom mestu. Ne zbog onog sa čim ćeš biti suočen uskoro ili daleko u budućnosti. San je koncept u tolikoj meri zaboravljen da više ni ne postoji... postoji samo kao sećanje, neko daleko sećanje na odmor i osećaj sigurnosti u toploj postelji.

Na to i računaju – čekaju da dostigneš tačku pucanja, relativnu za svakog čoveka, gde bi te dočekali i slomili... naterali da progovoriš. A svi progovore na kraju – kroz jecaje i težak kašalj uspeju da razaberu dovoljno reči da sastave relativnu informaciju, dok ih konačno ne počneš moliti za slobodu ili smrt, kao vid oslobođenja iz ovog psihološkog pakla. Kupe te obećanjima normalnijeg mesta za život i sna... jer na ovakvom mestu, gde sunčevi zraci, dnevna svetlost i svež vazduh postoje samo u tvojoj mašti i žudnji da ih ponovo iskusiš, na mestu gde je tama nešto na šta si se odavno navikao – nema počinka. Kako ironično.

Sijalica na sred plafona je jedini izvor života. Povremeno zatreperi i zaklati se od eksplozije granate negde iznad... ali njeno svetlo se postepeno gasi i bleđi, poput tebe. To i očekuju – dok ne kreneš na kolenima da ih moliš da te ožive i pruže spasenje i *oni tebi* učine uslugu i oslobode te... oni su tvoj Bog, tvoja pravda, ruka koja

odlučuje kada i da li da te nahrani danas. Ne znaš ko su; znaš samo da u potpunosti zavisiš od njih i da im tvoj život ne znači ništa... dok ne progovoriš i izdaš dugogodišnje prijatelje, što nisam mogao dozvoliti sebi... nikada. Neću još dugo živeti, bio sam svestan toga. Ali ideja i nada i ideal za koji živimo i dišemo i, na samom kraju, ginemo, mora opstati. Svim silama se moramo potruditi da nas nadživi. To nam *ne smeju* oduzeti... a pokušavaju. O, i te kako pokušavaju. Misle da će naš boravak u ovom podzemnom zatvoru uspeti da nas slomi i natera da izdamo nešto što prevazilazi našu skromnu egzistenciju, nešto *mного* veće od nas... razlog zašto se borimo i ginemo i trunemo poput pacova u ovom podrumu punom vlage i buđi... i smrti.

Noćima ležim budan na tvrdim daskama kreveta slušajući krike očaja, krike bola... eho poslednjeg otpora koji je umirujući čovek u stanju da pruži dok ga krupni čuvari izvlače iz ćelije i vuku kroz hodnik pred streljački vod, na sledeću fazu mučenja i ispitivanja ili slobodu... niko nije znao gde ih odvođe, čak ni pobunjenici. Neizvesnost sudbine nad kojom nemaš ni trunku kontrole... neizvesnost koju svedoče tragovi ogrebotina od noktiju po zidu hodnika, te linije krvi i bleđi otisci otpora i pokušaja da se zadrže za krhki malter zida, dok ih vuku za noge i povremeno šutiraju kako bi ih učutkali i naterali da se povinuju narednjima i toj nezaustavljivoj moći diktature koja je svetu nametnuta silom.

Ne znam tačno gde se nalazim, ne znam više ni koji je dan niti da li je dan ili noć... duge godine su prestale sebe da broje, kao i ja. Znam samo da nas je sve manje... sve manje pobunjenika iz kojih se trude da izmuče priznanje ili planove koje planiraju da osujete. Sve nas više odvođe, a sve manje vraćaju u ćelije... u poslednje vreme, ne vraćaju nikoga. Ćelije ostaju prazne i ogolele poput kamena, sa pokojim dokazom da je jedno ljudsko biće tu boravilo i trulilo *godinama*, tragom koji ubrzo speru hladnom vodom iz creva. Bolje tretiraju prostoriju zasićenu vlagom i vekovima ustajalim vazduhom nego čoveka koji diše... a diše iz jednog jedinog razloga – zbog ideala i ideje koju svim silama pokušava da zaboravi kako je ne bi silom izvukli iz njega i oduzeli mu razlog za koji postoji i za koji je spreman da položi sopstveni život; da mu ne bi oduzeli nadu da će jednog dana izaći odavde i priključiti se nekom preostalom džepu otpora. Otpor se i dalje pruža, sudeći po prigušenoj tutnjavi bitke i ratne mašine nad nama...otpor još postoji. Ideja da ćeš se pridružiti saborcima i nastaviti borbu postaje sve više suluda kako vreme odmiče – nalaziš se u

podzemnom bunkeru duboko ispod bojnog polja, daleko od rata koji besni... za tebe, rat je gotov. Odavno završen. Koliko si bezbedno ušuškan pod zemljom, toliko i ne postojiš... čovek uskraćen slobode mišljenja, izražavanja i borbe protiv sistema koji sada vlada svetom i polako pokorava svaki njegov ćošak prepun ljudi poput nas... ljudi sa vatrom u sebi koji žele da naprave razliku, da se suprotstave toj mašini rata i kažu 'da, ovo je moje mesto pod suncem. Da, boriću se njega do zadnje kapi krvi koja struji mojim telom.' Onemogućen si, sklonjen i onesposobljen za otpor... makar tako misle. Dokle god imamo preostalog daha u plućima i života u venama, svaki čovek ovde i dalje pruža otpor na jedini mogući način – svojim nepokolebljivim prkosom i neizrečenim zavetom na ćutanje... i tu moramo istrajati. Moramo.

Postalo je pitanje vremena... srce mi preskoči otkucaj svaki put kad čujem teške korake stražara i zveckanje ključeva kako nonšalantno prolaze hodnikom koji povezuje ćelije... na trenutak zaboravim na hladne okove koji mi se usecaju u zglobove i fokusiram pogled na siva vrata svog zatočeništva... koraci prolaze negde iza njih i udaljavaju se... smenjuje ih cviljenje rđe šarki nekih drugih vrata. Nekada urlik, nekada odjek vriska, nekada eksplozija metka koja te trgne i oštro odzvoni u ušima. Odbačena čaura se poput dečje čigre kotrlja po podu i... utihne... kao i krici u večitoj noći ove ustanove.

Sve manje ljudi preostaje za ispitivanje... samo je pitanje vremena kada će otvoriti moja vrata i zameniti ovaj vid zarobljenišтва drugim, primamljivo nudeći bolje uslove za život, čak i slobodu za koju znaš da ne smeju da pruže... ponuda je jednostavna – pričaj i ideš odavde. Da li u vreći za telo ili kao slobodan čovek, *ne možeš* znati dok ne bude prekasno.

Čujem koračanje negde iza zida koji sam godinama imao privilegiju da proučim, svaki zarez, svaku pukotinu... i čekam. Čekam neizbežno. Čekam škripu svojih vrata...

Čujem zvuk metala kako se savija pod pritiskom zemlje nad nama... Imaš utisak da je neka enormna masa uznemirena i sada se kreće van kontrole nad ovim ambisom bez dna. Nešto se događa tamo gore, osećam. *Znam* to. Nešto se kreće van granica ovog kompleksa i čini čak i stražare nervoznim, koliko god bili skriveni od pogleda i ušuškani... buka koju pravi mehanizam rata i opor miris baruta dopire do nas, gde se vodi jedna potpuno drugačija vrsta rata – borba umova, intelekta i zdravog razuma. Pasivni psihološki duel između stanara ovog brloga oko potpisanog priznanja. Vrediš samo koliko

relevantnog možeš da izgovoriš – stoga, daješ im malo po malo, dozirano ih hraniš govornima koja zagrizu i kupiš sebi i drugima vremena. Oni nisu budale – znaju da nismo ni mi – zato nas ne uzimaju zdravo za gotovo, znajući da se informacije o kretanjima trupa, tajnim skrovištima i planovi sabotaze nalaze potisnuti negde duboko u našoj svesti... i samo čekaju da ih pustiš da isplivaju. Znaju da znam iako godinama ćutim... nadaju se da će to izvući.

Dolaze po mene, naslućujem po hodu onog debelog stražara – njega uvek šalju po zatvorenika za interogaciju. Na mene je konačno došao red... oh, koliko sam dugo strepio od toga... koliko dugo su me držali u neizvesnosti... to je tačno gde i hoće da budeš. Drže te u konstantnom strahu i neizvesnosti. Drže te u šaci... *poseduju* te. Njihov si i mogu sa tobom raditi šta god požele. O, nisu oni zaboravili... dugo sam se pripremao za ono sa čim ću se suočiti – sa nevidljivim neprijateljem koji se otkriva u poslednjem trenutku...

Koraci su se pomicali i postajali glasniji... moj je red. Strah mi je zadržavao dah u plućima... posmatrao sam čelične oplate vrata i kao životinja pokušavao da počupam lance iz zemlje... koračanje zastade pred mojom ćelijom. Zveckanje ključeva u rukama stražara. Džimi, moj pacov i moj jedini prijatelj, stade pred moje noge i ovlaš onjuši vazduh među nama... brkovi mu zaigraše od uzbuđenja – potencijalni obrok je sedeo ispred njega. Moj jedini prijatelj, a smatrao me je kao lak plen ako me klonulog bace nazad u ovu ćeliju... Ali on je samo životinja, šta on zna? Više sam se bojao druge vrste životinja u uniformama koje patroliraju ovim mestom.

Ključ je kliknuo i pokrenuo mehanizam brave. Dolaze...

***

Mora da je prošlo nekoliko dana od kad su me izvukli iz ćelije... ali ko još broji na ovom mestu gde je vreme stalo, gde vreme ni ne postoji? Slika stražara kako hrli ka meni je zadnje čega se sećam...

Užasna glavobolja mi je poželela toplu dobrodošlicu u novu prostoriju. Ruke privezane za stolicu, čvršće nego što je potrebno, sijalica nad glavom mi je blještala svetlo direktno u oči... na trenutak pomislih da je sunce. Otok me je sprečavao da gledam kroz papke desnog oka – kao da virim kroz namaknute roletne i pokušavam da razaznam spoljašnji svet – verovatno od udarca, nisam mogao biti siguran. Krv iz razbijene arkade je kapljala po dugoj bradi, sedoj i

zarasloj poput korova...jednosmerno staklo preda mnom pružilo mi je odraz mog lika – sliku čoveka kog više nisam prepoznavao... protraćene godine su uzele svoj danak. Poput Narcisa, nisam mogao odvojiti oči sa odsjaja čoveka na staklu... proučavao mi je lice ispijeno od umora i dehidracije. Beživotne oči sa crnim krugovima ispod njih su se pitale ko je ovaj čovek... zadnji put me je proučavao mladić, pun snage, zgodan i jak, a sada ga je zamenio starac sa prosedom kosom i upalim obrazima... bio sam u prevelikom šoku da bih bio šokiran.

‘Mislim da je došao svesti. Vreme je,’ prigušen glas dopre iza vrata.

Kazaljke na časovniku iznad jednosmernog stakla nisu se micale. Stale su na 0307...

Krupna oficirska uniforma je našla svoj put od vrata do stolice naspram moje. U sebi sam ponavljao razlog zašto sam ovde... hah, kao da bih mogao zaboraviti! Upravo iz tog razloga nisam smeo govoriti, ma šta da mi se dogodi.

‘Ne vidim razlog zašto bi bio vezan,’ reče oficir i ključem oslobodi lisice na mojim zglobovima. Stražar zakorači u prostoriju kako bi zalupio čelična vrata za njim.

Oficir ispusti uzdah udobno nameštajući debelu guzicu u fotelju. Ukrstio je prste na stomaku i neko vreme me je proučavao sa znatiželjom i nakrivljenom glavom.

Ne govori ništa, ne govori ništa... ne daj mu to zadovoljstvo.

‘Kako se zoveš?’, prekide tišinu.

Samo sam ćutao i gledao ga. Nije mi bila namera da progovorim reč.

‘Hajde, možeš mi makar reći svoje ime.’

Nema ništa loše u tome da mu ipak kažem ‘Zatvorenik 1284.’ Začudih se kako mi glas zvuči drukčije, nekako hrapavo.

Zakikotao se ‘Znam koji si broj... zanima me tvoje ime?’

Zabrinuh se – da li nisam znao ili nisam hteo da kažem? Što sam se više trudio, to je bilo sve teže da ga se uopšte setim. Vreme od tebe pravi deo sistema i oduzima identitet; samo si broj, oznaka na kratkoj listi zatvorenika, stanar koji zauzima jedan mali deo ovog zatvorskog kompleksa...ne smatraš se čovekom - nemaš ime.

‘Nemoj mi reći da ne znaš? O, prijatelju... u redu, bacimo se na posao,’ reče i hitro preusmeri pogled na list papira izdvojen iz uredne gomile u fascikli. Detaljno je iščitavao nasumične pasuse. U rukama je držao moje podatke, moju istoriju zločina i nasilnosti, psihološki

profil, sve... moj ceo život. Znali su o meni više od mene. Zbilja uznemiravajuća misao. Držali su me u šaci.

Ali, jedina stvar koju nisu znali je ono što znam. To mi je davalo prednost... ne zadugo, međutim.

‘Slušaj, prijatelju, ja n...’

‘Šta ste uradili s mojim pacovom?’, prekidoh ga.

Podigao je obrvu ‘Sa čim?’

‘Sa mojim pacovom, Džimijem. Bio je sa mnom u ćeliji.’

Pokušao je da sabere misli na trenutak. Verovatno je bio podjednako zbunjen kao i ja...

Eto me, sedim pred oficirom za ispitivanje, možda se suočavam sa smrću ili nečim gorim uskoro, a brinem se za životinju.

‘Sa pacovom, Džimijem... ah, pacov Džimi! Da... uzeli smo ga na čuvanje. Na sigurnom je, ne brini.’

‘Lažeš me.’

Blago je nakrivio glavu ‘*Da li te lažem?*’

Popreko smo se gledali. Preko puta stola je sedeo prvi čovek sa kojim razgovaram nakon dugo vremena... nemam ništa lično protiv njega, samo što... tražiće nešto što ne mogu da dam, nešto što ne smem da dam, to je sve.

Coknuo je i spustio pogled na drugo parče papira ‘Ovde piše da si uhvaćen tokom pobuna u Marseju. Da li je to tačno?’

Nije dobio odgovor.

‘Piše da si uhvaćen na ulici među svim ostalim pobunjenicima... pokušavajući da spasiš psa lutalicu da ga ne pregaze? Dopusti mi da bolje razumem – ti si, pored sve one gužve i haosa, ljude tuku i ubijaju oko tebe... ti si u sred svega toga stao da spasiš običnu džukelu? Životinju koja je verovatno već uginula? Ti si *zbog toga* bio uhapšen? Tu si napravio grešku, prijatelju – izdvojio si se od ostalih i bio primećen... u izveštaju piše da si se divljački otimao. Tri policajca su te jedva obuzdala i privela, dok si se trudio da zaštitiš jednog... jednog uličnog kera. Nikako mi nije jasno – zašto ker? Zašto nisi spasio nekog od ljudi koji su umirali oko tebe?’

‘Životinje nikom ništa nisu skrivile. Ne zaslužuju da umru.’

‘Ni ljudi ne zaslužuju da umru, rekao bih,’ odvrati.

‘Ne svi.’

Blag osmeh mu se razvuče preko usana: ‘Da li misliš da ti zaslužuješ da umreš?’

‘Mislim da vam više vredim živ nego mrtav.’

‘Lukav odgovor... ali vidiš, tu grešiš. Predugo si ovde... i nisi propevao! Nisi nam dao *ništa*. Beskoristan si. Zauzimaš ćeliju nekom budućem zatvoreniku.’

‘Odlično’, rekoh prkosno.

Ivica usne mu se podigne u kez. Gurnuo je parče papira, neku vrstu formalnog dokumenta, preko stola: ‘Da li znaš šta je ovo?’

Bacih pogled na papir nezainteresovano.

‘Ovo je otpusnica – treba samo da se potpišem na ovu liniju ovde i slobodan si čovek. Išetaćeš odavde kao muškarac... niko neće znati da si progovorio. Moći ćeš da kažeš da si uspeo da pobegneš.’

‘Odavde? Šališ se... Pobegao sam iz mnogih *vaših* zatvora, ali ovaj je dobar. Zaista dobar, moram priznati. Niko sa radnom moždanom ćelijom ne bi poverovao.’

‘Onda znaš šta ti je činiti’, odlučno me pogleda.

‘Znam.’

Gurnuo je još jedan papir pre mene: ‘Ovo je druga vrsta dokumenta. Ovlašćen sam da potpišem jedan od ova dva. Znaš li šta piše na ovom?’

Mogao sam pretpostaviti, ali držao sam usta zatvorena i kontakt očima neprekinut.

‘Ovo je dokument za izvršenje smrtne kazne... streljački vod čeka u pripravnosti dole niz hodnik. Ako napišem svoje ime ovde, kroz pet minuta ćeš leđima biti naslonjen uza zid i streljan. Da li želiš da se to dogodi? Pretpostavljam da ne... ovo je tvoja poslednja prilika. Reci mi šta želim da čujem ili si završio. Imao si previše vremena da razmisliš. Šta će biti? Da li ćeš biti slobodan čovek ili ušetati u prostoriju smrti? Tvoj je izbor.’

Kliktao je olovkom u nestrpljenju, spreman da obeleži jedan od dva dokumenta pred sobom. Skenirao sam prvo jedan pa drugi – jedan me vodi nazad na površinu, a drugi u sigurnu smrt.

Ah kakva jednostavnost! Birokratsko određivanje sudbine čovekovog života. Jednim pokretom olovke ljudsko biće živi... ili umire. Kakva genijalnost, kakva moć u rukama!

‘Reci mi imena ljudi u tvojoj organizaciji i slobodan si.’

Primamljiva ponuda, moram priznati. Šta sve ne bih dao da još jednom udahnem svež vazduh, da iskusim onaj hladan vetar i spokoj pred prvi sneg, da vidim prijatelje i porazgovaram sa njima uz čašu piva... da ponovo kao slobodan muškarac hodam ulicama.

Pao sam u iskušenje... bilo je tako jednostavno – izgovorim par imena i neću više morati da zamišljam. Okovi su predugo teretili ove ruke.

Bilo kakva sudbina je bolja od ovog mesta.

Ali, tada shvatih nepobitnu činjenicu – svet nije kakav se sećam. Vazduh je kontaminiran otrovnim gasovima. Prijatelji su odavno poubijani... jedini sam preostao. Slobodan muškarac hoda ulicama... hah, misli baš umeju da odlutaju i preoblikuju realnost. Stvari nikada više neće biti iste. Svet kakav pamtim odavno ne postoji.

Ali želim da živim. Ne želim da ostanem ovde, ne želim da izdam saborce... težak izbor. Ne, ne smem pokleknuti pred iskušenjem! Koliko god bolno bilo.

Blefiraju. Vratice me u ćeliju i ja ću nastaviti da ćutim... koliko god dugo trebalo.

‘Reci mi’, prekide moje razmišljanje i dugu tišinu za stolom.

Pogledah smrti pravo u oči. Dostigoh onu tačku pucanja. Da li su neke stvari vredne ultimativne žrtve? Da li neke ideale treba braniti životom? I, pre svega, da li će smrt značiti išta više od još jednog protraćenog života?

‘Reci mi!’, zarezha.

‘Ne.’

‘Ne? U redu. Straža!’

Dva stražara sa puškama su uletela u prostoriju, spremni za izvršavanje naređenja. Moja sudbina je zapečaćena.

‘Vodite ovog čoveka na streljanje!’

Ne odvajajući pogled sa rasutih papira po stolu, zaustavio nas je ispred vrata rečima

‘Reci mi samo jednu stvar, prijatelju – *zašto* si spasao onog psa tokom nereda? Ne mogu da razumem.’

Okrenuo sam glavu koliko sam mogao od dva stražara koji su me držali pod ruku i rekao: ‘Ljudi kao ti nikada i neće razumeti.’

Praktično su me vukli kroz dugačak hodnik. Da li sam upravo napravio najveću grešku? Da li sam upravo zamenio svoj život za spisak verovatno davno pomrlih ljudi?

Hitali smo pored ogrebotina noktiju po zidu... zaokupili su mi pažnju. Tada mi bol prostreli grudi – želja za životom. Nisam želeo da budem streljan u nekom usranom podrumu. Nisam želeo tako da završim. Želeo sam da živim! Želeo sam da dišem punim plućima! Želeo sam da ponovo budem u stanju da trčim i vičem iz sveg glasa

dok eho ne krene da odjekuje planinama! Konačno sam razumeo ogrebotine po zidu.

Da li otići tiho u noć, zategnutih okova, pognute glave i spuštenih ramena? Polako i bez otpora koračajući marš smrti? Ili ostaviti svoj trag, makar i na betonu podzemlja, koliko god bio beznačajan, trag da si ikada postojao i boravio ovde?

Ne. Moja glava je podignuta a otpor tih...najgori od svih otpora... najdostojanstveniji i najprkosniji. Onaj što ih najviše iritira jer znaju da znaš... ali držiš usta čvrsto zatvorena.

Čuo sam za lažna pogubljenja, gde te odvedu pred streljački vod i isceniraju tvoje ubistvo... stave ti povez na oči, očitaju poslednju molitvu... i opale ćorke. Čisto da se upišaš u gaće od straha i kažeš sve što znaš samo zato što su bili dovoljno milosrdni da ti poštede život... i ti si im navodno zahvalan zbog toga.

Oficir nije potpisao nijedan papir na moje oči. Papiri su možda čista glupost, recept za kolač napisan na meni nepoznatom jeziku. Stražari se ne ponašaju ozbiljno, kao da nekog odvođe u smrt... možda ću se suočiti sa deset ćoraka i mokrim gaćama kroz pet minuta.

A možda ću ležati mrtav na nekom podu prljavom od sasušene krvi dok me život bude napuštao... ne možeš znati dok ne bude prekasno. Čak i pred sigurnu smrt, drže te u neizvesnosti.

Na kraju hodnika skrenusmo desno uz neke stepenice. Da li je moguće? Penjali smo se ka površini! Miris prolećnog dana mi ispuni nozdrve...dnevno svetlo napokon!

Iza vrata na vrhu stepeništa čekao nas je dugačak hodnik. Pa još jedan... pa još jedan. Iza svakih vrata, očekivao sam zrake sunca da mi obasjaju lice... ali ostadoh razočaran.

Zakoračili smo u jednu dugačku ćeliju, podjednako sivu i beživotnu. Sa leve strane – red od deset uniformisanih vojnika sa karabinom u ruci. Sa desne strane – zid izrešetan mecima i betonski pod sveže spran crevom od povraćke i krvi. Nemoguće.

Žicu su mi gotovo usekli u ruke iza leđa. Srce mi je udaralo toliko jako i brzo da sam osetio odoru na grudima kako poigrava u srčanom ritmu. Namakli su mi crnu vreću na glavu i naslonili me leđima na zid.

Sve je crno. Čujem komešanje vojnika sa druge strane vreće.

Da li je to to? Da li je ovo moj kraj? Da li će moje pogubljenje biti lažno?

Ukoliko nije, ukoliko kroz minut od ovog trenutka ne budem disao, nalazim utehu u činjenici da nisam progovorio. Da sam ostao odan cilju i razlogu naše borbe ćutanjem. Muškarci i žene u našim redovima su prolazili kroz ovo, prihvatili sudbinu kakva god da je i stoički primili i udarce i olovo i sve što su bacili na njih... Ušetali su u isti betonski kavez znajući šta ih čeka sa ove strane rešetaka, sa uzdignutom bradom i širokim ramenima... i nisu se predali. To je hrabrost.

Puške se repetiraju. To me je trglo iz misli... nadao sam se da su ipak ćorci. Nisam želeo ovako da završim.

Svakim dubokim uzdahom vreća mi se lepila za usta... strah... ne postoji strah jači od straha za sopstveni život... prožimao me je svom silinom. Oh, kako sam poželeo ponovo da koračam kao slobodan čovek... srce je želelo da mi iskoči iz grudi od bola i žudnje za slobodom.

‘Nišani!’, glas odzvoni ćelijom.

Nada... hah, nada zbilja umire poslednja... nada će uvek postojati, kao i ljudi spremni da učine sve, čak i daju život za slobodu i mir kao viši cilj koji nas prevazilazi, nešto što *oni* nikada neće biti u stanju da pojme... Pesnica će ostati podignuta visoko u vazduhu.

Prkos je naše srednje ime.

Nema kompromisa, nema povlačenja, nema predaje...

‘Pali!’

...do smrti, a i dalje.

Радован Синђелић

УЛИЦА ФЕХЕРВАРИ

Идем улицом Фехервари. Подне је одавно прошло. Оголелих кестенова ред скупио се од хладноће. Ни једног листа нема на њима. Небо потамнело и спустило се ниско чини ми се на саме таласе Дунава. Јато белих облака журно одмиче ка југу. Спрема се киша. Касна јесен. Новембар месец. Ветар разноси последње мртве листове са ружиних стабала и свира кроз гвоздене шипке оградe одавно напуштене виле, поред које сад пролазим. Уморан сам. Уморан сам од терета живота и од терета година. Не мили ми се више ништа. И овај пут кући као да је сваки дан све дужи. Не волим јесен, нарочито не касну јесен. Кад сам био млад нисам је ни примећивао, није ми сметала, а сад кад се јесен мог живота приближава свом крају све су ми тежи и тежи кишни јесењи дани. Седамдесет и пет година сам роб Божији на овој земљи. Шта је седамдесет пет година? Само тренутак кратак као трептај ока. Борим се да ме не обузму сетне мисли, бежим од успомена, браним се од сећања. Сећања која ми се враћају, мени су немила. И кад ми у свест доплови неки радосни тренутак ја га покријем неком обичном свакодневном мисли. Оних људи које сам волео одавно више нема. Све што је прошло то је и умрло и траг му у мојим мислима годинама већ полако бледи и вене. Да ми није овог мог посла, не знам како бих живео, чини ми се полудео бих од сивила и једноличности свакодневнице, од празних дана и усамљености. Ко зна можда ће тако на крају и бити. У мојим годинама не би требало да радим, али хвала Богу памет ме још добро служи. Радим захваљујући начелнику наше градске болнице, сину мог старог пријатеља и мом некадашњем студенту Јанку. Радимо заједно у његовој приватној клиници, он пре подне, а ја поподне.

Јато голубова прхну са крова двоспратнице и уплаши ме. Из једне капије истрча пас, бијела рундава мешанка, пројури поред мене и нестале иза угла. Чудно како човек касно сазна како је сва лепота овог света у малим обичним стварима. Сваки дан прођем кроз овај парк. Крај опустеле камене фонтане увек буде јато голубова. Измрвим им две три земичке и посматрам их. Има међу њима један голуб који нема прсте на ногама. Гега се као човек. Некако је неугледан и перје му је прљаво али има неке лепе и тужне очи. Некада је мој брат држао голубове у свом белом голубарнику на нашем имању. Били су то другачији голубови него ови овде. Његови су били лепши, чистијег и сјајнијег перја, горди као паунови. Данас у парку нема голубова. Остављам им земичку на клупи и жури кући. Небо се спустило још ниже. Са Дунава се подигао снажан ветар. Улице су опустеле. У сусрет ми иде трамвај, стаје на станици, две жене излазе. Трамвај скреће лево и одлази. Као да ми се откиде део срца и као да паде на плочник. Некада сам и сам трчао за истим трамвајем и возач би стао, увек би стао, отворио би врата и рекао:

– Опет касните докторе, ако бисте рекли коју лепу реч о мени вашој домаћици Марији, и ако би она пристала да се уда за мене, поставио бих шине поред ваше куће и сваки дан бих вас бесплатно возио...

Тако се некад са мном шалио чика Павле. Одавно нема ни њега ни Марије. Марију је заменила госпођа Сабо. Она инсистира да је зовем Габријела. Ја то избегавам, њено име ме подсећа на неку другу Габријелу која ме је умало коштала живота. Госпођа Сабо или Габи како је понекад зовем је веома фина дама. Кад су јој се кћерке удале она је остала удовица и била је мало код једне мало код друге кћери све док им није одгајила децу. Обе кћери су имале имале по две девојчице. И кад су јој унукe отишле да студирају у Беч, госпођа Габи је одлучила да се повуче из њихових живота и да нађе себи пристојну службу. И ето већ десет година се дружимо она и ја. Она је веома пажљива жена, ево је стоји испред капије са великим црним кишобраном у руци, изашла је пред мене плашећи се да ме не ухвати плъусак. Чим смо крочили у кућу киша се спустила и лила је као из кабла. Осетио сам одмах мирис хране, топле ватре и влажних дрва, Атила птичар је залајао са врха степеница и појурио ми у сусрет. Скинуо сам капут и пожурио да се пресвучем. Мамио ме је

пријатан мирис гушчијег печења који се мешао са слатким мирисом резанаца са маком. Овде у овој старој кући све је било тако тихо и пријатно. Пошто је сутрадан била субота одлучих да никуд не идем до понедељка, да уопште не излазим из свог дома. Ипак нешто је сада било другачије него јутрос када сам кренуо на клинику.

– Да није неко долазио – питао сам госпођу Сабо. Она рече да није.

– Чини ми се као да осећам неки мирис, мирис неког дамског парфема...

– Нико није долазио господине Колоди. Требало је да дође наша сусетка госпођа Ема али је нема. Отићићу после ручка да је обиђем, бојим се да се није разболела. Луче се жалила на бол у прсима и кашљала је. Очекујете ли ви некога, господине докторе?

– Не, никога не очекујем.

Сат касније сео сам у своју фотељу крај камина и узео новине да прочитам. Атила ми је ставио главу на стопала и заспао. Госпођа Габи је склонила судове од ручка и отишла код комшинице. Нисам могао да се концентришем на читање. Атила се мешкољио у сну, кезио зубе и режао на неког кога је сањао. Пуцкетале су варнице у камину и влажне цепанице као да су шиштале и уздисале. Папагај се љуљао у свом кавезу и пречка на којој је стајао је скрипутала. Кад је папагај заспао његова љуљашка је ућутала, ватра се утишала, а Атила је престао да се врти. Тад ми се учинило исто. Да осим мене и Атиле има још некога у кући. Одложио сам новине. Ослушнух. Тишина је била превише мирна. Као да још некога има у соби, као да неко невидљив стоји у кућу и посматра нас сигуран да га нећемо видети. Скинуо сам наочари и ставио их на сто. Полако је падао мрак. У соби је било тихо и топло. Умириле су се и сенке у углу. Сан ме је полако хватао својим меканим мачијим шапама. Киша је падала и даље све јаче и јаче. Снажан звук ломљења стакла је одјекнуо кроз собу, скочих. Атила се пробудио и погледао ка прозору, и птица се пробудила и гледала је у истом правцу као и пас. Нешто црно је скочило на прозор и ударало у њега. Атила је уздахнуо и поново спустио главу на шапе први препознајући непознатог лармацију. – Па то је Фидел! – пао ми је камен са срца, црни мачор се вратио из скитње и лупао је на окно да га пустимо унутра. Отворих прозор и незахвални мачор је скочио

унутра, стресао мокро крзно и скочио баш на фотељу где сам ја до малопре седео и почео је да чисти крзно. Није било расправе са тим мачором, препустио сам му место и седох у другу наслоњачу поред прозора. Видео сам празну улицу, суеткино двориште и црвене кломпе госпође Сабо на трему. Киша је падала и даље. Заустио сам да питам свог мачка где се то он скитао, понекад сам разговарао са својим љубимцима и они су ми одговарали на свом језику, кад учини ми се да сам чуо звук кључа који се окреће у брави. Полако и само једном, као да је неко ставио кључ улазних врата у браву и окренуо га једном. Да би се врата откључала требало га је двапут окренути и ја сам ослушкивао тај други звук. Прошло је неколико тренутака, за то време погледао сам по дворишту и са свог места сам јасно видео да нико није ушао у наше двориште, нити је ико прошао стазом до трема. Кључ смо имали само домаћица и ја. Тад се сасвим јасно чуо и други окрет кључа, резак метални звук. Атила је подигао главу и начуљио уши у правцу улазних врата у ходнику. Брава се померила али се није чула шкрипа врата. Атила је поново спустио главу једнако гледајући у врата, мачак је и даље спокојно лизао мокро крзно.

– Да је неки странац они не би тако реаговали – помислио сам.

Црвене кломпе госпође Габријеле и даље су биле на трему комшијске куће. Киша је лила све јаче. Ослушкивао сам нећу ли чути нечије кораке у холу. Није се чуло ништа.

– Учинио ми се, само ми се учинило да сам нешто чуо. Али зашто Атила гледа у врата?

Погледах у сат. Поклопиле су се казаљке на пет часова и двадесет пет минута. Учинио ми се да сам нешто заборавио, нешто што је требало данас да урадим. Поновио сам у мислима цео свој данашњи дан. Видео сам суетку како прати госпођу Габи до капије. Киша је престала. Жене су стајале испред капије и разговарале не хајући за хладан ветар. Телефон је зазвонио. Звонио је дуго и упорно. Јавио сам се. Био је то мој пријатељ Јанко. Рекао је да би боље било да сутра одемо на гробље, пошто је време такво какво је, а и киша може опет почети да пада... Нисам га добро разумео о чему прича, шта смо се то ми договорили и зашто да идемо на гробље... кад поглед ми паде на календар који је стајао на столу и на коме сам црвеном оловком

заокружио данашњи датум осамнаести новембар. Осетио сам мирис таласа Дунава, мокре земље, воштаних свећа и вечно зеленог шимшира у алеји градског гробља. Спустих слушалицу. Госпођа Габи је ушла у дневну собу рекавши како је чула од сусетке да ће у понедељак пасти први снег. Видевши ме како стојим поред стола збуњен она се уплаши и упита шта се десило, да нисам чуо неку лошу вест јер је претпоставила да сам са неким причао телефоном. Слушалицу сам још увек држао у руци.

– Није се десило ништа – рекох јој – само сам заборавио да одем на гробље. На данашњи дан је умрла моја сестра, а и двадесет пет година је од како нема мог пријатеља Јана Харадија...

– И његове породице – додаде тихо госпођа Габи брзо се прекрстивши.

– И његове породице – поновио сам као у неком бунилу. Окренух се ка прозору, сумрак се полако спуштао, лени мачак је спавао на његовом месту, Атила је пратио наш разговор.

– Па отиђите сутра на гробље, сутра је субота дан мртвих, ако хоћете ићићу и ја са вама: казала је госпођа Габријела.

– Ово је први пут за толико година да сам заборавио на годишњицу... Није ми толико било за сестру, прошло је педесет година од њене смрти, растали смо се непомирени, њој тамо у Камаргу има ко упалити свећу јер наш најмлађи брат је жив и његова супруга је жива као и сва њихова деца и унучад. Јан Харади ми такође не би замерио, био је превише добар, превише наиван и честит човек, а његова Кати, е њој свећу палим само реда ради, зато што је њен гроб између два гроба људи које сам много волео.

– Али ти Ели како је могуће да сам заборавио дан твоје смрти? Ја сам заборавио, а Јанко није, а мени се увек чинило да сам те ја волео више...

И поново се сетих брата и његове пуне куће и још неких рођака и пријатеља са којима сам некад био близак, а онда смо се разродили и разишли и сви су имали неког свог ко је био са њима или је остао иза њих, а ја немам никог. Имао сам некад, али смрт је била бржа. Зажалио сам што сам позавидео брату и другим људима који ми нису ништа били криви. Моја зла коб је била таква да сам доносио само несрећу онима који су ме волели. Да бих скренуо ток својих суморних мисли упитах госпођу Габријелу да ли је закључала врата кад је пошла код сусетке.

– Наравно, ја увек закључам врата и носим свој кључ са собом – рекла је она – Зашто ме то питате?

Ништа нисам одговорио само сам одмахнуо руком. Напољу киша је поново почела да пада. И падала је дуго, дуго времена све док поноћ није минула. Спавали су слатким сном сви моји укућани и Атила птичар опружен поред камина који је сањао немирне снове, и папагај у својој крлетци од врбовог прућа и црни мачор који се склупчао на мом крилу, само ја нисам могао да спавам.

Dejana Milijić Subić

U IME BOGA

Kada je 1. septembra 1513. godine Vasko Nunjes de Balboa krenuo u pustolovinu probijanja Panamskog zemljouza, imao je nejasnu ideju da taj suludi poduhvat, kojim je pokušavao da preduhitri smrtnu presudu što je svakog trenutka trebalo da pristigne brodom iz Španije, pored nevidenog bogatstva može doneti i nešto o čemu ovaj lupež i probisvet nikada nije sanjao. Ali, prethodne noći jeste! Od snova Nunjes de Balboa nije previše očekivao; nije ih se, pritisnut svakodnevnim iskidanim epizodama i borbom za goli život, niti sećao. Ali, ovaj san je bio poseban.

Dok su ga, kao i svake noći, mučili nesnosni insekti i vlažna zapara sa Atlantika, Balboa je usnio ogromno, mirno, zejtinavo prostranstvo. A nad tom tihom, nepreglednom vodenom površinom, stajao je on, polučovek-polubog, dok su iznad njega treperile zvezde, čisto i jasno, kako jedino i mogu u mirnoj noći nad okeanom. Odnekud je dopirala anđeoska pesma koju je Nunjes de Balboa prepoznao u muzici talasa... i vetar se odjednom digao... i on je razaznao reči: Osana! Osana! Osana! Ali, u tom božanskom trenutku van vremena Balboa shvati da nije sam i, okrenuvši se, ugleda čoveka koji mu se približavao noseći u rukama nekakav zapis. Nije razaznao lice neznanca, ali ga je preplavilo osećanje gneva jer je uljez, očigledno, namerio da mu otme nešto što je oduvek njegovo, za šta je rođen i zbog čega je živio. I taj silan bes što ga obuze pokrenu orkanski vetar i zahvati neznanca koji u sledećem trenutku iščeznu u vrtlogu, a u rukama Balboe ostade žučkasti pergament, zapečaćen španskim kraljevskim žigom. Otvarao ga je polako, s dostojanstvenom mržnjom i naglo probuđenom svešću da je van domašaja svake odluke smrtnog čoveka. I kada je na pergamentu, pod slabim svetlom zvezdanog neba, ugledao ogroman preteći krst, Nunjes de Balboa se prkosno nasmejao. Kraljevsko dostojanstvo nemoćno je pred vlašću

Jednog i Najvećeg, i ne postoji ta oštrica sekire koja će na panju ostaviti glavu Besmrtnog! A on, razvlašćeni plemić, vucibatina, skitnica, prevarant, ali i ubica kraljevog guvernera Vasko Nunjes de Balboa, upravo je, milošću božijom, postao Osvajač Novog Ofira – obećane zlatne zemlje koja je ostala nedostupna čak i velikom Kolumbu. Ali, tada se „Osana!” pretvorila u nesnosnu, zaglušujuću buku i Balboa se probudio u postelji izgužvanoj poput neželjene oporuke. Iznenađeno je žmirkao u pravcu jakog svetla koje je dopiralo sa malenog bočnog prozorskog otvora, ali se, začudo, sna sećao do najbeznačajnije pojedinosti. Jedino mu nije bilo jasno zašto mu je, u snu, ideja o besmrtnosti i slavi bila draža od mogućnosti da se silno obogati u toj tajanstvenoj zlatnoj zemlji o kojoj je slušao legende od domorodaca.

Nunjes de Balboa je bio praktičan i delatan čovek, biće stvarnosti; zato je, razmislivši na trenutak, rešio da taj čudni san pokuša da zaboravi, ili bar da o njemu ne razmišlja. Ali, neprijatna slika sa kraljevom presudom opominjala ga je da uskoro može biti utamničen, a možda i pogubljen, i nagonila ga da ekspediciju organizuje brže no što je prethodno planirao. A, kada bi san i bio proročki, u šta je Balboa bio sklon da sumnja, nagoveštavao je jedan od mogućih načina da, za dogledno vreme, ostane živ, ako već ne može postati besmrtn.

Valjalo je raditi munjevito i presresti i poraziti neželjene obrte. Balboa zato otpremi pouzdanog čoveka koji će kralju odneti poruke privrženosti i odanosti i obećati mu basnoslovnu nagradu za strpljenje. Bio je uveren da će lakomost španske krune preduprediti izvršenje moguće kazne. Kupljeno vreme koje mu kralj, izvesno, neće odbiti (jer ga takva darežljivost ne obavezuje na ukidanje presude već na njeno odlaganje), Nunjesu de Balboi može doneti berićetan pronalazak, a možda i pomilovanje. Bila je to više nego primamljiva misija. Sa druge strane, mogućnost da slavom zamrači Kolumbovo otkriće, Vasku Nunjesu de Balboi nije značila puno, ali je godila sujeti. Bilo mu je zabavno da razmišlja o tome kako će naplatiti zvezdane trenutke božanske promisli, ali je, nekako, ta nagrada uvek imala materijalnu vrednost.

San je, dakle, trebalo zaboraviti što pre! I stoga je tog 1. septembra 1513. godine Balboa sazvao poslednji sastanak pred polazak, odabrao stotinak najsnažnijih ljudi i isto toliko lojalnih domorodaca i sa skromnim zalihama neophodnih potrepština i

neskrivenim entuzijazmom, otpočeo put u nepoznato. Uzdao se u povoljne vremenske prilike koje su obećavale da će putešestvije okončati pre monsunskih kiša. Pet dana potom kolona konkvistadora, vođena saveznikom, poglavicom Karetom, i praćena zaglušujućim lavežom čopora ogromnih lovačkih pasa spušta se u niziju budućeg Panamskog kanala.

Nedaće se smenjiju jedna za drugom. Tropska žega i malarični insekti uzimaju danak, ali ovi buntovnici i probisveti, naviknuti na sve nevolje sveta, napreduju polako, stisnutih zuba, krčeći nepregledno more lijana. Nunjesa de Balbou uskoro sustiže groznica, ali ga ne učini slabijim. Naprotiv! Ovaj avanturista i razbojnik staje na čelo kolone i, užagrenih očiju, odmarajući se svega nekoliko sati dnevno, tera iscrpljene ljude na marš.

Zapara i bolesna močvarna izmaglica, pod kapom džinovskog drveća čije visoke krošnje zaklanjaju sunce, nagoni Balbou u čudne halucinacije i snohvatice. On čas razgovara sa kraljem koji ga odlikuje najvišim ordenom za hrabrost, čas vidi sebe kako izdiše pod nemilosrdnim udarcima divljaka, ali ga najviše muči sećanje na onaj san i zaglušujuća pesma anđela od koje mu se čini da će mu se telo rastočiti, i da će se duša, nošena olujnim vetrom, čudnovato utopiti u zejtinavu mirnu površinu. I da bi odagnao moru na javi, Nunjes de Balboa još snažnije zamahuje rukama nateklim od ujeda insekata, krčeći lijane i šljapkajući po nepreglednim plićacima negostoljubivih močvarnih prostranstava. I čini mu se, tada, da su sekira i panj nagrada za pravoverne u poređenju sa mukama kroz koje upravo prolazi.

A, onda, devetog dana, iz neba provali kiša takvom žestinom da je ekspedicija morala zastati. Plićaci postadoše bujice i pred Balboom se ukaza nova prepreka – duboka, široka, hućna reka koju nisu mogli pobediti krhki i lagani mostovi od like što su ih indijanci na brzinu pravili.

U koloni konkvistadora zavlada najpre malodušje, a kada se indijanci uznemiriše i pobacaše koplja, i u suludom strahu polegaše u blatnjave prašumske brzake, ponosne španske osvajače porazi talas panike. U malaričnim halucinacijama, pod prigušenom dnevnom svetlošću, okruženi tajanstvenim močvarnim magluštinama, ljudi se konačno predadoše svojim najskrivenijim užasima i ličnim patnjama. Veliki strah ovlada misijom. I dok se Vasko Nunjes de Balboa, jedini donekle priseban, trudio da ubedi pratioce da se ne smeju predati jer predaja u prašumi znači sigurnu smrt, reka je i dalje volšebno bujala,

preteći da potopi skromni logor koji su u međuvremenu podigli. Najstariji indijanac je, presamićen, urlao nerazumljive molitve, ali je Balboa nekako shvatio kako domoroci veruju da su maršem kroz tišinu prašume oskrnavili sveti mir predaka i teritoriju vrhovnog božanstva i da su razgnevljeni bogovi poslali kaznu. U očajanju je urlao:

– Bednici! Zar ćete se predati?! Hoćete li dopustiti da prazno-verice i neukost indijanaca pobeđe ponosnu špansku krunu? Mislite li, zar, da će Jedini dopustiti da ga ponizi nekakav domorodački idol?! Mrcine, borite se za život!

Ali, dok je poslednjim snagama izgovarao tiradu u koju ni sam nije verovao, Balboom ovlada malarična slabost te se, poput svojih drugova, surva u mlako prašumsko blato. U istom trenutku anđeli zapevaše svoju nemilosrdnu pesmu od koje se Balboi stezalo srce, ali odmah zatim pred njim iskrсну neznanac iz sna. Nunjes de Balboa više nije bio siguran sanja li ili halucinira, ali to mu nije bilo ni važno. Ovoga puta pridošlica je sasvim mirno stajao pred njim, ne skrivajući lice i pružajući mu **onaj** pergament. Balboa sa iznenađenjem otkri da čovek nije španski glasnik već, verovatno, indijanski vrač. Lice neznanca bilo je zagonetno mirno, ili se Balboi tako činilo budući da je jedna polovina bila prekrivena belom, a druga crnom bojom. Ne pomerajući usne, Indijanac progovori na savršenom španskom jeziku:

– Bogovi se ljute... Previše si uzleteo, spusti se na zemlju. Shvati, najzad: nisi ti započeo misiju, ona je pokrenula tebe.

Pružajući mu žučkasti pergament, vrač nastavi:

– Zavetuj se i svom bogu i budi skroman. Pokorni sluga božije volje. I ništa ne radi osim toga. Prati znake...

Indijančevo telo se rasplinu u vazduhu i pre no što sasvim iščeznu, on još dobaci:

– I ne zaboravi žrtvu!

Nunjes de Balboa je kao hipnotisan zurio u zgužvano parče pergamenta na kojem je stajao onaj isti krst iz sna, ali je sada donosio sasvim novu poruku. Nije to više bila kazna španske kraljevske krune, već božiji prst i spasenje. Znak je predstavljao nacrт poprečne brane položene na uspravnu crtu koja je predstavljala reku. Valjalo je, dakle, bujicu ukrotiti jakom preprekom napravljenom od posećenog drveća, i preusmeriti je u drugom pravcu. Poduhvat za nadčoveka! Ali, nije li to, voljom Najmoćnijeg Vladara, upravo on, božiji izaslanik na zemlji, Vasko Nunjes de Balboa?!

Sa novom snagom jurio je na polumrtve patioce i vaskrsnuo ih iz malaričnog delirijuma. Ošamućeni ljudi ropski su se pokoravali čeličnoj volji svoga vođe i oni najjači i najizdržljiviji posegoše za sekirama i u divljem zanosu navališe na debelo, žilavo drveće. Trebalo je još nagovoriti i domoroce i Balboa ubedi Karetu kako je duhove predaka moguće umilostiviti žrtvom koju će prineti kada prepreku pobeđe.

Najzad, 16. septembra otpoče sudbonosna bitka sa prvom preprekom. Kada je nekoliko prvih debala dovučeno blizu vodene bujice, dogodi se čudo. Pomahnitala reka se iznenada smiri, a vodena masa poče da opada takvom brzinom da ljudi uskoro nisu imali razloga da postave branu. Ipak, Nunjes de Balboa je zahtevao da se posećenim deblima popreči blatnjavo korito u znak odanosti i hrišćanske pokornosti. Nad pobeđenom nemilosrdnom Prirodom bivši lupež, probisvet i ubica, zavetova se Bogu na večnu čistotu i odbijanje svih materijalnih nagrada i zaloga.

I ekspedicija, najzad, nastavi putešestvije. Uskoro teren postade neravan, a zatim otpoče uspon. Sledećeg dana umorni i bolesni ljudi osetiše tvrdo tlo pod nogama i shvatiše da za sobom ostavljaju bolesne baruštine zemljouza. Na prvoj čistini Balboa naredi da se postavi logor u kojem će ostaviti sve iscrpljene i bolesne, a sa onim najjačim nastaviti put u večnost.

Ali, te iste noći, pod mirnim zvezdanim nebom, napadoše ih neprijateljska plemena i ubiše nekoliko najboljih boraca. Ponovo nastala pometnja. Indijanci u pratnji ekspedicije odbiše da nastave put, zahtevajući da se obavi obećano ritualno žrtvovanje. Karetu je tvrdio da će se nedaće unedogled nastavljati dok se ne odobrovolje indijanski bogovi. Ovoga puta Nunjesu de Balboi nije mogao pomoći entuzijazam, niti ubedljivost, a na okrutnost je, pritešnjen sopstvenim zavetom, morao da zaboravi. Nanovo ga obuze očajanje, a sa njim se svom silinom povrati i nesnosna buka u glavi koja ga je dovodila do ludila. Balboa šakama pokri uši i baci se na kolena u prepokornoj molitvi. Kada je najzad otvorio oči, ponovo je pred njim stajala crnobela prikaza iz sna i nudila mu isti onaj zgužvani zamotuljak. Balboa nije morao da pogleda pergament, znao je koji je znak na njemu, ali, ovoga puta, nije mogao da pronikne u tajnu poruku koju mu je krst prenosio. Zato upitno pogleda vraća.

Gledajući ga prezrivo, sa visine, ovaj izusti:

– Ne zaboravi žrtvu! Milosrđe Boga daleko je od čovekovog poimanja. I zar u tvojoj Knjizi ne piše: *Slavite Gospoda... koji pobi Misir u prvencima njegovim, a Faraona i vojsku njegovu vrže u More Crveno, jer je doveka milost njegova*. Iskoristi sveto milosrđe i prinesi žrtvu...

I nanovo se Balboa, vođen uputstvima tajanstvenog glasnika, oseti krepak. Ogromna snaga prostruji njegovim udovima i obuze ga neobuzdana srdžba i osvetnički gnev. Dograbivši koplje, on uz divljački urlik poleti ka mestu na koje se povuklo indijansko ratničko pleme. Za njim se u divlju hajku, režeći i zavijajući, dade i čopor polugladnih lovačkih pasa. I dok je, penjući se uz okomitu strminu, Balboa, ko zna zbog čega, osećao sve veću razdražljivost i opsesivnu poterbu da krvlju domorodaca umilostivi Jedinog i Najmoćnijeg, praćen zaglušujućim lavežom pomahnitalog čopora, nije ni primetio kako se ka zemlji saginje i otpočinje četvoronožni trk uz brdo, i sam zavijajući pomamno.

Kada je, sledeći put, došao sebi, Balboa sa iznenađenjem otkri da je bitka dobijena i da je dvadesetak uspaničenih crvenokožaca privezano u krug na sred logora. Španci su ga puni oduševljenja i poniznosti tapkali po ramenima, grlili ga, i najzad ga ponesoše na rukama. I dok je trajalo slavlje zbog nenadano lake pobede, Balboa ipak primeti kako su psi čudnovato uznemireni, a indijanci u pratnji ekspedicije tihi i zamišljeni. Naročito mu pažnju privuče dubok i suzan Karetin pogled uperen u nebo, i učini mu se da u njegovim očima može pročitati strepnju, ali i prekora, a možda i preklinjanje upućeno nekome na nebu nastanjenom. Balboa se sa napregnutom pažnjom zagleda u zvezdani svod i prvi put jasno sagleda kako treperava svetlost iscertava ogroman božanski krst. I tada mu postade jasno o kakvoj je žrtvi neznanac iz sna govorio. Smesta naredi da se u centru logora pobodu krstovi u krug i da se za njih privežu zarobljeni neprijatelji.

I otpoče krvavi pir žrtvovanja. Balboa zapovedi da se na nemoćne domoroce puste polugladni lovački psi, a sam zauze počasno mesto sa kojeg će u miru posmatrati taj odvratni prizor. Već napola pomračenog uma, opijen – kako mu se činilo – božanskim nadahnućem, slavio je Boga Jedinog i njegovo pravedno milosrđe, ali ga je odnekud, u toj bogolikoj svemoći, progonio dubok, miran, ali i suzan Karetin pogled. Balboa u zanosu skoči sa prestola od like i zaurla put neba, nadjačavajući očajne krike ljudi koji su u mukama umirali na krstovima i urlanje ostrvljenih pasa-zveri:

– U ima Boga! U ima Boga Jedinoga! Slavite ime Njegovo! Osana! Osana! Osana!

Ali mu nebo, na kojem zvezde više nisu tvorile krst, vrati glas kao odjek. Nije to više bila anđeoska pesma, već podsmešljivo kikotanje u kojem Balboa prepoznaje eho sopstvene sumnje: o, sna... o, sna... o, sna...

Ipak, ništa ga više nije moglo zabrinuti, jer po prvi put jasno dokuči da je bogočovek, Izabranik i Naslednik. Trebalo je pronaći još onu mirnu zejtinavu površinu iz sna i – okončati misiju. Nikakva slava, nikakvo bogatstvo nisu više predstavljali izazov. Te noći, 24. septembra 1513. godine Vasko Nunjes de Balboa shvatio je da je i sam – Bog.

A smrtna presuda, zbog koje je na pohod pošao, učini mu se kao smešna i tašta igra malene zemaljske španske imperije...

Ujutru, vođen Karetinim uputstvima, Balboa odluči da uspon nastavi sam, ne bi li se na vrhu najzad suočio sa sopstvenom besmrtnošću. Valjalo je otkriti šta je iza brda!

Poslednjim snagama, iscrpljen dvadesetodnevnom bdenjem, stalnim naporima i groznicom, Vasko Nunjes de Balboa penje se na uzvišicu, ne znajući da će tako postati prvi Evropljanin koji će ugledati Tihi okean... Postaće poznat po Otkrovenju, ali ga to neće učiniti manje čovekom, a više Bogom. Ali, ne zna to još smutljivac, lupež i ubica, dojučerašnji miljenik sreće... Na odsudnom koraku do ostvarenja sna, između čoveka i njegovog podviga ispreči se prikaza iz sna, široko raširenih ruku. Neznamac polako pomeri desnu šaku, prisloni je na grudi, a zatim ispruži ka Balboi u znak upozorenja.

– Stani, čoveče! Još tri koraka te dele od velike tajne. Da li zaista želiš da je spoznaš?

Balboa se prkosno ispravi i, svestan svoje božanske moći, uzviknu snažnim glasom koji ispuni svekoliki prostor nad njim:

– Ukloni se, stranče! Poštovaću tvoju pomoć i pošteću ti život, ali me sprečiti više ne možeš! Ni ti, niti bilo ko drugi!

Neznamac se oglasi dugim, prezrivo smehom.

– Tašt si, i neuk... i podložan uticajima. Ali, više od svega, svirep! Zar misliš da bi takav mogao biti izabran za blaženstvo i spokoj? Zar misliš da se večnost kao nagrada stiće pešačenjem kroz prašumu, prelaženjem reke i masakriranjem drugih ljudi?!

– Nisu to ljudi, – usprotivi se Balboa. – To su sledbenici Nečastivog, inoverni i prokleti.

– Još i to! Misliš da si izabran da sudiš ko je čovek, a ko ne, – podsmehnu se stranac.

– Ali, ti si me vodio i savetovao! – urlao je Balboa.

– Da, pokušao sam, i to ne poričem. Poruke si, međutim, tumačio sam. Nema tu božanske ruke, ni promisli, ni zvezde vodilje... Jer, nebo pomaže čoveka koji je posvećen, a ljudi čoveka koji je istinit. Nisi ti **taj!** Mač, tajna i bes mogu biti od koristi na zemaljskom putu, ali se tvoj ovde završava. Zastani, zato, i razmisli. Možeš se vratiti do prve prepreke i utopiti se u reci... ili poginuti od ruke domorodaca koji će, siguran sam, biti milosrdniji od tebe... a možeš, u ime španske krune, poći niz brdo do prve vode u kojoj ćeš pronaći zlato. Ali, u ime Boga, dalje ne možeš! Umri kao čovek, ili nastavi da živiš kao običan smrtnik. Heroj ili bogati plemić! Biraj, čoveče, ali izaberi brzo. Napraviš li, međutim, još koji korak, biće to put u besmrtnost. Ne u spokoj ili blaženstvo. I nećeš čuti pesmu anđela, i neće se nebo kovitlati, a munje slaviti tvoj dolazak. Jer, besmrtnost ne nudi nagradu, već traži žrtvu.

U Balboi se, prvi put od početka misije, pojavi sumnja, ali je nadjača osećanje nadmenog gneva. On dograbi indijansko koplje koje je koristio kao štap i hitnu ga ka aveti koja je i dalje mirno stajala između njega i kraja misije, ponovo raširenih ruku, poput raspeća. Koplje, međutim, prolete kroz prikazu i zabode se u zemlju nekoliko metara iza. Neznamac se još jednom sablasno nasmeja.

Vasko Nunjes de Balboa se najzad pokrenu sa mesta na kojem je kao opčinjen stajao i avet nestade. Bio je potpuno sam, pod vedrim nebom, i u mukloj noćnoj tišini posmatrao tihu vodenu površinu koja se u daljini spajala sa nebom. Nad njim su iskrile zvezde na nemom i, kako se Balboi učini, crnom svodu.

I tako usamljen, posmatrao je čovek svoje Otkrovenje koje se ravnodušno i mirno pružalo u daljinu. Vasko Nunjes de Balboa stajao je, na koncu svoje misije, poražen i sitan pred moćnom Prirodom i nezahvalnim i oholim Bogom. Osećao se izigran, prevaren. Zar je to sve? Ta tiha dosadna baruština koja se pružila ispod njegovih nogu? Zar je to taj podvig u ime kojeg je bio spreman da položi svoj život, da ubije, mrcvari, vara, krade?

Razočaran, ali čudno smiren Balboa se vraća u logor nameran da misiju dovrši, ovoga puta, u ime čoveka. Poziva ljude da mu se pridruže i odlučuje da na pergamentu sačini zapis u kojem će ovekovečiti svoje otkriće.

Konačno, 25. septembra 1513. godine preživeli ljudi iz ekspedicije, njih jedva tridesetak, suočavaju se sa poslednjim nepoznatim okeanom na Zemlji. I dok su u religioznom zanosu misionari pevali “Tebe Boga hvalimo”, Balboa odlučuje da se nemilosrdno poigra sa sopstvenim zabludama, snovima ili halucinacijama. Naređuje da se na najistaknutijem mestu podigne ogroman drveni krst u koji urezuje znak španske krune, ali – krišom – i svoje ime. U inat Bogu i u slavu čoveka!

Kada su se sledećeg dana ljudi ipak spustili do okeana da se ritualno zagnjure u vodu, otkrili su naselje miroljubivih indijanaca. Od njih dobiše nešto zlata, ali i ogromne glatke bisere. Balboa se ponada da će, uprkos svemu, život okončati kao lenji bogati starac, slavan i moćan zbog svog velikog otkrića.

O Bogu i besmrtnosti više nije razmišljao. I dok je sledeće noći sa nekom vrstom rezignacije, ali i pronađenog spokojstva posmatrao prazno zvezdano nebo, s leđa mu neprimetno pristupi Karet.

– Jesi li pronašao svog boga za kojim si tako dugo tragao? – upita ga indijanac.

Balboa se prenu i kratko odgovori:

– Nisam, jer Boga... nema. Ostao je čovek i veličanstvo života, ma i pod praznim svodom!

– Možda ni toliko! Jer za tebe je, sada, kasno...

Vasko Nunjes de Balboa bio je ravnodušan. Nisu ga se više ticale drevne indijanske mudrosti. Bio je rešen da raskrsti sa svim zabludama, da zaboravi na sve što ne zadire u običan svakodnevni život.

A možda je, konačno, shvatio zlokobno Karetino proročanstvo kada su ga, nekoliko meseci potom, po nalogu novog guvernera koji je želeo da Balboi otme otkriće i pripíše ga sebi, španski vojnici vodili na gubilište.

Ili mu je bilo svejedno...

Ili se, pak, setio divlje andeoske pesme kada ju je, u trenutku dok su mu polagali glavu na panj, prepoznao u mahnitom navijanju razularene rulje koja se radovala žrtvi i krvi...

Najverovatnije je, ipak, da je poslednjim pogledom obuhvatio nebo, kako to čine svi osuđenici na smrt, da se poslednji put suoči sa Bogom koga je odbacio u ima čoveka...

Običan smrtnik, Vasko Nunjes de Balboa! Ali, prvi koji je gledao oba okeana što obuhvataju Zemlju.

Miloš Petronijević

DNEVNIK BESKUĆNIKA

1

25. jun 2013.

Stigao u Beograd. Vele da je u njemu 3000 beskućnika. Sada imaju još jednoga.

Ona aspida sigurno je već počela samu sebe da jede; da sikće po sobama. Budala misli da ću se vratiti. E – eve joj ga!

Idem prvo da napunim flašu i da bar negde ova znojna muda malo plaknem.

Uzmi iz korpe kraj česme taj nedojedeni sendvič što ga je bacio neko kome je bog više neko što mu treba dao. Ne skupljaj opuške po parku. Preko dva miliona njih je u ovoj prestonici i koliko ih još kroz nju prođe. Pogledaj samo tu gužvu i šta ih se nakotilo. Od njih deset da potražiš, cigaretu će ti bar jedan od njih dati. Ako da, potraži i neki dinar, jebeš zazor i stid.

Sloboda i jeste to kada te boli kurac za sve.

14.40

Teškog li naroda, jebote. Pre ćeš im *izbiti dva oka iz glave nego dva dinara iz džepa*. „Idi pa zaradi, pizda ti materina!“ kažu. Pa ja da sam hteo da radim ne bih ni bio ovde. Jedva isprosjačio 83 dinara. Cigarete doduše daju, imam i rezervu. Ni hrana nije problem, samo ovde, pored autobuske stanice i parka, iz korpica začas skupio parčiče za skoro celu pljeskavicu i od trunja očistio nekoliko okrajaka kobasica. Iz piljarnice maznuo krastavac, iz druge papriku.

Za spavanje mi je zasad dobra i ova klupa u parku. I laptop je u redu.

(Šta je kurvi unaokolo po čoškovima, bog te tvoj.)

Ostalo mi je samo da se razbaškarim, da posmatram ovaj svet unaokolo i uživam u slobodi.

21.20

26. jun 2013.

Jedva zaspao... Na klupi posle trećeg-četvrtog drveta neka budala trčila je jednu drugaricu pa su joj oči ispadale. „Uf, eh, oh, uf“, dahtala je. „Pa ti me rasturi!“ I butine joj belasahu pod neonkama, uzdignute ka nebu.

Probudio se, loman. Smrzao se kao pička. Moraću da obiđem širu okolinu, a negde na prizemnijem kanapu suše neko ćebe.

Pije mi se kafa, a i navikao sam čim ustanem da serem. Ono jeste da je ona guja bila zajebana, ali sam uvek šoljicu kafe zaticao kraj kreveta. I kenjao sam civilizacijski.

5.45

Bar pastu za zube da sam poneo... I tablete za glavu, ubi me golo nebo noćas.

Još se adaptiram.

10.05

U supermarketu stavio u korpicu po pakovanje kačkavalja i šunkarice; žiletom rasekao najlon. Šetao duž nedogleda polica s poslaganim materijalima za zadovoljenje osnovnih ljudskih potreba; prazne najlone i ostatak kifle gurnuo između dva rafa kraj zida.

Kasirka mi za sapun tražila 63 dinara. Imao 46. „To nije dovoljno“, rekla je, kao majski cvet se smešeći. Slegao ramenima. Izašao.

14.55

Jedna dileja preko haube rasprostrla ribarsku kabanicu; sačekao da se s kofom po vodu udalji; obezbedio pokrivku.

Pred hotelom Moskva neki za ostatak čovečanstva značajan događaj, koji li moj. Kralja Milanovom prošli blindirani, sa nevidljivima koji umesto nas za naše dobro misao svoju upotrebljavaju. Možda u ovom svetu u kojem su svi Neko i Nešto uspem da postanem Niko i Ništa.

17.30

Upoznao Gorana. Ima i žalosnijih slučajeva nego što sam ja. Slepca je Bog zajebao jer mu je dao sve a on je hteo još više. Kompanjoni mu udariše kajlu pri transakcijama oko jedne propale firme. Tada je otkrio ljubav najbližih. Žena mu je otišla kod švalera, za kojeg do tada nije ni znao da postoji. Sin i kćerka, kojima je prepisao kuće, ne htedoše ih staviti pod hipoteku. Ostao je sam sa sobom.

19.35

27. jun 2013.

Trgao se malopre i iskobeljao ispod kabanice. U drugome uglu Goran je buncao rešavajući i u snu neke teške nesuglasice sa samim sobom. Seo na prag stočnog vagona i zapalio cigaretu, zagledan u beskrajna nedokučiva svetla Beograda.

3.15

U niskoj sobici s razdrndanim krevetom iz bračnih snova i dvokrilnim šifonjerom, Goranova prijateljica skuvala nam kafu. Po ispućalim zidovima blistali su poster i sa zalascima sunca i romantikom držanja za ruku iz nekog drugog sveta. Žalila se na nekog kurajbera i pokazivala tragove od kaiša na ručnim zglobovima. Bližila se 50-tim, imala je tople prostrane pitome oči i dala nam je kutiju s preostalim cigaretama.

8.35

Mahnulo Goranu rukom i seo na klupu u parku. Povremeno ustanem da isprosim koji duvan, pa ponovo sednem iščekujući da li će kogod u koricu preko puta baciti kakav okrajak da bih se stušio na njega.

Sada bi mi u Knjaževcu Mirjana postavila tanjir, i sve bi mi dodavala, i pričala bi, pričala, pričala. Ili bi me sa stolice preko puta zaljubljenorazneženo gledala i gugutala „Pa jesi li mi dobro, dušo?“

10.25

Malopre, policajac tražio da se legitimišem.

– Pokaži ličnu kartu.

– Nemam – rekoh.

– Šta radiš ovde? Ko si?

– Senka od čoveka – rekoh. – Ne radim ništa.

Kaza da se ne zavitlavam s policijom i pozva stanicu.

Zakonski, bio sam čist.

Kao bedu koja remeti uljudnu pristojnost civilizovanih, udalji me s platoa ispred hotela Bristol.

16.20

Zasad vam ga eve na. Za ubuduće ćemo videti.

17.05

28. jun 2013.

Počinjem izgleda da kandišem, mirišljavi me zaobilaze.

10.50

Javnog kupatila u Beogradu nema, pošto su i Bog i gradski oci digli ruke od beskućnika, sirotinje i Cigana. Išao na Adu da se operem, stekao 736 dinara. Lujka je stavila novčanik ispod peškira na kojem je guzicu sunčala, pa otišla u vodu da je rashladi. Novčanik s dokumentima joj je ispod brisača plavog „juga“ AO 138.

Poješću kao gospodin toplu jagnječju čorbu na pijaci.

17.05

– Ostavi tu štrklju, slatkišu! Pogledaj šta je meso – udarala se brineta po drusnim butinama.

– Spusti to krpče – odbrusi „štrkljava“ plavuša. – I obuci gaćice. Pobiće nas kiselina iz te tvoje pizdurine.

– Otpale ti dabogda te tvoje kozje sisice. Šta misliš da si manekenka neka?! – ne osta joj dužna brineta...

– Da uđem, mače – uvijala se plavuša nad poluspuštenim prozorom „pasata“. – Nije ona krmača za takvog gospodina. Pusti me da te upoznam sa znanjem u pičkici kao dukat.

Ja navijao za druslu, mušterija bila sklonija krhkijim oblinama.

Brineta odvruluda niz pločnike... Možda će, ako joj se posreći ili ne posreći, svratiti i u neki kafić da u alkoholu sopstvene nade razgleda. Ostalo mi je za nekoliko rakija, i ja ću.

22.30

29. jun 2013.

Stavio desnu nogu na branik „opela“ da vežem pertlu. Izuo patiku. Dok sam masirao prste i gulio znojavu štroku između njih i iznad pete, iz restorana izašla dvojica nabilodovanih, kratkoošišanih. Veliki krst na teškom zlatnom lancu o vratu jednoga od njih sijao je svedočanstvom Tvorčeve mudrosti i milosti.

– Pa zar si ovde našao vaške da mi trebiš – šutnuo mi je patiku na ulicu pomazanik s lancem. – Đubre strvinarsko!

Okretao sam ranac s laptopom na stranu suprotnu od njih.

– Ceo ste Beograd preplavili i zagadili, majku vam rahitičnu jebem – vrhom cipele pogodio me je dok sam polazio u samu bulju onaj drugi.

Podigao patiku preko koje su prešla njihova kola. Ispravio odlepljenu petu. Pogledao u nebo. Ni On ni ljudi ne mogu mi više naneti udarac koji neću istrpeti.

11.50

2

1. jul 2013.

Pozvali me na logorsku vatru kraj Save. Imali su i votku. Bio s njima dok je nismo popili. Tanja mi sedela u krilu da se od hladne zemlje malo ugrije. Imala je meke usne u poljupcu i blagi dodir ruke. Obgrlio joj ispod suknje kolena, nisam išao dalje. Vratio se na klupu u parku; ogrnuo kabanicom. Posmatrao sopstvena sećanja, kao kurjak što se u jazbinu povlači da rane oliže.

I sećanje je sadašnjost. Nad Beogradom se ne vide zvezde.

1.05

Baterija na laptopu otkazuje. Serviseri mi bezdušno traže 50 evra. Nema cenjkanja, vele, i mi moramo da živimo; takav sam bio i ja, kada sam s životom bio u drugim odnosima. Setio se Mirjane, s kojom sam proživio 30 godina, a koja me još čeka.

18.45

3. jul 2013.

Kao putnika bez karte i antisocijalnog elementa, u nedodijji ispred Lapova, izbacili me iz voza. Sjebao se kroz neko šipražje dok nisam izašao na livade. Jedan dobari čovek poveze me traktorom i pokaza na autoput. „Ovolika neobrađena zemlja pusta, a vama dupe ne da mira“, kaza. Pozdravili smo se, i sa klupe ispod oraha dugo sam gledao za njim.

8.00

Iz voza Niš – Knjaževac opet me kao propalicu istresli, ali tek u Podvisu. Preostalih 6 km pešačio i razmišljao da li će me i Mirjana izbaciti.

17.50

Zabezegnula se od neverice; oduševila. Posle je plakala. Takva je ljubav.

19.45

4. jul 2013.

Čudesan mir, toplina kreveta, i njena kosa u mojoj. Setio se njenog prvog poljupca, pod kestenom, kraj Timoka. I svih alkoholisanih noći, i još koječega. I sveta, u kojem će se srce, ako ne prepukne, skameniti. Znao sam da je u pitanju samo privremena emocija i da ću opet otići.

2.10

6. jul 2013.

Zatvarao firmu, zanatlijsku. Otvorio je 2002, s namerom da postanem kapitalista i čovek. Nisam imao tu dušu.

Obišao 18 šaltera. Iza stakala susretao dostojanstveno ozbiljne, koji znaju da čitaju i pišu. Svih 18 pripadnika javnih službi rekoše mi da se dugovanja moraju podmiriti. Takav je zakon. Pomislio na organizovanu zločinačku delatnost.

15.00

9. jul 2013.

Prodao šta sam imao prodati, podelio s Mirjanom pare. Njoj dao više. Zbog te humanosti i pustih ideala, ja sam ovako i najebao.

16.40

Lagodnost življenja je besmislena ako je samoj sebi svrha. I brige što od nje potiču.

Život kojim bih živeo je otišao, ostao mi je samo ovaj. U njemu su svi putevi dobri, možda besciljni.

23.55

11. jul 2013.

Uobraženo stvorenje je čovek i veruje da mu sve pripada. Kao onaj petao, što kukuriče u zoru uveren da sunce izlazi da bi čulo njegov kukuriku, tako i čovek, pun sebe, živi verujući da je vaskoliki svet tek zarad njegovog ćefa i uživanja stvoren. I nemoćan je u toj zaslepljenosti svojoj, sve i da hoće ne može da bude drugačiji. Duboko u sebi, svaki od nas nosi i svest o svome savršenstvu, nepokolebljivo uverenje o neophodnosti svoga prisustva na zemlji i svome značaju.

1.10

15. jul 2013.

Na uličnoj terasi kafića u Nišu, kao platežno sposoban, naručio kafu. Dva menadžera, kanda li, preduzetnika li, sa po nekoliko mobilnih telefona pred sobom, poverljivo su za stolom iza mene razgovarali o ulaganju novca koji će sam sebe oploditi.

Četvrtasti je spominjao 35 i 40 % i ljude koje treba „podmazati“, a kravatisani preporučivao nekog „stabilnog“ čoveka, „na mestu i od reči“, i uzdisao za vremenima kada se „preko noći“ od jedne pare moglo napraviti dve pa i tri.

Često su se javljali na telefone, i vrata njihovih auta, kada su ustali i stupili na pločnik, otključala su se s melodijama obećavajućeg sveta.

Dohvatio s tacne na njihovom stolu kocku ratluka.

Pomislio na žene u Knjaževcu koje u trikotažama rade za pola kutije duvana na sat.

Seo u voz za Beograd.

13.15

18. jul 2013.

U Šilerovoj srušiše onoliku zgradurinu i slavodobitno stadoše na put kriminalu. Zli jezici vele da su tamo bili i neki nezdgodni snimci, sa ljudima u državnoj službi, što staju na put besporetku.

Deca koja rastu po ulicama u prestonom gradu bave se džeparenjem i kupaju se kad padne kiša. Verovatno im gradski oci Beograda tu zgradu u Šilerovoj i ne renoviraju u Dom, opravdano strahujući da se ne organizuju i postanu još gori.

17.00

Naši najbolji sinovi – političari i tajkuni – kupili su po zemlji Srbiji sve što se kupiti moglo. Postali su lokomotiva razvoja, zatvorivši fabrike kao neperspektivnu delatnost, bacivši sitnurijski kao isplatu po koji evro u prašinu.

Otvorili su i narodne kuhinje, humanitarno.

Kultura je postala nevažna jer ideali nikuda ne vode.

17.55

Novac se okreće s papirima, u tome je inteligencija, vele, i onaj ko na mešalici 10 sati za 15 evra radi neće imati nikada ništa.

Moj narod se okreće kako televizija kaže pa ga i jebe kako gde ko stigne.

22.15

21. jul 2013.

Pričao je o varošima srbijanskim i reče da nema nijedne gde banke nisu na najboljim lokacijama i da je to trenutno najperspektivnija proizvodna delatnost. „Tako je i sa Beogradom“, каза. „On im je srce!“

Naum mu je bio da napravimo pračke, te da u gluvo doba poizdalje na banke i institucije ispalimo po koji kamen, što bi imalo i širi društveni odjek.

Vremenom bi stvorili Organizaciju.

Rekoh mu da sam ja samo društveno neprilagođen, i da sam individualista, i pozeleo sam mu svaku sreću i uspeh u radu.

00.50

25. jul 2013.

Posmatrao objekat skoro četiri sata, sve do ponoći, sokoleći se da ga opljačkam.

Prethodno pratio vlasnika, patriotu iz 90-tih, odbornika SPS-a, direktora a potom i većinskog akcionara te firme, i još nekih, preduzetnika i demokratu, gradonačelnika DOS-a, poslanika SDS-a, pa pobornika evropskih integracija SNS-a. Promenio, valjda, osam stranaka, u Skupštini izbegava da se izjašnjava i disciplinovano glasa. Video mu i gospođu, još držeću, hodajuću juvelirnicu.

Svetla unutra se nisu palila a na telefon se niko nije javljao. Uzverao se na susednu garažu i prebacio na njihov zid. Držeći se rukama za šiljke na vrhu, već spustio noge, nameren da u dvorište skočim. Sa dve strane začulo se sviranje alki na lancu, zarezali tek kad su stigli do mene, jedva vratio muda na ogradu. Bauljao što brže ka garaži, praćen bliskim propinjanjem i iskeženim očnjacima dve džukele. Skočio na ulicu, pobegao.

Ceo dan razmatrao neiskustvo i vežbao duboko disanje.

Još učim zanat.

20.45

26. avgust 2013.

Pre 27 dana odveli me na robiju, uhvaćen na delu pri krađi torbe na autobuskoj stanici, nisu mi verovali da sam samo vežbao, a jutros me pustili tri dana ranije, usled prenapretnih kapaciteta.

Uložio protest što pre vremena izlazim i rekao im da kao patriota hoću svoj dug državi da izmirim do kraja – mislili su da ih zajebavam i ponovo hteli da me biju.

Popunjavajući mi karton, raspitivali se šta ću da radim i da li ću opet da kradem i sad kad sam video da se to ne isplati.

Pomislih da im kažem kako se kriminal isplati, sudeći po Skupštini Republike Srbije, i da smo prema ološu tamo prisutnom mi svi ostali lopovi ništa, ali sam oćutao.

Ulica pred zatvorom imala je dva smera, mogao sam da idem levo ili desno, kako mi se ćefne.

15.20

Izgubljeno vreme se ne vraća i nema mrdanja.

23.55

3

28. avgust 2013.

Dećak je doneo dve oveće kese do naredanih kontejnera i ubacio ih unutra. Ustao sam sa klupe i zaputio se tamo. Sa ulice nasuprot meni, ka istom cilju, šepasajući levom nogom, pošao je još jedan parazit društva. Došli smo u isto vreme, klimnuli jedan drugom glavom. On se prihvatio jedne a ja druge kese.

– E pizda im materina! – kaza, pokazujući mi dvolitarsku flašu piva, u kojoj beše za ¼ tećnosti. – Samo da su stavili zatvarać, moglo se još upotrebiti. I imalo bi više.

Pronašao sam i stekao tek naćeti mesni narezak, još upotrebljiv, nekoliko rećanja šnicle i kobasice umazanih pireom, sparušena 3 limuna, poluispraćnjenu pastu za zube. Prućih mu dve kocke ćokolade, koju, zbog loših zuba, ne jedem.

Hodajući stazom travnjaka, gledali smo u nebo i razgovarali o vremenu i mogućoj kiši. Kraj njegove klupe spustio sam ranac i otišao do prodavnice stotinak metara niće. Razgledao u gajbi na doksatu potamnele banane na rasprodaji i iz vanjskog frićidera izvadio 3 dvolitarske flaše piva i stavio ih na beton kraj gajbe. Udaljio se s njima kada je pred kasirku stupila gospođa tegleć prepunu korpu živećnih namernica.

Dok smo pili, saznadoh da je došao iz krasnog kurca:

– Posle sam zalutao – kaza. – E, a kakav sam ćovek bio!

Upita me šta ja radim.

– Sad pišem pesme – reko. – O jednome snu ih pišem!

– E to ti nije loše – pogleda me. – Ko zna, jebô te ćvorak, gde to sve moće da te odvede.

16.45

1. septembar 2013.

Bilo ih je petorica, adolescenata, navijača, „delija“ – iskaljivali su bes strepnji i obest i pevali:

„...bubnjevi tutnje i pesma se ori,
jedite govna, mi smo šampioni...“

Solidarisali su se i pljeskanjem raširenih šaka s uzdignutim rukama udarali susedne šake uzdignutih ruku...

Mače je dremalo na kartonu u useku između travnjaka i oluka kada su naišli:

– Vidi strvinu, jebote – opazi ga kačketisani.

– Kao loptica je! – kaza plavušan. – Imam ideju!

Dohvatio je za vrat mače i odmeravao ga na vrhu patike; mače mu se umiljavalo.

Kladio se da će ga „degaširanjem“ prebaciti preko autobusa u prolazu na suprotnu stranu ulice.

Uspeo je: mače je „degaširano“ preletelo autobus i palo u šiblje iza trotoara i izgubilo se u svoj svet, maukajući.

– Care! Šampione! – isplaćivali su ga ostali.

Prošli su pored kafića-kladionice u kojem su kraj nekoliko paralelnih ekrana nakurčeni debili blenuli u sportska dešavanja.

Zaobišao sam parkirana vozila i pošao niz ulicu, zagledan u spuštene roletne iza kojih su uhranjeni idioti pratili na TV-u nekog svog Brata, u hipnotisanom jadu nedostojnom ljudskosti.

„Mi smo pronašli sreću“, klicali su poslednji ljudi, žmirkajući očima.

Vetar je povijao vrhove jablanova na keju, i ničeg novog nema pod suncem.

20.20

4. septembar 2013.

– Ali za svoje pare, dragi gospodine, valjda imam pravo da sama izaberem koje **ja** kriške sira hoću – širila je ruke ofarbana gospođa, u 60-tim, pred još starijim čičom u kariranoj izbledelej košulji i s nekakvim kačketom na glavi.

– Verujte mi, gospođo – pokazivao joj je otkrivenu kačicu čiča – potpuno su mi iste felije na dnu kao i ove na vrhu. Nikakve tu razlike nema.

Gospođa se savila da uzme cegere sa zemlje i iznad gojnih joj sisa sevnuo je privezak na zlatnom lancu; procenjivao potrebnu silinu kidanja, onako, teorijski.

– Stoka seljačka – prosiktala je, probijajući se kroz masu ševrdajući guzicom.

– Mogu li da dobijem parče sira? – obratio sam se čiči, pružajući mu 50 dinara. – Za sendvič – dodadoh.

Stavio mi je lopaticama na foliju okrajak grude, ne mereći, koji rasporedih u polovinu kifle i parče lepinje.

– I kakav je sir? – upita me čiča.

– Retko dobar – iskreno, žvaćući, rekoh. – Odličan!

– A šta misliš – zamisli se čiča – na šta bi mi taj sir što ga jedeš ličio kada bi mi po kačici svojim neparfemisanim rukama svaka popišulja preturala?

Zamislih se i ja.

– Vidiš – rekoh. – Ni njoj to nije palo na pamet. Možda je bila neki funkcioner?

– Sve sami funkcioneri, menadžeri, intelektualci. Zaslužni stranački drugovi!... Pred izbore nas obilaze, grle i ljube, kunu se u nas, srpske domaćine, i u štalama se slikaju, malne će početi i krave da nam muzu, nabijem ih na kurac ovaj moj seljački.

– E kad sledeći put dođu – kazah – daj im ga da vežbaju mužu – smejasmo se zajedno.

10.25

7. septembar 2013.

Bio je stvarno kao oveći ker. Taj pacov, mislim...

Neko je na šut iza pijace bacio papirni džak, već nakvašen, iz čijih su poderotina virili čoškovi nekih knjiga. Pomislio sam da su unutra slikovnice i bajke za omladinu i odrasle, ali sam ipak odlomio bagremovu mladicu da bih ga rascepio.

Šušteći se iz džaka ustremio na prut, sevajući sekutićima, i skoro ga pregrizao – da sam krenuo šakom ostao bih bez ruke spisateljske.

Jedva ga oterao mlateći ga stabljikom po leđima.

(Na jednom ostrvu u Pacifiku, vele, nakon nuklearnih probi, mislili su da ni bakterija nema. Zatekli su pacove. Ako i sjebemo same sebe, život će se nastaviti.)

Iznenadio se sadržinom džaka.

Mada neke skroz mokre, prelivene kečapom, ostacima kafe i svačim, bile su tu i knjige Ničea i Kjerkegora, „Filozofska istraživanja“ Vitgenštajna, „Kič – umetnost sreće“ A. Mola...

Izdvojio i obrisao „Ispovesti“ svetog Avgustina, Ibn Arabijeve „Dragulje mudrosti“, „Religiju“ Kolakovskog i „Izbeg od vremena“ Ljube Malnika.

Umotao ih u kesu i popeo se na trotoar.

Bulevarom su u oba smera besomučno pičila kola, kao u groznici. Ljudi su se mimoilazili, zagledani u sopstvena prividenja. Ne znam kuda su išli.

Uprtio sam ranac i nastavio svojim putem, sâm protiv sebe.

13.10

10. septembar 2013.

Štektala je potpeticama, s pesmom od koraka, u haljinici boje lila, do pregiba kolena.

Dok je prolazila sokakom zasvođenim kestenovim krošnjama, grane nad trotoarom su je pozdravljale prateći šumom svoga njihanja melodiju njenih koraka, a na čistini raskrsnice omanji oblak zaklonio je sunce da joj bleskanje smetalo ne bi.

U susretu s njom, bulevarski povetarci su se zaigrali rubovima njene haljine i zavirivali gde god su hteli, i zviždukajući o tajnama skrivenim u senkama njenih obrva uklanjali joj s obraza uvojke, prikrivajući andeoskim baladama svoja zavirivanja.

Pred interfonom sive zgrade je zastala i ušla unutra.

Otišao do česme u parku da se obrijem, pa da bar malo zaličim na čoveka.

Vratio se i seo na klupu, zagledan u sopstvenu mladost i u dane iza sebe, kao u nezanimljive odbačene igračke.

15.05

14. septembar 2013.

Četiri dečaka i curica na straži, između 12 i 15 godina, od kojih su i roditelji im i društvo i Bog digli ruke, vešto baratajući polomljenim šrafčigerima i kraćim šipkama, odvališe sa asfalta neprometne ulice iza solitera šaht od kanalizacije.

Sa stepeništa gde sam sedeo navijao za njih dok su se, kotrljajući poklopac da bi ga prodali na otpadu, gubili u šipražju ispod.

Taj gospodin bližio se 70-tim – bio je elegantno odeven, u lakom sakou i ispeglanih pantalona, sa štapom i naočarima, i izgledalo

je kao da se nikada u životu ni o ko čega nije zamučio. Upao je u šaht, do ramena. Sišao sam niz stepenice.

– Zajebana malo rupa – rekoh mu.
Nisam mu pružio ruku.

Civilizacija gospode, okrenuta samoj sebi, u kojoj je tzv. intelektualni rad višestruko puta više plaćen od fizičkog, od rada onih koji za njih dirinče i čiste im govna, zaslužuje da izumre.

18.15

16. septembar 2013.

Prostro kabanicu na pločnik, seo na nju, i pod nadstrešnicu ekserom na zid prikrucao stranicu od kartonske kutije s flomasterom tri kaligrafski napisane pesme.

– Udelite pesniku, braćo i sestre – postavih kraj šešira.

Za ciklo sat i po vremena, jedan mladić spustio je u šešir 20 dinara, ne osvrnuvši se na poeziju mi.

Vraćao se niz ulicu, motreći usput ispod oka da li se šta i gde može opljačkati i razmišljajući da li su hajdučija i pesništvo bliski zanati.

12.35

18. septembar 2013.

Sa privatnog poseda, ograđenog ukrasnom gvozdenom ogradom i bršljanom iza nje, dopirao je sve do 3-4. ulice miris roštilja, koji mi je golicao nepce.

Pozvonio na širokoj kapiji s klizačima na dnu i pojavila se visoka lepa gospođa, držeći nekakvu pudlicu u naručju.

Zamolio sam je da mi napuni flašu s vodom i hteo da pomilujem kućence.

– Molim vas, ne dirajte je, Fifi je osetljiva na buve – rekla je gospođa.

– Naći ću vam drugu flašu – dodala je.

Sred raskalašnog smeha iz dvorišta, neko je upitao:

– Ko je to?

– Ma neka skitnica, traži vodu – rekla je gospođa.

Klimnuo sam joj glavom kad mi je pružila flašu i zaobilazeći poprečnu ulicu zaputio se ka suprotnom uglu zemljoposeda.

Kada je gospođa ušla u kuću, resko sam zviznuo. Fifika se udaljila od skupine ljudskih nogu za astalom podno vinjage i mrdajući

repom s radoznalim poverenjem prišla je da me onjuši. Pružio sam ruku kroz izuvijane šipke, pomilovao je i s nekoliko brzih pokreta prebacio preko ograde. Naglim joj trzajem zaokrenuh glavu i ubacih je u ranac.

U šumarku ispred jednog rita, zapalio vatru. Bogovima ugodan miris spaljenog droba vetar je nosio niz Savu.

20.45

22. septembar 2013.

Umakoh im malopre, zamalo. Znam da će me kad-tad i uhvatiti za nešto. Sad sam pun para, a i neke mehane još rade... Možda ću i drugaricu, s umetničkim imenom Lejla, pozvati.

00.55

Ispitivali me 4-5 sati i kroz zamaskirana ogledala u zidu hodnika posmatrali.

– Jesi li bio u Višnjičkoj i zalazio do Rospri Ćuprije? – pitali.

– Nisam, uopšte nisam ni prolazio tuda – odgovarao.

Tražili dokaze; nisu mi verovali ništa.

(Čudio se kako me u ovolikom Beogradu ovako brzo nađoše.)

Opisivali mi pritvorne jedinice i zanimali se za moju kriminalnu prošlost.

– I šta si, dakle, noćas radio i gde si se sve smucao? – po ko zna koji put me pitali.

– Pisao sam pesme i posmatrao jablanove kraj Save – dosledno odgovarao. – Je li i to zabranjeno zbog neplaćanja poreza? – pitao ja njih.

Bilo im je smešno, pozvali su žensku psihologa, ne znam kakve je zaključke izvela.

Potpisao njihove papire i izašao na ulicu.

18.45

25. septembar 2013.

Saksija, omanja, proletela je kroz lišće jorgovana i zabila se na suprotnu stranu jarka, u kojem sam čučao.

– Pa jesi li tu našao da mi se olakšavaš, oca ti jebem gotovanskog – urlao je u razdrljenoj košulju sa balkona na trećem spratu klasni neprijatelj beskućnika. – Ja da ti sutra trebam govna i da za tobom čistim – dozivao je nebo u pomoć, rasista.

Pod jorgovanom sam namicao gaće, jer se budala hvatala za veću saksiju...

„Pa je li govna u džepove da stavljam, majku vam gospodsku jebem, podavili se u mermernim WC šoljama i bideima vašim i pocrkali dabogda. Izgradite javne klozete u Beogradu za one koji nemaju ništa ili ih pobijte, i po vasceloj se zemlji srećni i rumeni sami razbaškarite, nitkovi upicanjeni, dabogda vas jednom i satro Onaj koji vas je stvorio.“

Kroz otvoren prozor iz krajolika baštenskog dopirala je pesmica o ljubavi što se na sve strane širi.

8.30

27. septembar 2013.

Bregovi se ne mogu izravnati i vuk nikada neće kao ovca travu pasti.

Preci nam sanjahu o Pravdi na Nebu, kao jedino mogućoj.

Nikada čovek države tokom pisane istorije nije živeo lagodnije nego što živi sada.

Jutra se menjaju, i ko zna da li se čovekova nerazumna nezajajljiva pohlepna opsednutost sopstvenim viđenjem sebe ušuškanog kao vrhunca, neće protiv njega samog okrenuti.

Beda sebične inteligencije nagnute nad knjigama, poput političara zagledanog u sopstvene uspehe.

Sve može biti.

Ali dokle je u čoveku ljudskosti i sna, čija je nedostižnost nevažna, možda i ima nade da neuračunljive sile nisu načisto digle ruke od nas.

23.50

30. septembar 2013.

Šta najviše interesuje narod?

Da ima svoj kavez, u kojem će odgajati mladunce, u lepršavoj sreći, i da to bude prirodan poredak stvari.

I da posle smrti ode u raj.

23.10

3. oktobar 2013.

Celo popodne obilazio autobusku stanicu, tek uveče, praveći se da vezujem pertlu iza ranca u redu pred šalterom, zahvaljujući spoljnoj pregradi na njemu, uspeo da dođem do novčanika koji je postao moj.

Svratio do Lejle, ubijen nejebicom, a posle u Cošak, na rakiju.

Gledao kroz izlog vozila na raskrsnici da ne bih blejao u TV seriju *Kad ljubav cvrkuće* – završiće se hepi endom, uz suze dirljivih duša zagledanih u blistave osmehe na horizontima uspeha.

Listao nečije zaboravljene ukrštene reči.

Posle treće votke, pao u neki zanos, uhvatile me misli i emocije... Razmišljao o sudbini i ko li mi skretnicu postavi za Ovde.

Izašao, u prodavnici kupio flašu votke i ušunjao se do postrojenja za lift na vrhu sedmospratnice.

Seo na karton pred vratima, i uz škljocanje kontaktora i povremeno uključivanje motora dremao i pušio, gledajući u šakom obgrljenoj flaši sudbinu svoju, i budućnost, i tap-tup kraj.

23.15

7. oktobar 2013.

Celog sam života bio nešto drugo od onog što jesam (bio sam budala), i sve do svoje pedeset i pete vodio sam računa šta će ljudi da kažu i pomisle (zajebao sam se), i oni su mislili da sam na svome mestu i onakav kakav čovek treba da bude (pogrešili su).

Zakonitoj ženi išao sam niz pičkin živac: postavljala mi je astal, tražila pare i podavala mi se kada je mogla i kada sam mogao.

Jednoj sam drugarici pisao poeziju, kao dečkić sanjajući ljubav.

Često sam udarao glavom o zid – zid je ostajao na svome mestu, ali sam naučio da menjam pravac.

Kada se zahuktao nasmejani kapitalizam i kada je banda bez skrupula (pocrkali dabogda) pokupovala u zemlji Srbiji sve što se kupiti moglo (uzeli su za sebe blaga, nama su dali slobodu), zatvorili su i fabriku u kojoj sam 25 godina radio, i postao sam privatnik. Crnčio sam od jutra do večeri u radionici, a s večeri se alkoholisao da bih danuo dušom. Sutradan sam se odmarao.

Godine su prolazile, i iz Knjaževca je sve više ljudi bežalo u prestonicu, kao da se u Beogradu bez znoja na kajmaku živi, i posla je bivalo manje, postao sam pijanica, a računi i porezi pristizali su kao u nekom košmarnom snu, i nisam više znao gde mi je dupe a gde glava.

Najbolje se živi od prodaje magle i intelektualnih usluga, i od politike, ali nije svakome dano da državni hleb jede i bavi se organizovanjem tankoumnih, treba se roditi sa takvim talentom, i znam neke službenike javnih sektora koji su i 5-6 političkih stranaka promenili – i u čmar bi se jebali samo da položaj u kancelariji ili stolicu iza šaltera sačuvaju.

Moja žena Mirjana, koja je zvocala od kada ustane, kao da je pišala na koprive, i koju više nisam mogao očima da gledam, čupala se za kosu zbog neplaćenih elektro-tele-vodo papirića i siktala da sam joj život urnisao i da sam lenština, pijandura i falsifikat od čoveka, i pretila je da ću se zbog „one jebulje“ probuditi s ekserom u glavi, i jednog sam podneva, da je ne bih udario, izašao i otišao na Staru planinu u šumu i dva dana živeo kao kurjak u slobodi.

Glad me je umirila i vratio sam se, nakurčen, pobacao poreske prijave i na radnju stavio katanac za sva vremena.

Rešen da iz začaranih krugova pobegnem pa šta bude da bude, isprodavao sam neke materijale i drangulije i ostavio Mirjani nešto para (ostavio sam joj i njenog ljubavnika i saznanje da ja nisam bio tolika sirovina i mulac kao što je ona mislila da sam – mada ta zmija ne priznaje ništa), i jednog sam jutra uprtio torbe, ispratila me je do železničke stanice, gde sam je poljubio, poljubila je i ona mene, sećajući se valjda vremena kada sam bio bolji čovek, i mahnuvši joj iz voza pošao sam u beli svet da pišem stihove i da skitam i kradem (u mojoj državi krupniji lopovluk zove se biznis), i možda ću završiti u zatvoru, ali i tamo žive ljudi i hleb se jede.

16.45

11. oktobar 2013.

Otišao u Zavod da me kao nesposobnog socijalno malo podrže u ovom životu.

Dali mi formular:

– Morate ga popuniti – rekla je postarija korpulentna gospođa, s pola kile šminke na licu.

– A na onom drugom šalteru uplatićete 200 dinara takse – pokazala mi, razvukavši modrikasti karmin u blesav osmeh.

– Ali, draga gospođo, pa da imam 200 dinara ne bih ni bio ovde – pokušah da se osmehnem i ja.

Slegla je ramenima:

– Takav je propis – kaza. – Drugačije vam ne mogu pomoći.

Uzeo formular za nezbrinute i svoju lični kartu, koja me podseti na stočni pasoš.

Izašao napolje i hodao niz ulice. Na jednom od TV ekrana u dugačkom izlogu, prenosili zasedanje Skupštine Republike Srbije. Ušao i gledao:

Jedna žustra poslanica govorila je o krađama transformatora, kablova, uličnih rešetki – čak je i šine na prugama pomenula. Iznosila je štetu nanetu zajednici i dalekosežne posledice koje takvo zločinačko postupanje može imati po one koji su uhlebljeni. Tražila je rigoroznije mere, ali se nije zalagala za streljanje.

Ne znam kakav su zakon doneli, ako ga izoštre, moraće i zatvore da proširuju.

11.05

16. oktobar 2013.

Bila racija u Picinom parku i oko njega, na moje oči 7 kurvi strpali u maricu.

– E pojedesh mi dopičnjak, gde na mene nalete; i veruj mi, družo, samo sam prolazila ovuda – objašnjavala je ridokosa.

Iza raskrsnice, kraj drugog plavca, dugonoga je upirala štiklama o trotoar, zaludu.

Vodili i Lejlu, koja mi namignu...

Nešto dalje, pred jazbinama, bejahu sa rotirajućim svetlima stacionirani i oni s fantomkama.

Iz stecišta s raspojasanim đilkošima četvorica pripadnika Službe iznosili su tetoviranog, držeći ga za ruke i noge, jer se otimao, i na trotoaru ga oborili potrbuške i stavili mu lisice, bez prekomerne upotrebe sile.

Drugoga gada, čiji je tata to što jeste, izvodili su već vezanog, i on se smeja.

Odveli samo dvojicu, šteta...

Ima mesta u Beogradu kraj kojih nije zdravo prolaziti ni preko dana, a kamoli noću.

21.10

21. oktobar 2013.

Dve vucibatine i jedna baba mojih godina, stajali kraj zida sa pogrebnom opremom ispred ulaza u groblje, čekajući da ih mimoide sprovod. Stao kraj njih i ja.

Sa nešto udaljenosti od ostalih, otpratismo i mi pokojnicu: ljudi su milosrdniji kada im neko umre, sete se da će i oni.

Bilo je dosta naroda i cveća, bogata sahrana, sa dva popa, za svaki slučaj, ako se jednom ne primi molitva.

Po završetku ukopa, do klupe ispod drveta gde smo, na dvadesetak koraka od blaženoupokojene, posedali, prišla nam je jedna mladica i pružila dve oveće kese s ponudama:

– Uzmite!... Moja sirota nana je za života uvek nesrećnicima delila – obrisala je suzu porubom šala.

– E neka joj je laka zemlja – prekrstismo se svi četvoro; a Ruža nadodade: – Sada je kod Boga, dobra gospođo – stade do nje. – A on sve vidi.

– Imate i pivo i sok, i mesa i kolača, i svašta – pokaza rukom žena. – Popijte i pojedite za pokoj njene duše: dugo je jadna болоvala, najzad se smirila.

– Nek počiva s mirom u Gospodu – rekoh, prihvatajući od Stojana flašu s pivom od koje, prekrstivši se, odasuh malko u zemlju. – Kada bi bilo i rakije... – tiho dodadoh.

– A i neka para za mene samu i sirotu: ne znate vi kako je ženi na ulici – kaza ona pizduljina Ruža.

Gospođa pođe od nas klimnuvši glavom, i iz skupine kraj groba gde su počinjali da se razilaze po jednom momku posla nam tek nešto otpijenu flašu vinjaka i 200 dinara koje dečko dade Ruži.

– E pa u zdravlje nas živih – kaza Đorđe. – I za upokoj mučenice koja nas možda odozgo gleda – dobrano otpi...

Isekli smo do pola perorezom kese da bi lakše uzimali, i kada se pratnja razišla doneli sa groba i ostale ponude kraj krsta, oteravši dve Ciganke gurbetarke s džakovima koje su se tu sjatile kao da se na groblju sreća može naći.

– Vide li ti šta je sveta i venaca, bog te tvoj – primeti Stojan. – A šta misliš da li će neko i iza nas ovako ići kad dođemo na red, a?

– Plakati sigurno niko neće – gledah u kamenje po groblju. – A tu smo gde smo i šta je tu je, pobeći nemamo gde – rekoh.

16.55

24. oktobar 2013.

Prolazeći kraj gajbi pred prodavnicom, stavio u rukav jednu bananu i produžio dalje niz ulicu.

– Pa majku ti klošarsku jebem da ti jebem – začuh iza sebe. – Sad ću ti pokazati boga tvog ušljivog, od mene li si našao da kradeš, jajaro i bedo jedna...

Okrenuo sam se kad je bio na 5-6 koraka od mene i pritisnuo dugme na „skakavcu“.

Ukopao se, promenio nekoliko boja na licu zureći u nož, pa sasvim prebledeo.

– Ništa, ništa – uzmicao je unazad mešinom, sa raširenim dlanovima pripijenim uz grudi i okrenutim ka meni.

Sve pobočke idući, vratio se, ne gubeći me iz vida.

Ne znam da li bih ubo.

18.20

U kapitalističkom svetu bez duše, zasnovanom na neljudskom izrabljivanju neukih i plašljivih, gde neko nosi sat od 10 000 evra, dok se gospođa drugog bogatelišući rasipa novcem ulepšavajući kućnog ljubimca, prirodno je pravo onoga koji ništa nema da iste opljačka, a ako se brane i da na silu uzvratu silom.

Iza svih investicija je legalna pohlepa, od koje nema većeg razbojništva i otimačine, i da su neki raniji velikodostojnici manje grabežljivi bili, giljotina bezgaćnika proradila ne bi.

Socijalna davanja nisu toliko humanost koliko strah.

21.10

29. oktobar 2013.

Lejla, kurva beogradska:

„Znaš li, Miloše, koliko mi je ljubav smešna, mnogo.

I te izjave, ljubavne, padanje na kolena, i buketi ruža i uzdrhtale ruke, i zaklinjanja u večnost i poezija „Idi mi – dodi mi“.

Ne znam da li ste vi pajaci ili ljudi.

Možda je to do mene.

Znaš, imala sam jedanaest godina, tata je otišao, od mame, koja nije bila najbolja. Zaljubio se. Da je to Ljubav, shvatila sam kasnije. Ali već me je bio napravio... a u njegovu ljubav se nisam uklapala.

Posle sam samo živela.

Bilo je kako je bilo, i tu se ništa ne može promeniti.

Ranije sam još sanjala, kasnije sam prestala, radila sam svoj posao, dok su padali po meni, kao da se na dnu moje pičke jebem li ga šta nalazi.

Pa je l' to nije smešno?
I ja ne znam, Mišo, da li ljudi uopšte shvataju šta hoće i žele i šta mogu, i da li znaju šta priliči čoveku a šta ne?

Pa valjda je i to jebanje vezano za dušu, ako jebanje išta вреди i ako imamo dušu...“

Sa bretele njenog kombinezona obrisao sam suzu i dolio nam rakiju.

2.20

5

3. novembar 2013.

Pogodio se s gazdom da za 500 dinara iscepam 2 metra drva i da bar malo i koliko mogu živim od sopstvenog rada.

Debeljušan mi je, sve u nekim smeđim rukavicama, da ne isprlja ruke gospodske, doneo sekiru i flašu piva, da mi na znoj izađe.

Pogledao gomilu, nije bilo mnogo čvorova, jest da je malo suva bukovina, ali pičkin dim, ako budem kidisao, to je za dva sata gotovo, računao. (A sve što sam dosad ikada sračunao bilo je pogrešno, setio sam se.)

Agilan, pljunuh u šake i krenuh.

Posle 15 iscepanih trupaca počela su da mi pucaju leđa, a nešto kasnije učini mi se da se ona gomila ne smanjuje i osvrtah se oko sebe da vidim da li mi ko odnekud ne dotura nove oblice.

Seo da popušim cigaretu.

Primetih zavesu kako se na prozoru pomera i iza nje senku sopstvenika gde uživa u životu. Nema pravde na ovom svetu.

Nastavio da udaram sa onom sekirom, dahćući i zastajkujući, i na 88-om trupcu zaglavio je u čvor. Pomislio da odem.

Nekako povratio dušu i jedva završio.

– Vala, jesi ga kilavio, a i dogovorili smo se da bude malo sitnije – kaza gazda, isplaćujući me. – A i čvorova ti je neiscepanih dosta ostalo.

Zatražio čašu vode, računajući da će me ponuditi pivom.

– Sad će ti se poslati – vratio se u kuću, iz koje mi je mladica s keceljom oko struka donela vodu. Mislim da mu je bila sluškinja. A i mislim da sve one koji imaju sluge treba pobiti.

15.10

7. novembar 2013.

Mada nisam morao, Lejla mi reče da počinjem da bazdim, pa sam se okupao.

Čovek se u stvari na prljavštinu navikne, kao i na sve ostalo što se privikne, posle 10-tak dana i svrab nestane ili se barem ne obraća pažnja na njega.

Preci su nam se, takoreći sve do nedavna, kupali uglavnom pred veće crkvene praznike, i ne uvek, a u vekovima iza tek dva puta u životu: kad se rode, zbog sluzi i krvi, i kad umru – čovek se ispuštajući dušu i uneredi ponekad.

Mirišljavi misle da je to bilo ranije – 21. je vek, ej – ali ako Smisla ima i on bi trebalo da postoji oduvek, za sve.

12.25

11. novembar 2013.

Probudio se malopre, zaleđen, držeći jajca i alatku u šaci, ne znam šta sam čime grejao.

Setio se Mirjanine podupine, topline, iz nekog drugog vremena.

3.35

Da je ta bandoglava čegrtaljka bila malo duševnija, možda ja i ne bih završio ovde gde sam završio, prihvatio bih se valjda i nekog posla, ko zna.

E sad nek vidi šta je život i šta je izgubila, i nek po vas dan sikće i tandrče nekom drugom, ako je ko iz ludnice utekao, i nek se snalazi kako hoće i s kim hoće, ja joj se vraćati neću, makar se smržô ovde na kartonima.

3.50

13. novembar 2013.

Dok sam se peo uz nekakve jebene stepenice kod Cvetkove pijace, zinule mi farmerice od guzova do dna kurca.

Jedva našao neke žičke, i skinuvši se u davno prane gaće seo na ivičnjak pred poštom da ih zakrpim, da mi vetar ne bi hladio muda.

Sa bilborda od preko puta, zamišljeni i ispeglani, cerili su mi se u lice picopevac s naočarima i trbonja od pionirčića... Pomislio koliko bi ovog blesavog naroda glasalo za njih kad bi se na TV-u pojavili goluždravi.

„Odelo čini čoveka“, vele, a moda se menja, i možda će jednom odlika džentlmena koji poštuje samog sebe biti perjanica iznad dupeta, kao što primeti Česlav Miloš, zamajavajući se razmišljanjem o prirodnom poretku stvari.

11.20

17. novembar 2013.

Izašao da se na obližnjoj česmi malo umijem i napunim flašu s vodom.

Samo što taj vagon gde sam prespavao nije bio napušten, zakačili su ga za kompoziciju i otišao je na sever, i ranac mi je ostao u njemu.

Takva je sudbina.

Nisam sasvim daleko od odluke da za ovo preostalih para kupim flašu votke, i da odem tu gore i sednem na šine i gledajući u stranu sačekam sledeći voz i eliminišem sebe, ako u međuvremenu ovu Kuglu ne pogodi kakav asteroid, što me, kakve sam kurate sreće, ne bi začudilo.

6.35

18. novembar 2013.

Vratili mi ranac, koji je stigao do Subotice, i ništa nisu ukrali iz njega. Ima i poštenog sveta.

8.45

22. novembar 2013.

Kada se pojedinac za nekoliko godina ili za desetleće-dva nepristojno i preko svake razumne mere obogati, a sve preko papira i ne mrdajući kurcem, tu onda nešto nije u redu: ili je zakon loše skrojen ili ga đilkoši zaobilaze.

Zlomislitelji ovom sistemu vele da u oba slučaja treba izudarati predstavnike naroda i u rudnike poslati one koji sirotinju izrabljuju, istupajući s nedokazanim tvrdnjama da su oni s parama i oni na vlasti kao nokat i meso, ali ja nisam sklon takvom nakaradnom posmatranju, pošto su mi u duši lepršavi ideali nadahnuti televizijom, i verujem u programe političkih stranaka i u lepe namere vlasnika kapitala.

18.05

25. novembar 2013.

Sanjao sam svet dostojanstvenih ljudi, kojima nije trebao novac, jer su verovali sopstvenoj reči.

Proplanci pod suncem bili su isti, plavetnila nebesa behu drugačija i zvezde u noći su se osmehivale, i po podrumima se ne skrivahu osakaćena deca, beskućnici i robijaši.

Očevi i majke negovali su roditeljstvo, bez potpisanih ugovora, u dobrovoljnoj privrženosti i samosvojnoj ljubavi, gde se san duše produbljuje sa onime koji nam je blizak.

Poznavali su radost rose na travi i poštovali životinje koje su jeli, i u susretu sa sobom i među sobom pozdravljali su se otvorenih srca, s veseljem ustajući jutrom – zbunjivala ih je samo ideja Napretka: iza njih je bila besramna prošlost sujetnih uobraženosti i verskih cepidlačenja i „odbrambenih“ ratova i pljačke, gde je onaj ko više podjarmi drugoga više i poštovan bio, a bez sveobuhvatnog smisla Svih i Uvek, znali su, ostaju samo smrt i Ništa, i besmisao bajke o Bogu i rajju.

Vrata na nekom spratu su škripnula – pa sve učestalije otvarala – „Dobro jutro, komšija!“ – mirisala je kafa – „Obuci bundu: izgleda da je zaledilo napolju“ – čuo se ključ u bravi – „Ova skitnica se opet ušunjala pred podrum“ – nekako se podigoh sa kartona na odmaralištu pred podrumima i uspravih leđima uza zid – bolela me je glava i mamuran sam bio – otpih iz flaše nekoliko zaostalih gutljaja votke i pogledah naviše u vrtoglavi niz stepenica – dobro je što se odozgo niko nije popišao na mene – „Pao si na niske grane, Miloše Petronijeviću“, navukoh kabanicu – majka na ulaznim vratima podiže mališana u naručje dok sam izlazio – iza solitera se beše uhvatila na snegu korica leda i gledah kako je pišajući razbijam – bar to mogu, a nekad sam prskajući znao mušicu u letu da ošamutim – sa čoškova se smešiše video nadzor u funkciji odbrane ljudske svojine – koka-kola, blenda-fleš, grand-kafa blistale su reklame – i biznismeni i političari sa postera gledali su u daljine pred zadivljenim narodom: malo se koja zemlja ovakvim kuronjama može podićiti – prođoh kraj stanice: „Svašta majka rađa i svačeg u ovom Beogradu ima“, čuh za sobom – „Treba ih pohapsiti: gledaj kako mu sramotinja viri“, beše mi kako sam pišao van šlica ostala patka – uvukoh kurčić unutra da bi javni moral i poredak bili u redu – „Pivo je 162 dinara, gospodine, a vi imate 158“, smilova se na propalicu nekako kasirka više zbog reda iza

mene – popravljali su brave i elektroniku na ulazu solitera: „Od sutra ćeš morati da pronađeš drugo sklonište“, kaza mi čovek dobroćudno – „Sutra je danas i juče“, sedoh pred podrume i naslonih leđa na radijatorske cevi – „Bolje da sam nešto kupio i pojeo“, pogledah flašu – „Devojčica vodu gazi“, počeh da pevušim – „Jebô ne jebô, kurcu vreme prolazi“ – nivo u „2 l“ je opadao i zvezdice su opet svetlucale i bilo mi je sve svejedno – „Koliko li gladnih sada lipsava u ovoj dolini suza?“ – „Neka Bog čuva slobodu i Ameriku i one koji imaju“ – to se samo oči zatvaraju – i setio sam se jednog sna, gde sam jednu drugaricu držao za ruku, na proplancima slobodnim od bankara, popova, političara, otadžbine i mržnje.

10.15

29. novembar 2013.

To dvoje metuzalema bližili su se 90-tim, možda su i prešli koju godinu, i nekada, za vreme zemlje s nostalgичnim imenom Jugoslavija, bili su u nekom Veću, kao kadrovi onog bezbožnika kojem je Bog sve što je taj šarlatan namislio i hteo da ima dao.

Primali su debele penzije, nezasluženo, jer da su dobro radili svoj posao zemlja se ne bi raspala, i drhtali su prestravljeni pod svetlom baterijske lampe kad sam ih s fantomkom na glavi po ponoći u vikendici digao iz kreveta, cepteći, kao da je vaskolika svetla budućnost tek pred njima.

Sokolio sam ih utehom da nisam ubica i nasilnik već samo pljačkaš, te su malo povratili dušu i gledajući me s nevericom đipnuli su i dali mi novčanike, vajkajući se što nisu poneli više.

Rekoh im da to ubuduće čine, zbog džukela većih od mene – izbrojah nekih 12 000 dinara – i vratio sam im kreditne kartice i venčano prstenje, zadržavši bakin lančić i minduše.

Dok sam prevrtao po fижokama i ormanima, držali su se u hodniku za ruke i uveravali me da će se ranom zorom vratiti u Beograd i podići pare i poslati mi koliko kažem i gde kažem.

Nasuh im po čašicu „štoka“, koju nekako prinese ustima, i izvadih iz frižidera i omanjeg buržoaskog bar-šanka zatečenu hranu i rakije, koje mi bakica umota i spakova u ranac.

Stojeći kraj stola zamezetih pršutu uz ajvar i sir, pričajući im o bratstvu i jedinstvu naših naroda i narodnosti, za koje su se borili, i dokrajčih buteljku inozemnog kapitalističkog belog vina.

Odlazeći, rukovao sam se sa njima, i zaključao ih, a mobilne i ključeve ostavio im vani pred vratima.

Udisao punim plućima svežinu vetra – drugačije se oseća stvorenje božije kad ima i neku paru u džepu, pogotovu ako se do nje poštenim radom pa da ga jebeš u zemlji Srbiji ne može doći.

Ima nade, Miloše Petronijeviću, da od tebe postane čovek.

Čista je šteta, samo, što mi umesto tih staraca šaka ne dopade ma koji poslanik Skupštine Republike Srbije, od 90-tih do dana današnjeg, ali ostariće i oni, neće doveka na položajima biti, pa će ih pod starost pljačkati neko drugi, ako dotle ne budu poubijani, jer okolnosti se menjaju, i možda će ih neko nekad pitati što u besćenje novopečenim kapitalistima i skorojevićima, kao što su i sami, isprodavaše onolike fabrike i ovoliki narod bez posla ostaviše i na ulicu isteraše, a sve u ime demokratije i puneći vlastite džepove.

6.35

6

2. decembar 2013.

Gledam u supermarketu ovaj silan svet – svet pristojnih ljudi, malograđana („malograđanin – filistar, čifta, sitna duša: samozadovoljan čovek, ograničenih pogleda i zatvorenog duha, nesposoban da shvati ma šta izvan njegovog ličnog interesa i sigurnosti“) – („Lele, ala je sve poskupelo, prijolo!“ balansira preda mnom kočoperna drusla guzicom, sa teškim zlatom na ruci i oko gojnog vrata) – gledam po rafovima šta sve čoveku treba da bi kako mu priliči živeo i proživeo, sećajući se Šalamova, i razmišljam da li će se ovaj soj po vaskolikoj zemlji proširiti, umobolno privajajući sve.

U istom lutkarskom pozorištu bio sam i ja, dok nisam pobegao.

17.40

4. decembar 2013.

Žare, Cigančić sa Voždovca

„Ih, bre, matori! Naravno da je ovde bolje. U Svrlijgu ni hleba u kontejnerima nema. Pa me je mama tukla kad seka i ja ne donesemo ništa. A vidi ovde!“

Ima i love. A ja obrišem šoferšajbnu čas. Piravele je dobar, brani nas. Mi smo ekipa. Daje i nama, pogledaj samo ovaj duks, vidiš da sam kao sa televizije.

Pobegao sam vozom. Onaj sa mamom bio je pijan, i mama je bila, i nokautirao me je i bacio u krevet... Ma nema veze, žao mi je samo seke.

Znaš, sad neki dan sam se kao okliznuo tu i pao, usrala se ovca u „opelu“... Ma kakvi opasno, gde mož' da me zgazi, viš' da mile, a smotao sam „crvenu“ dok si rekô keks.

Ne, to samo uveče duvamo lepak, naravno da ću prestati kad postanem pevač ili fudbaler. Onda ću biti glavni i evrići ima samo da kaplju.

E jesi smešan, matori, eto ti sve te cigare, krećem da šljakam.“

13.10

7. decembar 2013.

S ostalim džeparošima na železnici, sproveli i mene u Stanicu, gde sam imao problema zbog poganog jezika.

Vraćen na ulicu usled oskudnih materijalnih dokaza.

8.15

11. decembar 2013.

U svetu, u kojem ničeg pouzdanog nema, svaki je od nas uveren, ako nije lud, da je sa svetom, i njime samim u tom svetu, sve u najboljem redu. To se zove vera u život, koja je osnov svih vera, i ljubavi čoveka kao društvenog bića i pripadnika zajednice, da ne kažemo čopora.

19.35

15. decembar 2013.

Ponekad je stajao na trotoaru zagledan nekud iznad solitera, satima, nepomično opuštenih ruku, bez reči. Ponekad je naočigled upristojenih skidao gaće i prstima češao dlakavi čmar.

Svadao se sa stepeništima – „Ne može tako“ – „A pravac“ – „Vi ste nevaljale“ – i seo bi na njih i tukao ih dlanovima. Prolazeći kraj ljudi, znao je sevnuti beonjačama, pogledom umirućih, koji znaju da su sami.

Ispijenog koščatog lica, s ofrlje na kratko sečenom bradom, mršav i visok, uvoštene sede kose, klanjao se brezama u parku i jutrom skidao flekavu perjanu jaknu i omotavao im stabla, i često je na raskrscinama i stanicama, metanišući i mrndžajući, opisivao rukama krugove i dižući ih unapred i uvis ispraćao autobuse i vozila. Putnici, što su jurili za sopstvenim prikazama, verovali su da ih blagosilja.

17.00

18. decembar 2013.

Luksuzni auto stao je pred školom i iz njega je na zadnja vrata izašao mališan od 10-tak godina.

– Ne budi takav, Ivane – ispružila je ruku s umotanim sendvičem kroz spuštenu prozor na kolima elegantna gospođa. – Stavi, molim te, i ovu lepinjicu u rančić. Znaš da će te od školske užine opet boleti stomak. Šta te briga šta druga deca pričaju...

S kažiprsta oslonjenog na staklo od vrata auta zasvetlucaše joj pod suncem kamenčići na prstenu.

Dečak se nevoljno vratio i uzeo smotuljak. Pred ulazom u školsko dvorište je zastao kad su se kola udaljila i spustio sendvič u koricu na banderi. Odmotao sam salvete od lepinje s premazima i ukusnim parčićima nekakvog živin-skog mesa i pojeo.

Kroz istoriju je svaka gospoštija bila uverena da će njihovo blagostanje večno trajati i da je takav prirodan poredak stvari.

7.50

21. jun 2014.

Prezimio u zatvoru o državnom trošku.

Učio kodekse ponašanja i pljačkaški zanat od protuva većih od mene.

Ni u zatvoru nema pravde.

Džukelama koje su naveliko krali od kuće donose hranu.

Od masnoća će pocrkati, svet će bez njih biti bolji – a živ i zdrav dugo ja meni bio.

14.10

25. jun 2014.

Ja se Tebe ne plašim.

Možda Ti i ne postojiš, ali kukavna je ljudska pamet da bi o tome sudila.

Krivice u nama nema, što smo slučaj žalostan.

Trave rastu jedne do drugih, koje uspeju da se probiju do mesta pod suncem, i iz prosutog semena tek srećnik ili nesrećnik put nalazi.

Oči su se moje nagledale i duša je se moja nasitila, i trčale su noge moje za srećom koje nema, i blizu je dan propasti moje i ide brzo što će me zadesiti.

Smeje mi se dan u koji se rodih, ne znam da li bi bolje bilo da nisam ni bio.

Gledao sam i čudio se za vremena taštine svoje.

Ljudi su u ratovima ginuli kao stoka, i kao ovce posle u nove vođe na televiziji blenuli. Uz božićnu jelku i uz ćurku pečenu pevali su Hvalite Gospoda, i po svetu na silu zavodili pravdu i svoj razbor i sud, koje su demokratijom zvali. Novac im je otvrdnuo srca, samozadovoljnim osmehom blistaju, i jauk unesrećenog roblja neće ih taći. U dvorovima njihovim blagoslov Tvoj obitava, i svoje će bogatstvo paklenim ognjem braniti. „Što se činilo to će se i činiti, i sve je već bilo i ponovo će biti:“

Hodio sam dugo po zemlji, zanet samim sobom, i umor nagrizao kosti moje. Bilo je i sunčanih dana, kada sam verovao da sam Tvoj ljubimac i da ću život provesti dembelišući, ali se to nije uvek dešavalo, a posle si me baš zajebao. Sve što čovek čini u skladu je sa njegovom malom pameću, koju si mu hvaljen budi dao, eda bi u bezglavoj jurnjavi himere sreće stvarao i otišao go kao što je i došao. Zastakljene oči mrtvacu ne govore ništa, i list na vetru let promeniti neće, a pravda je od Tvoje tvorevine daleko i zla je mnogo u njoj.

A možda je sve deo Sklada, kao što vele sanjari, zagledani u bezimena vremena, gde niko ni za šta kriv nije. I vele da bez poznavanja bola ni blaženstva bilo ne bi, i da smo još pre rođenja raskrsnice sami odabrali i dobrovoljno došli Ovde. U danu što odblesak je rajске Večnosti, ubica je morao da ubija jer je ubijeni hteo da bude ubijen, i pile je izabralo da živi 40 dana, pa da ga zakolju, da bih ga pojeo. Osmeh Misli granicu nema, i sve je zbog nama nezamislivih povezanosti, gde uživajući u sopstvenoj igri svaki od nas kreira vlastitu sudbinu, u Savršenstvu kojeg bez života nema. I onaj ko je u bolovima dugo umirao čekajući smrt kao sreću, sam je birao put, i nesrećnik koga su u ime Dobra i Pravde bez smisla lomili i uklanjali, radovaće se u nebesnim jutrima što je bilo tako. Možda ću, kad dođem Tamo, videti gde sve nalazi svoje mesto i da je za sva vremena sve uvek u redu i onako kako treba da bude. I što je izgledalo krivo i neravno, blesnuće kao ravno i pravo. I progutaću pljuvačku svoju i od samog sebe se sabrati.

Ili ću otići u ništavilo i neće me biti i biće mi sve svejedno.

22.30

28. jun 2014.

Pičkica kô tresak, visokoštiklasta, mrenkasta, s guzovima sabijenim u farmerice, koja očigledno nije uzimala motiku u ruke,

udaljavajući se od automata pred bankom stavljala je prebrojane novčanice u tašnicu, kada joj na parking, dok je otključavala BMW, straga priđe 40-godišnji socijalni slučaj i otrže joj tašnu.

– Ljudi! Ljudi! Opljačka me! Lopov! – pojuri za njim britva, saplićući se i zapomažući kao da joj trepavice čupaju.

Onaj veselnik, visok i krakat, malo pročelav, u neakvoj iznošenoj majici, već je odmicao krajem parkinga i zaokretao u poprečnu ulicu, gde ispred kioska biva mučki potpleten od tetoviranog đilkoša, čija će slika izaći u novinama: „Hrabri branilac poštenog sveta bespoštedno se bacio na propalicu.“

Oni koji imaju, to što imaju, od onih koji ništa nemaju, udruženim snagama braniće do zadnje kapi krvi.

19.40

30. jun 2014.

Smisla ili ima ili nema, i ako ga ima on postoji za sve, oduvek i zauvek, pa je i bilo kakva ideja Napretka tek samo fantazma.

23.55

1. jul 2014.

Instinktivna težnja bezgačnika – a „instinkt“ je termin nauke za izraz „volja Gospodnja“ – da se pobiju gospoda, kapitalisti, menadžeri i Amerikanci, koji osim za same sebe ne haju ni za šta drugo, je bogougodno delo.

00.05

Aleksandra Erčić

BALJEZGARIJE ŽIVIH

Umrla je jedna žena iz komšiluka.

Kada bi ovo bio početak nekog novinskog članka, zainteresovani bi se zapitao: „Kako? Od čega?“. Ne radi se o nekakvim čudnim okolnostima, a čak i da je to slučaj, ovoga puta je to manje važno, mislim na te okolnosti. Zbilja, kada čovjek umre te okolnosti ili bar njihov značaj, isčezavaju ili isčezava umrli... tako nekako. Izuzev ako se radi o situaciji, gdje u sred velike praznine zbog gubitka, bližnji pokušavaju naći nekog krivca, ne bi li, teško je reći, pronašli nekakvo zadovoljenje ili bar zavarali misli nekakvom drugačijom, a opet sličnom mentalnom aktivnošću.

Pitanje je: „Šta je ono što ostaje?“ Našaliću se pa pomenuti mnogobrojne brižne prijatelje, daleke rođake, potomke... običaj je da, kada se govori o onome što ostaje, podrazumijevamo nosioce sjećanja. Opet, njihova je tuga najveća, te zašto im ne udostojiti takvu čast. Ako im je do toga, uopšte, i stalo, a najbliži bližnjih misle da jeste. I oni imaju pravo. Evo je prilika da pomognu, a da se ne istroše emotivno, jer kad te boli, teško da ćeš duvati u ranu drugoga da prođe.

Savjest mirna. Lijepa riječ ožalošćenome dođe poput cvonjka koji bacite skitnici, pa vam neke moralne vrijednosti, u sistem društveno uškopjenog građanina, malo pothrane savjest, te vam je lakše zaspati. Dok neki, tako pothranjeni spavaju spokojno, ja u ovdašnjem svijetu umirenom, jer takvi o njemu brinu, vidim dvojicu kako, ispod nekakve strehe, skriveni od kiše, jedan drugome rane kopaju, tješeći se. Valjda ti je tvoja manja, kada i onoga kraj tebe boli.

Tek pristigli, mokat kao miš, otresa glavom poput nekog psa, iako ga to osušiti neće, i zagleda u cipele vidno šuplje.

„Uh, baš me iznenadi! A činilo se kao lijep dan sa nekim povjetarcem.“ čačnu razgovor Pristigli.

„Mnoge nam se stvari čine da jesu, a zapravo, nisu.“ odgovori Odavno skriveni, možda u želji da razgovor na tome i završi.

„Da sam znao, obuio bih neke nove cipele, a ne ovako. Sad sam mokar baš od glave do pete.“ nasmija se Pristigli, držeći nepotrebnim da stoje tu skriveni od nevolje i čuteći čekaju da ista prođe.

„Vi ste se, izgleda, na vrijeme sklonili?“ čačnu ovaj ponovo.

„Na vrijeme.“

„Eh, to je pametan čovjek. Ja uvijek kažem da pametan čovjek zna šta ga čeka u sledećem trenutku. Samo budalu mogu stvari da iznenade. Evo, ja pokisnuh.“

„Umrla mi je žena.“ hladno izusti Odavno skriveni. Za trenutak nastade tajac. Ali ne neprijatan, jer jedan nije znao šta bi rekao, a drugome se nije ni govorilo. Jedna, skoro, poželjna situacija. Naravno, sve dok moralni kodeksi društveno uštrojenog pojedinca ne poguraju iz istoga glupost. Onda on osjeti da u tom momentu, ipak, nešto treba reći, red je.

„Nemam ja nove cipele. Samo ove. Al' pomislih, ne ide da nepoznatom čovjeku odmah tovarim svoju nevolju.“

„Odlučili ste da je malo odložite?“

„Taman posla! Evo, molim vas, da to odmah zaboravite. I tako nije važno. Meni su noge, svejedno mokre.“

„Mogli biste dobiti upalu pluća.“ osjeti se nekakva zabrinutost u dahu Odavno skrivenog, a Pristigli prepoznade šansu.

„Ne bi to bilo ništa novo za mene. Kad ste već u načetoj situaciji, ne vrijedi vam da brinete. Tako je kako je i tu se ne može više ništa učiniti.“

„Možete pripaziti drugi put.“ Izusti Odavno skriveni, prije nego što se sa strahom il' gađenjem, okrenu u stranu, jer se Pristigli gromoglasno zakašlja, tek da su se dva psa u trku, osvrnula. Lijepo je, opet, da se za čovjekom neko okrene, makar pas. I to ne bilo kakav pas i u bilo kojoj prilici, već pas koji žuri da ostatak repa skloni sa pljuska. Eto, takav je zastao i osvrnuo se za čovjekom, zapravo, dva takva. Nije to mala stvar.

„To vam ja kažem. Pametan čovjek zna najbolje i za sebe i za drugoga, a gladan ne zna ni za sebe.“ zavapi Pristigli, primjetivši gest Odavno skrivenog, ali ne i pse. To ti je čovjek. Ne zna baš uvijek gdje mu je mjesto, a za psa bi znao.

„Nemojte se igrati sa svojim zdravljem.“ postidjen, saosjećajno natuknu Odavno skriveni.

„A, ne, ne igram se ja. Igra se neko drugi. Ja samo koračam iscrtanom putanjom. Tu i tamo skrenem, ali mislim da je to zanemarljivo.“

„Ne hulite.“

„Vi ste vjernik?“ digoše se obrve.

„Onako.“

Ili vjerujete ili ne vjerujete? Odluka je crno-bijela stvar. Ono u šta vjerujete je nešto obojenije.“

„Svaki čovjek vjeruje u nešto.“

„Hm, moguće je.“ zamisli se Pristigli, tražeći u fijokama nekakvo božanstvo kome bi se priklonio.

„Valjda zavisi od potrebe.“ procijedi ne našavši ništa za šta bi se uhvatio.

„Kako to mislite: „Zavisi od potrebe.“?“ bregnu se Odavno skriveni, kao da mu je neko iščupao dlaku iznad uвета bez najave.

„Vjerujete li da će kiša prestati?“

„Naravno da vjerujem. Zašto bih, inače, ovdje stajao?“

„Možda nemate gdje otići, pa je svejedno pada li ili ne.“

„To nije problem.“

„Da, izvinite. To je moj problem.“ Nasmija se pristigli samome sebi, jer je za trenutak pokušao utrapiti svoj život za kakav drugi, ne pomišljajući ni na šta ovaj može da liči. Al', valjda je svakome njegova muka najteža, pa daj šta daš, samo da svoje kamenje u tuđu cipelu saspeš.

„Nemojte tako. Biće bolje.“ uzdahnu Odavno skriveni, očajnički gledajući u sivo nebo nad obodom šešira, što je svu svoju namjeru sasipalo za vratove još nesklonjenih. Nije bilo izgleda da će uskoro nešto prestati, kiša da pada il' Pristigli da pita.

„Oh, vi ste, zbilja, vjernik!“

„Kako to mislite?“

„Vjerujete da će biti bolje.“

„Zar nije tako lakše?“ otkrivi se malo Odavno skriveni.

„To vam kažem. Zavisi od potrebe. Ako čučite ispod strehe sa nametljivom skitnicom, skriveni od pljuska, vjerujete da će jednom prestati. Kada vas nešto boli, vjerujete da će proći. Ako vam kakva nesreća prijeti, vjerujete u Boga. Ali kada drugi kisne, kada drugoga boli, vi ne vjerujete da će prestati. Kada drugome prijeti nesreća, vi vašeg Boga čuvate za drugu potrebu, zar ne?“

„Hoćete li, kada ovo stane, da pođemo na ručak, ja častim?“

„Rekoste da vam je umrla žena?“
„Prije par dana.“
„Moje saučešće.“
„Hvala.“

Počinjalo je jače da pada. Kao da se nešto inatilo ili pokušavalo zaglušiti misli, koje nikako neće spasiti svijet. Da li je spašavanje neophodno? Ako bi i bilo zainteresovanjih, mišljenja bi, sigurno, bila dosta različita, a možda i ne bi. Svijet i život usvojili su tri boje, tri iste nijanse sive, crne i bijele. To su boje prošlosti, budućnosti, trenutka sadašnjeg. To su boje raspoloženja, proljeća, osmjeha. To su boje mišljenja, boje ideologija. Nije teško odabrati. Raznobojnost palete nudi jedini mogući izbor – nestati. Mislim da još uvijek nismo dobili primjerak sa skolopom koji bi uspio napraviti sličan poduhvat. Ima primjeraka što su iskoristili poziciju četkice, pa mrljaju ove tri boje, bojeći svoja okruženja i ilustrujući živote onih koji im, uslovno rečeno, dadoše palicu. Palica je palica, makar se na jednom od njenih krajeva nalazio i kist. Takve vole nazivati snalažljivima. Moje saučešće.

Kada sam kod saučešća, sjetih se one dvojice osuđenih na društvo jedan drugoga. Čini se da nema naročitih promjena, ovako izdaleka gledano. Kiša ne prestaje. Nevolja je u tome što ove dvije duše nisu zarobljene pljuskom. Pljusak će jednom prestati, valjda. Tada će biti oslobođeni društva ovoga drugoga i otići će svaki tamo kuda poželi da ode. A kuda svaki od njih želi otići? Da, nije pitanje imaju li kuda otići, već kuda žele? To je njihovo zatočeništvo. Istrošile su se sve nijanse nijansi ponuđene na paleti sivila kojoj bi jedan sličan pljusak mogao pomoći, ali za taj treba sačekati drugačije vremenske i neke druge okolnosti. Jedno je sigurno, oni žele da prestane i da se razidu, bar je tako izgledalo.

„Možda prestane poslije ovog naleta?“ vidno nestrpljiv, primjeti Odavno skriveni.

„Čovjek je naviknut na to da, kada mu priroda zaurla, ista vrlo brzo utihne da bi oslobodila strah izazvan urlikom.“

Odavno skriveni malo podrugljivo, ohrabren slabijim dobovanjem kiše: „I nije baš neki urlik, morate priznati. Običan ljetnji pljusak.“

„U poređenju sa kakvim razarajućim zemljotresima, razbjesnelim požarima, neutaživim sušama, nezaustavljivim

poplavama, ratovima, da, u pravu ste, i nije neka katastrofa.“ naruga se Pristigli.

„Ne bih ratove nazivao urlicima prirode, ako se slažete?“
umekša Odavno skriveni.

„Ne slažem se.“

Odavno skriveni izvi obrve iznenađen što je i na trenutak zaboravio da ga jedino kakav pljusak može prinuditi da razgovara sa ovakvim ludakom. Možda njih ima gomila, ali ih on, svakako, vješto izbjegava. Nerazumni besposličari nisu ulazili u krug. Krug za koji je Odavno skriveni imao sertifikat za ulaznicu i nedovoljno želje i interesa da iz istog izađe. Ovoga drugoga, svakako, nije svjestan, svjesno ili nesvjesno, kao da je to važno.

„Oprostite, bojim se da se nismo razumjeli. Držite da su ratovi katastrofe izazvane prirodom?“

„Naravno! Bio bih naivan i kao takav, prevaren, da ne vjerujem kako su ratovi plodovi ljudske prirode.“

Meškoljenje Odavno skrivenog, kakav slobodni čitač, mogao bi protumačiti na par zabavnih načina. Prepoznatljive su to reakcije u okruženjima sviju nas. To je onaj crv koji počne da glocka kada prozovete kakvu društvenu normu. Ne morate joj se narugati, ne morate je osuditi, ne morate je odbiti niti prihvatiti. Dovoljno ju je pomenuti, pa kao kvaran zub što ne boli sam sebe već onoga u čiju je glavu usađen, izazove reakciju onih kojima pripada ili koji joj pripadaju.

„Nemojte tako. To su, ipak, ozbiljne teme. Nije u redu kriviti ljudsku prirodu za nešto što je splet kompleksnih situacija, pitanja i problema.“ usudi se Odavno skriveni.

„Nije u redu. Potpuno ste u pravu. Krive su ptice.“

Čovjek gine kada mu je ugrožen život, ali kada je ugroženo nešto za šta je napujdan da laje u odbrani, on tada grize. Ljudske osobine, valjda.

„Vi se šalite sa mnom?“

„Ne, ne. Nemojte, molim vas, pogrešno da me shvatite. Ne šalim se ja sa vama.“

„Mislim da ste sada prešli granicu.“ Najrađe bi nestao, a nije od onih, kojih, zapravo, i nema, a u nestajanju bi prepoznali pravi izbor. Iskočio bi iz sopstvene kože, ali to je samo fraza. Udario bi pesnicom Pristiglog da se sruči na pod nezateturavši se, ali je ovaj za glavu viši, i to onakvu glavu, a ramena ima kao u narodnoj pjesmi kakav junak. I

nebo se spustilo kao u narodnoj pjesmi, a kiša je epski padala. Nije se imalo kud. Kakav slobodan čovjek bi se snašao, ali društveno zarobljen je prihvatio da trpi. Potpisao.

„Kažete da sam prešao granicu. Vi ste jedan divan čovjek. Uvijek sam se divio, odatle i držim da ste divni, pametnim ljudima. Vidite, meni to nikada ne bi palo na pamet.“

„Šta to?“

„To u vezi granice.“

„Ne razumijem?“

„Ne razumijem ni ja, zato se vama divim. Vi ste jedan izuzetno pametan čovjek.“

Ako gajite kakvo balkonsko cvijeće nahranite ga đubrivom po uputstvu sa etikete i dobićete malu botaničku baštu. Da se vi divite i da vam komšinice zavide. A kada nahranite glupost, za šta vam uputstvo ne treba, jer hrani se svačim u raznim količinama, e tada se glupost rascvjetava enormno, s prijatnom da se razmnožava. Treba biti oprezan. Taj se korov ne iskorjenjuje, a plete se poput bršljana i osvaja svaku uspavanu površinu.

Odavno skriveni, nahranjen za narednu sedmicu: „Nemojte, molim vas.“

Mrvice što ostaju za izazivača dosta su hranljivije. Pristigli ih hvata krajičkom pobjedonosnog osmjeha što mu se oteo: „Ne, ne, nemojte vi, molim vas. Ja sve i da hoću, uzaludan bi mi bio trud, jer to ne mogu.“

„Šta to?“ Odavno skriveni već je izgubio nit. Čovjek površnog trenutka, što svoje bitisanje ne opterećuje suštinom. A suština se po nekakvom pravilu uvijek nalazi negdje međ' redovima. Nikada njen trenutak nije onaj prvi. Skrivačka je. Treba je tražiti, ali zadovoljstvo je kada pronađena bude. Što se usput vidi, usput se i zaboravi, zamijeni sledećim pogledom na sledeću usputnu stvar i tako u krug.

Pristigli se, spreman, nasloni na oguljen zid: „Vi ste uspjeli vidjeti nekakvu granicu koju sam ja, u nekom nebitnom trenutku našeg nebitnog razgovora, prešao. Vidite, ja nikada nisam vidio granicu. Nikada je nisam prepoznao. Siguran sam da je razlog u tome što mi za shvatanje neke granice trebaju bar dvije strane koje će ova dijeliti. Ne znam šta je „ovako“, niti šta bi trebalo biti „onako“, pa da podvučem crtu i skočim na jednu ili drugu stranu.“

Odavno skriveni, kuražno prihvati: „Uzmite dobro i zlo. Tu ćete lako povući granicu.“

„Jeste li sigurni?“

„Malo me plašite.“

„Ne plašite se vi mene.“

„Izvinite, a čega da se plašim, ako ne čovjeka koji ne može povući granicu između dobra i zla?“

„Sistema.“

„Molim?“

„Trebali bi se plašiti sistema koji vam je nametnuo ideju dobra i zla i, ne uzevši u obzir šta ste vi mogli misliti, objasnio šta je jedno, a šta drugo.“

„Ha, ha, ha! Vi sada o teoriji zavjere.“ prosu se grmljavina smijeha iz, naizgled, uštogljenog čovjeka. Zatreslo se i iznad njih. Munja, pa grmljavina, kako to u prirodi obično biva. Valjda je isto i sa čovjekom. Skuplja se tako u njemu, skuplja raznih radosti, tuga, strahova, i kada se skupi onoliko koliko u jednu dušu stati ne može, zaslijepi ga svijetlost, ljubav, mržnja, bijes, bol, pa zagrmi iz njega smijeh, vrisak, pjesma, šta iz koga ima da zagrmi to i zagrmi. A kada jedan grmi, drugi zidove pravi, jer u sluhu ljudskoga uma su membrane preosjetljive, te bi teško bilo filtrirati dobijenu informaciju kad iz tolike galame izlazi. A galama je ono najbučnije, najprvije, najagresivnije što će čačnuti sva čula, misle galamdžije. A ima i ona: „Tiha voda brijeg roni“. Nije stvar izbora. Stvar je temperamenta, jer čovjek ne odabra „izbor“, već odabra „temperament“. Nije nerazumljivo. Lakše je da vas vjetar nosi, nego da koraknete jedan naprijed, a dva nazad. I nosi vjetar, i sve ih je više. Ne vjetrova, sve više je ovih što korake svoje odložiše, pa zaboraviše. A kada ih vjetar na kakvo trnje nanese, e onda im je đavo kriv. A i đavola u neko doba izmisliš, jer je krivca jeftinije izmisliti nego tražiti međ' nama. Ovoga izmišljenoga možete provlačiti u raznim situacijama, a pronađenoga treba optužiti, osuditi, obesčastiti, obezglaviti, obezljuditi, a onda ide griža savjesti, grijeh, gnijev, stid, strah, san, košmar, kazna, nagrada....a, šta je nagrada spram nabrojanih kamenica što bi kakvu savjest u čovjeka, pod uslovom da je zateknemo, moglo zatrpiti?

Evo, čuje se nakakav oblik savjesti.

„Možda se malo rugam, ali, priznaćete, u tome ima bar malo istine.“ spusti loptu Pristigli, kao da je za kasnije planirao erupciju iz sagovornika, ako ju je, uopšte, planirao.

„Tu smo! Kažete da ima istine?“ poskoči Odavno skriveni.

„Svakako.“

„Ako postoji istina, onda postoji i laž, zar ne?“

„Opet ću se složiti sa vama.“

„Bravo!“

Pristigli nakrivi glavu čekajući objašnjenje, dok ga je Odavno skriveni upitno gledao otvorenih usta ne trepćući. Trenutak iščekivanja potraja, zatim provali pobjedonosna bujica iz Odavno skrivenog:

„Shvatate? Postoji istina i postoji laž! Povucite granicu. Imate sve elemente, zar ne?“

„Mislite da se može povući granica između istine i onoga što ona nije?“

„Vi baš nemate milosti. Evo, recimo, život i smrt. Zar se tu ne može povući granica?“

„Može li?“

„Vi ste lud čovjek.“

„Odustajete?“

„Imam li izbora?“ ponada se Odavno skriveni.

„Čime se bavite?“

„Bankarski službenik.“

„Je li to vaš izbor?“

„Mnoge stvari u životu nismo u prilici da biramo. Ali mogu reći da sam zadovoljan čovjek, zadovoljan poslom.“ sabra misao Odavno skriveni.

„Posao, bar, možemo birati. Slažem se sa vama da neke stvari ne možemo, recimo život, roditelje...“

„Kao što ni roditelji ne mogu birati nas, ili bar, ne mogu birati trenutak našeg dolaska na svijet.“

„Ti su baš posebni. Moji su se trudili da od mene načine savršeno biće onako kako su oni to htjeli, možda ne baš i kako sam ja htio, ali su se trudili.“

„Ja sam od onih „posebnih“.“ nasmija se Odavno skriveni.

„Izvinite?“

„Otac nije želio da zna za moju majku. Bila je, kažu, mlada. Zatim ona nije željela da zna za mene i tako je mojim začetkom otpočeo krug zaboravljanja. I ja sam ga nastavio u sirotištu, zaboravljen, povrijeđen, nevoljen, odbačen.“

„Žao mi je.“

„Vi meni stalno neko saučešće.“ obojica se nasmijaše. Kiša je i dalje padala, ali sve slabije. Moglo se nazrijeti i nekakvo sunce što se pokušavalo probiti međ' oblacima. Nije više bilo potrebe da se skrivaju.

„Krivite li vaše roditelje?“

„Mlad čovjek ima energije za ljubav, ali i za bijes. Iskreno, ja više nemam energije koju bih trošio na to da krivim nekoga koga ne poznajem. Svi smo satkani od nekakvih i nečijih gena. Znete ono, kada obučete nekakvo novo odijelo, a ne dopadne se vašim prijateljima, koji vas pitaju zgroženo: „Na šta to ličiš?“. E, ja se ponekad pitam, ne tako zgrožen: „Na koga to ličim?“. Nasmijem se, da ne bih zaridao i pomislim kako sam poseban. Budući da ne ličim ni na šta i ni na koga, jeftiniji mi je izbor da se osjećam posebnim. Eto, negdje smo razgovor zapodjenuli oko izbora. A, vi?“ odahnu Odavno skriveni.

„Ja negdje imam brata.“

„Gdje?“

„Ne znam.“

„Je li to vaš izbor?“

„Ako mene pitate, to nije bio moj izbor. Jedno vrijeme sam ga pokušavao naći. Zatim sam prestao tragati, željeti, misliti o tome.“

„Dakle, to je vaš izbor?“

„Čini se da ste u pravu.“ skupiše se ramena Pristiglog.

„Ili ne želite o tome da govorite? I to je u redu.“

„Opet nekakav izbor.“

„Ko bi rekao da čovjek ima toliko prilika u životu da bira.“

„Prestalo je.“

„Mislite na želju da pronađete brata?“

„Prestalo je da pada.“

„Ah, da. Meni su malo misli odlutale.“ skoro postidjen pravdao se Odavno skriveni koji nije imao namjeru uopšte započinjati razgovor sa jednom skitnicom poput Pristiglog, ali to nije bila stvar izbora, ili možda jeste? Ljudska priroda.

„Drago mi je da smo se upoznali.“ odlazeći primjeti Pristigli.

„Još uvijek važi poziv na ručak, ako ste zainteresovani?“ Odavno skriveni posegnu za rukavom Pristiglog, ali mu ovaj na sreću po savjest distanciranoga, izmače.

„Hvala vam, ali žurim.“

„Žurite? Možda idemo u istom pravcu? Ja ću ka Trgu.“

„Ja skrećem kod pijace. Dogovorio sam sa jednim poznanikom da kupim neke kutije, ako je od njih još nešto ostalo poslije ovoga.“ ubrza, već dosta dugačak, korak Pristigli, dok je Odavno skriveni poskakivao za njim očito ne želeći da prekine razgovor kad su ga, već, zapodjenuli.

„Trebali vam kakva pomoć?“

„Hvala vam najljepše, ali nemojte se opterećivati. Samo vi nastavite svojim putem. Još jednom, drago mi je da smo se upoznali.“ odjuri Pristigli bježeći od Odavno skrivenog ili od sebe samoga.

„Možda se opet sretnemo?“

„Možda.“

Odavno skriveni ostade sam na sred ulice, očigledno nesvjestan toga, jer su ga automobili zaobilazili trubeći i zapljuskujući ga vodom koja se skupila u rupama. Tek što se navikao na prisustvo nekakvog neznanca, ovaj mu je nestao. Nestao ispred nosa. Bez želje da mu posveti još koju misao, još koji trenutak. Dešava se i kada odrastete. Ljubavi, pažnje, treptaja, osmjeha, uvijek nam nedostaje ili ih tražimo na pogrešnim mjestima, kao što se istima na pogrešnim mjestima razbacujemo. Kiša je opet pljusnula iz nekog oblaka. Odavno skriveni osvrnu se ka mjestu gdje je do skoro stajao i upoznao neznanca, nasmija se i produži dalje. Kiša je sve jače padala, ali čini se da je njemu bilo svejedno. Pristigli je, naizgled, pobjegao. Neki bježimo cio život, nesvjesni da pokušavamo pobjeći od sebe samih. Volimo mi, ljudi, te Sizijske rabote. Kad pronađemo ono za čim tragamo ili smo tragali nekada, prije no što ga prigrlimo moramo pobjeći. Jer pohlepni volimo nazivati one što cilj imaju i cilj dosegnu, i mjere nemaju u svojoj pohlepi ako oslušnemo da novom cilju teže. Ljudska priroda. Baljezgarije živih. Nagrađeni dahom što nam na usta ulazi puštamo da nam taj isti dah kroz istu duplju izlazi, uglavnom, sa gomilom baljezgarija za koje nismo sigurni da ih i sami razumijemo, a volimo ih istresti pred druge „dišuće“, potežući pred njima pravičnost, ponos, velikodušnost, genijalnost, ljubavi, prijateljstva, velika djela, veliko srce, velike žrtve... veliki spektakl baljezgarija živih. A to nam je valjda forma u koju smo spakovani, kao što nam je spakovano u nekolike vijuge, da forma to nije i da smo satkani od pravičnosti, ponosa, velikodušnosti, genijalnosti, ljubavi i kao takvi da dajemo velike ljubavi, činimo velika prijateljstva, dajemo se za velike žrtve... dakle, veliki spektakl baljezgarija živih, što ćemo ih poreći poslije svakog ukaza da iste postoje i da se imenom takvim nazivaju. Odakle nekome, uopšte, toliko slobode?

Ceca Stefanović

SAVEST

U noć punog Meseca umorni vukodlak se šetao po proplanku razmišljajući.

“Jadan sam ti ja, ni žene, ni dece, ni kučeta, ni mačeta, a i kako bih kad sve živo pojedoh. Prokletstvo neko, sta li je? Tera me ovaj želudac vecno gladan. Evo i sad”, i zabrinut, dlakavom rukom poče da se češka po stomaku. A i sve se to izbezobrazilo, čitav svet postavljen naopačke, razmislja vukodlak i kandžom čačka zube, mora da je neki komad runa od ove poslednje ovce. “A i nije bila neka, prepuna hemikalija.”

Pocinje zub da ga boli. Para za zubara nema. Zdravstvena knjizica s pocetka veka, neoverena. Pa ti živi sad i budi ono što jesi u ovom vremenu sadašnjem!

Pali poslednju cigaretu i odbacuje kutiju, misleći već na nikotinsku krizu.

Traka svetlosti pomilova brezuljak iza njega.

Puši vukodlak poslednju cigaretu i misli šta da promeni. Rešio bio da se skrasi, da se ženi, kao sav normalan svet. Ne vredni, sve što po danu upozna, po noći pojede! Čuje nesto. Mora da je opet želudac!

“Kako bi mi sad leglo ladno pivo, pa da i ja zezam krizu”, mrmlja ali para nema.

Ma nije želudac, to se čuje nešto drugo. Pred vukodlakom se iznenada stvori neko. Uigranim pokretom vukodlak krenu da ga strpa u usta, kad ga nešto lupi po nosu.

Nađe se u čudu, odakle se sad ovo stvori? Poče, onako nezgrapno, da tumara po mesečini i vide da na kamenu sedi minijaturni dečak i veselo klata nožice.

“Hej, vukodlače, šta ima?”

“Nečuveno, čak i bez persiranja. Kakva je to današnja mladež?”, viknu vukodlak u pravcu kamena.

“Slušaj, brate, ja sam tvoja savest”, reče mali.

I vukodlak shvati zašto je ovih dana bio u depresiji. Kraj je njegovom ludovanju, nego uzimaj prsten pokojne babe, koga jedino nisi još prodao pa kod udovice iz kuće na uglu.

Jer savest ne miruje.

ZEMLJA

Voz lagano ulazi u stanicu. Vučem kofere po kaldrmi.

Sa leve i desne strane rasute kafane. U ušima muški zvižduci.

Daleko, iza kafana, nazirem krovove kuća. Hodam romantično osvetljenim ulicama, cakli se svaka peta sijalica! Nigde ne vidim žene.

U hotelu, prepunom bubašvaba, učim običaje naroda.

Po svom geografskom položaju, ovo je zemlja bez izlaska i zalaska sunca. Istorija je ovde zaboravljena nauka. Na ovim prostorima nema prošlosti niti budućnosti, sve je trenutak. Sa etnološko-sociološkog aspekta, gledano, ovde je, kažu sezona svadbi u osmom mesecu trudnoće, tako da tek udate žene, provode medeni mesec peglajući pelene. Čitam dalje, da je davno ukinut Zavod za tržište rada, kao tehnološki višak. Osnovni prihodi stanovnika zemlje dolaze od neisplaćenih penzija umrlih predaka i bankarskih kredita. Zvanična valuta ovde nema imena. Na prostorima ove zemlje žene obično rađaju sinove, za neki novi rat. Ako se neka nesrećnica usudi da rodi ćerku, ona brzo odraste. Još u porodilištu je uče zavodljivom treperenju očima u prisustvu lekara, pranju sudova i čudnoj snazi volje, koja zaustavlja rad sivih moždanih ćelija, po potrebi.

Poslednjeg dana moga boravka u ovoj čudnoj zemlji, prelistavajući novine, naidoh na zapanjujući oglas: Kupujem psa rase Balkanac. Šifra: Slobodna.

Voz je odmicao a zemlja ostade prkoseći svetu.

Marica Behtan Cecelja

IZ VLAKA U VLAK

Sjedi u vlaku uzdiše i jauče... joj jedva sam se popela slomila sam ruku i nogu a ove stepenice previsoke na vlaku... zatim počne plakati idem na Mirogoj na grob pokojnom suprugu kupit ću mu cvijeće i lampaše što svjetle. Znete draga gospođo ostavila sam stan u Zagebu kćerki i unuci, znate unuka je stjuardesa u Abi Dabiu ja sam sada podstanar kod sestre u Ivanić Gradu, dohranila sam sveučilišnog profesora oročila novce nešto mi je i unuka dodala i sada mislim kupiti garsonjeru u Zagrebu... čujem da je pala cijena stanova. Joj znate moram opet sve iz početka i peć i namještaj kupiti malo sam već stara za to... mislila sam ići u dom ali mi mirovina nije dosta za mjesečnu ratu slušam godinama jedno te isto sigurno će i moja životna priča završiti tako... udomiteljci će me dohraniti ako ne umrem onako kako želim spavajući... ah te male mirovine... na jednom joj se ozari lice a znate imam i prijatelja godinama sam udovica moji nikada nemaju vremena za mene pred dva tjedna sam rekla dolazim u četvrtak i nevjerujem da će me dočekati na stanici... posjetiti ću stare prijateljice a neke ću sigurno i na groblju sresti... zadržat ću se nadam se dan dva ako me nervozna kćer ne potjera svojom gadnom naravi i komentarima... a ljepo je imati prijatelja imam s kim otići na kavu u kino na izložbe i koncerte... posjećivat ćemo se prestari smo i čangrizavi da bi živjeli zajedno. a vi recite mi kako ste vi?... joj nemam vremena... žurim... ovo je moja stanica... imam podočnjake do poda... nezaustavljiva Slavonka nas je sve pomela pričom o sretnom drugom braku sa čovjekom koji ima petoro djece i bivšu ludu ženu... takvima ne bi smjeli dati da brinu o djeci jer nisu sposobni zbog nezamarivanja a prenosi gene dvoje je ludo na nju a ona ima sa njim ljepo dobro i pametno dijete... možete me naći na facebooku Štefica S. bavim se alternativom... imam i laboratorij gdje spravljam masti i turistički

sam vodić i sve uz pomoć boga... druga me svekrva ne voli ko prva... izlazim a ona savjetuje studenticu da uči uz ozbiljnu glazbu... zbilja neznam može li joj se sve vjerovati... umorila je sve jedva smo skužili ubrzanje od Dugog Sela... 140 KM na sat jer je ona pričala brže od tog... okretali smo očima i čudili se... izlazim... provodim dan sa tetom dobila sam ciklame... kupila mi je vruću pečenu lepinju... ona si je popila pivu ja kavu... pitam ju za godinu rođenja strica iz Australije sa kojim smo svi davno izgubili kontakt... pita me da li me vole... pa možda... pjesnikinja sam... nikad nisam razmišljala o tom... imam li koga, ljubim li što?... o zanimljive li osobe pomislim i potrčim na stanicu... opet sam zaboravila na kiosku kupiti bateriju za zvono na vratima, čitam poruke razgovaram sa poznicama o mirovini koja se baš i neda razvući... Na povratku je sjedio u vlaku Zagorac istrošena naborana lica sa makom u đepu ide u posjet rodbini, ogovara cigane kako je ujutro kondukter vikao na njih... kako bi i boga prevarili da im je bliže... kondukter cvika kartu netko odgovara thank you very mutch... on se zeza... tenk juri velike mačke smijemo se to nas je povezalo i razvezalo razne priče... čovjek preko puta nam je ponudio da pročitamo 24 sata ja po običaju gledam samo horoskop druga gospođa vidi bez naočala samo velika slova bolje rečeno naslove a treća je našla dvojnika Ecclestonea... bože isti on samo mlađi... mogla bi Slavica i njega zavesti ako je bogat... opet je vlak stao opet smo nervozni otvorili smo prozor da nas prolufta kolovoz je napokon jedan sunčan vruć dan, osjeti se smrad od prijašnjih putnika, nadamo se da strojovođa ne pije i ne šalje poruke dok vozi da stigne potrubiti neobzirnom pješaku što prelazi prugu... opet su počeli pričati crnjake kako strojovođe često pregaze svoje radnike što idu prikopčati vagon... molila sam da prestanu jer mi je muka od tog... svi su se pogledali i zašutjeli... hvala ti bože silazim pomislih... i odem prema vratima... kad dotrči Zagorac... ja ću otvoriti vrata a pošto ih je stisnuo prije nego što je vlak stao zablokirao ih je... ko ljudi trčimo kroz vlak do drugih vrata... sreća spazio nas je kondukter i zadržao vlak da smo uspjeli sići... tresem se od šoka... krećem sretno prema svojoj zgradi... previše pustolovina za pola sata putovanja... svi umorni... zahvaljujemo se za društvo i poželimo si ugodan dan... hvala bogu kultura nam je unatoč siromaštvu na nivou... i tako prolazi život iz vlaka u

vlak... Tek što sam ušla u stan nazvao je majstor koga već danima čekam da mi popravi frižider na mobitel ima ženski glas a uživo čuda nevidenog škljocaju mu loše napravljene proteze... prvi puta zamišljam da me je posjetio kostur i želim pod svaku cijenu skratiti priču... kaže ubit ću se alat mi je ostao kod ljudi od kojih dolazim... ja kažem samo dajte... pobjeglo mi... trčim na bankomat ostavljam ga samog u stanu i mislim gdje je kraj sranjima... otključavam vrata a on govori... nemam termostat kakav vama treba... moram ga otići kupiti u Zagreb o bože smiluj se mojim tankim žilicama meni siromašnoj priča o kući na moru diže tlak hvalisanjem i škljocanjem zubi... nabraja ženinu operaciju oka... govorim da čekam goste i ispraćam ga nekako van... To nije sve odlazim na predavanja o krvožilnom sustavu... napravili su nam i pretrage besplatno... u pauzi se upoznajemo sa suđem od titana i indukcijskom pločom za grijanje... dosadno predavanje isprekidano podpitanjima... na kraju naravno šećer na kraju izvlačenje nekih od nas među kojima sam ja navodno dobila prvu nagradu magnetski ležaj suđe, indukcijsku ploču ako uplatim 1100 eura... dobar marketinški trik subvencija deset tisuća kuna... nama polumrtvima... podignu pa umanje cijenu.. ovo je stvarno tragikomično ko crkveni miš... vraćam se doma poluzadovoljno ovo mi sigurno nitko neće vjerovati bilo je za dlaku ja koja nikad ne dobijem ništa zamalo vozim doma stvari sa kamionom... zaključujem da bi i bog imao visok tlak da je ovo doživio u jednom danu i da je život umirovljenika pod turbo stresom a zaklela bi se da samo odmaraju, spavaju ljenčare i čekaju smrt a kad tamo oni čekaju čudo dobitak na lotu... nasljedstvo... da mogu kupiti slatke radosti kojima ih život iznenađuje iz sata u sat... na čudesnim nezaboravnim putovanjima iz vlaka u vlak... tako ja zamišljam svoj kraj kao još jednu vožnju vlakom zapravo presjedanjem iz vlaka u vlak sa putnicima koje možda i ne želim upoznati i sresti na tom kratkom putovanju... al koji nemaju materijalnih problema... jer napokon vrijedi ona poslovice nije sve u novcu..

Franjo Francič

PATRIAH

On stoji pred velikim izložbenim oknom in čaka. Vedno bolj napet, vedno bolj nervozen. Obrne se. Da ne bi gledal svoje popačene zrcalne podobe. So jutra, ko bi si najraje zabil žebelj v čelo, izstopil bi, ustrojil bi si misli; so dnevi, ko ne ve, kam bi s sabo, če sploh je. On kadi, čaka, opazuje ljudi, ki so si tako podobni in vendar različni. Njihovi ubiti pogledi. Kupi, kupi. Njihove maske na obrazih, celo koraki so si podobni. Ko hitijo, od police do police. Kič, plastika in žlindra, nepomembni predmeti. Kupi, kupi. To ponavljanje, to obupano kolobarjenje. Korak naprej, dva nazaj, korak na desno, korak v levo. Kupi, kupi, zblazni, kupi, izračunaj. On čaka, kadi. Vse te plastične vrečke, ki potujejo naprej in nazaj. Nešteto vreč, polnih smeti. Iz zvočnikov se razlega turbo folk glasba. Sami ponavljajoči se basi. Korak nazaj, korak naprej. Kupi, kupi. Tako napet postaja, včasih pomisli, da bo šel, kar šel. Ne kam, ne zakaj, samo šel. Proč. Od vsega. Med množico se pojavi znanec. Obrabljene besede, prazne fraze. Kje pa si ti? Pa veš, da sem ravno danes misli nate. Sploh ne ve, če mu je kaj odgovoril in kaj naj bi mu? Neka čudna rumena svetloba, vse manj in manj jo je. Nato zagrmi in kot grah debele kaplje dežja zabobnajo ob asfalt. Samo nje in sina še vedno ni. Dve uri sta jima komaj dovolj. Kavoj je spil, cigarete kupil, v obupu ne ve več, kaj naj stori. Naj se usede v avto in poslušaj enako glasbo kot jo spuščajo po zvočnikih? Naj s čelom udari ob steklo? Ker ti ljudje, ti zombiji ga vse bolj utrujajo, počuti se obkoljenega, ogroženega. Zakaj ona hoče, da gre poleg; mar samo zato, da so enkrat na teden skupaj? Ker je zlagano, to med njima. Že dolga, prazna, siva in prašna leta. Zakaj se pusti, da ga muči? Med njima je konec, komaj še komunicirata. Z enozložnicami. Pred leti se je izselila v mali kabinet. Hiša ima tri televizije, dva stacionirana telefona, tri mobilne, prenosne in fiksne računalnike. Tako ležijo vsak v svoji sobi in gledajo vsak svojo

televizijo. Psa ni več. Neko nedeljsko jutro ga je povozil traktor. Ostal je samo še maček. Včasih stoji pred njim in ga gleda. Včasih ima on občutek, da ga bo napadel, da bo skočil vanj. Drugič spet pomisli, da bo spregovoril. Ti beda od bede, bo rekel. Mi zaviadaš, povej, je to življenje, to mrcvarjenje, ta večna laž in dvoličnost, vsi ti ledeni dotiki, vse te prazne besede. A samo odpira usta in kaže ostre kočnike. Včasih ima ona histeričen napad. Mi smo bolna družina, reče. Takrat ji tudi kupi, kupi ni dovolj. On jo grobo prekine. A misliš spet začeti, imam poln kurak vsega. On dobro ve, da ona ne prenaša nasilja in kletvic. Saj, zato pa tudi ta mali tako govori z mano in me ponižuje. Pa kaj zdaj, kaj sem ga jaz vzgojil ali kaj, lenuh je, materialist, nič ne bo iz njega. Nič ne bo iz njega, odmeva. Samo sin mu ne odgovarja. Boji se ga. Ve, da lahko on vzroji. Ve, da ga lahko udari. Ker ga je že. Njo terorizira na druge načine, tako, da udarci niso potrebni. Samo danes kaže, da bo bosta kupovala do nezavesti. Ne ve več, koliko časa bo zdržal. Nič več ne gre za šank in si naroči rundo pijače. Morda zaradi brata, ki se je enako zapil kot oče. Morda zaradi tega, ker je potem dokončno izgubil kontrolo. Ko je bil pijan. In to prej ni bilo redko. Sama fasada je, kulisa, ta družina. Včasih so po več ur skupaj, pa nihče ne spregovori niti besede. V nedeljo bi šel na tekmo, končno reče sin. Kar pojdi s prijatelji, bom dal denar, mu odgovori. Samo da se ga reši, da mu ni treba nadaljevati pogovora. Razmišlja o tisti novi medicinski sestri, ki se je pred tedni zaposlila v hiralnici. Tam dela kot vratar. Redno jemlje od drugih nočne. Ker potem se z njo in sinom komaj kaj vidi. Tako je najboljše za vse. Kako, da delaš za praznike in ponoči, lahko bi drugi, mlajši, ki nimajo družine, reče ona. Kaj se pa ti mešaš, kaj ne veš, da smo samo trije, eden pa je skoraj ves čas na bolniški, je besen. Ker ona dobro ve, samo se boji povedati. Tam v vrtcu lahko štrika in poje, pomisli on. Tam so na začetku. V hiralnici pa je zadnja postaja, odlagališče. Konec. Nepreklicno. Znova pogleduje proti vhodu, če se bosta končno prikazala. Bes v njem se stopnjuje. Pomeša se med množico in ju končno vidi na električnih stopnicah, ki se spuščajo. Oba sta otovorjena s plastičnimi vrečkami. Ona kupuje, kot da bo jutri vojna. Konzerve. Sin je dobil nove superge ali pa kakšne majčke. Morda igre za računalnik. Po pet in več ur na dan preživi pred računalnikom. Samo je mir pred njim. Dopisuje si. On nikoli ne preverja s kom. Njemu je to komot. Ona skoraj vedno čisti in pospravlja. Dober izgovor je, ko pridejo na obisk njene prijateljice. Potem gre lahko do barake, kjer ima nekaj gred. Tam spi

kakšno pivo. Nikoli več kot dve. A bo končno kaj? sika, ko sta že čisto blizu. Samo še sladoled mu kupim, reče ona. Prekleti sladoled, mrmra vase in gre proti avtu. Avto je iztrošena korejska škatla. Kako je bil besen, ko je par mesecev po nakupu odpovedal mehanizem za transport šipe. Nižji cenovni razred. Odpre vrata in znova prižge. Veliki napisi: AKCIJA. Potem ona zloži vrečke v prtljažnik in se usede spredaj. On vzdihne. Promet je gost. Vožnja je ena sama agresija. Tip v limuzini za njim potrobi, ker ne spelje dovolj hitro. Mater, reče, najraje bi ustavil in ga razbil, sika. Res ne moreš brez tega, reče ona. Sin je tiho.

Zoran Plečević

SENKE

Old Gancija je ubio ivičnjak jedne olujne večeri krajem jula u kasnim satima. Kiša je lila kao iz kabla i grad je bio sasvim pust. Nikada se nije utvrdilo ko je prvi počeo, ko je koga izazvao, ko je počeo sukob, samo je utvrđeno, bez ikakve sumnje, da je poslednji udarac zadao upravo Old Ganci. Šarao je okolo, možda malčice posrtao, da udari potiljkom nije mu bilo ni na kraj pameti, ali se desilo upravo tako. Udario ga je baš potiljkom i to je utvrđeno, bez ikakve sumnje, izvio se svom svojom dužinom, koliko god je mogao, zatreperio i kao da je na trenutak zastao u vazduhu, kao da se predomišljao. Iz levog džepa mu je virila crvena maramica, iz desnog poluprazna pljoska sa klekom, vetar je tada dunuo iz sve snage i on se odlučio na udarac. Duboko je udahnuo, sakupio svu snagu, zapeo najviše što je mogao i udario. Bio je to užasno jak udarac i za njega i za ivičnjak. I niko nije čuo strašan tresak njegovog tela i još strašniji krik koji se prolomio kroz noć. Nikoga nije bilo na ulicama te olujne noći krajem jula.

Ivičnjak se dugo oporavljao ali su posledice ostale, bile su trajne i očigledne. Za Old Gancija je ta olujna noć bila kobna i taj udarac koji je zadao potiljkom bilo je zadnje što mu se u životu dogodilo.

Našli su ga ujutru pored tužnog i nesrećnog kontejnera, jedinog svedoka čitave drame kako raširenih ruku leži u širokoj bari. Vozila su ga sa mukom obilazila i svi su mislili da je pijan kao i obično, da je samo pao i da je ostao da spava, tu gde se zatekao. Glava mu je bila tik uz ivičnjak a sva krv je bila skupljena oko nje. Iscurila je iz glave ali nije htela da se pomeša sa vodom.

Kakvi su mu bili planovi, kakve je namere imao te noći nikada se nije saznalo. Zašto je to uradio baš tako, takođe je ostalo

neutvrđeno i kako stoje stvari nikada se neće pouzdano ni utvrditi. Old Ganci je ležao mrtav mrtvijat a ivičnjak se zakleo na večno ćutanje.

Eržebet, prelepa mlada Mađarica koja je radila u državnom zavodu za oporavak je znala šta se sa njim događalo ali, ona je bila poslednja na ovom belom svetu koja bi i slovo o tome rekla. Ćutala je kao zalivena, nije se zaklinjala, nikada, samo je jednostavno ćutala. Nikada ni reč nije želela o tome da prozbori.

Ivan, njegov drug iz škole je znao najviše, ali je i on dugo ćutao, (ni on se nije zaklinjao) sakupljao delove priče i uzalud pokušavao da nagovori Eržebet da odustane od ćutanja i da koliko koliko rasvetli priču. Koristio je svaku priliku da uđe u razgovor sa nekim ko je poznavao Old Gancija, sramežljivo je je počinjao razgovore u kafani, ali nije propuštao priliku. Vajkao se, u svakom, čak i neobaveznom razgovoru navodio priču na tu vodenicu. Počinjao bi i odustajao, ponekad okupiran sopstvenim brigama, ponekad misleći da to nikoga ne interesuje. Međutim, ivičnjak ga je opominjao, kezio mu se dok je prolazio pored njega, nekoliko puta je pokušavao da ga saplete a kada mu jednom nije dozvolio da pređe preko njega odlučio je da progovori.

Život Old Gancija je pisao roman sa dobrim zapletom i neočekivanim obrtima i to je neko morao da beleži. Kako se odlučio baš za njega Ivan nikada nije pitao, samo se trudio da mu uvek bude pri ruci i da zabeleži ono šta mu se kaže, a on je upadao kod njega u kuću kad god je hteo, kada se dogodilo nešto važno ili nešto nevažno, čak i potpuno beznačajno. Dolazio je i kada se ništa nije događalo, da se požali da se ništa ne pomera, da stvari i njegov slučaj stoje kao da su zakovani. U bilo koje doba dana ili noći upadao je kod njega i još sa vrata počinjao ili nastavljao tamo gde je stao prošli put. Imao je svoju stolicu, sam ju je odabrao prvog dana kada je došao i na drugu nije hteo da sedne ni pod pretnjom. Odmah bi na sto izvadio kutiju sa cigaretama, najlošiju i najjeftiniju vrstu od kojih bi i nekom ko je okoreli pušač pluća zaškripala a nos počeo da šeta levo, desno. Zapalio bi cigaretu, povukao jedan dim i ostavio je da gori u pepeljari. Započeo bi priču i pritom je trljao rukama po butinama i što je tok postajao napetiji od tog trljanja, tako mu se pomerala cela gornja polovina tela. Kada bi cigareta dogorela gasio bi je i palio novu, i samo to je remetilo ritam pomeranja na stolici.

„Stajao sam satima pod onim orahom, dobri moj prijatelju, čekao sam Eržebet, a ona je otišla sa nekim nepoznatim momkom.

Trebalo je odavno da se vrati, nisam mogao više da čekam, morao sam da dođem kod tebe. Zabrinut sam, ne znam da li joj je to brat ili momak“, trljao je rukama po butinama i sve brže pomerao telo napred nazad. „Trebalo je već odavno da legne, sutra mora rano na posao.“

„Šta ti imaš sa tim?“

„Mislio sam“, odgovarao je u istom ritmu želeći da dobije malo na vremenu.

„Moraš da joj daš bar malo slobode.“

Prešao je bez osvrta preko njegovih reči i nastavljao:

„Ako joj je to dečko, ako joj se sviđa, neka, proći će je, kada me bude upoznala, kada me stvarno bude upoznala i kada oseti toplinu moje duše, promeniće mišljenje, zavoleće me. Neće joj smetati što sam crn. Ovo, sa tim momkom je neozbiljno a možda joj je to stvarno brat kojeg ne znam, mada mislim da sam svu njenu braću već upoznao. Nema veze, zaista dragi moj prijatelju nema veze, proći će je, ah, nisam ni ja cvečka, imam i ja poroke.“

„Žene ne mogu da osete toplinu naših duša.“

„Osetiće.“

Žene ne mogu da osete toplinu naših duša i nikada ne menjaju mišljenje, pomisli Ivan, htede da mu ponovi ali on odnekud izvadi pljosku, otvori je i potegnu.

„Hoćeš li i ti?“

„Šta je to?“

„Kleka.“

„Ne mogu.“

„Vidiš, osim alkohola ja nemam drugog poroka“, reče i ponovo potegnu. „Idem, zadržao sam se a već sam zabrinut.“

Nameravali su da priču o njegovom životu nazovu „Priča sa istočne strane“ ali su objektivne okolnosti nalagale da se naslov promeni. Dugo su beležili i zapisivali događaje bez ikakvog naslova a onda im se nametnuo sam od sebe:

„NOVI PRILOZI ZA BIOGRAFIJU O OLD GANCUJU“

Imam li prava da pričam sve ovo, pitao se Ivan, ili da ga zauvek sahranimo i da novi prilozima za biografiju Old Gancija nikada ne ugledaju svetlost dana, niti iko ikad čuje za njih?

Do proslave jednog „osmog marta“ (da ne pominjemo godinu) sve je teklo manje više ustaljenom kolotečinom i ništa se specijalno nije događalo u njegovom životu. Naravno, moglo se i u tom periodu

iščeprkati nešto ali, zapravo sve počinje tog „osmog marta“ kada se Old Ganci popišao na sve. Nije imao nikakve namere, nikakav plan, pio je pivo usamljen u čošku i to mu je palo na pamet, tek tako. Jednostavno, popeo se na sto i popišao se. Uradio je to zaista spontano a ogromna količina piva koju je popio bila mu je snažan saveznik u poduhvatu. Sad, kako bi sve to prošlo, kako bi se završilo i kakav epilog bi sve to imalo da najveća količina njegove tečnosti koju je izbacio nije završila na direktorovom tek kupljenom odelu, ne zna se. Ne zna se ni da li je imao nešto protiv direktora, nešto protiv „osmog marta“, ili žena uopšte. Zna se samo da je izbio veliki skandal i da je ceo slučaj odmah prijavljen lokalnoj policijskoj stanici.

Zna se i da mu to nije bio prvi susret sa njima. Znali su se odlično i stigli su pre nego što je uspeo da zakopča pantalone. Nije imao nikakve šanse. Dok je petljao oko dugmića na šlicu jednom rukom a drugom posegao za novom flašom svukli su ga sa stola jednim trzajem i odmah tu, na licu mesta, počeli da ga mlate.

Te noći su ga tako prebili, kako je on sam rekao; „Domaćinski, znaš, u toj stanici za ponižavanje i maltretiranje odraslih su me tako gadno tukli, njih trojica, bili su složni kao da kumu pomažu da digne krov na kuću pre prvih snegova. Utrkivali su se ko će jače i više puta da me udari.“

Iz te stanice su ga direktno odvezli u bolnicu gde je sa tri-četvrt mrtvim bolesnicima ležao nedelju dana.

Kada su ga malo povratili u život iz bolnice su ga prebacili u zavod za oporavak gde se brzo oporavljao, ali upravo tu i počinje njegovo moralno propadanje. Njegov život je krenuo nezadrživo nizbrdo i sve to zato što je pukim slučajem, igrom sudbine dopao u ruke mlade Mađarice koja mu je vraćala u život zaboravljene udove.

Osetivši na svom telu (po prvi put u životu) nežne i vešte ruke lepe sestre zaljubio se, za sva vremena, do smrti. Sa prvim dodirom njenih nežnih prstiju zaboravio je sve stare ljubavi u koje se nekada kleo, tu je bila samo nežna Mađarica sa svojim veštijim rukama.

Old Ganci se prepustio i kako je proleće odmicalo njegova ljubav je bujala i bivala je sve snažnija. Satima je drhtao pred njen dolazak i kao pijan tumarao hodnicima zavoda. Ako bi kojim slučajem malo kasnila padao bi u krevet bolesniji nego onoga dana kada su ga prebijenog dovezli. Nije mogao da dočeka da na svom telu oseti njene ruke.

Ali, kako sve što je lepo kratko traje, tako je i njegov oporavak (barem za njega) brzo okončan. Uspešno, bio je zdrav kao dren, nikakvih posledica od strašnih batina nije ostalo, najviše zahvaljujući lepom Eržebet.

Nije stigao ni da razmisli, da skuje neki plan, da slaže da još uvek ima bolove. Nije mu padalo na pamet da može i taj dan da svane kada će morati da napusti zavod, njegov raj na zemlji.

„Zdrav si kao dren, možeš da ideš kući“, rekao mu je dežurni lekar i okrenuo se drugom pacijentu.

Izašao je držeći papire u rukama, napolju je lila kiša i krenuo je stazom prema gradu. Eržebet nije bila u smeni i nije mogao da se pozdravi sa njom a samo to mu je bilo u glavi. Besciljno je lutao gradom, papiri u njegovoj ruci su se raspali od kiše i stiskao je i gužvao samo ostatke.

Umesto da joj se zahvali, odnese buket cveća, bombonjeru i potruđi se da sve zaboravi Old Ganci se uselio u njen život, ali sa one tamne strane, tamne kao njegovo lice.

Da bi svih dvadeset i četiri časa mogao da bude u njenoj blizini prestao je da ide na posao, (mada bi i onako dobio otkaz). Prestao je da igra šah, da obilazi bolesne roditelje, i osim Ivana nije viđao nikoga, ni prijatelje. Jeo je samo u retkim trenucima kada bi ga prilike tokom praćenja na to naterale. Da bi koliko koliko izgledao pristojno nosio je po dva džemperu i dva para pantalona. Leto se zahuktavalo i bilo je sve toplije ali on nimalo nije mario. Spavao je na nogama oslonjen na ogradu u senci velikog oraha ispod stana „njegove“ Eržebet.

I Ivana je sve ređe viđao. Ponekad, slučajno, kao jedne večeri kada je prolazio tom ulicom, a on se kao neka utvara pojavio iz mraka.

„Žan Luj, jeste li to vi, dragi moj Žan Luj? Šta vas to vodi ovom mračnom ulicom?“

Ivan nikada nije saznao zašto ga tako zove, više puta ga je pitao ali nije dobijao odgovor. Osim što je odlično govorio francuski ništa drugo mu nije padalo na pamet.

„Da, ja sam moj mračni prijatelju.“

Iz mraka je izlazio Old Ganci široko raširenih ruku.

„Tama je moja sudbina, crn sam spolja, crn iznutra.“

„Gde si? Ne vidim te.“

„Tu sam.“

„Znam da si tu, čujem te ali te ne vidim, izadi iz senke.“

„Senka i ja, to je jedno te isto.“

„Znam, rekao si mi već.“

„Vidiš li me?“

„Kako da te vidim kad si crn?“

Sada ga je već video, izašao je iz senke ali ona kao da nije htela da mu dopusti da se otrgne od nje. Ruke su mu bile raširene, u jednoj je svetlucala pljoska sa klekom, u drugoj upaljena cigareta.

„Sada me vidiš?“

„Vidim te, ali izađi još malo, sve je tamno a ti si tako crn.“

„Šta mi vredi što sam crn kad nisam našao mesto pod suncem?“

„Lepo si to rekao.“

„To je deo moje nove pesme.“

„Dobra je.“

„Hoćeš li da čuješ još neki stih?“

Znao je Ivan da Old Ganci u stopu prati Eržebet i da najviše vremena provodi u senci ispod oraha pred njenom kućom ali je ovo bilo prvi put da se u to i lično uveri.

„Čekaš Eržebet?“

Očekivao je da mu Ivan kaže da želi da čuje još neku pesmu i ona mu je već bila na usnama, zbuni se na trenutak ali se brzo povрати,

„Da, čekam, ali uzalud. Uzalud očekujem da se sa nebom u očima pojavi na mojim vratima i zagospodari mojim vremenom. Uzalud je čekam... ništa ne sluti da će doći.“

„Opa, ta ti je odlična, ali zar ti se ne čini da ona već gospodari tvojim vremenom?“

Odmahnuo je rukom, bacio dogorelu cigaretu i pripaljivao novu.

„Pusti sad to dragi moj prijatelju, znam ja odlično da sam njen rob i da mi bez nje nema života, ali kako ti se čine moji stihovi?“

„Odlični su, rekao sam ti već.“

Prijala mu je hvala i to nimalo nije krio, uzdahnuo je, povukao dim i rekao:

„Stojim tako, dragi moj Žan Luj, stojim pod ovim orahom, satima, danima, nedeljama, reči dolaze same.“

„Ti si božji čovek.“

Opet je uzdahnuo.

„Daleko smo ja i on dragi prijatelju, daleko.“

Stajali su tako u mraku gledajući svako na svoju stranu.

„Ima li nešto novo?“, upita Ivan da bi prekinuo tišinu.

„Ima prijatelju moj, ima, nešto bolno, neprijatno. Moja Eržebet me je juče povredila, izneverila i ponizila; pročitala je moje pismo pred svima. Pred svima dragi moj prijatelju, svi su se smejali.“

„To ne liči na Eržebet.“

„Ne liči, mislio sam da tako nešto ne može da se dogodi, nisam ni pomislio, ali evo, dogodilo se.“

„Opisivao si je drugačije.“

„Da, drugačija je, sigurno je pala pod nečiji uticaj, ne bi ona sama.“

„Jesi li siguran da je drugačija?“

„Drugačija je“, zamišljeno reče Old Ganci zagledan u krošnju oraha.

„Odakle znaš da je čitala tvoja pisma pred svima?“

„Pukla je bruka, eto odakle znam. Bruka, velika bruka prijatelju moj i kada su se svi slatko ismejali na moj račun nagovorili su je da me prijavi policiji, sve su pogrešno protumačili, sve, moje vapaje su shvatili kao pretnje.“

„U to ne sumnjam.“

„Opet su me tukli.“

„Ni u to ne sumnjam.“

„Jedan je posebno bio kivan, čuo sam da mu je Eržebet obećala da će ga upoznati sa svojom sestrom.“

Old Ganci je izdahnuo noćas, odmah iza ponoći. Da li je uopšte nekada i živeo, razmišljao je Ivan dok je sedeo u zadimljenoj sobi prepunoj njegovih starih drugova. Po glavi su mu se motale reči koje je poslednji put čuo od njega; „Crn sam spolja, crn iznutra, sve je crno dragi moj Žan Luj, a šta mi вреди što sam crn kad nisam našao mesto pod suncem?“

Sećao se njegovih crnih očiju koje su sada bile sklopljene, tamnih kolutova ispod tih očiju koji su naglašavali njegovu poreklo. Eržebet je napokon slobodna, dok jednom ne smrkne, drugom ne svane.

Old Ganci je sada ležao mrtav, pred njima, na velikom kuhinjskom astalu a oni su izbegavajući pogled i na njegove zatvorene oči pokušavali da se sete lepih stvari, veselih trenutaka iz njegovog sumornog života. Pokušavali su ali im nije polazilo za rukom.

Nisu uspevali. A zašto pokušavaju? Da bi prekratili vreme do jutra, da bi umirili savest što su ga u poslednje vreme izbegavali?

Možda? Ali oni nimalo nisu bili krivi, nisu mu oni podarili toliku pamet a sreću sasvim uskratili. BOG je taj koga noćas treba da peče savest.

Smrad je osvajao, gušio ih, nije im dozvoljavao da misle, da jasno govore. Uključili su ventilatore, ništa nije vredelo, sat vremena su petljali sa kablovima i ipak se oseća, vrućina je paklena.

Zadah Old Gancijeovog tela ih je vukao za nos, prikivao za stolicu, terao ih da brbljaju gluposti, flaša sa rakijom je sve brže išla u krug, sve se brže praznila. Još i na još rakije ih je terao zadah njegovog mrtvog tela.

„Nema kleke da mu popijemo za dušu“, rekao je stariji čovek koji je samo stajao na vratima i provirivao u sobu.

„Nema“, odgovoriše mu iz sobe i otvoriše novu flašu.

Bio je glavni u školi dok smo bili klinci, rekao je neko i svi smo se složili da je bilo tako. Da, bilo je sve u redu dok smo po livadi jurili za loptom, istraživali u napuštenom rudniku, igrali se kauboja i indijanaca, učili i čekali u redu za dobru ocenu. Tako je bilo i tada je sve bilo u redu. Dočepali su se toga i nisu ispuštali, kao flašu. Kružilo je odobravanje, klimanje glavom.

Da, ali, sećate li se šta se dogodilo kada smo počeli da jurimo za devojkama i da ih odvajamo po čoškovima, rekao je neko sa drugog kraja sobe, pre nego što je došao red na njega da nešto kaže. Svi su ga popreko pogledali jer im je oduzeo jedino za šta su mogli da se uhvate, ali su se složili. Bilo je tako, od toga nisu mogli da pobegnu. Tada je nastao lom, tu nije imao sreće, tu nije imao prolaz.

Da li je mislio da mu kao najboljem učeniku, najboljem fudbaleru, šahisti, košarkašu, najbržem revolverašu, najboljem u svemu pripada i najlepša devojka nije se znalo, ali u to vreme se naprasno promenio.

Old Ganci je uplovio u svoj svet.

Moje lice jeste crno ali duša mi je svetla, kao detinja, govorio bi dok je potezao iz pljoske a jak miris kleke osvajao i opijao okolinu.

Na početku svega Eržebet ničega nije bila svesna i bila je ubeđena da se sasvim slučajno sreće sa njim, grad je mali, sve je moguće. Bila je ljubazna prema njemu kao onoga dana kada je prvi put osetio njene ruke na sebi i otvorio oči, pozdravljala se srdačno i čavrljala bezazleno kao i svaka mlada devojka. On je čutao glumeći

iznenađenost zbog susreta, gledao je širom otvorenih očiju punih ljubavi, klimao glavom i s vremena na vreme pokušavao da čavrlja, ali to je bila velika nepoznanica u njegovom životu. Nisu vredele ni sve petice koje je dobijao u školi, naprosto, to nije umeo. Koliko god da mu se dopadala i koliko je velika bila njegova ljubav prema njoj osećao je nelagodu i skoro da je jedva čekao da se rastanu, da ona izmakne i da dok je gleda kako odlazi promrmlja; moja Eržebet ide na posao.

Ponekad bi otišli na sladoled u obližnju poslastičarnicu što je bilo kobno za njega jer je njegov želudac bio naviknut na pivo i kleku, i dok bi ona veselo lizala sladoled on se preznojavao i opet jedva čekao da se rastanu da odjuri do klozeta.

Kada su ti „slučajni susreti“ toliko toliko učestalili da zapravo nikada nisu ni prestajali i kako je uvek mogla da ga vidi, sa prozora svog stana kako oslonjen na ogradu stoji ispod ogromnog oraha, na poslu sa prozora iz zavoda. Slika je bila ista samo je umesto oraha bio veliki platan. Ponekad naprosto nije morala ni da ga vidi, nije morala ni da oseti miris kleke ako je vetar duvao na drugu stranu, znala je da je tu, gde i kako stoji. Kada bi joj ponekad prijateljice sa posla svratile na kafu i kada bi koliko toliko uspela da se opusti da zaboravi na njega naišao bi neki njegov poznanik i glasno izgovarao njegovo ime. Nije se okretala, nije se pomerala, ostala bi ukočena i jedva je uspevala da ne ispusti šoljicu ako joj se zatekla u ruci.

Minulo je leto, jesen je skinula lišće i sa oraha i sa platana ali i on je prestao da se krije. Drhtao je sada i ispod trećeg džempera, podgrejavao je i telo i ljubav klekom, ali ništa nije pomagalo. Odavno je prestala da mu se javlja na ulici, bežala je i trudila se da ne misli na njega ali nije mogla da izdrži. Svi ti susreti bi poljuljali i mnogo stabilniju ličnost nego što je bila Eržebet, a kada su se pretvorili u moru, uplašila se. Malo je reći da se samo uplašila, sa posla je trčala u stan gde je zaključana drhtala do sledeće smene. Znala je da je naslonjena na ogradu ispod oraha, miris kleke je ulazio i kroz zatvorene prozore.

Kada je sledećeg leta sunce opet počelo da prži, probudila se jednog jutra i osetila miris kleke u sobi. Više nije mogla da izdrži ni jedan dan, pobegla je kod roditelja, negde na sever Vojvodine. Senka Old Gancija je bila neumorna i nezaustavljiva. Možda bi ona i napustila službu i ostala u tom gradiću na severu da njegova senka nije stigla za njom.

Ispred njene kuće nije bilo oraha ni platana ili nekog drugog drveća, nije bilo ni ograde. Nikakve hladovine ni zaklona, samo beskrajna ravnica ali njemu to nimalo nije smetalo da se pretvori u senku.

Bežala je nazad, na jug, na posao, među kolege a oni su odmah primetili da kopni, da su potamneli podočnjaci na njenom mladom licu. Gledali su je danima a onda su je naterali da progovori. Pokušala je da se odbrani, da slaže, da izmišlja sve dok patnja nije progurala sama, kroz suze. Iz torbe su izletele gomile otvorenih i neotvorenih pisama, pesama, molbi i vapaja. Sada kad je počela da plače nije prestajala. Plakala je i onog dana kada je čula da je poginuo.

Svanulo joj je mnogo kasnije.

NADA

*(Odlomak iz romana „Jagnje sa
Violinskim ključem u zubima“)*

Čim je ustao, obrisao oči otišao je u hodnik i tamo počeo da se vrti pred ogledalom. Desno od njega, na polici pored čiviluka stajao je zeleni telefon i on je još uvek iz nekog razloga oklevao da mu priđe i da ga upotrebi. Primicao se samo gornjom polovinom tela, pokušavao da ga dohvati rukom i na tome se sve završavalo. Nije pomerao noge, a da bi se primakao i mogao da ga dohvati to je bilo neophodno. Od svega toga on je počeo da gleda svoj odraz u ogledalu i počeo da se pita zašto ga Hrvati zovu zrcalo.

Zrcalo...

Nimalo nije bio zadovoljan onim što vidi, u tom zrcalu.

Imam trbuščić, pomisli, a kada je poslednji put obratio pažnju na svoje telo nije ga video. Tešilo ga je što to još uvek ne zaslužuje i ne može da se nazove trbušinom, ali ne previše. Nije previše razmišljao da su tu nekad, ne tako davno bile pločice.

Podigao je glavu i okretao je levo desno, kao da zagleda nešto na vratu, počeošao se po trbuhu i krenuo. Napravio je ta dva neophodna koraka, ovlaš dotakao telefon, pomerio figuricu na polici ispod i opet se okrenuo. Pozvaću je, ipak ću da je pozovem, odlučio je, ali je i dalje samo stajao, gledao u ogledalo i oklevao.

Ko zna u kakvom će je poslu i raspoloženju prekinuti. Zazvoniće joj telefon, ona će na prvo zvono stati, usred nekog posla ili samo

podići glavu iz najobičnije dokolice. Možda će u prvi mah samo gledati u njega nadajući se da neće nastaviti da zvoni, naravno ako već ne čeka poziv. Ustaće, ako sedí na drugo ili treće zvono i dok bude prilazila telefonu razmišljaće ko bi to mogao da bude. A on nastavlja da zvoni i uvek zvoni, sve dok se ne podigne slušalica.

Krenuo je, napravio je dva sitna koraka, ovlaš dotakao telefon i opet se okrenuo. Bio je siguran da joj, dok bude pravila tih nekoliko koraka neće pasti na pamet da je on sa duge strane.

Ako ikada bude videla moje telo, ovaj kaiš slanine preko trbuha i bokova, reći ću joj... Šta bih mogao da joj kažem? Operisao sam se prošle godine, banalan zahvat na preponi, rez, jedva dva prsta, ali mesecima sam morao da ležim. Celu zimu, a preko zime se stvaraju ti kaiševi koji se teško skidaju, ili se uopšte ne skidaju.

Osam dva devet sedam dva tri pet. Kako se samo slatko nasmejala te večeri kada je odbio da zapiše broj rekavši da je lak za pamćenje, da ga je već zapamtio. Šta li je tada pomislila znajući koliko je badelovih konjaka popio? Da je nikada neće pozvati, da je to rekao tek onako, da će broj zaboraviti odmah, tu u izmaglici duvanskog dima iznad njihovog stola. A on je samo lagao, nikada ga nije ni pantio, istetovirao ga je na kori malog mozga. Zapravo, ona je to sama uradila, on je bio tu i samo joj je pomogao. Osam dva devet sedam dva tri pet, ukucao ga je odavno i sada okleva da pritisne dugme za ponavljanje.

Da se bavim nekim sportom, bilo kakvim, ovaj trbučić bi nestao.

Uzeo je žutu košulju i odmah počeo da je oblači, nametnula mu se sama i on joj je bio zahvalan što više nije morao da posmatra svoj goli trbuh u ogledalu. Kada je zakopčao poslednje dugme, prekrrio poslednji deo dlakavog trbuha naglo se okrenuo prema telefonu i zagolicao narandžasto dugme koje je odmah počelo da obavlja svoj posao.

Odmah pored njegovog stola sedeo je čovek i kašljao. To što je neprekidno kašljao samo po sebi nije neobično, neobično je bilo što uopšte nije umeo da kašlje. Kašljuckao je, ali to nije ličilo ni na šta, najmanje na ono na šta bi trebalo da liči. Zar sa toliko godina nije naučio da kašlje? Kako je sa drugim stvarima u njegovom životu? Običnim, svakodnevnim? Ume li da veže pertle, da izduva nos, da pliva. Ogroman plast snebivanja zaseo mu je na leđa, kao da mu je tu bilo sasvim udobno i nije mu ni na kraj pameti bilo da siđe. Zar je jedini slobodan sto baš ovaj, pored njegovog?

Ima frizuru koja je bar devestotreće izašla iz mode i uprkos svemu nikada se više nije vraćala. I odelo je pratilo frizuru, u stopu, pomisli, ne bez nade bez obzira na sve. Pomislio je i da samo njemu može da se desi da Nadu čeka baš na takvom mestu.

Plast nije popuštao niti je imao bilo kakve slične namere, a silaženje sa leđa mu je bila poslednja namera, ako je ikakvu nameru i imao. Samo se udobnije smestio i da je mogao sigurno bi zapalio cigaretu.

Ni jednog jedinog stola u hladovini na iole pristojnoj udaljenosti od ovog čoveka koji sa toliko godina nije nije naučio najosnovnije stvari koje su mu potrebne za život. Žmirkao je prema njemu i razmišljao, smetao mu je. Neće biti opušten kada Nada dođe.

Da li sam se to uspaničio što Nada dolazi? Da nije ovog gospodina da li bih našao nešto drugo da mi smeta?

Pomerio je stolicu i okrenuo se u drugom pravcu, popio je malo piva koje uopšte nije bilo hladno, ali o tome nije stigao da razmišlja i nije moglo da mu smeta. Smetao mu je gospodin, a gospodin pije svoje pivo, gleda svoja posla, nimalo mu ne smeta što je pivo koje pije toplo i što je najlošije koje može da se nađe na našem lošem tržištu.

Neću više da mislim o njemu, Nada samo što nije došla.

Pio je pivo i dalje ne primećujući da je toplo i gledao u daljinu, niz ulicu. Pretpostavljao je da će baš iz tog pravca da naiđe. I naišla je. Čova je otpio malo piva i udario u kašljuckanje. Na nogama nije kao i obično imala bele tenis patike, imala je sandale sa potpeticama. Hodala je brzo, oštrim korakom, a ipak, tako je sporo pristizala. Večnost. Ponekad je izgledalo da je dalje nego što je stvarno daleko bila. Gorko se kajao zbog mesta koje je izabrao u najboljoj nameri, da je ugleda iz daleka, a da ne bude na suncu. Provukao je prste kroz oznojenu kosu i oseti da mu je jedan nokat zacepljen. Vazduh je trperio od toplote. Suviše loših znakova, pomisli, sada je već prekasno da pobegnem.

Ugledala je i ona njega iz daljine i mahnula mu. Samo mahanje je bilo u oštroj suprotnosti sa hodanjem koje je bilo preoštro za devojkicu kao što je bila Nada, za vrelinu oko nje. A mahala je nežno, kao lahor kada podiže zavesu od svile. Sada je kasno za bilo šta. Ipak, imao je na umu da je stolicu koju je spremao da joj ponudi držao u senci i da nije bila vrela kao njegova. Nekom uspehu i pored toga se nije previše nadao.

„Ćao“, rekla je ona.

„Zdravo“, rekao je on.

„Uh, vrućina je.“

„Ima više od trideset i pet“, rekao je ne misleći da temperatura ima bilo kakve veze sa njima.

„Iznenadio si me.“

„Palo mi je na pamet, imam tvoj broj.“

„Zapamtio si? Znam, ipak sam se iznenadila. Možda zato što te dugo nisam videla.“

Nije sela na stolicu koju je čuvao i ponudio joj kada je došla, sela je na stolicu usijanu od sunca. Još jedan loš znak, pomisli dok joj je napominjao da je stolica vrela. Nije se obazirala na to, nije odgovorila, nije ni pogledala u njegovom pravcu. Sa te stolice na koju je sela bio joj je u pravcu sunca i da bi ga gledala morala je da žmirka. Panično je nastojao da smisli nešto pametno, da je impresionira, ali mu ništa nije polazilo za rukom.

„Kad si pustio bradu?“

Upitala ga je i pritom ipak pogledala u njegovom pravcu zažmurivši na jedno oko.

„Ovih dana“, kratko je rekao.

Ni rečenicu ne umem da smislim.

„Lepo ti stoji.“

„Misliš?“

„Da, ti si od onih ljudi kojima brada lepo stoji. Dok sam dolazila srela sam tipa, mršav visoki frajer, pala sam na teme. Brada ovalika“, pokaza rukom skoro do grudi. „Riđa, jedva sam nastavila da hodam.“

Mršav, visok, pala je na teme? Jedva je nastavila da hoda? Ja sam sve osim neko ko bi njoj mogao da se sviđa, zbog koga bi mogla da padne na teme. Ova misao nekako stiže do njega i zaveza mu jezik u mornarski čvor, zatim se vrati i veza još jednom. Ipak je uspeo da promrsi pitanje kroz stisnute zube:

„Voliš riđe ljude?“

„Čovek iz moje mašte ima kosu i bradu kao u plamenu. Jesi li primetio da čovek iza nas ne ume da kašlje?“

„Da, a kašlje već pola sata.“

Dok je slušao kako priča osećao je kako su mu usne potpuno suve bez obzira na pokušaje da ih okvasi pivom. Mogao je da čuje kako pucketaju. Pekle su ga i bolele, ali je trpeo i to nije bilo ništa u poređenju sa onim što se događalo u njegovoj glavi.

A po glavi su mu neumorno trčali mornari i vezivali mu misli u čvorove. Hteo je da im kaže marš, marš iz moje glave, svi, ali ostade nem i pred njima. Jedan krupni, istetovirani mornar riđe kose i brade izdvoji se od ostalih i uspenra se uz gomilu u čvor vezanih misli. Skide pantalone i pokenja se. Desnom rukom dohvati jedinu slobodnu misao koju nisu stigli da vežu čvor i sa njom obrisa dupe.

Kada ostane nem, svestan da bradu i kosu u plamenu ne može sebi da priušti, da izmisli, rado bi otrčao do neke livade i po ovom suncu trčao dok ne padne od umora. Ako se deca budu tamo igrala sa loptom i on će štirati tu loptu, nabacivaće im centaršutevima, nije bio najsigurniji da li se to tako kaže, ali je nastavio u tom smeru, ako bi to deca dozvolila.

Sela je na stolicu do njegove, što posle svega i nije imalo nekog smisla, ali je za jedan časak muzika svirala bezbolnije. Na trenutak, sledećeg ga je podsetila da su za njegove neprospavane noći krive njene nemirne oči, muzika saksofona i ritam njenih nogu...

„Hej, otkud ti? Jedva sam te prepoznao sa bradom. Kad si je pustio?“

Gledao je u čoveka na biciklu kako raskrečenih nogu stoji ne baš blizu njihovog stola i žmirkajući gledao u njihovom pravcu. Gledao je i on u njega, nije morao da žmirka, nije mogao ni da razmišlja o njemu. Jedva sam nastavila da hodam, jedva sam te prepoznao, o tome je razmišljao i nije mogao da se seti upotrebljava li i on to „jedva“ u koje sada nije mogao da poveruje.

„Ovih dana.“

„Je l ti to devojka?“

„Nije, ali bih voleo da jeste.“

Poslednje reči se izgubiše u buci kamiona koji je nasrtao ulicom. Nije reagovala, nije se okrenula. Nije čula?

VAKUFСКА ZEMLJA

Negde na Pešteru, u surovom, vrletnom kraju, živeo je Aljo. Planina ko planina. Daje malo a uzima mnogo. Pešter poznat po stočarstvu, ali se ne može od toga puno. Oženio se mlad, već dvoje dece ima. Traže deca svoje, nema se... Tako Aljo odluči da potraži posao po najbližim gradovima. Prvo je sišao do Novog Pazara, radio jedno dve godine po građevinama. Dolazio kući kad je mogao, ali Bajram nikad nije preskako. Moglo je fino da se sada živi od tih parica. Jeste da je odvojen od Senade, ali ništa ona nije pričala. Naučena da muževi idu da rade, sedela je na planini sa svekrom, svekrvom, decom, zaovom i dva đevera. Nije tu bilo neke ljubavi. Aljo i ona su se uzeli mnogo mladi, jedva po osamnaest godina da su imali. Dogovorili se stari i to je bilo to. Nije ni on nešto mnogo tugovao za njom. Sve u svemu, uobičajena slika za taj kraj.

Dok je bio u gradu, naučio je uz starije kolege i ponešto od zanatskih poslova koji su bolje plaćeni. Malterisanje kuća mu je dobro išlo. Tako on dođe za Bajram kući, zatekao sve žive i zdrave, ali Senada nešto ljuta, ne progovara. Ni onim parama se nije obradovala. Video je Aljo da to neće na dobro da izađe. Znali su i njeni kad su je davali da ide u sirotinju. Ako je mogla bolje, što nije pošla? Ne boli ga ona, ali nije ni mislio da će da se vrati svojim. Dva sina su tu, nije valjda poludela! A nebi je ni njeni primili nazad. Tako se Aljo primirio.

Još ni Bajram ne prođe, a planinom puče bruka – pobegla Senada Aljova, ostaivila dvoje dece i pošla za Huseina u Rožaje, bogatog udovca! Odrekli je se svi, i njeni i deca. Svi žale Alja, a ne znaju da njemu nije teško zbog nje. Žena ima koliko očeš, to je naučio u gradu. Neka je đavo nosi, nego treba ovu decu sad prehraniti. Reši on

da se okuša kao majstor. Sinove ostavi na planini kod njegovih, pokupi ono malo prnja što je imao, pa u Crnu Goru. Tamo je u okolini najbližeg grada, pogodio posao. Pošto je bio marljiv i vredan, jedan posao je vukao drugi. Nije puno trošio. Ono osnovno, a svaki dinar je po zemljacima slao kući. Često je sanjao sinove. Maštao je da i on jednoga dana skupi nešto crkavice, da im napravi dva odeljenja kuće, blizu grada, da deca malo prožive.

Tako su mu prolazili dani, danas isto kao juče, a sutra kao danas. Ali đavo ne ore i ne kopa! Ne može vazda isto. Mesec je Ramazana, on poštuje sve običaje. Da se radi mora, ali jaciju nije propuštao. Taman je izlazio iz džamije i razmišljao o iftaru, kad mu oko pade na nju. Lepa pusta! Nikad se tako nije osećao. Prođe pored njega, a telo joj se uvija ko vreteno. Nije znao kud da okrene. Videla je ona da je gleda, okom mu se nasmejala, tako mu se učinilo, a usta joj se ne pomeraju. Na njoj svilena marama, pa kliznu malo, taman koliko da joj pramen crne kose ispadne. Da li je slučajno, ili namerno, ne zna, samo zna da tu noć nije oka sklopio. Taman zadrema, a ona mu u san, pa pustila kosu i sve ga zove. Milo mu. Ujutru je ustao, a ne zna da li je umoran ili bi mogao od neke siline da poleti.

Tog dana, rešio je da pita neke meštane za nju, da je možda ne znaju ko je i šta je, da nije, Alah zabranio, udata možda! Posle posla, sretne se on sa njima i pita Meha o njoj. Objasni mu sve, a Meho se samo zacenu od smeha. Objasnjavao mu je da je to Hajka, dođe mu neki dalji rod, i da je skoro prosió Ismet, ali nije htela ni da čuje. Iz siromašne je porodice, nema miraza, ali ima ponosa kao malo koja. Ismet je Mehov dobar drug, i koliko je hteo do skoro da je ženi, sad je toliko mrzi. Ne može da joj oprostí onu lepotu i vreckavost. Hteli su je i drugi muškarci, neki da je kući povedu, neki onako. Kao vele, sirota je, pa možemo sa njom kako hoćemo, ako joj što damo ili obećamo. Nije se Hajka dala. Nije volela ljude iz svog kraja, zato što ih je dobro poznavala. Znala je njihove lukavosti i pakosti i našta su sve spremni da tuđu sreću pretvore u nesreću, a svoju muku nikad nisu gledali. E ta Hajka pomuti mozak Alju. Salušao je Aljo sve lepo, ali samo da je znao o ljudima ono što je Hajka znala, možda bi sve drugačije bilo.

Ponovo je to popodne video u džamiji. Nije lud, lepo je video da mu se nasmejala, krijući. Od tog trena ceo svet je bio njegov. Nije mogao da krije radost, ali nikako da skupi hrabrosti, da priđe, da joj

kaže šta mu je na duši, da kaže da ga je žena ostavila, da ima dvoje dece, da od drugih ne čuje. Bližio se Bajram i vreme da ide kući. Posavetovao se on sa Mehom i Ismetom, mislio je oni će najbolje da ga nauče šta da radi, pa ovo je njihova babovina. Tako i bi. Rekao je on Mehu da bi život za Hajku dao i da mu se ona kradom smeje, da je spreman da je ženi bez miraza. Ima on nešto para, kućicu za nju i decu da napravi, ali nema para da kupi zemlju. Ako zemlju uzme, osta mu prazna ledina, nema odakle na nju ništa da sagrađi. Meho mu je reko da dobro noćas razmisli i da se sutra nađu da popričaju, može on da mu pomogne.

Posle dva dana, zove Meho Alja i kaže mu da ga on voli i poštuje i da je razgovarao sa Ismetom, voljni su da mu pomognu, a i još neki prijatelji iz te družine. Veli, Ismet se samo šalio, probao da prosi Hajku i ne zamera. Pomoći će sve što treba. Aljo blista i ne veruje da ga je takva sreća snašla. Već sutra dan su ga odveli, malo izvan grada, pored reke i pokazali mu jedno lepo parče zemlje. Rekli su mu da gradi kuću tu i da niko neće da ga dira. Ta je zemlja od starina tu, ničija nije, a oni su svedoci da ga niko neće ni teretit ni pomerat. Ako dođe ikad do ičega da će i pred Bogom i pred ljudima da svedoče da su mu je oni dali. Aljo zanemio, dvoumi se, ali neka ide kako ide.

Pošto se sve to desi kako se desi, ovo bi prvi Bajram da ne ode kući. Javio je svojim da će doć malo kasnije, da ima posla, ali im para nije poslao, trebaju njemu da se kući i ako Alah da da Hajku dovede. Na Bajramsko jutro, ode on pred kuću Hajkinog oca. Sa onom drskošću i samouverenošću kakvu samo ljudi sa planine imaju, zaprosio je od oca. Sve je lepo ispričao, ništa slagao nije i rekao je da je ovde uzeo jedno parče zemlje, ali nije rekao gde – nisu ga ni pitali. Obecao je lep život Hajki. Otac se nećkao, ali ona nije. Tako se sve to brzo završi. Srećnijih nije bilo od njih. Poveo je nju da joj pokaže gde će kuću da joj pravi. Svidelo joj se. Lepa livada, neke stare šljive ostale ko zna od koga i od kada, reka teče kroz plac. Hajka se samo u sebi zahvalila Alahu i ovom danu. Gradnja počinje čim se praznici završe.

Dođe i taj dan. Skupio Aljo svoje prijatelje sa gradilišta, svi znaju da je siroma, svi da mu pomognu. Samo mu malo čudno što mu nema meštana, ni Meha a zvao ga je. Nije očekivao da mu radi, ali eto

šerbet i kafu da popije, valja se. Dođe i Hajkin otac da čestita, red je, ćerka će tu da mu živi. Krenu gradnja, ali sve nešto naopako. Počeše kiše, pa nikako da stanu, ne daju da se mrdne. Prvi mesec prođe samo na temelje. Oduži se vreme, a Aljo nervozan, željan Hajke a i sve mu se neki strah u dušu uvukao, da se ona ne predomisli. Tako on reši da se oženi pre nego kuća i bude gotova, da ugrabi. Opet ista priča, otac ne da ali neće da ćerki sreću kvari. Mislio je u sebi, nek je i za pola godine gotova, dobro je, neka ih, brine me zemlja, ali nije me pitao.

Niko nije znao kakve misli muče njenog oca. Strahovao je za svoje dete, a samo joj je dobro hteo. Vidi on da je Aljo dobar čovek, ali... ah, Alah im sudio, svima koji ga tamo uputiše da gradi. Nikad nije hteo Alja da pita ko mu je zemlju predložio, bojao se sebe, bojao se da ne ubije.

Prolazili su tako meseci, Aljo i Hajka srećni, u podstanarskoj sobici. On danju radi na tuđim kućama, para ima, kad uhvati slobodno, radi na svojoj. Izvede Hajku, kupi joj sve što poželi, doveo sinove. Ona im kao majka, sve oko njih, a i deca je vole. Sreća da veće nema. Ostade Hajka trudna, e tog veselja! Jeste da je sirotinja, ali ima da se pojedje, popije, odu kod njenih, ma život kao iz bajke. Samo ona kuća nikako ne napreduje. Porodila se Hajka, rodi sina, e sad ih je previše u onoj podstanarskoj sobi. Već i otac njen malo nervozan što se to odužilo. Vidi Aljo da ne ide po planu, pa na brzu ruku rešio da useli, i ako nije sve završeno. Mislio je, bolje da sam na svome, pa lakše ću da završavam kad sam u kući. Mnogo puta se Alahu molio za zdravlje Mehovo, jer da ne bi njega nikada ovo ne bi imao.

Uselio se Aljo sa ženom i sinovima, ali ne prođe ni mesec, belaj! Žurio je tog dana da završi nešto oko krova, padne mu jedna metalna, teška šipka pravo na glavu! Vrisnu Hajka, dotrčaše ljudi, pa pravo u bolnicu. On danima ne zna ništa za sebe. Teško se oporavljao. Aljova deca, dok je on bio u bolnici, nekako se okrenuše protiv Hajke, pa ne slušaju. A već je i zima bila blizu. Misli se ona šta će i kako. On neće skorije kući, težak je to udarac bio, jedva mu glavu sastavili, a nije je dugo ni poznavao, ne nju no nikoga. Sad mu se pamet vratila, ali snaga nije. Ne može ocu da se žali, nema ni on odakle će. Ono malo zarađene crkavice se već potrošilo. U kućerku, nezavršenom, niko ne radi. Opet siromaštvo kuca na vrata. Ponosna Hajka, dečaćić

joj malo poodrastao, pa pođe u grad da vidi može li negde nešto da čisti, bilo šta, samo da prezime.

Granu proleće, ajde možda i njima krene. Aljo se oporavio od bolesti, taman da počne da radi. Sinovi njegovi neće ništa. Hajka na ono malo zemlje napravila lepu baštu, da ima zimus malo krompira, luka, pasulja, da nikome ne trži. Učini joj se da se sreća opet vratila. Neke sakrivene pare je dala da kupi semena, ali ne prođe ni mesec, taman kad je sve isklijalo i buknilo, nadođe ona reka pored kuće i ponese sve Hajki što je radila. Sela je u najdalji čošak imanja i kukala u sebi, da joj suze ne vide. Plakala je ona i za sobom, za zlom sudbinom. Žao joj Aljovih sinova, Bekim, onaj stariji, sve nešto sam sa sobom šapuće, ide pored reke, kao da je Šejtan u njega ušao. Ne priča kao normalan svet sa ljudima, nego sam sa sobom. Kad ga pitaju da kaže naglas, on zanemi. Ovaj mlađi Farko, onemoćao. Nešto mu popi svu snagu. Doktori ne znaju šta je. Bled, jedva zemljom ide, ne može ništa da joj pomogne. Dani prolaze, a Hajka proba da sačuva porodicu. Od nje ostao samo onaj hod, vrcav, kao vreteno.

Odužila se gradnja, prolaze godine, bilo šta da počnu ne ide im. Jedno jutro Aljo reši da još nešto sam uradi na toj prokletinji. Popeo se na krov, okliznuo, pao i tu ostao. Opet već viđeno, bolnica, muka... Ovaj put nije imao sreće. Ostao je invalid. Kuka Hajka, on ne progovara. Zna da su propali, jer ko će sad hleba da donese. Prokleta nek je kuća! Malo se nada na najmlađeg Reška, već bi mogao da koji dinar zaradi, jer ga škola ne zanima. I tako dok je on ležao u bolnici, dođe Hajka jedan dan, luda kao nikad, izbezumljena. Reška povelu milicija, krao nešto po gradilištu, i neki radio iz kola. Kako tad, tako do dana današnjeg. Ne ume na slobodi da se ponaša.

Izađe Aljo iz bolnice, ali se porodica već rasula. Reško u zatvoru, Farko ode negde na primorje, da se skrasi. Već se i oženio. Bekim i dalje ide i priča sam sa sobom, sa onom cigarom u ustima, tuga ga je videti. Teška senka se nadnela nad familiju.

Umre Bekim. Mlad. Puče vest ko grom! Aljo da se ubije. Dete mu je! Pa šta je on Bogu zgrešio?! Hajka slomljena, boli je kao da je njoj ispod njedara. Ništa joj nije jasno, zašto se ovo njima dešava.

Spremiše dženazu. Skupio se svet, pa sve nešto šuška. Kad je stigao Hajkin otac, odveo je Alja do one reke na imanju. Tada mu je rekao da je vreme da popričaju. Aljo je bio zburjen i ljut. Sin mu

mrtav leži a njemu je do priče. Ali zbog sve pređašnje dobrote odluči da ga sasluša.

„Aljo, ko sin si mi. Čerku sam ti na reč dao, verovao ti. Nisam došao da ti muku veću stvaram, ali vreme je da neke stvari znaš, pa ako nije kasno da spašavaš što se može. Hajka mi pati, vene, a vidim da te voli i milo mi je, ali shvati me. No mi reci ko ti ovu zemlju dade, prokleta nek mu je sve do sedmog kolena. Namestili ti dušmani, pakosnici. E sine da ti kažem, u gradu je bila džamija. Dolazili ljudi odsvukuda. Imala je moć. Džamija je imala i svoju zemlju, na više mesta. Vakufe. Ovo gde si ti kuću napravio je jedan vakuf, pripadao je svetinji. Kako je to vazda, ratovi, rušenja, porušiše i nju. Ostalo je prokletstvo ko god pipne, otme, uzme ili rasturi bilo šta što je pripadalo džamiji naće ga jad i beda. Moj Aljo, eto na to su te dušmani doveli. Pravili ti se prijatelji. Proklet nek je i onaj Ismet i Meho, osvetiše se mojoj Hajki.”

Shvatio je Aljo sve u trenu. Prokleti nek su... promeniće on nešto, samo ovo da izgura.

Ništa nije stigao da promeni. Ne prođe ni pola godine, javiše da je umro i Farko. Tuga, bes, bol... sve se sastavilo. Reško ni jednom bratu ne dolazi na sahranu, ne daju mu iz zatvora. O, kakav je ovo život. Šejtan uzeo svoje! Osetio je Aljo da se i njemu bliži, ali neka, ovako sakat nije za ništa, samo mu tuga, velika... Tuga zbog Hajke, hteo je da bude srećna, život da joj da, očinski vid bi za nju dao, ali kad se ne da, ne da se.

Prokletinja, ostaje prokletinja. Posle Aljove smrti, Hajka je zauvek napustila kuću i to parče zemlje. Nije ni zaključala za sobom, nek nosi prokletinju ko god hoće. Negde u brdima, otac joj je imao neku zemlju, tamo je napravila kućerak i živela sama od uspomena. Nikada nije htela da priča o vakufskoj zemlji, ali se više nikad nije ni nasmejala. Jedini izlazak joj je bio kad bi otišla u grad u zatvor, sina da vidi.

Mnogo kasnije, rekli joj neki ljudi da su se u njenu kuću, na vakufsku zemlju doselili Cigani... Alah nek im je u pomoć... molila se za njih...

Марија Лесан

ПРВИ СВЕТСКИ РАТ

Прича која век доцније говори о рату светских размера не треба да има, као што нема, за циљ да наруши успостављене мировне односе некадашњих земаља чланица. Пред послератне генерације било би неправедно сервирати освету и позивати на мржњу оне који зло, о којем ћемо у наредним редовима говорити, нису подстицали; такође, пред споменима на жртве које су пале бранећи своју част и своје домовине, а које су биле нечији род или пријатељи, било би неисправно рећи како се никада ништа лоше и никоме није догодило, јер би у томе случају негирали постојање тих особа, које су постале зарад својих трагичних страдања ништа мање до хероји, а то не зарад њихових авантуристичких хтења, већ из разлога који су у одбрамбеној мисији били природни, за опстанком, но ништа мање и моралне природе. Ови редови ће настојати да не разликују људе према таборима на добре и зле – ми знамо да се у свакоме појединцу одигравају емотивне и психолошке битке, да се табор може зарад страха појединца променити у корист онога који чини агресију, као и да се услед отварања умног поља са „лоше” стране може прећи на „добру”. У доба Првога рата светских размера било је на политичкој карти врло мало неутралних земаља те овде приговор савести нећемо разматрати иако је он, као појава, ништа мање тежња од екстремних разлика воље за чињењем. Тек, он је свеприсутан, јер се људи слабо двоуме у гибањима својег слободног размишљања о томе да ли је потребно чинити добро или зло; људи су опредељени и условљени пре сваке чинидбе, а савест их у догађајима у којима лично учествују пресрета на подручјима: треба ли се учинити добро, или се не учинити ништа – обратно, ако се треба нешто учинити, можда је боље да се учини тако да штети другима. Једино у рату где нико није изузет од чинидбе и где се стаје уз табор који дефинише наша хтења (уколико претпотставимо

да се заиста ратује на страни у чију смо исправност уверени) неутралност се губи и поставља се питање – треба ли се сатрти противник? Како је у рату одговор дат у самоодбрани, то питање није тешко; његово питање намеће се онда када нисмо лицем у лице са противником, свесни смо његовог неслагање и акције која се, пошто се не подудара са нашом, налази у лошем односу на нас – питање које искључује нагонску борбу и чија емотивност не лежи у првоме лицу, је идеја која располаже људима, но која се треба бавити осуђивањем поступака, делећи их на добре и зле, у јединоме циљу – позитивном, јединоме у коме још може носити активне улоге стварних лица – свако треба наставити да усмерава своје тежње ка социјалним заједницама ни њихову слободу у сопственој организацији; треба осујећивати настојања која суверенитет стављају под ризик, јер се тиме у животе људи уноси чемер, горчина и кајање зарад поступака који иначе не падају на памет оное ко воли живот, јер он исту тежњу зна да препозна и у другоме.

Следеће белешке су припадале војнику Антанте. Оне су, пак, пронађене у унутрашњем џепу униформе која је припадала једном аустроугарском војнику. Чини се највероватнијом претпоставка да је борац Двојне монархије, пошто је убио Србина, још неко време остао насамо са њиме: гледајући га како се гаси или гледајући како се његов леш мења. У таквим условима, његова хумана свест је била препорођена. Можда се и заветовао на чињење добра према следбеницима непријатеља којег је идеологија створила или - ако је то превише за очекивати од некога ко ће после рата опет живети, а не животарити или мислити да живи – макар је одлучио да носи собом белешке путем које је његово „Ја” хтело изабрати.

Садржај белешки поређан да описује хронолошки след догађаја изгледа овако:

„Бугарска војска је напала и пресекла могућност да се провучемо долином Вардара. Није дошло до очекиваног продора савезника из Солуна. Пресечене су и све комуникације. Управо та вест одагнала је некакву апатију према сопственом бивству коју имамо када нам условљавају радње и кретања и у којима сопствена егзистенција долази апстрактна. Пресечене су све комуникације, рекоше. Осетио сам се као да лежим у гробу или сам ходам по Месецу. Никада нисам мислио да је могуће подухват називати храбрим уколико је његова природа таква да онемогућава другоме човеку пружање потребне руке пријатељства. Свест о томе шта ће са

мног бити неће ми измаћи, а неће ни бити пријатна, тако да сам желео што мање размишљати о негативности бола и сатрвљавању човека; шта ли раде моји најдражи? Не могу да не мислим да ће им егзистенција под туђином бити мучна и тешко ми је да у себи преживљавам оно што ће им доћи, оно што ће и мени доћи, али чија неизвесност не боли.

Питање капитулације значило би пад државе. За контранапад нису постојали услови. Сви ћемо се састати негде на хоризонту; на линији неба и земље која се поиграва тачношћу наших чула, у коју упловљавају наша надања; која је понекад једнака нашој вери, а у којој сва жива бића нестану. (Написано након наредбе Врховне команде о повлачењу преко албанских планина.)”

„Данас сам се нашао лицем у лице са особом у коју треба пуцати. То нимало није млад човек.

Он стоји наспрам мене са пушком на готовс. Пролеће ми мисао – зашто је ишао право у напад, зашто није скренуо, стргао са себе сву распознатљивост своје униформе, или се просто предао? Зашто то нисам сам учинио? Не знам има ли код куће још живих због којих би се срамота дезертерства, у случају бега, поништила наспрам чисте љубави у искреноме загрљају вољене особе. Али, то је глупа помисао. Сада ме ни као рањеног не би послали кући. Ако бих побегао, не бих стигао жив натраг, јер мојом отаџбином северније гази туђа чизма.

Упрте су ми очи у браниоца туђих идеала. Он пуца први. Мој метак заиста и погађа.

Пришао сам и погледао оружје. У његовој пушки није више било ниједног метка. Као ни у мојој. Треба ми муниција како бих се штитио од Албанаца који не поштујући наредбу врха своје команде пуцају на Србе. Овако су утрошена два метка зарад смрти само једног човека. Онај који је остао ваљало би да има барем краткорочну гаранцију да је остао да живи. Чудно је на каквим све подручјима људи сада обједиљују своја надања.

Човек је човеку вук, чињеница је колико и та да освета нема својих граница. (Написано у јесен, 1915-те.)”

„А. Је свестан да умире. Његова рана је повијена након рањавања, али за неопходно стално превијање нам је понестало завоја и изгледа да га је у лошим санитарским условима ухватила сепса на коју ће се галопирајућа грозница тифуса овде на фронту несумњиво лоше одразити. Он урла на ратне другове тражећи од нас

да цепамо своју униформу, јер су му завоји натопљени крвљу. Неколико другова покушало га је убедити да је то лоша идеја – наше су униформе сасвим прљаве. Спаса му ионако нема. Отцепио сам добар део своје кошуље и притегао му рану преко завоја. Погледавши ме захвалним очима, знајући да му нема спаса и гледајући мило на указану људскост, рекао је да будем тај који ће скинути његове чизме пошто умре. Он има најбоље чизме у чети. Његова стопала су мања од мојих тако да ћу чизме мењати са добро очуваним паром какав носи Б.Он носи мој број иако су му ноге по величини исте као у А. (У јесен, 1915-те.)”

„Ноћ је доба када сваки војник загњурен у тканину која му служи као покривач, уколико уопште такве среће да се има чиме огрнути, сатрвен и изможден без мисли пада у сан. Вечерас, након смо се сместили, успео сам под дрвћем у густој маховини импровизовати лежај. Она сада одлично чува топлоту тела. Први пут ми у овоме месецу није неподношљиво хладно. Мислио сам да ће сан доћи брзо. Напротив. Емотивна бол коју памтим из дечаштва, а која настаје у конфликту душе што сања спрам празних зидова стварности, идентична је по осећању некакве плачљивости осећају који тренутно имам. Добро је што током дана тога нема. Ово се јавља као одговор на глобално дешавање које чини да обичан војник, свесно и несвесно, поверава другоме бригу о своме духовном сазревању; он преноси у туђе руке моћ преиспитивања етичког у својој заједници и одриче се заинтересованости за практично деловање према којој је имао претензија. Тамо где борба са самим собом треба да траје, створена је бескрајна равница мождане линије. Причамо превише о конзервама, о опушцима цигарета и о обући. Тек нас збивања у полудремежу опомињу на престројену рутину што нам ју је чудовишни ток туђих настраних и болесних одлука створио, практично нам парализујући судбине. Сада се присећам како би у ово доба године изгледала стара крушка у мојој родној кући, штала, коњ којег је породица до сада морала или заклати или продати – схватам да је то нешто све, празни зидови сада су моја душа против њене воље и она сања, ох, више но икад о животу!”

„Дечаци овде умиру призивајући у последњим тренуцима своје мајке. То нису особе са Едиповим комплексом. Као дечаци сањамо о херојској смрти; у школи на часовима књижевности волимо сведочанства о јунацима чије главе клону на грудима

вољених жена. Многи од ових дечака још нису имали девојке. Они још нису нашли особе које ће их чекати по повратку, а због чије ће удобности ићи да бране или увећавају своја добра. Они остварују захтеве туђег добра. По питању увећавања туђег добра!”

„Ко је почео рат? У игри два дечака са супротним идеалима, посматрач би рекао да поседују подједнако право на живот и да су у криву што им је идеал испред себе. Али, ја нисам почео. Моја мисија је била одбрамбена...”

„Саветован сам да гоним од себе унутрашње монологе; да кохезиона снага која јача вољу долази од масе. Међутим, моја обраћања себи ускоро нисам више тумачио као одраз меког срца; најпосле, у свакоме коме је слобода под знаком питања, треба имати неко упориште отпора у себи које му говори да још није од њега одузето све. Зато сам своју светлу тачку у себи сакривао. За мене је то била нада да још живе моји вољени. Да сам то гласно понављао, или очајним гласом желео, вероватно бих изгледао нерационалан многим својим саборцима. Божја воља је концепт кохезионе снаге чију веродостојност не преиспитујемо, али она никако није довољна. Кажемо: „Даће Бог да буде боље” и ограничавамо разговор на надање како ће заиста бити боље, ма колико снага те наде међу појединцима варира. Но, нашој хуманој црти потребно је нешто што уз надање егзистира као делотворна моћ, мимо метафизичког, мимо наде: потребан нам је отпор. Он не негира мисао да је могуће да све добро замре, да је свако драг убијен, да нам је идентитет погажен, да нам будућност зависи од других... али, нешто што каже да се треба и мора истрајати, у моме случају, због својих најближих, макар то у овом тренутку значило и само спомен на њих.

Новембра месеца ове године основана је Комисија за снабдевање. Човек који је доставио пакете са намирницама говорио је са својим помоћником о „следовањима по грлу”. Он је на нашој страни, не мисли нам лоше, па ипак се другоме обраћа о нама заборављајући да смо људска бића. Отпор који у себи кришом негујем нема ништа против личности добављача, он је оштро зацепљен његовим речима. Тиме се наш отпор не може једначити са рушилачком вољом оних који су овај рат хтели. Њих одликује мржња према скупини људи, у којој је, гле чуда, свако понаособ лице људског бића: мушкарца, жене, или детета.”

„По читаве дане дане проводимо у повлачењу преко Албаније; гладни, подеране одеће, неодговарајуће обуће, чинећи се да умемо

мислити само о опушцима цигарета, конзервама, санитарној опреми... Људско бивство је обешћашћено, у најмању руку. Како и не би било – понекад смо принуђени да испред очију другова вршимо нужду. А ова ствар је тек најмања у низу увида у људско посрнуће. Јер, иако нисам ово иницирао, не могу се сматрати вишим човеком, или минисаним, или каквим год аскетским видом тежње за шта сам сазревао пре рата: моји непријатељи су биолошка врста колико и ја. Не могу да не преузем на себе срамоту за коју сматрам да би је они требали осећати. Према томе сам поражен без свога злочина.

Ако преживим, овога рата никада нећу престати бити свестан. Наредне генерације ће улетати у нове ратове. Одувек ми је било страшно што се за идеју природног права смогло старати тек у 18-ом веку. Та и таква идеја бескомпромисна је логика социјалног живота и самоспознаје од кад је разумног бића. Но, након 20-ог века захваљујући овоме рату она ће заблистати нова, бриљантна и биће цензурисана, они који о слободи буду причали биће уклањани са улица... Као да је у мени још воље за животом, када знам да ћу, ако се икада вратим у обитавалиште дома, ма где на свету, јер је читав свет у хаосу, бити сматран у будућности због својих исповести и рано прозрених понављајућих догађаја – параноичним, још једаним пророком...

Оваква размишљања су овде погубна. Човек хода уљуљкан у своју егзистенцију, чинећи се да не може марити много за то шта ће се са његовим јадним телом још дешавати. Наравно, ово је погрешан став. Искра живота врда непоколебиво у онога у коме се налази, остварујући захтев саме себе, без обзира на све. Трачак светла који ми је универзум поверио јачи је и од осећаја стида, немоћи, пада достојанства... Једном сам у својим бољим данима чак знао одговор зашто је то тако. Сада га се присећам и то ми чини пријатност. Наиме, живот у нама није пуко власништво, јер да јесте – могли би одагнати од себе смрт. Живот је разлог приоритета над нашим хтењима, а примећујем – и над чинидбама наших непријатеља усмерених на нашу осетљиву бит. Јаче је преносити собом живот, неголи умрети због стида, или кајања; отуда је и немогуће желети умрети из разлога што се није могло поступити по захтевима етике, или својег врлог бића.”

„Поставио сам себи ону врсту питања која се овде сматра луксузом: треба ли се одговарати и због својих мисли, или само због дела? Мислим, они кажу да су имали повод. Само што чинидба

подстакнута таквим поводом по свом опсегу учинковитости далеко надмашује границу једнакости која се налази између; један убијени престолонаследник, који је био само „прекидач” за почетак толико пажљиво и дуготрајно припреманог напада, не може бити једнак губитку хиљада и хиљада жртава, које ће до краја рата још и више порастати. Ако нема једнакости, дефинитивно се ради о великој неправди. Тачније, иако жртве зараћених страна након рата буду једнаке, опет је ово све неправда, чињење зла од агресора подстакнутих нетолеришућом жељом за туђом територијом, тачније – пребивалиштем и домом.

Лоша идеологија, лоше протумачена жеља и неоправдано хтење су, заправо, стања ума која од слободног разумног бића стварају жртву зверињака; која своје пројекторе идеје стављају у хајку од стране оних који воде одбрамбену политику.”

„Ево, корачамо један поред другог, саборац и ја. Кажу да је човек човеку вук. Можда. Све док не постанемо упућени да и онај други води борбу и да му није ништа лакше нити боље неголи нама. Човек крај мене на једнак је начин раскинуо са својом прошлостју, остављајући у њој заробљено све што је икада волео. Његови близанци су остарили за неколико година од када су последњи пут видели оца: период скоро пуне војне обуке далеко од родног места, плус скоро две године, колико за сада траје рат, доспевши тако за школски узраст. Он се још увек понекад изрекне: „Она мала што још слабо стоји на ножицама”. Он не поседује реалну представу стварности, неголи, а да није ни свестан, размишља о ономе шта је имао и остварио; као што говори какав путник о пределу крај којег је прошао; дођох, видех, победих – и спознадох себе као некога ко може, ко побеђује. Данас му је ово једина светла тачка борбе и она ће остати онаквом каквом је сада види до његових последњих дана, непомућена, говорећи му да је живот каткад могао бити чак јако добар.

Он се окреће према мени и каже:

– Кажу да је ово рат због ега. Међу нама га нема. Само нагона за голим животом. И тај нагон препородио је нешто људско у нама.

– Да – одговорам. Свестан сам да је то људско у нама оно што је заједничко са особином какве лепе и кротке животиње.”

„Почетком рата, носио сам при себи неколико чистих свезака. Исписивао сам их ратним утисцима. Штавише, бројале су у себи и неколико песама. Одавно их немам при себи. Знало је да буде

хладно, материјал за ложење је понекад врло тешко наћи; уосталом, дошао сам са идеолошким тежњама и вером у сувереност човека, његове индивидуе и са надом у протежност његових настојања да на фронтovima његових путева као навигацију бира љубав, мир и доброту. Свеске сам носио код груди, покрај срца и оно што ми је грејало успомене и за шта сам писао, а о томе нисам говорио, била је представа да би ишчитавањем рукописа могао остварити повратак. Међутим, како повратка више нема на место где сам био, а питање је има ли још оних који би ми приредили добродошлицу, овај овде што сада стоји, сваким даном све изоштренијих чула и сличнији предатору, премда води ослободилачку мисију, при сећању на обећања која му је лагодан живот даривао, киван је помало на оног господина, учењака друштвених наука; овај овде више не верује у аутономију људске личности, још мање да се душа поверена од стране Универзума поново рађа зарад своје мисије, у облицима људи. Како би то и било могуће када пробудимо се у истоме телу, као неко ко се не сећа слободних размишљања управљених у непознато, или их се сећа, али управо их разматра скалом осећања од стида, до признања сопствене глупости, луцидности, као неко над киме је природа играла своју заводљиву игру, управо тако да је он морао бити предмет ироније...? Сада мноме господаре примарни нагони, онако како је то увек и у свакоме. Немам никаквог привида слободне воље и потчињен сам игром која гуши људски интелект; онај разум који га као врсту описује тренутно је у запећку, но на хоризонту где пурпурно свиће једно дрво са којег испарава иње не зна ништа о рату. Неколико главних грана је силом одваљено од њега и оне леже у ближој околини. Размишљам да их понесем собом. Њега више не боли оно што више не може изгубити. Такође и моје ноге: њихово ткиво бележи у себи поступања, сва лоша опхођења, али њихова стварност као да не зна ништа о томе. Данас, зачудо, корачам лакше неголи претходних дана. Језиво сам гладан и не желим кратким корацима клецати по овој опустошеној и залеђеној земљи, која се називала нечијом отаџбином и која је била нечија мајка домовина, родна груди. Неко од сабораца могао би опазити да сам врло чио јутрос, или се барем чиним помало веселим.”

„Једнога дана, један од сабораца хвата ме нервозном руком за подерану униформу:

– Како се само бојим. Све на свету ће бити уништено. Завладаће немир који нико од људи неће знати да спречи.

Скаменио сам се на ово изненадно упозорење нечега што је поодавно наша једина стварност. Кажем му:

– Још одавно сам чуо да овај рат захвата више од 65 % светског становништва. Још тада се улазило у рат. Не знам колико нас је сада у њему и са колико ће се стати. Тако се причало док су нам још радиле радио везе. Али знам да је скоро све лепо што је у човеку било уништено, као и да нико не зна како да се то опорави.

Тресла су му се колена.

– Ако буде уништено све што је човек донео, биће добро. Јер једино што је човек донео другима било је зло. Добро је задржао у себи. – Осмехну ми се лукаво. Не тајим да ми се чинио препаметан. Истовремено, знајући да је тешко болестан, био сам тужан, посрнулог веровања у далекосежност људског сазнања.

Још је у току дана говорио о неминовности „мрачне силе” која ће се над свима надвити. Напротив, када се сви претворимо у отеловљење мрачне силе и међусобно се побијемо, светом ће завладати мир. Али његове мисли биле су далеко од поретка свакодневних ствари. Такође сам међу његовим нападима делиријума докучио да он гаји представу не нашег света, већ неког паралелног, на који ми треба да вршимо утицај. Закључујем чудном смешом иритантности и равнодушности према ма чему смисленијем од човека, да нам је дато много светова да о њима размишљамо и премало снаге да останемо слободни, макар и у једном од тих светова.

Његово нарушено стање је свима тешко пало. Од оне лоше хране што смо је имали на располагању, болесни друг је изјавио:

– Само се ви господски храните, а мене заобиђите. Ни сплачине нисам заслужио.

Понеки од нас одрекли су се својег следовања. Од доба када почеше обољевати међу нама од ове болести која напада стомак, ми остали смо никада гладнији, а никада више склони да се одричемо хране.

– Ово је као мит о Танталу – примећујем док гурам од себе недовршену порцију.

– Пусти – каже ми један од другова. – Питам се не уносимо ли инфекцију и преко хране?

Ускоро је несрећник издахнуо. Последње смислене речи су му биле:

– Светлост. Последњи сам међу нама који ће је видети.”

„Тог дана смо мислили да нам се посрећило. Опколили смо непријатељску јединицу. Сада смо имали да водимо собом на пут Голготе и ратне заробљенике. Превасходно смо им покупили храну констатујући да је њихов јеловник бољи од нашег.

Неколико нас поделило је храну. Када смо се окупили, један друг није могао да једе. То је изазвало неверицу, па и страх. Доцније се, у току дана, жалио на главобољу. Потом смо приметили да има повишену температуру. Међутим, овде невоље као да су тек почеле. Свима нам је јасно да је на помолу велика заразна болест. Јутром све више другова осване са високом температуром.”

„Цео дан једног друга, на смену, носимо на импровизованим носилима. Његово здравствено стање се погоршава. Рано јутрос је још како-тако ходао, али када је непријатељ запуцао на растојању довољно блиском да изазове језу под кожом и када смо сви превентивно потражили заклоне, остао је на кршном пољу као да га се све то не тиче. Морали смо се вратити по њега и ухвативши га за оковратник, силом се држати ивица пута, где овде има доста камења и обронака стена. Сада лежи и свесно упира очи у онога ко му се обрати једино ако се муне у тело, или уштине.

– Макар ће му смрт бити лакшом. Боље је то неголи када си снажан рањеник, па те силом рана черечи и смрт одводи ђаволу – примећује друг до мене. Он је такође болестан: неколико дана има затвор, главобољу и повишену температуру. Сећам се да је овај што лежи имао неке од тих симптома. Не одговарам. Речи су направиле атмосферу некакве стилске фигуре са којом не бих да баратам драгоценом снагом коју још имам. Можда је то била иронија. У сваком случају, био је апел за помоћ који се претворио у реторско питање. Ако будем о томе мислио, постаћу киван на себе, присвајајући на своја плећа подухвате због којих би се један требао стидети.

Овде водимо животињску ослободилачку битку, а не неку битку за остварење своје тежње. Тежње влада биле су усмерене ка рагу, не и нас који у њему гинемо. Зато бих више волео да будем при пуној свести ако паднем. Зато да бих још могао одговорити на неко питање своје природе, уколико природа упућује питања и умирућим. Склон сам да верујем у ово. И у некакву благу светлост на крају слепе улице.”

„При чети је тренутно само један болничар. Добровољно се пријављујем да се налазим око њега као испомоћ болесним

друговима. Он ме радо прихвата. Клица је присутна у столици заражених. Многи избацују крв у столици. То су врло оболели случајеви. Лековима и санитарним материјама готово да и не располажемо. Болеснике смо понекад принуђени да тешимо продајом наде.

– Помиришите ваздух. Овде је клима сасвим другачија. Много боља. Ближимо се мору, а тамо на острвима Јадрана, биће довољно лека за све оболеле. Лекова, хране и свега што је потребно. Ето, још мало, скоро па смо близу.

– Миришем ваздух – каже један болесник. – Лешеви људи и животиња труну на отвореном. Немају се где сахранити. Они преносе заразу. Зашто се не пале?

– Таква команда ће сигурно ступити на снагу. Претпотстављам да је ризик за околну растиње. Открива непријатељу наш положај...

– Кад смо код непријатеља, иритира ме што њихови ратни заробљеници у нашим редовима не обољевају од цревног тифуса. Ено их по страни, безбрижни. Њих то као да не дотиче.

Ово је нетачно. Они такође обољевају, процентуално у једнакој мери.

– Све је то питање дана...

– Али ми лекова немамо довољно. Ако оболе, да ли ћете нас једнако лечити?

– То је исправно по лекарској етици.

– А по људској правди? Они су први почели...

Овакви разговори се често воде о заробљеницима у нашим водовима. Размишљам о савезничким трупама на Јадрану и скептичан сам по питању да нас игде и икада испред, на каквом хоризонту, чека ишта добро. А притом сам свестан да ми најдража слика о себи није она о скептику, иако док носим њихов начин размишљања, најмања је вероватноћа да ми се у стварности нешто лоше догоди. Сада размишљам да се, напротив, не смем опустити имајући поверења у добре услове на помолу – једноставно, сада сам даље но икада од куће, најровитији, сада ме може дотући слабост уколико не будем на опрезу. А ко ће то онда надокнадити? У фаталној грешци ни са самим собом не можемо сарађивати, како онда са онима ко је уз нас због заједничке поделе интереса, онда када једини интерес постаје голи живот који виси о концу?

Немамо италијанску дозволу да уђемо у град Валону. Ближи се Нова, 1916- а година.”

„Острва су тек однела жртава. Војници навикнути на гладовање, када су примили храну и потребне лекове, преминули су не могавши да прилагоде тела на услове којима су као врста прилагођени. Приликом збрињавања наших трупа од стране савезника и сам сам оболео од високе температуре. Мој период инкубације се брзо и срећно завршио. Данас смо добили разрађени план акције. Сви смо у овоме периоду који следи након оздрављења, а којем претходе дуготрајна пешачења, глад, хладноћа и болест, емотивно кивни илити избомбардоване емпатије према човечанству коју, имам утисак, овде погрешно тумаче. Као да једва чекамо да опорављеном снагом у себи и много одлучнији јуришамо на непријатеља. Разлика је у томе што ми, преживели, више не можемо поднети да опет будемо разочарани. Онај ко је ломљен сваким новим атаком слабије одолева. Сви смо свесни да никада нећемо повратити првобитну свежину тела и духа и да се зато паметно треба користити приликама попут сваког одсуства пажње или недовољан напор у противника, како би, овако располућени, остали макар овакви какви смо и повратити правду чији весник треба да стоји над нашом страном. Ако нам ослаби стање духа које каже да правда мора бити на нашој страни или да у случају њеног непостојања нема сврхе живети, питам се ко ће још јуришати, макар могао да стоји чврсто на обе ноге?

Мој друг ме не побија, премда он другачије тумачи будуће акције:

– Ако нема бога, бићу звер. Тада се нећу само бранити, нити ћу мислити да се браним, него ћу нападати крвнички. – То би, када се преведе на речник слободног и рационалног човека, било исто као једно од основних филозофских питања: „Ако нема бога, зашто бити добар? Ако нећу сносити казну, онда не морам да у страху од казне чиним добра дела, на која иначе нисам рад”. Али оваква питања црпе снагу војника, па чак и када је на ван борбе због боловања, али ово ми је важно да наведем, јер би било скроз погрешно идентификовати изјаву мог саборца са овим вечитим питањем на које само формом подсећа. Јер иако нас непријатељ држи у шаци, зато што је јачи од нас, он није Бог, нити је светао узор на којег би атаковање требало бити осуђивано. Он је управо нешто сасвим супротно и борити се против њега је чак морално нужно.”

„На такозваном „Острву спаса” тражио сам у евиденцији пристиглих глава позната имена колега са факултета. Заједно смо се били добровољно пријавили, само што смо били распоређени у

различите јединице. С почетка сам стално прилазио списковима и прегледао их, паралелно мењајући црну слутњу у уобразиљу да ме вид не служи добро и да у дугачком регистру имена, који, уосталом, и није редовно ажуриран, не разазнајем позната – она од којих би барем нека, вероватно, морала бити на списку. Након мога доласка, на острво су још долазили људи – међу њима сам тражио да сретнем познате. Ако су живи, могли су бити искрцани на Видо, који је претворен у болницу. А онда: да ли ћу их икада више видети? Шта је са цивилима? Ко води бригу о њиховоме здрављу у запоседованим селима и градовима? Помишљах на мог малог брата бледе пути, чија је светла таласаста косица виорила под сунцем као застава која симболизује мир и чији су први емитовани звуци наликовали као на оглашавање голуба-птице која такође симболизује мир. Свакако мора бити да је умро као и дечак сличан њему, који се данима мрзнуо у кући ватром уништених прозорских окана, који је био израњавио босе ноге на распарчаном стаклу, гладовао и све то зато да би му метак разорио доњи стомак и бедра: поживео је довољно дуго да његова мајка види како му под кожом испарава живот и она постаје сасвим чудне пепељасте боје, туђински хладна и како му очи упадају у дупље; две прелепе звезде прерано су утонуле у таму свемира – све то зато што је бугарски војник хтео знати где је у селу сакривена војска, а жена није хтела да ода, не увиђајући сву свирепост погледа што поуздано наговештава карактер способан на свако зло.

А други које сам волео? Девојка са којом сам мислио да ћу бити заувек? Једном сам помислио да ме је варала.

Наваљивао сам:

– Признај, са киме је то било?

– Проводила сам тада ноћи у врту. Сама. Ти као да си тада био некуда отишао. Седела сам крај чесме, под месецом, послушкјући звуке ноћи и констатујући да сам срећна.

– Срећна?

– Да. Девојке често желе да имају романсе као у књигама. По страхоти самоће која је за тобом остала знала сам да наша љубав не може бити ништа мања. Знала сам да је то љубав.

– Загрио сам је. – Саживљавао сам се у књигама са великим пацифистичким умовима историјских епоха. Желео бих да буде мир. Због нас. – Да, јадна Лидија, која је носила име територије настањене раном цивилизацијом, вероватно је и стигла до неког мирног предела тик испод кристално треперавог извора Светла. Или

је изобличује болест или под окриљем Месеца има своју гробницу; за њу певају ноћу славуји и сва вода која је потекла са једног извора пролази кроз чесму њенога дома, са ње спирајући сву младалачку страст, коначно и непожељно.

Да; боље је да мислим да је моја драга утихнула у свом чежњивом карактеру, него о томе да је могла бити силована, изнова и изнова. Мисао која у зао час поприма облик медитативног, увек је сасвим супротна од њега.”

„Овде владају услови које одавно више нико не назива нечовечним. Од овога умире и најјачи нагон у најчулнијој и најснајажљивијој животињи. Оскудевамо у одећи. Шаторских крила је било недовољно да се импровизује заклон од ледене кише која је претходних дана исказала сву љутњу старогрчких богова. Сећем се да смо приликом повлачења били више сити но сада. За то смо имали да захвалимо онима који су током пута умирали од изнемоглости, који су гинули или који су заробљени. Додуше, пред кишу се атмосфера изменила. То су осетили они међу нама који су били крхкијег организма. Тада је умро значајан број људи. Након елементарне непогоде смо се такође бројно смањили. Тако смо добили више хране у порцији. Одавно нико нема симболична или опомињућа размишљања о овоме. Да су наши другови живи, ми би без икаквих прагматичних мисли појели своја мала следовања.

Размишљао сам стално о Лидији. Умрла је или умире. У другој случају, неподношљиво би ми било да нисам уз њу. Ко ће је држати за руку и говорити јој о рајским вртovima? Немоћ да јој пружим пажњу и утеху хтео сам надокнадити уз тешко болесне ратнике. Тражио сам да ме као болничко особље транспортују на Видо. Пре уписа Филозофског факултета похађао сам медицинску школу. Но моја тежња није дочекана са одушевљењем. Кажу – имају они особља, али немају лекова. Болест напредује у сасвим извесном правцу и ту нема превише места за интервенције. Боље би било да се не уживљавам у улогу дезертера, но да останем овде где сам, са својим друговима. Да сачекам отпремање на Солунски фронт. Нада ми лежи у томе да ако се одужи доношење команде о укрцавању трупа за Солунски фронт, можда то почну управници овог острва сматрати пропалом ствари и пошаљу ме као болничара на Видо. Знао сам да онај ко тежи исходу љубави у међуљудским односима, никако и ни у једној животној фази не може бити дезертер. Иако никако и никада нисам желео бити против команде која регулише

моје понашање на начин којим би се могло помоћи другоме. Лидија, ако је жива и здрава, можда код куће мисли исту бригу пружања помоћи другоме; сви ми сада хрлимо другоме у загрљај како би исту тешку судбину поделили и како би удахнули још мало нечије животне енергије. Ово размишљање ме није тешило. Ако уз смањене свеопште наде скрушена врлина провејава као једини ослонац, опште расположење које би се могло мерити са тугом Орфејевих стихова никако није стање које се треба преферирати над лукавим нагонским тежњама. Желео сам да могу наћи излаз за своју ствар, за љубав која ми се обећала и описала ми судбину, хтео сам ослободити ту птицу из кавеза; то сам могао учинити само ја од свих људи, па ипак нисам могао, јер није било никаквог одјека од онога коме је љубав била упућена – знао сам, етар који ме описује сада јесте љубав, не ја као извор или Лидија као циљ. Ту љубав је потребно несломљеног крила извући кроз рат и пакао бића. (Написано за пролећа, 1916-те.)”

„Друге половине новембра смо са савезницима освојили Битољ. Фронт је померен за значајних 40 км. А онда је дошао и тај проклети догађај, који ће, по свој прилици, у историји остати познат као „Последња кап”. Сваку битку још увек доживљавам као могућност завршнице овог проклетог рата. Две су наде тада у мени: да ћу коначно лежати спокојан, без свога гроба и имена на њему, али под снежним покривачем који ће, судећи по години, дуго остати на несахрањеним мртвацима. Смрт све разлике поравнава, а снег доприноси утиску. То има специфичан естетски ефекат. Друга нада је да ћу негде импровизовати дом. Ово друго сам рад да сматрам лошим изразом самоспознате стварности; ипак, више бих волео и тај, назовимо, кич.”

„Када су почеле падати прве жртве, био сам назебао и слаб, баш као током битке за Битољ. Тада сам проналазио у себи неку изнуђену презир према жртвама рата мога народа. Презир нас не саживљава са објектом презира, тако да је само било наивно стање мога ума да ћу, клонећи се бивствујућег у жртвама, одагнати од себе осећање неминовности зле коби. Нажалост, код свести о смрти ово не функционише. Јачи сам као војник од када сам пригрлио свест да лако могу страдати. Макар имам мања разочарења када констатујем да сам се пробудио у истоме телу, заробљен у истоме рату, водећи исту неминовну мисао свих бораца којих се мотиви ових сукоба не тичу. Да сада могу мислити, као пре овога, да је могуће умрети као

неко ко је задужио човечанство својим открићима, као јунак, неко слободне воље – имао бих више разлога да будем против умирања. Али је рат прилика да се баш умре као херој, као задужилац народа... са вредностима лоше окренутим, у скроз погрешном поретку човечанства. Тела од крви и мяса гледају где се располаже индивидуалним вредностима, свиме што смо у живот унели и на чему смо стекли основа да себе сазнајемо, разликујемо и да на активан начин доприносимо заједници у којој обитавамо – та тела не гледају благонаклоно на одузимање стварности и оваква смештања особа у прошлост: нападамо на оне који натрчавају на нас, имајући у себи нешто од уверења да се светимо одговорним особама. Учинковитији смо као борци док верујемо у право умрлих сабораца, уосталом, њихово право је и наше право. Уколико могу делити исто право животних убеђења они који јесу и они који се више ништа не могу питати.”

„Све речи које продиру ван Србије, казујући нам о ширем свету захваћеном ратним дешавањима, за мене представљају новитете. Понекад сам прилично малодушан приликом слушања да у Русији народ подиже свој глас, или да је Америка, која ускоро, можда, треба постати нашим савезником, обећана земља. Радо бих дочекао вести о томе да ли је још могућ живот на месту које је било мој дом. Тамо су се идеали ових земаља споразумевали. Јер ако није могућ, треба се селити у обећану земљу, где се бучним гласом хвали оно што је било неприкосновено добро сваког нормалног заштитника својег дома и породице, којем се он обраћао кротким гласом љубави и пажње.

А знао сам да мој народ тек иоле живи; његова отаџбина је сандук његове душе коју су му заједнички интереси и напредак распарчани онако како је подељена његова територија, на окупационе зоне. Спроведена интернација практично значи и спроведени логорски поредак. Нисам знао да ли сам већ извитоперен у социјалну јединку која претендира да, уколико све ово преживи, згрожена страхотама тотално посумља у вредности друштва, али сада ми је било драго што се замисли Нишке декларације овако слабо, привидно без одјека, ипак одвијају повољним током. Већ сам рекао колико је важно прикривати бунт у себи. Мој је сада носио лице надања у пропагандну политику. Наиме, било ми је драго што ван граница земље постоји народ који у себи носи своју националну свест; па иако је он под туђом заставом,

он мисли своју припадност која је за сада ипак само, рекао бих, успавана. Та то је боље неголи да је потлачена, да је над њом покушана мобилизација на страни непријатеља, да јој је укинута писмо, да су јој државни и верски симболи промењени... Јер најређе доживљава препород оно што је „преваспитано”. Силом се преваспитава најбоље онај који пролази самртни страх, тачније онај ко искуствено спознаје етапе мучног умирања себи сродног бића, тако да је највећи пакао овога рата управо прошла она страна која је полагала наду у слободу тако што је своју животну топлоту преносила грлећи свога ближњег, своје дете, пријатеља или земљака. Најгоре су прошли цивили: жене, деца, старци и потлачена интелигенција – они који нису имали пушке у својим рукама. Овакав живот није могућ, и против мене делује што не знам где је уопште могућ, иако крв бескомпромисно спроводи његову нужност и иако нешто у мени што је понекад у срећним тренуцима добро сарађивало са разумом и сада стоји на страни крви у жилама не оспоравајући њену егзистенцију. Синула ми је мисао: живот је бог; ми га измишљамо и сада када он за нас не постоји. Зато човек неће моћи да убије бога тако што ће убити самога себе, своју врсту. Нижа врста од њега онда постаће крунско биће и она ће уживати да напредује у добре, онако како се одавно чини да човек више није у стању.”

„Аустроугари и Бугари повлаче део своје војске са Солунског фронта. Дознајемо да се исто догађа и на Источном фронту. Потребно им је да бројно ојачају стање своје војске како би сломили устанике у долини Ибра, Пироту, Топлици, Врању... Очекујемо да ћемо сходно томе ускоро подићи офанзиву овде, на фронту. Међутим то се не догађа.

У часу одмора, чини ми се да знам страшну чињеницу више но мој народ који се бори против насилне бугаризације: они мисле борбу коју не смеју предати пре самога краја, за мене ће тај крај бити потврђена извесност још једног болног страдања невиних, те само маштам да од тог устанка одустану кад се нађу лицем пред непријатељем. Моја машта се овде, пак, не зауставља. Тек, на неком се подручју умног, ако не може и у стварности, треба измирити правда, а то скоро увек значи да неко мора да страда. Када би мени непријатељ прислонио оружје уз главу, пратио бих га чврстим погледом, погледом строга оца који разоружава евоцирајући стид и свест о сопственој неодраслости у неваљалца. Поглед мога целата

био би челично хладан, као и мој: физичка манифестација говорила би да смо људи саздани од истог материјала, он трезвен да брани право својега добра, као и ја свога, он не оклева да убије као што ни ја нисам оклевао да убијем док сам пружао отпор, али чињеница да бих био мета ја, а не он, као и да сам добровољно регрутован на страни због чије је угрожености све почело; дакле, ако као јака особа поседујем индивидуално природно окружење и индивидуални, сопствени, заклон који не потиче из моје народности, нити отаџбине, а стављајући све на коцку за тај народ и отаџбину, онда сам боља особа од њега. Израстао сам из себе у бољег себе. Заиста вам кажем, сукобе цивилизација нису окончаваале оружане снаге, а ако се то дешавало, било је само на спољашњем плану док су се неке стрпљиве фигуре, провлачећи се кришом испод лешева својих ближњих, трудиле да обелодане добро у своме карактеру.

Када су у питању деца – мислим да њихови појединачни животи, који још црпе вољу неке фантастичне бити, јесу јачи и исправнији од егзистенције свакога ко је био искушаван добрим и ко је у томе успео на опште добро. Једино фантастично биће о коме још жудим мислити јесте Лидија: пригрливши душе свих који ће невини страдати, замишљени етар око њеног обличја диже је да лебди надомном, светла, таласасте косе, као талас који ће ме подсећати на себе самога када све ово прође.

Са једним невиним страдалником почиње та грозоморна цифра – превише. Такође, са сваком натприродном смрћу почиње та бројка – исувише!”

„У помоћ су нам пристигле добро обучене и координиране трупе савезничке војске. Говори се да се непријатељска војска на Западном фронту држи много лоше; њихови регрути су деца дигнута из школских клупа која гину у рововима не умевши себи да нађу заклон. Умиру загњуривши главе у ровове, надајући се заклону док им плућа страдају од отровних гасова који се дуго задржавају бизу тла. Пак, многи од њих не умеју да користе гас маску. Прича се и о некаквом метежу, названом лудило од заклона – млади војници истрчавају из својих склоништа, плашећи се да заклон не буде погођен, а сами бивају погођени на отвореном.

Некадашњи професор са Универзитета, који сада преводи на српски језик искуства француског официра, констатује:

– То указује на њихову скору предају. То је, превасходно, добро за сав напаћени народ.

Француз му одговара:

– Силе Антанте од почетка рата везује кохезиона снага. Она је уочљива свугде међу војском. Приметићете, како која земља постаје чланица, у свакоме је војнику окрепљен дух што нагиње неминовној победи. Да је победа неминовна, то овде свако зна.

– Тако је – одговара професор. – Ми ову пометњу ничиме нисмо изискивали. Зато се нико неће задовољити док не повратимо своје територије и суверенитет. Када су неке основне вредности осакаћене, а основна добра одузета, онда се може рећи да је правда угрожена.

– Видите, у томе и јесте ствар. Они дечаци тамо јуришају за своје голе животе. У овим судњим часовима више им није битно ко их је у рат повео и која ће страна рат добити. Мори их глад, скоро једнако као и тенкови. Више не ходају друг крај друга као двојица вођени истим циљем, неголи је сваки постао опет појединац, сваки је свестан свога срца које му у крвоток пумпа голи нагон за опстанком. Свесни су они у даљинама својих умова да поседују и успомене, али се плаше призивати те успомене док тенкови пљуште. Зато што се морају одрећи својих прошлости због наде, а сваки је већ почео да њуши самртни страх. Шта кажете?

– Сваки већ зна да је његово бивство избрисано из врсте.

– Тако је. Зато убијају голим рукама. Јуришају бајонетима, лопатама, ашовима...

Разумем француски језик, но немам вољу да учествујем у разговору. Понеки другови доцније, док једемо своја следовања хране, траже од професора да им преведе. Он то чини стрпљиво, свакоме ко затражи понаособ. Друговима на то очи постају ведрије. Они се не плаше некаквих дечака који ће на њих скакати са ножевима. Већ се по двојица договарају ко ће таквоме насртљивцу подметнути ногу, а ко разоружати га. Морам признати, њихове речи слушам без имало прекора. Нису то више двојица против једног, макар не у класичном смислу те речи.

Професор примећује:

– Однос снага био је на њиховој страни 1915-те, због чега је наша команда тада одредила повлачење. Ми смо тако успели избећи капитулацију. Ти млади борци на непријатељској страни ће, пак, остати без државе.

Они ће ипак, резонујем, постати ратни заробљеници или у најбољем случају – заробљеници својих сећања. Уосталом, као и сви ми. По први пут желим да одагнам сећања која ме преплављују:

Голготу Србије, на коју се кренуло проласком кроз опљачкане и опустошене насебине, са језивим воњом на крематоријум у ваздуху – то је спаљивана жива стока, црно слутим – као и живи људи. Чему онда студирати партије шаха како, резервисан, мислим о професору? Као и шах, ово се зло на обе стране води док један од краљева не испадне из игре, а са које год стране дође да се то прво догоди и та је страна изгубила већ превише пиуна.”

„Руски народ се у најгорим условима у земљи, у глади и слабом људству, организовао у револуционарну масу. Прескочимо бесмислени призвук ове реченице, јер она никако није бесмислена. Маса никако није маса уколико је координирана заједничким добром, зар не? Ипак, координацију у којој се појединци претварају у „задовољну стоку”, у којој су добро за човека и човеков циљ изједначени, не могу сматрати најбољом. Оно што сматрам добрим у овоме јесте топлота која из људи није ишчилела, даље – која их и нагони да се другоме бићу обраћају упитно, иако је глад у њима била једнака као у остацима снаге Централних сила, онако како је нагон у свакоме исти; иако смо сви носиоци једнога даха Универзума, свако од нас је буквално носилац само једнога даха, који у добрим тренуцима, каткад, има чега заједничког са стваралачком силом, а скоро никад са другим бићем.

Сећам се да је почетак рата Србији донео значајне победе, а борцима и цивилима улио наде како зло неће још дуго трајати. У екстази, не победе, већ радујући се самоме себи као несаломивоме младоме човеку и изданку духа једне генерације која ће свој живот посветити очувању мира, дакле, у томе заносу, мислећи да је оправдан, јер вести споља нису редовно стизале, није знао исток шта се на западу кува, а самоме себи сам тада био највећа новост на којој се могло градити: славио сам са друговима победу у име краља, јер су нам циљеви и добро били поклопљени. Упад аустроугарске у јесен 1914-те, те сви ратни удари закључно са данашњим даном, нису у свакоме нужно колебали поверење у врх краљевине. Лично, о томе нисам размишљао. Али сам увидео да сам близак свакоме ко је прошао исто страдање као ја, ма које националности он био. Ономе ко се уз државну, политичку, реторичку или ма коју другу моћ, нашао у слободној зони ван фронта, није ми близак, зато што сам нисам могао, иако ми је живот мио. Довољно је видети како у самртном ропцу изазваном ратом упадају у дупље очи некога кога се моћ ништа не тиче и

преферирати његову судбину у даљем току преиспитивања ствари над некиме ко је био меродаван у доношењу одлука, неvezано за карактер његовог бића или самих одлука. Одлука из које се црпе добри исходи свих индивидуалних слобода не може потицати од малог броја субјеката; штавише, иста одлука за, на пример, просветним напретком уколико је вођена надзором једнога лица, уместо целе групе особа који је подржавају и којих се она тиче, увек ће застати у некој својој недовољној изражености, а ово ће представљати неке штете.”

„Лидија... Ох, драга, највише вољена Лидија... Овај рат претворио ме је у номада који ваздан задржава успомену на неки предео који је највише волео, који би могао бити његов дом, али је приморан да се креће напред како би остао жив за оне које воли, јер му такав начин живота обећава да ће истрајати. У њему је нада да ће се једном моћи скућити. Лидија... Многе речи што сажежу нисам изговорио. На овим се путевима мудрости губе и приповести јењавају у магли; тек рекао сам их превише споредних, са увелим лицима зборио бих коју нимало импресивну о војсковођама и генералима, нимало импресивно или значајно нисам умео казати ни о уређењу сопствене стварности. Храна и једење су претворени у нужно зло, а једина реч коју изговарам када призивам неки смисао јесте твоје име, Лидија, али о смислу не умем да говорим. Не уме то ни космос који нас је дао, али ми смо толико далеко од икакве стваралачке енергије; некада смо умели говорити један о другоме са поштовањем и уважавањем личности. Нема више таквих којима личност није разорена бомбом, једноставно је праснула; ово све није ништа друго до лудило. Кроз сећања испливавају лица умрлих сабораца са којима сам дуже ходао, без обзира где су скончали, ваздан их у мислима видим како плутају смрзнутих црта по ономе црном мору, што га назваше Плавом гробницом. Као да су се ослободили из својих гробова. Тако виђам и породицу. У њиховим лицима срећем успомене на заједничке трене, а онда као да у свако лице тресне граната, и све успомене постају хаотичне, а целокупни животи лудило. Једино ми утисци ћуте пред твојим лицем. Дивим му се као да га никада нисам познавао, а истовремено знам да сам га одувек највише волео и да сам желео докучити тајну његове лепоте, без жеље да га поседујем. Бојим се да сам превише уморан. Отуда што никада нисам желео ништа више до управо да те поседујем, оженим, учиним срећном по критеријуму којим сам тумачио срећу,

ах, сад сам већ и заборавио каквом сам срећу замишљао. Бојим се, кад би се поново саставили, ми би пролазили кроз туробна лутања, сећајући се старих и поузданих путева ми би од сваке нове стазе коју би поново загрљени пронашли правили аналогije за старим надама, правећи пречице ка врлим путевима које знадосмо, тако да би се ми поуздано изгубили и међусобно.”

То је последња забелешка црвене топле крви. Црном је постала свега неколико часова потом. По хронологији догађаја, било је то око 30-ог септембра 1918-е, на дан када је склопљено примирје са Бугарима. Потом ће бити склопљено примирје са Турском, свега неколико дана пре него ће бити ослобођен Београд и савезничка војска прећи Дунав.

У истоме цепу, пресавијен уздужно на пола, нађен је и лист исписан стиховима. Преведена песма овако звучи:

„Када утихну у времену покличи
Злураде песме чији смисао
Разумеју само два смртна непријатеља
Тада ће туга бити бити претворена у радост,
Иако никада у озареност

У искраденом излету о миру, полуфантастично сам биће
Које поседује пуну свест времена и догађаја
И које испаљује јетке, анђеоске, а неподношљиве осмехе —
Као митраљез метке на децу престрашену у игри

Осмехе који претешко падају достојанствено умирућим...

Као најскупља ватра од које други не желе подстаћи сопствену
искру, већ је желе угасити у срећника...

У стварности, особа сам коју дели само корак
Од некога ко би, као и многи инфицираних судбина,
Могоа се стидети пред дететом које је био
Иако није ништа учинио, а зато што ништа није учинио

Кајања нема у онога ко носи борбу у себи
Да се спасе из круга гротескног умирања;
Он је веровао у срећне исходе низа случајности
И да ће светлеће зујалице лупити о тло далеко од његових ногу;

Он је веровао у живот који проводи Ја мимо колона
Страхом издиригованог синхронизованог покрета;
Веровао је да ће пре истека својих дана
Поново учити песму природе."

Моја убеђеност да добро познајем карактере постепено је слабила како сам читајући белешке и стичући увид у физичко и карактерно стање главнога лика, усвојила представу о неприкосновености борбе у њему која може имати само један исход, слободан живот. Постепено наилазих на сумњу. Контрадикторност је била јака: слабији и сумњичавији ликови верују у добар исход, док носилац приче не пролази кроз усхићење, напротив. А онда се досетих да он није могао проћи мимо својих сапутника опседнутих нихилизмом док се у ваздуху паралелно чуло „изгубљена генерација”. Сетимо се да је он у својим првобитним белешкама обједињавао идеје које се не разликују нашем уводном тексту, а које су заједничке сваком нормалном хтењу. Здравом бивство се не одриче тежњи за идеалом – она, најпосле, ни није метафизичка тежња, већ да се у реалности омогући зачетак доброг поретка – који је већ стваран пошто о њему имамо способност да мислимо. Даље, уз своју мисао водиљу он сагледава акције људства и међу размирицама које имају са собом, међусобно и против непријатеља, губи се представа о постојању идеалног. Овде је њему тешко да размишља, јер то „црпи снагу војнику”, али се не одриче ни идеје, нити људи, јер бесмислено је да се одричемо нечега чему припадамо, а припадамо и једноме и другоме. Али ту је неподношљиво чути где постаје нужно популарним како ништа није важно, како људи, скоро, не постоје... Све је у смртнику мизерно осим његове тежње, даље – тежња је ствар природних закона, може бити врло блиска обичајима, дакле – она је блиска моралном, савесном, сродна је самоспознаји, што све условљава емпатију за другога, потом толеранцију, потом признавање вредности другога, потом резултате осећањем да сви живимо попут једнога и да је то највиши предак и хармонија. А у ово је потребно да друге уверимо. Ако нема оних који у човека и његова настојања верују, пре или после људство ће бити доведено пред нову катастрофу од стране другога човека, а тада појединац постаје свестан да зачарани круг само васкрсава патњу, да је то различито од слободе и да је то различито од самога себе.

(написано у Београду, 2013-те год.)

ПОЕТСКЕ ВЕРТИКАЛЕ

Душан Ћирић

ВИДЕО САМ ИХ

Ходам железничком станицом,
толико дуго већ,
да заборавио сам
осећај да сам сам,
да немам њих,
људе.

А видео сам их све...

Те сенке руку без прстију
што вапе за додиром,
погнуте главе жељне мирног
сна.
Греси, свуда греси,
сачињени смо од њих,
уче нас да воле
и будемо вољени њима.

Видео сам их све...

Старица смеје се погрбљена,
док туга за младим ногама
изједа је изнутра.
Са свим непотребним
тешким кесама,
и она би
возом, па ко зна где.
И млади господин крај ње.
Црна јакна,
са црном акотовком у рукама,
а јакна без човека у њој.
Тумара тако, лута станицом,
касни некуд,
акотовку не испушта.

Живот пролази крај њега,
док он је заглављен у истој.
Пронађеш животно мртвило,
не постојиш, а будеш ту.

Мрзео сам хороскопе,
а читао.
И пажљиво срицао слова
“посао”,
док та је област смрти
прескакала мене.
Завидим мртвима.
Они не читају хороскопе,
далеко, тамо негде...
Да ли овај воз,
можда, туда пролази?
И она црна јакна би у њега
и мршава жена,
са борама столећа.
Држи тај букет
цвећа у њеној руци,
још једино незгажено,
али до када?
И она би возом
и она би да путује,
сви они би да путују.

А видео сам их све...

Плашим се, боли ме
и ја сам део њих.
Терете живота
носимо са собом сви.
Погрбљени, да би се волели,

случајно срели, упознали
негде, у неком возу...
На овој пустињи
са које воз полази
живе само људи.
Ко кактуси...
најежени, жедни,
жељни друга
кога боду приближи ли им се.
Можда мало кише
је све што је потребно.
Да сперу се погрешне,
утабане улице у песку,
како воз не би залутао,
да сперу се
сва уморна путовања иза нас.

А видео сам их све...

И тоалете,
те изношене, црвене хаљине,
изгужване до бола.
Жене свачије, а ничије,
шминке, дречаве шминке
на чистом, прелепом лицу.

Видео сам их све...

И смеће разбацано
свуда унаоколо,
да једино потврди
присутност људи.
И оно говори,
неким својим језиком.
Плашим се пуцкетања прстију.
а чујем га.
Још као када био сам дете,
и с оцем гледао
представу мађионичара.

Тада је све почело.
Од тада у људима уочавам
исто.
Волим и живот
и смеће и људе.
Волим, али немам маказе
да исечем тај део себе.
И зато се бојим,
бојим, јер видео сам их све...

Све сам им видео,
само очи нисам.
Избегавам.
То последње је место
у којем наћи ћете
одраз човека.
Умивам се хладном водом,
заглављен у тоалету
станице,
обичне железничке станице.
Водом са лица спраћу
сваки случајни, сударени
поглед,
сваки случајни додир руку
и кренућу.
Кренућу за возом
који никако да закасни,
и да ме, већ једном,
остави на миру...

Јелена Ковачевић

МАНТРА

Ја сам река,
Вода која не стаје,
Камен сопственог осећаја
Који ме не спутава.
Лебдим изнад блата
Не додирујући га,
Лагано, лепршаво.

Не носим у себи ништа.
Ослушкујем врење живота,
Ткам жељу за новим даном.
Сваки дан поновно извирање,
Чишћење од непостојећег.

Не носим за собом ништа
Крадем у лету од Сунца зрак.
Хватам га и
Бежим у вечно.

Ја сам река,
Пролазим и не купим ништа,
Суштина ми је иста.
Без корака, неосетно
Грабим ка Сунцу
Једином животу мог видика.

LA DOULEUR EXQUISE

Posekotine posute peskom
ne krvare novčanicama
u njima spavaju beskućnici
i svi bi da se smeju
ali ne smeju

Trčimo po kišnom betonu
i pravimo se
da smo tramvaji

Ili ne dobiješ zasluženno
ili dobiješ
ono što ne zaslužuješ
ponekad pokušaj biti
pastir vukovima

Gaziš suvo lišće
slušajući ga kako puca
pod tvojim lakim nogama

Strahovi se rađaju
iznutra
i svi glasovi
znaju tvoje ime

Da li ću se utopiti
u tvojoj utopiji?

ЧЕЖЊА

Невесто мѡра, што скриваш лице?
И коме хрлиш на валу плавом?
Облаци тмурни разгоне птице...
Купујем очај... а плаћам главом...

А све бих дао за један осмех,
за једну сузу и одсјај лета...
Па нека вечно служим за подсмех...
Теби... И себи... Остатку света...

Ти не знаш како немоћно трептим...
Дозивам болно пучину модру...
Због тебе чезнем... Због тебе стрепим...
Ни жив, ни мртав... Лежим на одру...

А зашто тугом призиваш кишу?
Озари јутро које се бѡди...
Нек ти поете стихове пишу...
Нек те по добру упамте људи...

Што ли ме жрвањ живота меље?
Да ли си моја сабласт ил' муза?
И зашто тону све моје жеље?
Да ли је мѡре слано од суза?

Ако ме чујеш – пођи ка мени...
На дно ме вуку вртлози лажи...
Нађи ме негде на морској стени...
Не дај да срећу кроз вечност тражим...

Dragica Ohashi

JA SAM BILA TARGET

Ja sam target bila
Jasenovac sam crtala
Da se ne zaboravi
Kad se o tome u školi ne govori
Ja sam Dijana Budisavljević
Branila i hranila decu izbeglice
Ja sam Gandi
Zastupnik mira i tolerancije
Ja sam Nikola Tesla
Krali su mi patente i ideje
Ja sam ex-Jugoslavenka
Verujem u svet bolji
Ja sam Aleksa
Htela da pomognem
Prijatelju u nevolji
Ja sam Milica
Žrtva bombardovanja Beograd 1999. godine
Ja sam prkos
Otete otadžbine
Ja sam Gordana
Poeziju pišem levoruka
Ja sam Pikaso
Bunim se kistom i smeta mi buka
Ja sam Charlie
Karikaturista
Volim muziku Bob Dilana
Ja sam tuga
Oblaka bez doma i stana
Ja sam suza
Izbrisana
Ja sam sneg
Pahulja olujom izgnana.

Шамара Сенић

ОСМИЈЕХ

1.

Садила сам дивље руже
и рукама прекопавала питому земљу.
Својом крвљу заливала.
Брисала им трње.
Бдила.

Стајала сам, као, кажеш, камен.
Зар камен може да пјева?

Тек сад, када чујеш ехо пјесме
и осјећаш мирис руже и снијега
– желиш одговоре
на питања.

Види ме – одмахујем главом,
бјежим,
газим ружу,
дижем руке.
Газим... Ломим руке
и машем ти
остацама
у свиленим рукавицама.

2.

У средини троугла
птица и црв.
Црв једе птицу.

На ватри
неки безимени лудак
гори.

Гори
и говори:

Земља је троугао.

3.

Сунце

Ужасавала сам се цигарета.
А онда је небо постало сиво
И постала сам пикавац.

4.

„Када си одлучила да почнеш да пишеш?“
– питала ме је данас новинарка.

Моја сестрица, мрва од седам година
ми је постављала много
зрелија питања
– пролази ми кроз главу.

Одговарам када се сјећам
да сам написала прву пјесму,
а истина је
да сам много пута одлучила
да престанем,
али баш никад
нисам одлучила да почнем.

Радојка Плавшић Ранковић

КОД ДАНТЕА

У смрдљивој болници немају вај-фај
а изгледа ни довољно
средстава за чишћење
Куга као да још увек
шета овим ходницима
и притисак је све већи
кашљање је чешће
Тонемо у жагор баба
којима је досадно код куће
и оних нестрпљивих што
кажу – Мени треба само печат
И нама треба господине
свима нам тај печат фали
па да пређемо у нови круг пакла

ПСЕЋА СУДБИНА

Зимско јутро, магловито и ружно.
Децембар, к'о и увијек, оштар, хладан.
Улица ћути. Само у снијегу тужно
Завија убоги пас. Мршав и јадан.

Дрхтећи, он само склупчано и мирно
Лежи, док мраз га стеже и вјетар бије.
Већ шести дан ништа укусно и fino
Чак ни њушком својом мирисао није.

Али једне ноћи хладне, лутајући
Улицама, пас сакри се под мост.
Затим шапама опрезно копајући,
Напипа изненада фини, сласну кост.

Тај мали живот промијени се доста.
Дан не бјеше му више сив и дуг.
И неким чудом та сласна коска поста
Једини сапутник, најбољи његов друг.

Идући туда, човјек угледа мало
Псето. Даде му меса и воде пити.
Иако бјеше гладан, псу би много стало
До те коске. Не хтједе је оставити.

Сњежно јутро поново је свануло.
И пахуље су прекриле псето сиво,
Што у зубима је и даље држало
Коску, иако више не бјеше живо.

Срећа, кад је зовеш, никад доћи неће.
Она наше сузе не може да чује.
Није тачно да си ковач своје среће,
Већ човјек сам себи само муку кује.

Побјећи од туге – не, то није лако.
Кад се чува, тад стопи се уз тебе.
Као сирото псето и човјек тако
Несрећу своју не пушта од себе.

Marica Behtan Cecelja

NE, NEMA TAKVE IGLE

nema igle koja bi povezala sašila koncima tvoju neodlučnost,
neodređenost
površnost
i sva tvoja rasplinula
sanjarenja
skupila u čvor

raspadaš se i pucaš po šavovima iznova
stara je tvoja odjeća i tako prozirna
a tako je graciozno i veličanstveno nosiš
u punim odajama praznine

UMJESTO PTICA

iz govora mirišu grobnice
duh se rastapa u šupljinama pastira
koji ovcama pripadaju
uskaču u vatru
umjesto da iz vlastitog vatrišta
prekaljeni izrone
junačka krv i najzdravije otruje
i kad se nebo ponovo naniže
na travu i makove
kraj porušenih zidova
neбом nad njima
umjesto ptica pjevaju žabe
gdje duša visinama sklona
ne može da poleti
prođi usnulim mačem
kraj onih koji zbog vlastitog bola
bol zadaju
s nadom u spasenje od spasitelja
koji ljubeći na koljenima
posvuda izbe sebi gradi

Željko Medić Žac

***

O, Zvezdoznanče
Što nevidljivim linijama
Na nebu spajaš svetle tačke

I nehotice
Određuješ događanja sled

Evo me na vrhu snežne planine
Gde svoje najbolje trenutke
Pretvaram u slike

Sve dok me ne okuje led

Neka me nađu sa pogledom uprtim u tmine
Sa otpadnutom rukom
I dahom

Koji se pretvorio u inje

Jer video sam sazvežđe novo
Jer njeno sam video
Lice

I sav sam se
Tamo premetnuo

Nehotice

Ани Стајкова – Иванова

О ТРАВИ

Да би зелене траве бујале?
Да би дневне светлости сјале?
Да ћелија не живи као без хлеба!
Да буде сочна, свежа, вода јој треба.

Две трећине на планети Земљи је вода?
Вода морска, вода у океанима, језерима.
И ратар кад треба да сеје, да земљу умива,
са водом из река, од рода, све ће да прелива.

Вода свежа, вода за пиће...
Вода из река – злато плаво.
Кишница, из брзака, гудурина,
из језера, потока, са планина.

Усеви, воћке, осим земље расквашене,
ишту воде и светлости снене.
Да буде рода у пољима, у баштама дивота,
потребна је вода, дан светао и топлота.

Али се ништа не рађа без траве –
на ливади, њиви, као коров, усред цвећа.
Флора земље – од воде и светлости се извија!
Благо земље – море од лепоте трава сија.

POLEĐINA SNA

Nogama mjesec zauzdavam
Ko bijesnu kobilu
Riječ krijem u najdubljoj vodi
Vodi bez talasa
Da ti osmjeh ne pomjeri
Na poledini sna
Leptire ispraćam
U susret sunca
Tamo gdje
Počinješ da se budiš
Na mom ramenu
Otrgnuta sa poledine sna..

Stojan Jančković

BIJEG

Trenutak osame je
utjeha bez laži
jedini patos
i korist od bola
patuljasta smrt
i nijemi krik
oko koje traži
od suze do mora.

Стеван Милошевић

ЂЕЛЕ КУЛА

Света чесницо части,
истино ропству грозна,
ти не можеш пасти
ни у ова времена позна.

Твој камени стуб се мрви
у вечно љубљени сјај
расутих костију сасушене крви,
којима се не назире крај.

Поглед твојих чувара
и бездушном у срце уреже,
да се овде крвљу ствара
и да Срби од слободе не беже!

Застаните, чујте бар мало,
међу њима опела нема,
јаук, сузе, све је стало,
слава се живима спрема.

Овде се бајка збила,
стварнија но што може,
потпуно гола, није се крила,
урезана у срж коже.

Таква се реч једном даје,
тежа од злата, тежа од сребра,
да данас, да увек траје
пуног срца, а сломљених ребра.

Дивљења своја, далеко знана,
нећу и не могу да спречим,
није то казна, нити је мана,
пред тобом поносно клечим.

Vojkan Milenković

* * *

Glas tvoj ima prostor. Dodirujem zvuk, sazrevanjem zatamnjen
u odricanju prisnosti, baš kad prilagodih se dodirima tvojim
u geografiji tvojih mladeža, na putu u tebe. Bez čela, nemam povratak.
Zaključan u tvome glasu.

Postajem kamen ispod humke neuzvraćene ljubavi. Usne pune krvi.
Spavam tihi jecaj slova tvoga imena.
Usnama, za tvoje usne se držim, sa vatrom dok pregovaram i silazim u noć.
Snovi potopljeni u suze, dronjavi dremaju na slepoočnici.
Kosom prošivena svest o pesmi, kada rađaš moj uplakan, pa zazidan lik.
Tada porazili smo dan. Ispod tla, tamom što cveta,

zauvek izgubljen svaki oblik.

Prenoćila si u mojoj krvi.

Glas tvoj ima postor. Nama razilaze se daljine.

Baš kada sudariše nam se zubi.

Zvuk, postaje šuma. Imam te u glasicama neizgovorenu.

U tvoju sen sam klekao.

Gadiš se gustog vetra, što zgulih sa tvoje kože.

Na leđima prezriv osmeh neba. Blatom uprljano podne.

Hodam kroz glas tvoj.

U mome uzdahu izgorela zemlja, kada odlaziš sa moga tela

i plač mi visi o koncu.

Glas tvoj ima vreme. Kada izlazim iz sebe, sa vetrom prevrnutim
i vodom što je uzvodno potekla. Na stvarna vrata, oko tvoje pticu pomera,
u zaboravu što mi pripada. Bili smo zaustavljena reka.

Crta ti po kolenima, jezikom. Ruža u pesku.

Kada so mi vadiš iz očiju suznih. Osmehom te grlim. Moji prsti jauk mole.

Pre no dete zaplače, tvoji oblici postoje u prostorima mog naboranog čela.

Tada, crna ptica beše odsutna. Tvoje me grudi doje.

Dlan tvoj, gubi se na zatiljku mome.

U peni dana mi imamo rastojanje i uspomenu na bol.

Ljubeći me, preturaš po mome umiranju. Glas tvoj ima vreme.

24. 1. 2015.

Ружица Петровић

МОЖДА ПОСЛЕДЊИ ПУТ

и даље даљине
свици сјаје
крадеш руже
пренесиш корење
у твоје баште
да и теби цветају
крадеш шкољки утробу
пресађујеш у своју
можда се роди
можда ку-ку кукавица
заувек одлети из тебе
настављаш да крадеш
крадеш славују песму
крадеш покрет ласти у лету
крадеш сунцу зраке
пренесиш у собу
не боли те што си лопов
овај земаљски живот
као миг је
као најкраћи светлосни трен
родиш се
трепнеш
кад отвориш очи
већ те оплакују
са собом ништа не понесеш
земљи остаје двориште
по коме се деца играју
миришљава
светла соба
ту обитавају
потомци
у раскоши бистрих капи
довучених тешком муком

са издана и врела
опет неуморно крадеш
говорећи да је то
последњи пут
крадеш сјај прве детиње сузе
и
смешташ у пупак
да га непрестано носиш
да га не заборавиш
да ти се нађе кад затреба

ЛЕОНИДИН ОДГОВОР ПЕРСИЈАНЦИМА

Доносиш одсечене главе покорених краљева
пред капије мога града
од људске косе ти је улар исплетен,
чудни ти украси висе са те необичне омче...
Уздајући се у закон који штити поклицаре
бацио си пред нас своје карте...
Кажеш пред твојим владарем и сунце ницице пада,
кажеш, скромношћу неспутан, дрскошћу непометен –
Предајте нам земљу и воду да сачувате животе!
– О преварио си се момче
ти што си донео одсечене главе покорених краљева
пред капије моје Спарте, преварио си се момче...
Данима гаврани круже изнад највише куле
граком су суморним својим престравили све птице.
Вести о доласку вашем одавно су се чуле
само јастребе не плаше претње ни то твоје лице
по ком си исцртао беле као у тигра парте...
Не можеш да ми претиш на прагу дома мога,
ти који си донео главе мртвих људи
пред врата моје Спарте, заиста, преварио си се момче...
Погледај гаврана оног старог, сребрних пера
што малопре слете на прастару високу леску,
он нам је донео гласе.
Борићемо се до задњег човека, задњег звера
Спарта никад ником није предала се,
а од вас остати неће чак ни траг на песку.

DON KIHOT

I

Don Kihot je,
prije skoro pet stotina godina,
kako napisa Cerevantes,
a ispriča Pripovjedač (valjda),
previše čitao viteške romane,
te je uobrazio
Dulicineju od Toboza
i divove...

Danas,
Don Kihot gleda TV,
surfa internetom,
čita (valjda još uvijek) štampu,
i čvrsto podržava rušenje
Gadafijeve diktature i
zgražava se nad bombašima-samoubicama u Iraku
držeći (doslovno a ne metaforički) daljinski upravljač u ruci.

II

Don Kihot je izašao u šetnju,
Uredno obučen i dotjerane frizure,
Sjeo u sarajevski McDonald's.
Uredno se fotografisao i
Fotografije, normalno,
Okačio na zid svog facebook profila
I postavio *status*:
Don Quijote ☺ se siente maravilloso.
(Don Kihot ☺ se osjeća predivno.)
Ili kako već to glasi na španjolskom.

III

Gledajući svog starog i umornog Rosinanta,
Don Kihot je shvatio da je poprilično dotrajao,
Štaviše, da se jedva drži na nogama.
Odlučio je da promijeni ljubimca,
A i konji, svakako, nisu više u modi.
Htio bio nešto sa puno više
Konjskih snaga.
Ah, a novac?
Ništa lakše.
Zašto postoje krediti
Nego da uljepšaju život
Smrtnicima poput njega?
Stavit će svoj stari zamak pod hipoteku
I sve će biti gotovo za tili čas.
Samo neka kaže cifru koja mu je potrebna,
Bankarsko osoblje je zbilja ljubazno.

SUTON

Vodopadi večnosti
Prekriše
Plačljivo nebo.
Utihlo Sunašce.
Kao brod u boci,
Sa zavišću
Gledam u
Talase slobodne,
Što maestral
Kuje im putanju.
Zaboravljam
Na vreme.
Krikovi luke
Beže
Pred rasutim zracima.
Pesma borova
Ori se kopnom.

RUKE

Boliš me svuda po tijelu
(sad znam zašto je Borhes napisao taj stih).
Mrvim se kao parče bajatog hljeba
i nestajem u prvim gladnim ustima.
Progutana tamom nedostajanja
mirišem na okruglu samoću
potrošenu sijalicu i sivu tugu.
Naše ruke od meda i olova,
u rukavicama odlazeće ljubavi
sa okovanih zidova, mašu mi.

NEŠTO KAO PJESMA

Ovo nije pjesma
Ovo je sjećanje na nešto
Što će neizvjesno proći.

U Vinogradskoj bolnici
Liječim samoću
Koja mi prekida san
Smak svijeta neopterećen
Poniznim strahom
Luđačka košulja oprana
Iznenadnim pljuskom
Daleki rođak koji je došao u posjetu
Mačka na krovu pocinčane garaže
Rasadnik sa obaveznim
Proljetnim listanjem
Stric koji od devedesete
Živi u stacionaru
Sa štakom uz krevet te slikom sina
Što je s obitelji izbjegao u Kanadu.

Ovo nije pjesma
Već kajanje
Zbog neuzvraćene ljubavi
Oštar zov portira na bolničkoj kapiji
Lokot koji je zaključan
Duže od tri stoljeća
Pušač tek zapaljene lule
Smrtni grijeh u crkvi Blaženog uznesenja
Desno plućno krilo darovano zračenju
Mojsijev psalm urezan na Zid plača
Vlak što odlazi u nepoznatom smjeru
Vjetar iz Jelenovca kad klizi niz potok.

U ovoj pjesmi nema kajanja
Ni grižnje savjesti zbog razbijenog stakla
Nema okvira u koga ne može stati
Dioptrija nade
Golema opsesija, te
Bujica leksema iz neobjavljene
Zbirke stihova.

U ovoj pjesmi nema nagrade
Za zaljubljene
Oni se umiju snaći
U riječnom labirintu.

БЕОГРАДСКЕ ТАЈНЕ

Једну тајну Топчидерска шума ми каза
крај њеног кладенца неке давне године
завереници српски убише Михајла књаза
а извор потече сузама младе Катарине.

Немушт за говор стари двор говорио врагу:
овде су убили завереници “црне руке”
краља Александра и краљицу Драгу
и на престо довели Петра Првог без муке.

Небојшина кула безброј тајни има,
али ону из ‘деветсто петнаесте казује свима;
прича последњу заповест Гавриловић мајора
што браниоце Београда избриса из строја.

Београдске тајне од једног шестог априла:
у једном дану разрушено пола града
и дванест хиљада људи што настрада,
нова варош са новим људима прикрила.

Сад и пролазници што кроз град некуд журе,
и немају времена за тајну, јер их негде неко чека,
само зажмуре поред споменика НАТО културе
подигнутим бомбама на издисају двадестог века.

У Београду, 6. марта 2001.

ŽAL PROPALIH SNOVA

Nostalglična sam za čistim drugarstvom
kada smo za iste fudbalske timove navijali,
iste pesme pevali, ista mesta pohodili,
na istim pešačkim stazama se mimoilazili,
bez reči razumevali, bez zagrljaja grlili,
bez suza plakali, zbog istih stvari tugovali,
istom se snagom radovali, delili, drugovali,
markice, salvete, značke skupljali,
dnevnik i spomenare neumorno ispunjavali,
na iste pozorišne predstave odlazili,
muzičarima se istovremeno poklonili,
knjige za rođendane poklanjali,
kidali čokolade na kocke da nekom ne zafali,
znali smo vrednosti, a nismo bili sasvim odrasli,
bili smo za ovaj ogrubeli svet još mali.

Žal za propalim snovima,
dešava se svakodnevno, iznova,
pokrene ga događaj nemio,
drug iz glave pomalo iščilio,
zvuk gitare iz susednog stana,
gle, otvara se na duši nezalečena rana,
prstima pokušavaš da dopreš do lepše forme,
zadaješ sebi ispunjenje norme,
olovku držiš uvek spremnu
da zabeležiš misao godinama vernu,
makar tinjajuću, sasvim nedorečenu,
nekad trenutku nastanka neprimerenu,
ali u duši za sva vremena tvojoj zapečaćenu,
pa joj se vraćaš s vremena na vreme
kao što svoju dragu miluje i onaj koji s puta skrene.

IN AMARITUDINE

*sjeni Atanasija Stojković
bivšem rektoru univerziteta u Harkovu
koji me posjeti u snu pred beogradsku promociju knjige
a da nikada prije za njega nisam znao*

Iskazati misao želi riječ
i reći želi (misao)
kada pute svoje do jezika stvori
bori se, bori, bori

Sasvim jasna je privida srž
i riječi iskazane,
kretne, no,
o ograničenosti govor-moći
misao želi da gonetne

Naum
u kalup se stisne
i nije više ono što željelo se reći

Izbjegavati
prekomjernosti, skrajnosti i samodopadnosti
trebalo bi načiniti, no,
dalje činiti što, trebalo bi (?)

Enigma u zamisli okonča
i svoje pute svrši
dakle,
baš tu – u jeziku

Vladimir Bjelanović

NESLUĆENA RAVNICA

Ravnica....
I beskonačni horizonti.....
Besmrtni beskraj,
Kao privid zemni.
Sve je ravno.
I stih,
I san,
Sati...
A onda na tren,
Na čas,
Ptica jedna,
Ptica rugalica,
Sleće mi na dlan.
I kao da izaziva
Tu Ravnicu u meni...

Pravolinijska
Ravnina.
Zakasnela tamnina
misli mojih bleđi.
A tanane niti duše
Ravnica severa i ptica rugalica,
Neprestano prazninom leđi.

Uhvatiću pticu rugalicu!
I nestati u beskraj.

Stopiću se u Ravnicu!

КАКО ПОПЛАВЕН ГРАД СУМ

Како поплавен град сум,
со удавени риби во зениците.
Шаренилото потсетува на тебе.
Спаси ме, поплавените градови се ехо.

И љуби ме за да заприлегам
на вчера со календар без време.
И зимата е само зима, и бела,
и мокра, ако ти си заборавено сино.

Февруари ли плаче оваа ноќ
или едно дете остарено од чекање.
Колку ли вселени треба да прелегам
за да разберам дека ти си мојот сон.

Чекањата се како зелено без боја
и боси, и голи како продадена надеж,
сува, без брегови за пристан.

Стиховите се како поплавен град.
Без тебе...

GROHOTAN SMIJEH (APSURDA)

U nepobitnom vrhuncu apsurd
samo grohotan smijeh
može biti primjerena reakcija.
„Tko je ovdje lud?”
nije više suvislo pitanje,
a i odgovor naprosto zapinje
točno u toj niti samospoznaje
gdje apsurd pobija
grohotno smijanje.
Zamrznute šifre zamijenile osjete,
sivilo požderalo zelenila;
kroz isti čas pametne psovke odlete.
„Što nam preostaje?”
nije više dato na biranje,
jer samo kaos može donijeti buđenje,
pa kad apsurd konačno izumre
možemo graditi nove razloge
za grohotan smijeh
radosti, a ne parodije.

Đorđe Bogojević

LJUDI¹

Sinoć sam gledao crtani film,
u kojem je neki dečak u varijeteu
ili čemu već, pokušavao da izvede trik.

Svoje malo prase je pitao – koliko je
dva plus dva, i prase je groknulo
četiri puta. To prase je, izgleda,
samo i umelo da grokne četiri puta.

Onda je dečak pitao – koliko je
jedan plus tri, i prase je ponovo
dalo tačan odgovor. Ali ljudi,
koji su gledali to, počеше da negoduju.

Zatim je dečak pitao – koliko je
šest manje dva, i jedno prase je
ponovo zagroktalo. Ali ljudi su sad već
pobesnili, i počeli da viču – Prevara!

Zahtevali su da im se vrati novac,
jer nisu razumeli lepotu trenutka,
i da je ono, što se pred njihovim očima

upravo događa dirljivo, i vrednije od
bilo kog novca. No, ipak su na kraju

dobili svoje pare. Ali, dečak je bio
tužan, kao i prase, koje je očigledno,
neke stvari bolje razumelo nego ljudi.

1

¹ Inspirisano crtanom serijom „Mali Amadeus“.

САТ ПЛАНЕТИН ДА СЛУШАМ

да нема тог дрвета
и другог дрвета и трећег
и да нема ниједног наредног дрвета
све би био лет

али ја не мењам свет
мала је моја душа
да покрене планету
само дишем и листовима као бреза
не јер сам русофил
већ јер степа у мени
бескрајно је богатство
(и место где се мисао
замислила над собом)
јер сам филантроп и визионар
јер волим човека
који битку вековну бије
да смрт сопствену унизи
јер у мени то киша пада
која низије плави
и разноси белог и црног брата труд
јер ја то себе мењам
јер сам недовршен и нестворен
на ивици крајева и безмерја
одакле су мора и неба
одакле је царство птице
ја себе само мењам
док пливам у црној сузи
уплаканој африке
док бол свој видам
у патњи ока у олуји страха
пред немилостима
зле тиранске армаде

ја само срце своје искушавам
у тузи малог дечијег срца
коме је реч људска
једини лек
ја само тишину хоћу
потпуну мртву дугу
ја само хоћу
у тишини потпуној мртвој дугој
то мало срце дететово
да слушам
то мало срце дететово
које на свим језицима света
истоветно куца
ја само хоћу у злом свету
у малом дететовом срцу
сат планетин да слушам
да слушам откуцаје људске судбине

27.12.2014.

Ružena Kračica

DALEKOM

Zagrlila sam stablo trešnje
Upijam energiju od gore
Dok osećam hrapavost kore
Moj pogled je uprt u krošnje

Zamišljam – grlim se sa tobom
Da mi je poslanje dato Bogom
Naši životi paralelno teku
Ali svako od nas uz drugu reku

I tako zamišljam te bistrog oka
Bistrinu sam pozajmila od potoka
Mogu li reći da si moja uzdanica
U to sam verovala verom vernika

Kao niti paučine tanane
Juriti uspomene uzaludno je
Bacam novčić u fontanu
Izgovaram tvoje ime bezdanu

Nakon buđenja snovi nestaju
Kao fatamorgana niz pustinju

Радојка Ушурел

НЕБЕСКА БЕЛА СВАДБА

Опет се месец
златасто осмехује
кроз звездану
завесу ноћи.
Из дубине
небеске постеље
допрла је ветрова
нежна серенада
до усамљеног
заљубљеног пара,
стопљеног
са сенком кестена
у топлом крилу
тек уснулог града.

На чаробном
небеском своду
Месец се венчава
са звезданим ројем,
Лучоноша просипа
поларну светлост
на сватове окићене
ситним белим паперјем.

Саша Мићковић

НОЋ ЈЕ...

Град је небомутни прокапао треском,
злосемену ноћцу, свуд авети, дуси...
Кишопљусни Париз, под муњиним блеском,
натопљен са сплином, ког' мој нерв окуси!

Вечерас ћу сићи у душине зденце,
где сво слаткоумље поетично прска.
Ту љубавне сплићем цветоплетне венце
док напољу авет зубима плен хрска!...

Ноћ је поодмакла... Ћутња тајнодашна,
мисао вијори, прошлост ситнопрашна!...
И из мркле сфере сећања ми бризну,

навирућа река, емоција љушка,
а још она авет на мене сплин хушка,
и њен крвав зубац делић срца гризну!

Париз, 05. 2. 2015.

Стојан Ратковић

СА НЕБЕСА

Небозорје љубав
богомудреничку пројављује.

Свемоћна мистерија
плаветно свијетли.

Златочастим појасом
разодевне нити
са куполе од злата
разгроздише се.

Свијетлост бескрајна
окупана росом
у миру и тишини
савладава искушења.

Са небеса жар
из кованог челика
рујне боје горе
у поклику јутра.

Srđan Simeunović Sendan

* * *

Tek u oku postaje ono što jeste.

Neprimetno, titrajem dotičemo je
gizdavu, u kasu besglasja stuštenu
nutrini buđenje da oblaži.

Zdenama zaseni, potopi tminu
prelivena u bledilo – oblikuje prostor.

Kičicom u konture razaznaje nas
– bezimeno stoimena razbacuje obličja,
ogledalom otkriva odanjani lik.

Da je nema ni nas ne bi bilo,
a da nema nas ni ona
ne bi postojala.

Svetlost.

Мирјана Новоќмет

ЗЛАТНА ВРАТА

Тишина када прекрије ледна
Чежњу за топлим загрљајем
Уста када се напоје жедна
Росом што плаче над бескрајем.

Кад утрне последња искра ватре
Што искрила је светлошћу наде
Заборав песму када затре
Ко ће рушити ћутања ограде.

Сужањ ја сам што сунце дозива
Да ли ме тама оковала у стид
Хоће ли пред зраком што јутро открива
Расплинути се измишљени зид.

И ко ће зидати кулу од неспокоја
Подривану подземном водом насладе
И на њој златна врата троја
И око ње садити винограде.

Зидарка сам над рушевином облака
Од звезданог праха зидам уточиште
Од песме зрикаваца и летњег сумрака
Зидам, а руши се од мојега даха.

TU IZMEĐU SVETOVA

Šta je ljubav ako ne boli?
Neću da boli!
Rađanje i umiranje,
umiranje i rađanje.
Davno im se učinilo
da napustila je svet,
kako su pogrešili.
Samo je dugo spavala
s onim cevčicama
pobodenim svuda
po telu odrvenelom.
Ljuljana na ljuljaški
zakačenoj na plafon nebeski,
čekala je trenutak da
reflektor zaslepljujuće
oči odmrzne, nije bilo do nje.
Kada je napokon progledala,
ništa više nije bilo isto.
Psi na ulici tužno su lajali,
a deca zbunjeno gledala.
Tada je bagrem zamirisao,
slatkoćom vazduh ispunio.
Alisa je izašla iz lavirinta
i smešila se deci
koja se krišom ljube.

Вера Павловић

НОЋ

Кад ноћ се спусти на улице града,
црња од најцрње мараме старе просјациње,
тихо, опрезно тада,
ноћу сатана градом влада.

И ако ниси принцеза мрака,
принц беде
или, барем, краљевић просјака,
– не излази ноћу на улице –
не улази у жути круг сијалице,
тихо, опрезно тада,
ноћу сатана градом влада...

Ljubica M. Eić Srpkinja

KLJUČ U BRAVI

Već izvesno vreme
Kriznim vremenima zastrašena
Ključ u bravi
Vertikalno ostavlja

Kada nepovrat zaluta
I na vrata zalupa
U svoj svet
Da je povede
Mora biti spremna

Voljene ne želi
Da iznenadi
U očajni tren
Da ih dovodi

Da se preterano potresaju
Što je uboga i sama
U hladnoj samoći
Sigurni nepovrat dočekala

Milan Drašković

ČAROLIJA

Pri nesanici
samo jedna prilika
plamti zavek:
taj tajni znak sutona,
čari vrtoglavice.

Nekada davno
treptaj daljina prošlih,
začaravanje:
iluzija što traje
u tom lažnom dekoru.

Ruka što maše.
Šapat što dugo traje.
Njena poseta:
stidljiva čarolija,
sveobuzimajuća.

Ivan Petronijević

PROLAZNICA

Ti često prolaziš ulicama sećanja,
i to noću... kad niko ne gleda.

Ti često prolaziš uspomenama,
nakinđurena najlepšim metaforama,
u haljini, sašivenoj od crnih stihova.

Ti recituješ zvezdama,
dok preslikavaju svoje iskre na tvoje lice od porcelana,
i bacaju svetlost na tvoje oči boje mastila.

Ti često prolaziš ulicama,
i to noću... kad svi spavaju i niko ne gleda,
jer malo ko zna da zaista postojiš,
i da si van snova stvarna.

Душан Д. Живанчевић

УЗДЕ У ОЧИМА

И док сам стајао
Као укопан пратећи те,
Обучена у одећу
Оловно тешког живота
На путу погажених
Ружа, нада и љубави
Држећи у једној руци
Олимп победе
А у другој луч судбине
Нестајала си тихо
Не осврћући се.
Ја – ја сам у очима
Имао узде – желећи
Да те зауставим
Задржим и гледам.
А онда када су
Сјединиле се сенке
Твоја и процветалих липа
Узде у мојим очима
Пукле су, жеље просуле се.
Остао је само мирис
Благог парфема и липе
И ја стојећи као укопан
Са погледом негде у изгубљено.

11.6.2014.

МЛАВА У СТИГУ

Невесто стишке равнице,
Заласком сунца злаћена,
Месечином умивена,
Рујном зором љубљена.

Из Хомоља што долазиш,
Са месецом што другујеш,
Лено кривудаш и плавиш,
С родним њивама сањариш.

Невесто стишке равнице,
Крај воденице жедне застани,
Ослушни шапат ветрова,
Равницу плодну не плави.

Dušanka Veljković

POGLED

Može da te sprži u trenu,
da te zaledi u sred leta,
da te obnaži odevenu,
da te natera da goriš
ili da kapke oboriš,
da se uzalud boriš,
da u nebo poletiš,
zaboravljenog
da se setiš,
da pocrveniš,
da nešto zaželiš
skriveno od pomisli,
da neželjeno izgovoriš,
da ti moć koraka oduzme,
žmarci se razmile ispod kože,
za sekund jedan, u jednom mahu,
u trenu jednom, jedan pogled može.

ОНА НЕ ЗНА

Она не зна да јој песме пишем, Она не зна да су слова тесна
Да из сваке речи вечност вири, Док је стихом грлим и удишем
Она не зна да је део несна, Да се као опој душом шири
Којим неспокоје дана бришем, Кад ме стисну слутње и немири
Она не зна да јој песме пишем, Да из сваке речи вечност вири

Она не зна да ме чежњом буди, Она не зна да кроз време броди
Док ме строфом у сећање враћа, Из даљине блистајем заруди
Да ми ехом шапта мисли води, Небом звезда снове да испраћа
Или трагом пољубаца суди, Као да се љубав тугом плаћа
Она не зна да ме чежњом буди, Док ме строфом у сећање враћа

Она не зна да је сјај у тами, Она не зна да је мир у драми
Сетна прошлост која нежност веже, Топлим сунцем или римом кише
Док горчином краја боје стеже, Да у ствари она мене пише

Она не зна да је увек иста, Дахом сенке или Божјег киста
Да ме трагом моје песме прати, Она не зна да у мени снева
Она не зна и неће ни знати, Да је љубим иако је нема

Напомена:

*Ово је такозвана вишедимензионална поезија
Стихови песме могу да се читају на више начина:*

- хоризонтално: болдирано + неболдирано
- вертикално: само болдирано
- вертикално: само неболдирано

Строфе могу да се читају и дијагонално:

- болдирано – неболдирано
- неболдирано- болдирано

Даринка Марковић

ОСМЕХ

Осмех нам дланове спаја,
пушта сан на њих да падне.
Осмех је пут до загрљаја,
топло лето, после зиме хладне.

Осмех је сунце на лицу,
што кроз пупољке трепери.
Осмех је лек за несаницу.
Поглед с прозора на улицу.

Осмех је дар пролећа,
У бујној шареној слави.
Осмех нас на љубав подсећа
и облак лепршави.

Осмех је дрво с кореном у души.
Исти је код сиромаша и владара.
Најлепши је кад запевуши,
у пуним крошњама недара.

Зорица Милосављевић Зора

МИСЛИ (М) О ОДЛАСКУ

У овој вечери, у сумрачју
мислим о одласку.
Откако је света и века,
постоји време доласка
и време одласка.
Између кораци,
плач, смех, пољупци...
Давно минуло време доласка
стално се удаљава.
Спушта се тама
на сунчану обалу.
Загрљај милости ишчезава.

Tatjana Debeljački

KUĆA OD STAKLA

Kuća od stakla.

U njoj poslednja predstava,
poslednje rolanje,
uloga koja nema cenu.

Ljubavnici, na rastanku
letite, letite.

Dugo, dugo suzbijajte svoja ćutanja.

U mrkoj noći, jedna zvezda je bar tvoja.

DIVLJI LJUDI I PITOME ZVERI

Obezverena vera.
Obeznadena nada.
Stradalnik ko zver zvera
Strahom od kanonada.

Bojište, polje smrti.
Miris baruta dima.
Kosač prtinu prti
Širokim zamasma.

Topovi kroje među.
Bajonet istinu sudi.
Koja je razlika između
Divljih zveri i ljudi?

**КЊИЖЕВНЕ ВЕРТИКАЛЕ
ЗА ДЕЦУ**

ЗЕМЉИНА ТЕЖА

У том сну летње поподне мирно увире у травњаке између зграда. Износим лопту у двориште. Између наших и комшијских врата, по испуцалом бетону одзвањају њени чили скокови: динг-динг-динг. Гумена калота пуна сапете необузданости одскаче све живље и све више. Хоћу и ја тако. Хоћу да скачемо заједно, лопта и ја, једна уз другу, као два кенгура. Али, лопта је бржа од мене. Мој одраз касни, док поскочим, она је већ доскочила и опет одскаче, не могу да је пратим. Ех, причекај ме, враголанко. Лопта не хаје за жабље пљескање мојих стопала по бетону, само граби увис. У једном тренутку, док ми се из висине враћа, чудом какво је могуће само у сну, она застаје у ваздуху. Ево, чека ме. Даје ми знак да кренем ка њој. Одроз мојих стопала одједном лак, без отпора, као кад израћам из густе морске воде, одижем се од тла и лебдим, нежно откинута од гравитације. Летим, летим, научила сам да летим, лако је. Окрећем се у ваздуху потрбушке држећи се за лопту и лебдим, пловим. Као жабица задњим ногама, тако се и ја отискујем и клизим кроз простор. Летим у сну. Пловим нешто изнад главе некаквог младог човека, који се ту нашао да припази на мене. Одоздо маше рукама, непотребно бодри ме док пролазим дуж олука над прозорима, и крошња брескве доброћудно пристаје да јој загледам теме. Доле бетон, горе небо.

Будим се озарена откровењем. У сну ми се показала тајна летења: одскочиш и док узлећеш, снажно привучеш колена уз браду и ту, у том немерљиво малом делићу секунде скривена је клацкалица на којој се откидаш тако што снагом воље задржиш чучањ. Једино у тој бескрајно малој тачки можеш да превариш Земљину гравитацију, да јој се отмеш. Ако можеш да почучиш у ваздуху, можеш и да летиш. За ову тајну акробацију није потребна вештина, нити механика мишића, довољна је снажна помисао.

„Мама, научила сам да летим“, грабим њену пажњу између два кромпира, ољуштеног и неољуштеног.

„Птица лети, душо моја. Лептир лети. И пчела. Ми људи ходамо“, мирно ми пориче могућност, одлучно подиже брану и

мој сан не може да се прелије овде, међу нас две, у влажну и загушљиву летњу кујну, иако су врата по цео дан широм отворена. „То је сан, дете моје, сан“. Тако, без жаљења, као кад одлива вишак воде из лонца са скуваним кромпиром: вода у ванглу – кромпир у лонац – све на своје место. И готово.

Јогуни се у мени једно очајно Нећу и једно болно Не дам.

„Мама! Умем да летим!“

Одупирем се шакама о највиши степеник, поскакујем, бацајућем ноге, ево, сад ћу полетети. Ноге неспретно падају натраг. Бацакам стопалима увис, она полете, па брже боље тупну о бетон. Видим шта је: само глупаво-смешно магареће ритање. Руке! Руке не дају да полетим! Ослоњене о степеник оне кваре узлетање. Ослонац је проклетство. Све што тражи ослонац земљина тежа граби и закива. Зато раширим руке и појурим. Трчим, поскакујем, да набасам у онај часак, у ону тачку кад се откидаш од тла. Из све снаге у трку машем рукама, лепршају бели рукавчићи и платнена сукњица набрана у појасу као мали абажур, помаже, при доскоку се шири као слабачки падобран, али никако, никако да се винем.

У задњи час, пре него што малакше жеља, пре него што умре завитлана о зид пораза и ту убијена, прихвата је спасоносно мамино „Лептирићу мој“. И ето – раскова се мука. Добро. Лептирић. И он лети, додуше којекако, али летуцка. Нека буде.

И лептирић у излизаним кримкама слеће на латицу, на белу кришчицу хлеба, превучену глатком глазуrom од груменчића свињске масти, са тучком од чешња белог лука, са прашницима од прстохвата соли и алеве паприке. Ту спокојно кратко мирује, а после мусав прхне даље. Сто чуда га чека.

Ето, има снова који те пошкропе радошћу, тако силном и тако дубоком. Остане запретан у теби лековитити бехар и никакве га потоње ветрушине више не могу развејати.

МРАВЉА ЧУДА

Било је то велико чудо
у свету сићушних мрава,
говорили су многи:
„То је урлик страшног лава!”

Заседало је мравље судство:
„Ко то шалу овде прави?!
Тако ми кухињског слаткиша,
зар о овоме говоре мрави?!
Нека порота буде тиша!”

И ето првог испитаника,
био је то мрав Мика:
„Тако ми свих антена,
чуо сам урлик тај,
потврдиће и моја жена,
мислимо да је змај.”

Од лава до змаја, хијена и авиона,
па до неког афричког слона,
или како рече мравица Соња:
„Био је то урлик нилског коња!”

Говорило је судство:
„Откуд змај или крава
у сићушном дому мрава?!
Тако ми свих ногу,
да нисте видели и бабарогу?!”

Јавио се мравуљак:
„Поштовани суде,
није то никаква аждаја,
нити бабароге из мравињака штрче,
није то урлик лава,
већ мој тата тако хрче.”

МАЧОРСКО ЈАДОВАЊЕ

Жалио се један мачор
свом сиротом плену:
„Знаш ли, мишу мали,
да имам бркату жену?”

Брк јој ноћу сија,
здрово поносу кличе,
а тек онај други, брале,
на праве хајдучке личе.

Мјаауу, чудног ли света,
чудног ли кроја,
од толико жена
баш их има моја.

Горка је то истина,
тако ми свих бува,
а ти ми личиш на неког
ко тајну добро чува.

Да саслушаш туђу муку,
видим, баш си радан,
опрости ми, ал' ти морам рећи:
„Сад сам много гладан.”

ЗИМА НАД ЈЕЗЕРОМ

Шумско језеро
животињско царство,
орило се од
од птичијег гласа. –
Цветао по њему
локвањ бели,
гњурале пловке
док таласа.

Дође јануар,
прекри га ледом;
престаде песма,
неста таласа. –
Небом ведрина,
цвили ветар
уместо веселог
птичијег гласа.

Утихну шума,
под снегом крошње;
не предаје се
ведрина плава.
Задовољан детлић
црвом испод коре,
јелен лишћем,
меда док спава.

А једног дана
грану сунце,
са шуме неста
покрив бели –
лиле су сузе
са голих грана,
шапутао поток
путем целим.

Кликтањем детлић
позива друштво,
ори се песма
од птичијег гласа –
риком јелен
позива пролеће:
локвањ да цвета,
језеро да таласа!

ХАИКУ ВЕРТИКАЛЕ

Branka Vojinović-Jegdić

* * *

ručak na travi –
slamka zamijenila
čačalicu

lunch on the grass
straw replaces
a toothpick

(4th VLADIMIR DEVIDE HAIKU
AWARD 2014, COMMENDED)

sa prvim zracima
izbrazdaše more
mali brodovi

small boats
with the first sunrays
furrow the sea

(Honorable mention in
Mainichi Haiku Contest 2013)

Haibun

OBLUTAK IZ TARE

Prijatelji su me pozvali da idem sa njima na putovanje. Nisu mi htjeli reći gdje me vode, željeli su da me iznenade. Krenuli smo rano bježeći od vrelog julskog dana, ali on nas je uporno pratio dahćući nam iza leđa cijelim putem. Pored nas su se smjenjivali brda i ravnice i nanizani tako na toj ogrlici, okupani jutarnjom rosom blistali su čarobno. Kad stigismo na odredište, bila sam iznenađena i oduševljena jer je rafting nešto što sam priželjkivala ali nisam imala hrabrosti da uradim. Ušli smo u čamac i krenuli da klizimo niz krotku i stidljivu rijeku. Njena bistrina otkrivala nam je svaki kamen, ribe i zrna pijeska a njena hladnoća prenosila je i nama jezu. Činilo se da se može rukom dotaći dno i ta je iluzija pozivala da iskočimo iz čamca ali znajući njenu oholost ostali smo u čamcu. Okolo su bila brda i stijene koje su se spajale sa nebom i činile tišinu još tišom i ljepšom a samo je naš čamac remetio taj mir. Onda se pred nama pojavio veličanstven prizor od koga smo ostali bez daha.

planinski potok
tražeći prečicu,
pravi slapove

Iz stijene, voda se obrušavala uz hućanje i ličilo je kao kad voz izjuri iz tunela pa svojom galamom probudi okolinu. Voda se strmoglavila nepovratno uranjajući u rijeku. Taj buk je pjenio, urlao, ječao,... žaleći za svojim oticanjem a rijeka je taj susret dočekivala radosno praveći brzake i

u toj pjenušavoj igri dohvati i naš čamac pa ga poče vrtjeti kao vrtešku. Zanimljeli od straha, nemoćno smo gledali našeg splavara kako se bori sa goropadnom i razljućenom rijekom i posle ogromnog napora izvuče nas iz tih virova što zjape. Odahnuli smo kad čamac zaplovi u mirni tok a ona poče da se umiljava i kao da se nesjeća svoje pomamnosti nastavi da bljeska od milovanja sunčevih zraka. Kad dođosmo na cilj osjetili smo olakšanje i žaljenje što se naše uzbudljivo putovanje završilo. Riješili smo da konačimo u etno selu i da našu avanturu proživimo sjutradan. Veče se šunjalo i otimalo je danu poslednje uzdahe, a ja sam pored vatre držala u ruci čudan kamen i predavala se ljepoti trenutka.

dugo se dan
otimao iz ruku –
uporne noći

Жељко Марковић

* * *

Жабокречина
кректаји одјекују,
нигде никога.

Магла је свуда
и не види се ништа,
време је стало.

Бујице воде
односе све пред собом,
доносе немир.

Гроздови зрели
чокоти пуни птица,
почела гозба.

Мирис отаве
осећа се у парку,
лахори ветар.

Gordana Čulibrk

* * *

Merimo vreme
Otkucajima srca
Minut po minut

измеряем время
за минутой минутой
ударами сердца

(Ершик, *Апрель 2015 года*)

measuring time
minute by minute
with our heartbeats

(Ershik, *may 2015*)

Nous mesurons le temps
par les battements de coeur
minute par minute

ЕСЕЈИСТИЧКЕ ВЕРТИКАЛЕ

MEDITACIJE O: PORIV ZA STVARANJEM I KREATIVNI IMPULS

“Umetnost se rađa i uzima maha gde god postoji nezasita žudnja za duhovnim, za idealnim: ono htenje koje ljude privlači umetnosti.” – A. Tarkovski

Malo je strasti poput one koja vodi um i ruku čoveka obuzetog impulsom za stvaranjem. Posredi je iskustvo, fenomen čak, koji je istovremeno izvor najiskrenije radosti i agonije; i to tako isprepletenih da ne predstavljaju samo poslovičnu smenu doba, dana i noći, plime i oseke, već i neizostavan preduslov njihovog uzajamnog postojanja.

Govora u ovom tekstu ni slučajno neće biti ni o kakvoj “tržišnoj logici” kao kakvom motivatoru stvaranja – pre svega stoga što autor oseća iskonsku averziju ka aksiomu finansija kao pokretača svega i oseća da duguje da to prizna. Nećemo, barem ovog puta, zalaziti ni u stvaralačke nagone koji polaze iz taštih pobuda; niti ćemo raskrinkavati sve one koji slede u ovom tekstu kao takve. Bihejvoristi, antropolozi i sociolozi su već učinili dovoljno da nam ama baš svaki akt (“slobodne”) volje demistifikuju i markiraju kao uslovljen biološkim ili nekim drugim sebičlukom. Naprotiv – hajde na trenutak da akcentujemo plemenito, kontempliramo zagonetno ali i upozorimo na maligno na jednom krupnijem planu. Upravo zarad cvata individue, njenih opažajnih, sazajnih i drugih moći – onih koje kao vrsta imamo tu privilegiju i dužnost da negujemo i razvijamo.

Individualni plan

Istraživači sa Univerziteta Tufst, Sternberg i Lubart (1991, 1995, *The Nature of Creativity*) izneli su tzv. “teoriju investiranja” (biti u potrazi, tj. “kupovati jeftino”, ideje koje su nepoznate ili koje imaju potencijal za rast a koje, kada su prvi put predočene, po pravilu nailaze na otpor. Pojedinaac koji ih je izneo istrajava u tom otporu i konačno ih “dobro prodaje”). Po ovoj teoriji, za kreativnost je neophodno ispuniti šest uslova, odnosno resusa u međusobnoj vezi: intelektualnih sposobnosti, znanja, načina razmišljanja, ličnosti,

motivacije i okruženja.

Razdražuje me vlastito pisanje. Ja sam poput violiniste čije uho je ispravno, ali čiji prsti odbijaju da precizno reprodukuju zvuke koje čuju iznutra. - Gistav Flober

Interesantno, nije sasvim ispravno gledište da je za plodonosan postupak stvaranja neophodno izobilje, pre svega, slobode i svake neograničenosti. Paradoks kreativnosti je u tome što ima koristi od ograničenja, posebno onih koje su samonametnute. Mnogo toga u vezi sa stvaranjem dela je isprepletano sa uslovima kojima dominiraju striktnost, konvencije i formalnost. To je stoga što je unutarnjem svetu koji stiče momentum ubrzanja moguće da se iskaže samo u spoljašnjem etru u kojem stvarnost miruje i ne talasa. Otud i mnogi istorijski dokumentovani primeri velikana demijurškog zanata koji su u svoju dnevnu dozu kreacije uvodili čitavu procesiju rituala i rutine – sastojaka koji daju strukturu i stabilnost egzoverzumu koji inače zavodi i ometa.

Vapaj za duhovnim

Da li je Tarkovski, sineasta sa možda najdubljim razumevanjem i doživljajem umetnosti od kako su braća Limijer izumela njegov poziv, bio u pravu kada je samopouzđano tvrdio da je u osnovi svake prave umetnosti tražnja za duhovnom spoznajom i odgovorom na pitanja o smislu života (spomenimo pride i misao o tome de je pesnik sluga, ne i gospodar, kreativnog života koji je jedini mogući oblik njegove egzistencije)? Ukoliko stvaralački akt uzmemo kao transliteraciju za postavljanje pitanja, kakvo bi onda pitanje bilo umetničko delo u nastajanju? Tokom svog psihofizičkog razvoja, čovek svoje istraživačko žitije otpočinje fascinacijom svetom i (sugestije mudrosti i razvoja karaktera tako, barem, nalažu) završava introspekcijom, dubiozama o sebi. Ovo je unekoliko u konfliktu sa našim vaspitno usađenim stanovištem po čijem načelu se “mora uvek poći od sebe” – pri evaluaciji drugih i njihovih životnih situacija i sudbina, na primer – ali je neosporno prvi uslov našeg perceptivnog ustrojstva u kojem smo mi prva poznanica i referentna tačka. Šta onda, tako posmatrano, predstavlja stvaralački čin u začetku? Pitanje samo ili tek njegovo formiranje? O sebi, ili o svetu?

Renesansa je, svojim prevrednovanjem ljudskih kvaliteta i

njihove pozicije u opštem ustrojstvu, načinila pravi kopernikanski obrt i kada je stvaranje po sredi. Sunovraćena slika čoveka vratila se u centar kosmosa, a sa njom iščezla je predstava o božanskom diktatu kao izvoru genija. Ovim obrtom nastala je nova odgovornost i novo breme: umesto da poseduje genij dat odozgo, čovek je po prvi put bio doživljavan kao samodovoljni izvor genija, kao prethodnica svega večnog i mističnog. Da li je (od) tada čovek umeo da se nosi sa takvim nerealnim očekivanjima? Na koji način je percepcija talenta kao sopstvenog poseda umesto velikodušnog dara odredilo sudbinu istorije stvaralaštva?

I tako je, smatram, i sa tobom. Tvoje ideje sazrevaju postupno – pusti ih, neka rastu. Neka se oblikuju bez preuranjene žurbe. Nemoj ih urgirati, kao da bi danas mogao postati ono što će vreme (što će reći, milost i okolnosti koje od tvoje dobre volje zavise) od tebe načiniti sutra - Tejar de Šarden

U slučaju naučno-tehnološkog razvoja, uz pomoć interesantnog postulata Mihaila Epštejna napokon dolazimo do vredne sprege teologije i tehnologije, koja je iz prikrajka vrebala kulminaciju informatičkog doba da bi se izrazila i opravdala. Ukoliko sam sposoban da stvorim nove i potpune, virtualne i samoodržive svetove, zar to ne povećava mogućnost da sam i sam stvoren? Ironično koliko može zvučati, da li je upravo zapadna tehnokratska civilizacija, samodovoljna i prilično duhovno anestetizirana, slučajna i neposredna aluzija na mogućnost božanstva? Ako da, postigla je to stvaralaštvom kao bazičnom instrumentalnom delatnošću, jer “stvaralaštvo podseća da smo mi stvoreni” – samo u biološkom i vaspitnom smislu, dok se ne pokaže drugačije.

Nezahvalno je govoriti o hijerarhiji poriva za kreacijom, ali ukoliko se moralno vrednuju po smernosti karaktera i skrušenosti nad prepunom vasseljenom još uvek nestvorenog – onda je Poriv nad porivima baš ovaj, koji se tiče dodira sa nekom višom sferom, zato što: a) ne garantuje pozitivan ishod po stvaraoaca (u potrazi za duhovnim, može doći do gorkog poraza i surovog otrežnjenja; b) podrazumeva veoma korenitu i katkad bolnu metanoju; c) stvaralac se ne vodi sebičnim potrebama ega i svog zemaljskog “ja”, koliko njegovu potrebu usmerava nagoveštaj sveopšteg prožimanja zeitgeit-a, weltenschmerz-a i/ili šamanskog kanalisanja neke više sfere čiji je stvaralac samo medijum, prijemnik.

Trijumf nad smrću

Zacelo, jedino odsustvo samokritike i veoma tašt mentalni sklop počinje stvarati sa svešću o nekakvoj “prečici” do Valhale ovim putem. Umetnost – istinska, iskrena umetnost, raskrinkava ovakve afinitete kao nepripadajuće dignitetu ličnosti. U krajnjem slučaju, “biti kreativan znači voleti život, voleti ga toliko da se želi uvećati njegovu lepotu, uvođenjem još malo muzike, poezije i plesa u njega”, kako bi to formulisao jedan od najznačajnijih duhovnih učitelja XX veka, Osho. A istinska ljubav je neegoistična po prirodi i ona koja slavi rađanje života samog života radi i potencijala i nade koje u sebi nosi.

Iako nemamo svi jednake kapacitete za stvaranje materijalnih dela, postoje gledišta po kojima se u fazama životnih slomova kao što su gubici voljenih osoba stvaralaštvo ispoljava u nekom od vidova. Temeljiti potresi koje psiha ličnosti trpi, osećaj blizine smrti, svest o nepovratnosti izgubljenih, o njihovoj večnoj tišini...to su udarci koji malo po malo “slamaju srce, kako bi se ono moglo otvoriti”, rečima persijskog mistika, teologa i pesnika, Rumija. Persona transcendirajući ovaj svet i približava se istinski religijskom biću, utoliko što je problem prevazilaženja smrti u srži svih religijskih pitanja diljem planete. U tom procesu (koji nije ništa drugo do proces, to jest nezamislivo je kratkoročno i momentalno odigravanje ovakve transformacije – bez obzira na svedočenja koja tvrde suprotno) odvija se kreacija nad svim kreacijama: ponovno osmišljavanje sebe, smisla svog postojanja i odnosa sopstva ka tom smislu.

Čak i ako se udaljimo od starozavetnih analogija o stvaranju sveta i čoveka, ponovno stvaranje sopstva je i materijalna izgradnja kroz duhovnu matricu. Oruđe za kojim se najčešće poseže u ovoj vrsti htenja je simboličko; jer, upravo je u simbolizmu pračovek crpio hrabrost za sučeljavanje sa prirodnim silama koje su pretile opstanku. Situacija u kojoj se nadvila (ne)imenovana pretnja nad životom suštinski je identična pradavnim strepnjama i kaskadi impulsa i instinkta koji se potom aktiviraju. To je antropološka realnost i psihička uslovljenost traganja za zrcem sigurnosti kada se osećamo krhkim poput lista kojeg bi i najtananiji lahor mogao raspršiti bespovratno.

Jezikom simbola koji zajedno, u sprezi, tvore taksonomije i sintakse univerzuma ličnosti. Nepreglednim univerzumima se slikaju sićušne skice-isečci (trenutne) duševne preokupacije koja je plodonosan balast za stvaraoaca. On je tada šaman-sveštenik, posrednik između dva sveta, nameran da umilostivi i smiri vihorne sile kojima ritualno žrtvuje svoje intimnost i svoje pritajeno “ja”.

Volja za prkosom

Biti u suprotnosti ili saglasju sa nečim pitanje je konteksta. S tim što ostaje potpuno otvoreno da li je reč o kontekstu vlastite ličnosti ili vremena i trendova pod kojima se živi i stvara. Stvaralački čin niče onda kada je stvaraočeva “glina” najsvežija i spremna za oblikovanje – zbog čega je preporučljivo pažljivo oslušivati to unutrašnje vrenje i nipošto ga ne požurivati, siliti, dovoditi ga preuranjeno na svet i rizikovati mrtvorodenče. Već u skladu sa tim, može se reći da je stvaranje afirmacija onoga što samo i prirodno traži izlaz i ispunjenje ličnosti. Shodno tome, tom trenutku ili vremenu bivanja u potpunom saglasju sa svojim vrednostima i uverenjima, stvoreno delo je rođenje provokacije i uzrok dubioze. Samim stizanjem u postojanje, ono u sebi nosi znamenja zajednička svakom postojećem biću ili objektu: ideale, čežnje, uverenja, ubeđenja, zahteve, kritiku, osudu, optužbu... To implicira da je ono osuđeno i predodređeno da stoji u opoziciji ka mnogo čemu, ka nebrojenim drugim faktorima (i drugim delima i ljudskim faktorima) koji su tu “bili ranije”.

Oponenti ovakvog vida civilizacije za koji znamo – tehnokratskog i upućenog na ekonomsku efikasnost kao njen jedini poželjan i jedini “bitan” modus operandi – podsećaju da nijedna vrsta osim čovečije nije sagradila monstruoznost civilizacije zasnovanoj na kompleksnim tehnološkim sistemima. Na osnovu toga, mnogi anarhistički pokreti tvrde da je očito da postoje kreativni nagoni koji ne rezultiraju takvim društvom i da je dužnost svih onih koji ne žele da svoje živote provedu ulozi zupčanika društvene mašine – a koji žude za stvaranjem sopstvenih interakcija i života kao samo svojih, koji ne mogu biti ni na koji način otuđeni – moraju prisvojiti takav nagon i tu energiju kao osnovno oružje u bici protiv civilizacije.

“Nezauzdana kreativna aktivnost i eksperimentacija koja služi za zadovoljstvo onih u čijim je rukama ne treba da ulivaju strah!

Takva aktivnost nije stvorila sadašnju civilizaciju kao sistem društvene kontrole i neće stvarati buduće.” Promisli poput ove, jedne anonimne anarhističke grupe koje u jednoj novoj kreativnosti vide i spasenje sveta, jesu najdirektniji zamisliv poziv pojedincu na unutarnji potres i izmicanje van okvira društva koje, sve više, negira važnost kreativnog i duhovnog pojedinca, pod parolom korporativne “upotrebljivosti”. Konačno, kada jednom ovakvom, očigledno zabrazdelom i neodrživom, društvenom sistemu dođe kraj, novi svet će se roditi iz kreativnog zgarišta umetnika dobrovoljno sagorelog u svojoj aktivnosti. Setimo se Koena, trubadura romantika svih generacija: “Ukoliko vaš život gori dobro, poezija je samo pepeo.”

Društveni plan

Najpre bi se valjalo pozabaviti izvesnim socijalnim normama i ustrojstvima koje oblikuju kreativni rad kako pojedinca, tako i zajednice. Ne treba smetnuti sa uma ni na tren o kakvom kongolmeratu veza u stanju međuzavisnosti je reč, o kakvoj neraskidivoj sponi se mora promišljati. Retki su domeni ljudskog delovanja koji nemaju tačku preseka sa društvom, te isti princip važi i za nadasve duhovnu delatnost stvaranja dela ili predmeta od uzvišene vrednosti, bilo javno artistske ili intimno simboličke. Ako uzmemo za aksiom da su alhemičari srednjeg veka i doba čovekovog uspenja (i “uspenja”) koje je usledilo bili, pre svega, ljudi prožeti neutaživom željom za ultimativnim stvaranjem – stvaranjem onoga što se smatra nemogućim – i prisetimo se mešavine bogobojažljivog i dogmatskog odnosa koji je ondašnja javnost gradila spram njih,

Kultura kao druga evolucija

Mema (eng. meme) je replikator i prenosnik kulturoloških informacija, na isti način na koji gen prenosi biološke i genetske odlike i informacije o organizmu. Geni se prenose biološkim jedinicama kao što su spermatozoidi ili jaja, a meme se propagiraju na sličan način u memetskom pool-u, prenoseći se sa mozga na mozak, plastično objašnjeno.

I proširenje vokabulara daje indicije koliko je učenje o evoluciji revolucionizovalo sve, ne samo poimanje prirode. Pojavom termina kao što je socijalni darvinizam (kojim se označava primena bioloških

mehanizama poput prirodne selekcije na društvenu dinamiku) priroda i kultura stupile su u još prisniju vezu. Ta veza je snažna koliko je i bila svojim uspećem početkom XX veka, s tim što je od tada prošla kroz brojne revizije, izazvala katastrofizme i dalekosežne promene u socijalnoj strukturi i klimi.

Neporeciv uticaj koji je evolucija imala na kulturu upućuje na logiku dvostranosti ovog uticaja – ali, gde je u svemu tome stvaralaštvo. Stvaranje i kreacija nisu sinonimi za kulturu, iako je veza između ovo svoje očita. Uostalom, možda i najpotpunije viđenje veze između stvaranja i evolucije, i to van redukcionističkog darvinizma, pružio je naš istaknuti naučnik i leonardovski duh, jedan od svetskih pionira nano-mašina, dr Đuro Koruga. “Svetlosni blesak uma se kao proces formiranja lepote i proces sublimacije može nazvati kreacijom, dok je iskustvo koje um stiče u tom procesu evolucija”. U svom traktatu o “Broju 60 kao savršenom i harmoničnom entitetu u kreaciji i evoluciji” (Časopis “Zenit”, broj 11, jesen 2010) u kojem evoluciju i kreaciju naziva jedinstvenim procesom, Koruga poentira razoružavajuće plemenitim uverenjem da, “ako razmotrimo evoluciju i kreaciju kao sinergiju, imaćemo više šansi da predvidimo put koji će nas odvesti do bolje budućnosti.”

Stagnacija = smrt

Fridrih Niče je pružio jednu od temeljitijih filozofija istorije i istoricizma u “Koristi i šteti istorije za život”. Tom prilikom, istakao je dva pristupa povesti koje je nazvao “antikvarnim” i “monumentalnim”. Ovo drugo čitanje istorije je ono koje za uzore iz svoje prošlosti uzima velika dela i iste takve persone čineći od njih tkanje sadašnjosti kao zalag za budućnost. Međutim, monumentalno saznavanje istorije deli samo jedan nesmotren korak od antikvarnog – neselektivnog veličanja apsolutno svakog događaja, dela ili čina iz prohujalih vremena jedne nacije (ili neke od društvenih “ćelija”, poput porodice, zajednice, pokreta i sl.).

Društva koja odlikuje “višak” istorije teže jednom obliku antikvarnog sagledavanja sebe i svoje prošlosti, uvodeći tako u kolektivnu psihu “muzejski” mentalitet i grčevito držanje za postojeće paradigme. Reč je o onoj vrsti kolekcionarskog duha svega pređašnjeg kod ljudi zbog kojeg, poput kraljeva sa sindromom Narcisa u

narodnim bajkama, ne mogu odvojiti pogleda sa nepregledne riznice vlastite baštine. Naš književni radnik, Vladimir Bajac, jednom prilikom je izrekao izvanredno zapažanje o mentalitetu koji (većinski) stoji iza stavova o tradiciji: “I budućnost je buduća tradicija. Ne razumem zašto se tradicijom smatra samo prošlost, to je velika mentalna greška.”

Naravno da se ne može i ne treba sporiti neporecivu neophodnost istorijske tradicije i kulturnog kontinuiteta. Ali stoji iza toga da Demijurg pod balastom istorije, ukoliko je pojmi na isključivo grandiozan način nečega što mu ne pripada i njemu samom, ostaje paralisani i jalov pred izazovom stvaranja; nedostaje odvažnosti da se “nakalemi” na bogato pletivo starih. Da se rizikuje ostvarenje nečega što će sud vremena pokazati bezvrednim ili irelevantnim za datu kulturu. Izražena je obeshrabrenost koju stvaralac iskusi ukoliko naiđe na nerazumevanje ili neodobravanje jvanog mnjenja (koje samo iz svoje brojnosti i ni iz čega drugog crpi autoritet). Gotovo psihotično odbijanje da se usudi popeti na ramena džinova. Paradoksalno, briga o kulturi inhibira zamah sadašnjosti i stvaranje u tom slučaju se ili pretvara u puki omaž idolima (ali ne na način na koji je renesansa bila omaž antici, jer je ona u antici prepoznala klicu snage kojoj je preporođena čitava jedna epoha i udahnut život jednoj novoj budućnosti) ili nostalglično prijanjanje za “majčinske skute”. Iako potpuno legitimno (i, treba priznati, u određenoj meri potrebno), ovakvo stvaralaštvo je suštinski inertno. Tradicionalističkom pristupu je suprotstavljen avangardni i postmoderni u kojem se često ne prepoznaju pravila, odnosno pogrešno se tumače kao njihovo odsustvo.

Kultur-fašizam i memetički pohodi

Premda su, kao tvorevinama nastalim iz duhovnih napora, umetnosti i kulturi inherentne altruističke i filantropske tendencije, ni jedna ni druga nisu delatnosti sa imunitetom od zloupotrebe; Ili, tačnije, od naopake postavke stvari i zamene teza o njihovoj važnosti i smislu. Kultura stavljena u kontekst savremenog društva, omeđenog geo-političkim odnosima i “voljom za moć” (koja je samo jalovo prikriivena želja za dominacijom) odveć često je objekat vrlo agresivnih kampanja sa manje ili više suptilnom porukom o nadmoći

izvesnog “stila života” – što će reći, oblika masovne kulture koja dobija trenutnu (i time potrošnu) validaciju u određenom vremenu, uslovljenom trenutnim odnosom snaga politike i ekonomije. Kultura tako postaje žrtva kultur-kampfa, egoistično koncipiranog načina za širenje određene kulturne matrice koji je u svakoj suprotnosti sa anti-agresorskom, transcendentnom prirodom istinske umetnosti. Ekonomija je podstakla socijal-darvinizam, a istinski taoc zahuktalog kapitalizma i “trke pacova” upravo je kultura u svom rudimentarnom obliku.

Šta zapravo čini ovako određen Demijurg? Postaje Abraksas, entitet i stvaranja i uništenja, čiji tas je podložan vrlo labavom balansu i preti da svakog časa iskoči iz ekvilibrijuma i pretegne na stranu isključivo lošeg, napadnog i nametljivog. Budući da deluje u pluralističkom svetu – kulturno raznovrsnom – on se služi komparacijom kao svojim bitkom i služi se terminima “ja” i “drugi” kao referentnim tačkama. U jednoj krajnosonoj liniji, “drugi” mogu biti čak i pripadnici istog društva, “podanici”, kojima se nameće uniforman “one size fits all” kulturni model. U tom slučaju, kao i u slučaju ekstrovertnih kampanju, može se pričati o kultur-fašizmu. Takve kulturne inicijative koje proizlaze na društvenom ili nivou jedne zajedničke kulture deluju pod dirigentskom palicom određene institucije, birokratije. Takvom stvaralaštvu se oduzima nutrina intimnih nazora i delikatnih uvida koje jednoj većoj grupi prečesto promiče, a koju pojedinac-stvaralac nosi u sebi, postupno nadograđuje, revidira i rafinira.

Asimilacija i alijenacija su primarni termini koji padaju na pamet kada se priča o kulturnim inicijativama skrenutim na put kultur-fašizma. Alijenacija, tj. otuđenje ličnog, nezauzdanog poriva za stvaranjem i sopstvenim interakcijama je nus-pojava – asimilacija je krajnji cilj. Bez obzira da li je deo zvanične strategije ili spontano praktikovanje moći.

ХУМАНИЗАМ, СЛОБОДА И ПРАВДА

Свако филозофско а самим тим и животно питање, без обзира на то шта ко о томе мислио, са собом доноси широку лезу готово увек дијаметрално различитих мишљења на задати појам а сам тај појам опет са друге стране своју истину чува у пар једноставних, врло често излизаних фраза, која се на крају неретко сведу на општа места. То је нешто у шта, барем што се овог текста тиче, не бих улазио. Временом сам уобичајио да свако питање такве врсте промислим очју упртих дубоко у себе, у своје биће, промислим кроз своје доживљаје, кроз своје сећање и на крају крајева кроз оно како данас о томе размишљам, кроз своју тренутну свест. Сваки од појмова у наслову овог рада проживео сам пролазећи кроз живот и његове дилеме, слично као јунак оног филма којем је свако питање у квизу непосредно или посредно везано за његов живот, мислио о тим суштинским стварима и кроз ситуације које су понекад наизглед деловале свакодневно, банално. Тако посматрајући читаву ствар, ја уствари само и могу да пишем, све остало превише мирише на теоретисање у којем су стручни теоретичари свакако бољи.

Време у којем живимо и ствари које нас окружују погодна су да човек поставља себи питања о хуманости, слободи или правди, без претеривања, свакодневно. Вероватно из недовољног постојања истих. Још доста раније у мени је почео да се ствара неки бунт према свему што је у мојој околини уобичајено то јест све оно што се схвата као нормално. Тај мој бунт није избијао кроз агресију или било шта слично већ кроз честа инаћења премудру свему што би ми било ко рекао или рушења свих критерија или категорија која у мени постоје. Главна ствар која ми се наметнула размишљајући о теми је питање схватања истих кроз историју, схватања о томе свих људи коју су кроз ту историју постојали. То је мој основни проблем. Да ли су хуманизам, слобода или правда они исти хуманизам, слобода или правда која је постојала раније, то јест да ли је исто схватање њих? Па наравно да не. Када се

ствар тако постави некако се само по себи наметне питање о томе да ли је данашње схватање о томе шта је то хуманизам или правда, да ли је тај и такав начин размишљања заправо укидалац онога што разумемо као слободу?

Али кренимо од хуманизма. Горе сам навео да нисам љубитељ фраза и фразица али ако се само за кратко осврнемо на једну од најопштијих, онда би по томе било да је хуманост једнако бити човек, да је хуманизам окретање ка човеку, његовим потребама, њему као индивидуи, његовој срећи. Међутим ако је хуманост бити човек, шта је онда човек, како то дефинишемо човека, постоји ли неко, морам признати да ја до сада ништа конкретно о томе нисам чуо, постоји ли неко ко може тачно рећи, шта је то човек? Чини ми се да је скоро па постало мода говорити о дискриминацији, о дискриминацији сваке врсте. Неки јако интелигентни људи на сва уста говоре о томе, организују се дебате, панели, расправе. Говоре о дискриминацији на послу, у свакодневном животу, у школи, на телевизији, генерално у приватном и јавном простору. Разговара се о сексуалним, расним, националним, културним и разним врстама дискриминација, што је, не бих желео да будем погрешно схваћен, што је одлично и са тим се апсолутно слажем али некако стичем утисак да су људи заборавили или су почели да заборављају шта смо ми људи, ко смо то ми, кога то ми уопште дискриминишемо? Ако нас боја наше коже, наше религије, наше културе, наш начин живота, политичка уверења, ако све то није битно, ако су то ствари које не би требало да нас раздвајају, што јесте тачно, али шта је то онда што нас уједињује, шта је то што ми имамо заједничко? Хуманисти би рекли: „То што смо сви ми људи”, па да али опет наглашавам, шта смо то ми људи? Онога трену када заиста схватимо ко смо то ми заиста, знаћемо и шта је дискриминација. Знаћемо шта је хуманизам заправо.

Са истог извора тече моје размишљање о томе шта је правда. Фраза: „Правда је праведност, бити праведан”. У односу на кога, и од када је постало битно бити праведан, ко је то рекао, где то пише? Верујем да појам праведности као и већина битних људских појмова рефлексију на себе имају од када постоји човек. Верујем да је у првобитним људским заједницама постојао тај

однос према рецимо праведној подели улова, према праведном односу према туђој жени или сличне ствари, међутим као што су нам опште познати теоретичари друштва писали, онда се појавило оружје, а касније и друге ствари и онда је и праведности нестало. Учени људи кроз историју писали су о праведности, неки су је схватили као нормативну вредност која може да преобрази живот нама и другима, неки су сматрали да суштинске праведности међу људима нема, и да једино закон може зауздати непоправљив људски карактер, неки су наглашавали морални ауторитет над нама у лику Бога, неки су наглашавали своје моралне законе у себи и тако даље. Окружују нас закони, норме, у нама или ван нас небитно, праведност као и све, свако схвата на свој начин и ако је врло често код многих суштински нема. Само желим да је и ја слободно схватим, зато што верујем себи.

Долазим до онога што ми је најдраже у овом раду а и једна, морам признати од најважнијих вредности у животу, вредности кроз чије сам наочаре гледао претходна два појма, долазим до слободе. Слобода! Каква епохална реч. Без жеље за патетиком, иако она можда и није толико лоша и ако је већ неко не воли не би било лоше да је макар поштује као у суштини осећање које није зло, морам рећи да заиста оно што нама који смо овде и који на посредан или непосредан начин овде и даље живимо јесте управо то, та слобода. Слободе као такве мени је недостајало још као сасвим малом дечаку који даље од зоне своје зграде није смео да се игра, да детиње истражује, и ако сам по природи помало индолентан према лутању наоколо, није да ми тога није фалило. У зрелијим годинама и након свега што се на овим просторима издешавало, разговарао сам о томе са људима који су остали, и као нешто што упркос свега недостаје, то је тај осећај да си слободан.

Међутим ту фамозну реч не бих желео свести само на слободу кретања, не овде. Оно што ме занима, оно чиме се препуштам све чешће је то питање духовне слободе и о томе шта све укида ту слободу. Па ми онда на памет падају разне идеологије, разне политике, политичке идеје које су прошарале животе људи вековима уназад, на памет ми падају наши пороци, док ово пишем сетио сам се оне реченице из Браће Карамазових у

којој неко каже, не могу да се сетим тачно ко, парафразирам: „Продали би читаву ту своју философију за шачицу дувана, само да им зафали”, и то је оно што ми је јако интересно, како да верујем било коме ко прича о нечему а нема праву потпору за то, потпору у виду чистоће од страсти у којима умире? Већину нас једу наши пороци, узимају нам здравље, новац, могућност да будемо заиста срећни, узимају нам живот, узимају нам слободу. Многа наша схватања пренесена ко зна из којих времена и каквих побуда у нас, пренели смо у ону чувену а мени тако лошу категоризацију, пренели смо на оно што је конзервативно и оно што је либерално. Тога нема, то не постоји, или јеси или ниси, трећег нема. Све то држи нашу душу, све то укида нашу слободу.

Пишући овај текст ни на крај памети ми није било неко *превредновање свих вредности*, не, већ напосто неко лаичко сецирање онога што ме мучи, онога о чему мислим да нешто наизглед знам. Завршио бих једном причicom која ће можда бити интересантна и која ће на неки начин рећи оно што мислим, оно о чему сам надам се довољно јасно писао.

Наполеон освојивши Беч одлучио је да са својом свитом прошета освојеним градом. Када су тако шетајући стигли до куће једног чувеног композитора, његови војници су га упитали шта да раде са њим. Он је кратко одговорио: „Пустите уметника да ствара”. Пустимо човека да живи. Тада ћемо можда сви бити срећнији.

ODJECI EPA O GILGAMEŠU U ILIJADI

Mesopotamija, poznata kao *kolevka civilizacije*, domovina Akada, Asiraca, Vavilonaca, sa svojom vekovima razvijanom kulturom, podarila je najstariji nama poznati zapisani književno-umetnički tekst: Ep o Gilgamešu. Smatra se da je ep nastao 1700 godina pre nove ere u obliku u kojem ga mi poznajemo, ali sama priča datira iz još ranijeg perioda. U epu, napisanom klinastim pismom na 12 glinenih ploča, su opisani doživljaji Gilgameša – kralja grada Uruk.

Antčka Grčka, period i oblast iz kojih su se razvile moderne evropske države sa presudnim uticajem na razvitak filozofije i umetnosti, pa tako i književnosti. Uspon grčke književnosti nesumnjivo je vezan za pesnika Homera i njegovo delo *Ilijada*. Pretpostavlja se da je delo nastalo u 8. veku pre nove ere, podeljeno je na 24 knjige (glave, pevanja) i sadrži 15 693 heksametara. U epu je opisan period od pedesetak dana poslednje godine Trojanskog rata. Osnovni motiv speva je srdžba Ahileja – kralja Mirmidonaca u Pitiji.

Postavlja se pitanje jesu li, i ako jesu, u kakvoj vezi ova dva epohalna dela svetske književnosti? Mišljenje Miloša N. Đurića je da nisu. U "Istoriji helenske književnosti" on tvrdi da je helenska književnost originalna, te da je "pouzdana" da Homer nije poznavao književnost Egipta i Azije, a da su Heleni od Egipćana i Vavilonaca mogli primiti samo matematička i znanja iz polja astronomije, nažalost pritom ne obrazlažući ili argumentovajući tu tvrdnju.² Pa ipak, čitajući *Ep o Gilgamešu* i *Ilijadu*, kao i radove teoretičara i književnih istoričara, možemo primetiti mnoštvo sličnosti između ta dva dela. Sličnosti se mogu pronaći u raznim aspektima, od samih nastanaka spevova, preko motiva, likova i njihove međusobne povezanosti. S. Šajn kaže da su "arheolozi otkrili lokalitete iz osmog stoleća na obali Male Azije, na kojima su, kako se čini, Grci i Mesopotamljani bili barem u trgovačkom dodiru. Nije teško zamisliti da je bilo u tim ili još starijim naseobinama priča o Gilgamešu i druga

---

2

Đurić, Beograd 1972, 13-14

herojska mitologija bila preneti sa istoka na zapad”.³ Sam Đurić govori o ”bujnom cvetanju dohomerske epike” koja je imala uticaj na stvarnije klasične grčke književnosti, tako da, uzevši obzir te dve tvrdnje i opštu odliku usmenog pesništva o sinhronijskom i dijahronijskom rasprostriranju, možemo smatrati da je *Ep o Gilgamešu* mesto zračecog uticaja, uticaja ne samo na grčku, nego i na druge književnosti i umetnosti, kao što je biblijska. Ono što dodatno potkrepljuje takav stav je činjenica da je Homer ponikao na samoj periferiji helenskih oblasti, na granicama i u kontaktu sa Azijom.⁴ Vidimo da se neposredne genetske veze u ovom slučaju ne mogu dokazati, ali binarnom metodom proučavanja možemo uočiti dosta analogija, veza i srodnosti, pa tako uzajamno približiti ta dva dela radi boljeg opisivanja, tumačenja i uživanja u njima.

Početa sličnost između dva speva se može naći već u njihovom nastanku. Nijedan od njih nije stvoren kao posebno umetničko delo nego kao spoj (ili pod uticajem) ranijih poema sa bliskim likovima i motivima. Stvaranju *Epa o Gilgamešu* prethodili su starije poeme ”Gilgameš i Agga od Kiša”, ”Gilgameš i zemlja života”, ”Gilgameš i nebeski bik”, ”Gilgameš i vrba”, ”Gilgamešova smrt” i ”Pripovest o potopu”.⁵ Sa druge strane *Ilijada* je nastala, kao što je već pomenuto, pod uticajem starijih epskih tvorevina, ali je vrlo moguće da su ”dvadeset i četiri pevanja Ilijade nastala iz epa nazvanog ”Ahilejeva srdžba”.⁶ I Homer i nepoznati tvorac *Epa o Gligamešu* su svoje umetničke sposobnosti iskoristili ne za stvarnije potpuno novih, već spajanje i estetsko uobličavanje već poznatih ostvarenja.

Da bismo što bolje sagledali moguće sličnosti možemo pretpostaviti nekoliko tipova u koje se uklapaju likovi iz oba speva: boginja majka, smrtni heroj i verni prijatelj. Pored samih sličnosti među njima treba obratiti pažnju i na funkcije koje imaju za razvijanje fabule, ali i na međusobne odnose između tipova. Jedna od paralela

---

³ Šajn, Zagreb 1989, 27-28

⁴ Veber, Novi Sad, 1987

⁵ Višić, Beograd 2006, 88

⁶ Graves, Beograd 1991, 383

koje možemo povući između Ahileja i Gilgameša je pojam *hemitheoi* – polubogovi. U oba slučaja božanski roditelj je majka. Gilgamešova majka je boginja Ninsana (Rišat) a otac smrtnik, kralj. Isto tako Ahilejova majka je boginja Tetida, a otac kralj Pelej. Pored te sličnosti u poreklu, zajednička crta je i odnos majka – sin. U *Epu o Gilgamešu* Rišat se pojavljuje isključivo kada treba da pomogne sinu, uglavnom tumačeći snove. Ipak jedno njeno pojavljivanje je veoma bitno za upotpunjavanje paralele Rišat – Tetida, a to je momenat njenog obraćanja bogu Šamašu, sa molbama (u stvari zahtevima, gotovo učenama, ona Šamaša uslovljava da neće ostvariti svoju žudnju za svojom ženom, boginjim Ajom, do ispunjenja njenih zahteva) za povoljan ishod borbe njenog sina sa Humbabom. Takvu majčinsku ljubav i brigu za sinom pronalazimo i u *Ilijadi*. Ahilej se obraća majci kada njegova tuga i očaj dosežu vrhunac, iako miljenik i drugih bogova spas i utehu nalazi u majčinskom liku: ‘‘Pružajuć’ ruke mnogo ovako moljaše majku...‘‘. Kao i Rišat, Tetida ne preza da se zarad svog sina obraća bogu višeg ranga nego što je ona sama, u ovom slučaju Zevsu. Ahilej, iako svestan da mora umreti pod zidinama Troje, želi da da njegovi život i smrt budu slavni: ‘‘Kada si, majko, ti kratkovečnim stvorila mene, Višnji gromovnik Zeus sa Olimpa da mi je barem dao čast.’‘. Tetida, računajući na pomoć koju je ranije pružila Zevsu, obećava sinu: ‘‘kolena zaglit’ njemu (Zevsu) pa ću ga mislim domolit’.’‘ Na osnovu tih veoma bliskih odnosa na relaciji boginja majka – heroj sin možemo smatrati da su oni ušli u *Ilijadu* inspirisani takvim odnosima u *Epu o Gilgamešu*.

Svojevrnsni *tertium comparationis* centralnih tipova može se pronaći u jednom od najbitnijih motiva u oba speva, a to je motiv prijateljstva, gubitka prijatelja i tuge za njim. Gilgamešov prijatelj Enkidu, stvoren da bi mu se suprotstavio, postaje faktor zbog kojeg Gilgameš prolazi transformaciju od despotskog vladara do humaniste, a Enkiduova smrt i Gilgamešova tuga zbog tog gubitka polazna tačka za dalji razvitak epa i Gilgamešovu potragu za besmrtnošću. U *Ilijadi* Ahilej, vođen svojom srđžbom, ni pod kakvim uslovima ne ulazi u borbu, sve dok ne sazna za smrt svog voljenog Patrokla. Ahilejev ulazak u bitku je od presudne važnosti, predstavlja klimaks ratnog sukoba, ali ulazak u bitku otvara i mogućnost njegove pogibije, što je bitna stvar ne samo za *Ilijadu* nego je i momenat bez kojeg Homer ne

bi mogao da oblikuje i svoj drugi spev – *Odiseju*. Tuga i bol koju oba centralna lika osećaju zbog svog gubitka u oba epa prikazani su na veom blizak način: Gilgameš – “Čupao je svoju kosu i razbacivao. Poderao je svoju odeću i obukao prašnu, žalobnu.“ ; Ahilej – “Crni pepeo njemu na košulju sedne božansku. A sam se izvali on u prašinu velik i golem, potom rukama stane ružit’ i čupat kosu”. Tolika ljubav prema prijatelju prouzrokovala je još jedno tumačenje odnosa između Gilgameša i Enkidua i Ahileja i Patrokla, tumačenje koje opet možemo dovesti u vezu. Određeni današnji naučnici (dr Jovan Popov kod nas) upućuju na razlike u nemačkoj i ruskoj redakciji prevoda *Epa o Gilgamešu*. Pored mnogih drugih neslaganja između ta dva prevoda (Enkiduova smrt, Gilgamešov evolucionistički put od despota ka humanisti...) u ruskoj verziji⁷ se za razliku od nemačke pominju i Gilgamešovi ljubavnici: “Po ložnicam’ jadaju Uruka ljudi: “Očevim’ Gilgameš sinove ostavit neće! Danju i noću bludniči on”. Iako nigde u epu ne postoji konkretan dokaz za ljubavnu vezu između Gilgameša i Enkidua, uzimajući u obzir njihovu prisnu prijateljsku ljubav i pomenuti ruski prevod možemo razmatrati mogućnost postojanja takvog odnosa. Naime, čak su se u drugoj polovini 20. veka pojavili književnici koji su svoja dela stvarali inspirisani mogućom homoseksualnom vezom između ta dva heroja (npr. Gilgamesch (1966) Guido Bachmann). Što se tiče odnosa Ahileja i Patrokla situacija je vrlo slična. Ne postoji u *Ilijadi* mesto koje bi nam otvoreno govorilo o njihovoj ljubavi koja prelazi granice prijateljstva, pa ipak su već Eshil i Platon pričali o ljubavnoj vezi dva junaka, iako se nisu slagali oko uloga erasta i eromenosa: ”A Eshil govori budalaštine kada kaže da je Patrokla ljubio Ahilej, on, koji je bio lepši ne samo od Patrokla nego i od svih junaka, i još golobrad, a i mnogo mlađi, kao što tvrdi Homer⁸.” Sagledavajući na takav način oba epa ostavlja se mogućnost da je Homer odnos svoja dva lika gradio po uzoru na opisani odnos Gilgameša i Enkidua – ljubav, nigde eksplicitno dovedena u vezu sa homoseksualizmom, ali sa prostorom za takvu

---

7

Kod nas u prevodu dr Marka Višića, Gilgameš sumersko-akadski ep, Beograd 2006

8

Platon, Gozba, 180b

---

interpretaciju. No, koliko god velika ljubav između prijatelja u epovima bila u oba slučaja centralni lik je višeg roda nego prijatelj, pa su Enkidu i Patroklo u gotovo vazalnom odnosu sa Gilgamešom i Ahilejom. Sam Gilgameš je visokog roda, potomak boginje i kralja, dok Enkidu čak ni nema pretke, stvoren je od zemlje. U poemi koja je prethodila epu, "Gilgameš i Agga od Kiša", se čak navodi da Gilgameš "svojem slugi Enkiduu zbori"⁹. U *Ilijadi* kada Nestor podseća Patrokla na Menetijeve reči govori mu: "Sinko moj, Ahilej je rodom veći od tebe, ti si stariji zato, al' on je snažniji ipak". U samom toku radnje *Ilijade* možemo primetiti takav odnos kada Fenik, Ajant i Odisej dolaze kao glasnici kdo Ahileja. Tom prilikom on se obraća Patroklu, a ovaj "reči drugara poslušna milog" pa za goste toči vino, loži vatru, namešta klupe – stvari koje grčki heroji i sami rade, ali Ahileju to radi Patroklo. Još jedna bitna stvar koja može poslužiti kao argument za uticaj *Epa o Gilgamešu* na Homera je sledeća. S. Štajn govori o mogućnosti da je Patroklo, zbog "motiva i dramskih uloga prebačenih sa Ahileja na Patrokla" i "okolnosti da Patroklo nema značajnu mitološku tradiciju sem one u *Ilijadi*", ustvari originalni Homerov lik, stvoren za potrebe speva¹⁰. Ako prihvatimo tu tezu o Patroklu kao originalnom Homerovom junaku, pritom ne ispuštajući s' uma mnoštvo analogija koje možemo povući između Patrokla i Enkidua (u stvari između *Epa o Gilgamešu* i *Ilijade* uopšte) ne bi bilo neosnovano tvrditi da je Homer lik Patrokla slikao upravo po uzoru na Enkidua.

Što se tiče eshatoloških shvatanja, oba speva prihvataju postojanje zagrobnog života, ali sva svrha bivstvovanja se odnosi isključivo na sadašnjost, momente stvarnog života u kojima treba naći ispunjenje. Gilgamešu Siduri Sbitu, mudra žena sa brega Bogova, savetuje da odustane od potrage za besmrtnošću te da "jede i pije, dan i noć samo da se veseli". Gilgameš ne uspeva da dosegne fizičku besmrtnost, ep se završava njegovom smrću, tako da jedna od pouka može biti i prihvatanje ovozemaljskog života i uživanje u njemu. U

9

Višić, Beograd 2006, 90

10

Šajn, Zagreb 1989, kao referene za tu tvrdnju navodi sledeća dela: Schelih, Patroklos: Gedanken uber Homers Dichtung und Gestalten; J. A. Scott, The Unity of Homer

Ilijadi imamo sličnu situaciju. Ahilej je svestan svoje smrtnosti i upravo iz tog razloga želi da postigne slavu na ovozemaljskom svetu, zanemarujući zagrobni život (odnos Ahileja prema zagrobnom životu se ipak najbolje može sagledati u *Odiseji*, u njegovom razgovoru sa Odisejem u Hadu). Ali u oba epa postojanje nakon smrti ne prestaje. I Ahileju i Gilgamešu se ukazuju duhovi njihovih umrlih prijatelja (te situacije, pojavljivanje sena Enkidua i Patrokla, idu u prilog pomenutoj tezi o Homerovom oblikovanju Patrokla na osnovu lika Enkidua). Patroklo Ahileju govoreći o podzemnom svetu kaže "Duše me gone daleko, te senke preminulih ljudi". Enkidu se nakon smrti takođe pojavljuje kao sena drhtavog glasa, govori Gilgamešu stvari zbog kojih će on "sesti i zaplakati", crvima koji ga žderu u podzemlju. Možemo videti da su stavovi o posmrtnom postojanju zastupljeni u oba epa veoma pesimistični: nakon smrti postoji nekakav oblik postojanja, ali taj oblik predstavlja nešto strašno, užasno, bez ikakvog višeg smisla, te je ono na šta se treba koncentrisati ovozemaljsko postojanje. No iako prava besmrtnost u biološkom smislu ne postoji, oba junaka teže ka dostizanju besmrtnosti koja se ogleda u večnoj uspomeni na njih, besmrtnosti do koje se dolazi slavom i podvizima učinjenim za života: "Večno ime sebi ću podići ja" – Gilgameš kada kreće u bitku protiv Humbabe; "Nema mi povratka domu, al' slava mi propasti neće" – Ahilej o svojoj sudbini.

Analizirajući dalje oba speva naići ćemo na još dosta segmenata koje možemo dovesti u vezu. Odnos tvoraca epova prema "običnim smrtnicima", "demosu", narodu je sličan – aristokratija i božanstva su isključivo ono što se opisuje i što je bitno za izreći, za narod u herojskim delima nema mesta. U *Epu o Gilgamešu* svi likovi koji se pojavljuju, a nisu visokog roda (izuzev Enkidua) imenuju se samo na osnovu njihove životne funkcije: lovac, otac, sveštenik, sveštenica... Oni nemaju lična imena u samom delu jer se tako stvara opozicija, kontrast, koji još više dovode do izražaja veličinu, slavu i bitnost heroja. U *Ilijadi* je taj jaz između osoba visokog i niskog roda još uočljiviji. Imenuju se samo likovi čije je poreklo poznato nekoliko generacija u nazad, a važnost takvog prikazivanja junaka je tolika da se veoma često likovi spominju isključivo uz navođenje imena slavni predaka: Ajant, sin Telamonov; Diomed, sin Tidejev... Bitke i bojeve koji se vode Homer nam kazuje samo kroz opise sukoba pojedinih

generala, kraljeva i prinčeva. Mnoštvo vojnika niskog roda se spominje ili uzgred ili se uopšte ne spominju, a kada se i opisuju to je veoma šturo. Razlog za to je isti kao i kod *Gilgameša* – heroji su ono što se opisuje u epovima, i sve drugo što se prikazuje mora biti podređeno tome, mora se opisati tako da ne ugrožava veličinu aristokratskih porodica. Heroji nisu obični ljudi, i autori takav stav prema njima i zauzimaju, heroj je više nego čovek, sa višim vrednostima nego što ih imaju ostali građani.¹¹

Ako bismo hteli da dublje i potpunije sagledamo sve moguće veze između dva epa morali bismo uraditi opširnu interdisciplinarnu analizu sa korišćenjem metoda komparativne mitologije i komparativne religije. Predstave Mesopotamljana i Helena o božanstvima i o odnosu prema njima su dosta slične. Trebalo bi obratiti pažnju na moguće pandane mesopotamijskog panteona bogova među stanovnicima Olimpa (Anu – Zevs, Ea – Posejdon...), ali i na mnoštvo religijskih običaja i obreda (sličnosti u žrtvovanju životinja i žrtvenog zrnevlja, načinu na koji bogovi osećaju i primaju žrtvu, vreme potrebno za obavljanje sahrane i sam postupak tog obreda...). Da bi takav postupak doneo što bolje rezultate morala bi se ipak obratiti pažnja ne samo na ta dva dela nego i na mnoga druga koja im prethode, ali i na ona koja dolaze nakon njih, na veliki broj mitova koji nisu opisani u samim delima, ali mogu ukazivati na uticaj jedne književnosti na drugu (motivi o stvaranju sveta, motiv o potopu opisan u *Gilgamešu* i grčkom mitu o Deukaionu...), razna mitska stvorenja (nebeski bik – Evropin bik...), jednom rečju bila bi potrebna opširna komparacija dve celokupne kulture, a ne samo poređenje na binarnom nivou.

Nakon ovakvog sagledavanja *Epa o Gilgamešu* i *Ilijade* možemo zaključiti da je mogućnost uticaja veoma velika. Upliv motiva, likova, slika se može prikazati kroz sličnosti koje se pojavljuju u epovima. Od samog načina oblikovanja dela, velike sličnosti između dva glavna junaka i motivima koji ih pokreću, njihovog porekla i osećanja privrženosti prijateljima, sve do analogija između poimanja božanstava i onostranog, sve ukazuje da je vrlo

---

11

Vejn, Novi Sad 1997, 38

verovatno Homer na neki način bio upoznat sa epikom Mesopotamije, da mu je ona u izvesnom smislu bila uzor za njegovo umetničko stvaranje u kojem možemo uočiti upliv drevne poezije iz "kolevke civilizacije". *Ep o Gilgamešu* predstavlja početak onoga što danas nazivamo *die Weltliteratur*, pa ipak koliki god stepen aproprijacije tog dela kod Homera bio ne sme se shvatati sa negativnom konotacijom, nego isključivo kao impuls pod kojim on stvara originalna epohalna dela koja postaju temelj moderne evropske književnosti. Oba speva su veoma značajni delovi svetske književne baštine, stvoreni u davno prohujalom vremenu, u kulturama mnogo drugačijim od naših, pa opet zbog svojih odlika ostaju, ne savremeni nego bezvremeni – dela koja će nastaviti da zadivljuju i generacije u epohama koje tek dolaze, epohe koje će imati svoju kulturu, književnost, originalnost ali će se ipak u njima moći naći odjeci prastarih herojskih spevova.

Literatura

1. Đurić, Miloš N.: *Istorija helenske književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1972.
2. Graves, Robert: *Grčki mitovi*. Beograd: NOLIT, 1991, prevedeno prema: The Greek myths
3. Homer: *Ilijada*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2002, prevedeno prema: Омһpoy iaias
4. Košutić, Vladeta: *Ep o Gilgamešu*. Beograd: Narodna knjiga, 1996, prevedeno prema: Das Gilgamesch epos
5. Platon: *Gozba ili O ljubavi*. Beograd: Dereta, 2008, prevedeno prema: Symposium e peri erotos
6. Schein, Seth L.: *Smrtni junak: uvod u Homerovu Ilijadu*. Zagreb: Globus, 1989, prevedeno prema: The mortal hero
7. Veber, Alfred: *Tragično i istorija*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, 1987, prevedeno prema: Das tragische und dei gesschichte
8. Višić, Marko: *Gilgameš: sumersko-akadski ep o Gilgamešu*. Beograd: Draganić, 2006, prevedeno prema: Эпос о Гилгамеше.
9. Veyne, Paul: *Da li su Grci verovali u svoje mitove?*. Novi Sad: Svetovi, 1997, prevedeno prema: Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes?
10. www.mesopotamia.co.uk
11. www.theoi.com

АЛЕФ И ИНТЕРТЕКСТУАЛНОСТ

1. Увод

Говорећи о Борхесу, чак и најуопштеније, немогуће је избећи употребу речи интертекстуалност или неке од њених замена. Имајући у виду Борхесово схватање да писац сам ствара своје претходнике и да својом концепцијом прошлости мења будућност, као и став да је "све већ речено", разумљиво је то што је готово свако његово дело врло сложена интертекстуална мапа, са разбацаном "легендом" коју читалац мора сам да учрта.

Борхес наводи причу Херберта Џорџа Велса *Кристална јаја* као главни узор за новелу *Алеф*, међутим, он тиме намерно скрива читав низ интертекстуалних веза и узора, међу којима дефинитивно доминирају Данте, *Хебрејска Библија* (даље у тексту: *Стари завет*) и кабалистички текстови.

2. О значењима слова алеф (א)

Везе са јудаизмом и *Старим заветом*, односно са светим језиком (Лешон Хакодеш¹) очигледне су већ у наслову. Алеф (א) је прво слово хебрејског алфабета (у том смислу оно је носилац идеје читавог језика), хебрејске речи емет која значи истина, и све три речи којима се Бог представља Мојсију: "אֱמֶת אֱשֶׁר אֱהִיָּה" (Ехје Ашер Ехје, ја сам онај што јест)". Иако сама *Библија* не почиње словом алеф, већ другим словом бет, њиме почињу *Десет заповести*, које Мојсије добија од Бога у заветном ковчегу, на шта ће Борхес још једном алудирати поменом (несталог) сандука у Данеријевом подруму. Законодавни, правни принцип је врло важан за Борхесову новелу, и као што видимо присутан је суптилно од самог почетка.

У јеврејском мистицизму, алеф означава и божју сингуларност (у асирско-вавилонском нумеролошком систему који се назива гематрија, који су касније преузели Јевреји, свако слово има одређену нумеричку вредност, па тако алефу одговара број 1).

Слово алеф се састоји из горњег и доњег слова јод, и слова вав које их повезије по дијагонали. Када се сабере нумеричка

вредност слова од којих је састављен алеф (јод 10; вав 6; $2 \times 10 + 6 = 26$) добија се број 26 - број тетраграматона (ихвх: и (јод) 10; х (хеи) 5; в (вау) 6; х (хеи) 5; $10 + 5 + 6 + 5 = 26$), односно божје име Јахве.

По неким мистичким тумачењима горње јод представља непознатљиве аспекте Бога, доње јод божје открочење у свету, а слово вав повезује две равни. Борхес каже да ова конструкција слова алеф представља човека као посредничко, медијално биће између неба и земље.

Оба тумачења се уклапају у контекст приче: прво разјашњава идеју непознатљивости универзума, односно спознатљивост само из ограниченог, земаљског угла; друго расветљава дантеовску позицију (између небеског и земаљског) у којој се налази и сам Борхес када покушава да нам језички објасни све што је видео у Алефу. Постоји пукотина у језику која спречава да се изрази оно што Алеф приказује.

У *Књизи стварања*, једном од најстаријих сачуваних текстова езотеричног јеврејског мистицизма, алеф спада у три "мајке слова", заједно са словима мем (מ) и шин (ש). Алеф, мем и шин представљају три основна начела Простора (Ваздух, Вода, Ватра), Времена (лето, зима, умерено доба јесени и пролећа) и Душе (глава, стомак, груди). Бог је прво направио алеф, затим га је спојио са остала два слова како би створио свет и човека (мушкарца од Шин Алеф Мем - שחמ; женско од Шин Мем Алеф - חמש)

Овај езотерични мистицизам се касније развио у јудејску Кабалу, за коју је изразито важан текст *Књига светлости*, у којем се алеф повезује са пореклом космоса као праисконско једно, које садржи све друге бројеве.

Главни циљ Кабале је интерпретација живота кроз систематско проучавање *Торе* (*Постање*, *Израак*, *Левитска*, *Бројеви*, *Поновљени Закон*), коју чини првих пет књига *Танахе* (*Старог завета*), односно Мојсијево *петокњижје*.

Не само Кабала, већ и у хебрејски свети списи уопште, ослањају се на промишљену употребу односа слова и бројева. Слова, речи и читаве реченице, међусобно се повезују одређеним односима на нумеричкој равни, како би створили нову или обогатили постојећу семантичку раван. Борхес посебно цени овакве језичке игре и њима се радо служи.

3. Епиграфи

Борхес се не зауставља на врло асоцијативном наслову, већ уводи и два епиграфа, како би нас добро припремио за причу. У првом, Борхес цитира Хамлетове речи из друге сцене другог чина Шекспирове драме: "O God, I could be bounded in a nutshell and count myself a King of infinite space."ⁱⁱⁱ

Непосредно пре него што изговори наведене речи, Хамлет води необавезан разговор о животу са Розенкранцом и Гилденстерном. Док Розенкранц говори оптимистично, Хамлет одлази у песимизам – не само да је Данска тамница, већ је и цео свет тамница, пуна разних подрума и ћелија од којих је Данска само једна. Када се његови саговорници не сложе, Хамлет одговара: "ништа није ни добро ни рђаво, него га наше мишљење чини таквим: за мене је тамница."ⁱⁱⁱⁱ

Није случајно то што Борхес изводи цитат баш из овог контекста. Преваходно је то због идеје релативности и ограничености људске спознаје из које произилази немогућност апсолутног сазнања.

Хамлет је укљештен у љусци, јер нема могућност да спозна изван људских ограничења. Он не може да спозна судбину и живот који га очекују у будућности. Хамлет не може да се помири са сопственим малим светом у љусци, у којем би, када би хтео (то је моменат релативности), могао да се сматра краљем бескрајног простора. Уместо тога, он је сопственом вољом љуску претворио у тамницу. Да је другачијег мишљења, Хамлет би могао да буде "укљештен у љусци од ораха", а да се ипак сматра краљем бескрајних простора, као што ће се сматрати Данери. Међутим, Хамлет схвата да је љуску спознаје могуће пробити једино кроз сан, који је и сам сенка спознаје, односно није поуздан. За Хамлета је све унутар љуске разумљиво и као такво неиздрживо.

Историјски контекст у којем Шекспир пише *Хамлета*, време великих политичких и религијских конфликта након смрти Елизабете, такође игра важну улогу за Борхесову причу, која се одиграва у Буенос Ајресу, у декадентном Аргентинском друштву раног двадесетог века. Као и Енглеска у Шекспирово време, Аргентина пролази кроз период политичких немира – 1945. године петнаестогодишња војна диктатура кулминира

доласком Хуана Доминга Перона на власт. Ни на глобалном нивоу ствари нису боље: године када је умрла Беатриса 1929., пала је берза у САД, што је означило почетак Велике депресије; прича се завршава 1941. године, када у Европи бесни Други светски рат, у којем Хитлер још увек није изгубио ни битку.

Ипак, чињеница да Борхес уноси други епиграф, говори нам да је Шекспиров цитат само прва половина кључа за читање *Алефа*. Другу половину Борхес изводи из *Левијатана* Томаса Хобса.

Наслов Хобсовог дела такође долази из хебрејске традиције, од имена Левијатан - назива за морско чудовиште описано у *Старом завету*. Четврто поглавље Хобсовог *Левијатана* говори о "Краљевству мрака", односно о мраку незнања. Велики део мрака долази из погрешних тумачења светих књига, нарочито из споја ових тумачења са филозофијом, али мрак није у суштини ништа друго до производ конфедерације обманљивача, који они намерно подмећу човечанству у облику погрешних и мрачних доктрина, како би оставарили над њиме потпуну контролу и како би угушили светлост.

Преузети цитат гласи: "But they will teach us that Eternity is the Standing still of the Present, Time, a Nunc-stans (ast the Schools call it); which neither they, nor any else understand, no more than they would a Nic-stans for an Infinite gratesse of Place."^{iv}

Појмови Nunc-stans и Nic-stans су врло важни за Борхесову концепцију времена и простора у алефу: Nunc-stans означава вечност у садашњици, односно идеју да можемо појмити целокупно време у једном, садашњем али вечном тренутку (тренутак који није темпорално артикулисан – дистинкције између прошлог, садашњег и будућег не постоје); Nic-stans представља слично схватање примењено на простор, односно идеју да из једне тачке можемо перципирати сав простор. То је кључно за Борхесов Алеф, који је тачка у простору која садржи све остале.

Историјски контекст у којем настаје Левијатан је сличан Хамлетовом. Хобс пише своје највеће дело у Паризу, након прогона из Енглеске после крвавог грађанског рата. У Левијатану износи своје ставове о томе како треба да изгледа држава и даје убедљиву критику религије, залажући се за њено одвајање од световне власти.

Борхес преузима овај цитат не само због просторно-временске концепције алефа, већ и ради критике цркве, коју преиначава у критику књижевности модернизма.

4. Данте и Беатриче

Хорхе Луис Борхес је био импресиониран Дантеом Алигијеријем. Написао је низ есеја о фирентинском песнику, а грађу из његових остварења, пажљиво је уткао у многа од својих дела, па не изненађује што је од свих интертекстуалних веза *Алефа*, најочигледнија управо она са *Божанственом комедијом*.

Ликови Борхесове кратке приче су трансформисани карактери Дантеовог дела: Елени Беатрисе Витербо одговара Беатриче Портинари; Карлос Архентино Данери, чије је презиме састављено од прва три слова имена и последња три слова презимена Данте Алигијери, представља наравно Дантеа, као и сам Борхес, који је трећи лик приповетке.

Изражена је симболика броја три, која је важна како за Дантеово, тако и за Борхесово дело. Број три код Дантеа представља свето тројство, а код Борхеса тројну природу алефа. У оба дела, тројка је конструктивни елемент. Дантеова *Божанствена комедија* је подељена на три дела, а Борхесова прича на три тока – према кабали, свако слово се састоји из три елемента: историјског, моралног и мистичког – историјски ток преноси критику Аргентинског друштва и доминантног књижевног модела времена; морални елемент, односно морална критика се реализује у писмима Беатрисе Карлосу Архентину; мистичка нота је присутна од почетка до краја. Ови токови се међусобно дупуњују и преливају један у другог. Даље, Борхесову причу можемо поделити на три дела (делови нису стриктно раздељени један од другог): Прича о Борхесу, Беатрисе и Данерију; Епизода са Алефом; Пост скриптум. Три главна лика проналазимо и код Дантеа (Данте, Вергилије и Беатриче) и код Борхеса (Борхес, Данери и Беатриса). Број три се појављује и у датумима: прича се завршава марта (трећи месец) 1943; рођендан Беатрисе је 30. априла. Три имена почињу на Сун: Суно, Сунино и Сунгри. Данери у својим стиховима остварије ”три учене опаске” које покривају ”тридесет векова згуснуте књижевности”.

Оба дела карактерише нарација у првом лицу. Данте и Борхес су подвојени на сопствени историјски и књижевни лик.

Они се муче да разумеју (у смислу – оправдају) људско понашање којим су окружени. Карактери описани у *Паклу* су типични представници тадашњег италијанског друштва (развратни, прождрљиви, варалице, насилници...). Борхес покушава да постигне сличан ефекат – да дочара неморалност сопствене околине.

Данте се служи пророчанствима догађаја који су се већ одиграли и приказима својих савременика како би створио утисак веродостојне приче, док Борхес привидну реалистичност постиже биографизмима и увођењем својих рођака у наратив, као и навођењем великог броја датума и тачних адреса у Буенос Ајресу: Беатрисина кућа се налази у улици Хуана де Гараја, шпанског конкистадора који је заслужан за друго оснивање Буенос Ајреса; више пута се спомиње Трг устава (на овом пијачном тргу, који носи име првог правног документа Аргентине, основан је и први религијски ред у читавој Јужној Америци - Бетлехемити или Витлејемити)

Борхесов силазак у Данеријев подрум подсећа на Дантеов силазак у пакао што потврђује дрхтање: карактеристична реакција Дантеа на опасности и сусрете са Беатриче јесте дрхтање, што се дешава и Борхесу када му Алеф открије праву природу Беатрисе: ”видео сам у фиоци једног писаћег стола (угледавши рукопис, стресао сам се) скаредна, невероватна, прецизна писма које је Беатриса писала Карлосу Архентину.”^v

Поред сличности између ових дела, постоје и контрасти. Дантеа љубав према Беатриче води до Бога и спасења, а Борхеса до звуњујуће спознаје Алефа и Беатрисине мрачне стране. Данери и Беатриса су себични и ташти, за разлику од Дантеа и Беатриче који су спремни да се жртвују једно за друго. Оба аутора се постављају као судије, али Данте суди политичким, а Борхес својим књижевним противницима.

Елена Беатриса Витербо је веза између Борхеса и Данерија, односно Борхеса и Алефа. Њено име носи мноштво алузија и симболике.

Име Беатриче, односна Беатриса потиче од латинске речи за путника *viator* (*viatrix*, *beatrix*). Тек касније ово име повезују са латинском речју *beo*, која садржи значења речи благословити, обогатити, усрећити, задовољити. Данте обogaђује ово име вечном асоцијацијом на мотив духовне, нетелесне љубави.

Име Елена настало је од грчке речи Ἑλένη, која значи светла, сјајна и само по себи увек садржи алузију на Јелену Тројанску, коју у овом случају потврђује Беатрисина изузетна физичка лепота.

Витербо је назив града у Италији, који се налази на осамдесетак километара од Рима. Овај град је важан из више разлога. Прво, Витербо је од избацивања Немаца 1257. године био лојалан гвелфски град. Гвелфи су политичка фракција која је подржавала папу, на супрот гибелина који су подржавали цара, а познато је да је Данте био истакнути гвелф.

У непосредној близини Витерба налазе се лековити извори, које су користили још стари Римљани; један од тих извора који се зове Буликаме, што значи мехурасто место, описао је управо Данте у четрнаестом певању *Пакла*, у којем приказије догађаје у трећем појасу седмог круга пакла, где су кажњени содомисти, односно насилници против Бога, природе и рада:

”Шутке смо стигли гдјено ријека мала
из шуме бије; још ме језа стара
хвата на спомен крвавих јој вала.
Ко поток што га Булицаме ствара,
и што га затим грешне жене плијене,
тако и она тече посред жара.”^{vi}

Дакле имамо алузију на ”грешне жене”, сексуални преступ, односно содомизам (у који спада и инцест), и све то уоквирено политичким сукобом (треба у овом контексту поменути и да је једна од најпознатијих конкубина италијанске историје из Витерба – Ђулија Фарнезе, љубавница кардинала Родрига Борџије, односно Папе Александра VI)

Беатриче и *Божанствена комедија* су у основи трансформисани – Беатриса и *Алеф* су њихов сатиричан, готово гротескан одраз. У *Паклу*, Беатриче представља божје милосрђе; она долази да охрабри Дантеа и да му улије веру, односно снагу за пут спасења. Касније у *Чистишћу* она отелотворава љубав и теологију, које на крају доводе Дантеа до спознаје Бога, односно универзума.

Борхесову Беатрису видимо само како гордо гледа са својих ”многобројних слика”: ”Беатриса Витербо из профила у боји; Беатриса под маском на карневалу 1921; Беатрисина прва причест; Беатриса на дан венчања с Робертом Алесандријем,

Беатриса убрзо после развода, на ручку у Јахачком клубу; Беатриса у друштву Делије Сан Марка Порсела и Карлоса Архентина у Килмесу; Беатриса са пекинезом којег јој је поклонио Виљегас Аедо; Беатриса из анфаса и три четврт профила, осмехујући се, с брадом ослоњеном на руци . . .”^{vii}

Почетне четири слике делују као исечци из историје уметности. Прва призива чувене *Дупле портрете* сликара Пјера дела Франческе, на којима су насликни гроф Федерико III да Монтефелтро (потомак Буонконтеа де Монтефелтра, чувеног гибелина приказаног у *Чистилишту*; породица Монтефелтро је увек била гибелинска) и његова жена Батиста Сфорца, која је насликана након смрти, те је зато приказана као изразито бледа. Данас се ови портрети налазе у Уфици галерији у Дантеовом родном граду Фиренци. Друга слика кроз карневал и маскирање уводи мотив преображаја који Беатриса пролази након што Алеф разоткрије не само њену моралну природу, већ и ружноћу њеног леша; ружноћу и преображај које је Борхес на другачији начин наслутио само неколико редова раније: ”то ми је задало бол, пошто сам схватио да се вечни и пространи свемир већ удаљавао од ње и да је та промена била тек прва у бесконачном низу.”^{viii} Трећа и четврта слика су сакралног карактера: причест и венчање. Последње четири слике су ”слике модерног живота”, након још једног преображаја и разбијања сакралног карактера жене који је симболизован петом сликом ”убрзо после развода”.

У овом одељку можемо видети промену у схватању жене, од Дантеовог (па и трубадурског) идеала чедности, до сасвим супротног савременог схватања.

Беатрисину изопачену природу разоткрива Алеф, у којем Борхес види њена писма брату од тетке, односно писма у којима се наслућује некакав инцестуозан однос са Карлосом Архентином Данеријем.

Беатриса није поседовала моралну лепоту, већ само физичку, а алеф десакрализује чак и сећање на ту лепоту приказом распаднутих посмртних остатака: ”видео сам окрутну реликвију онога што је с уживањем била Беатриса Витербо.”^{ix} Окрутна реликвија је снажан симбол десакрализације. У Борхесовом свету, остављени смо без амблема као што је Беатриче – без могућности спознаје врховне истине кроз љубав.

Борхесова љубав према Беатриси је исте природе као Дантеова према Беатриче. Нема назнака да је било икаквог телесног односа између њих, а ипак, она је предмет његове опсесије годинама након смрти. Сваког тридесетог априла, на Беатрисин рођендан, Борхес посећује њену кућу, чиме је претвара у својеврстан храм, место обожавања деификоване мртве драге, место које ће Алеф такође десакрализовати.

Борхес неће видети Беатрису ни у једном тренутку (она је даља чак и од Беатриче; постоји само на фотографијама и у гробу). Он пролази кроз узалудно надање само да би спознао сопствено понижење – моненат који деле оба дјетета: Данте је понижен јер је био грешан, а Борхес, јер је волео грешну жену.

5. Карлос Архентино Данери и интертекстуалност

Током ”рођенданских посета” Беатрисиној кући, Борхес се зближио са Карлосом Архентином Данеријем. Данери је предмет исмевања у Борхесовој причи. Како је кроз њега изражена већина интертекстуалних алузија, Борхес њиме пародира одређене поступке и трендове у књижевности и исмева аргентински културни национализам.^x

Борхес одбацује одређене типове националистичке литературе и испитује последице заснивања књижевног стварања на темељима дефинисане националне културе.^{xi}

У самом тексту приче врло брзо наилазимо на прву интертекстуалну алузију, када Борхес каже за Карлоса Архентино Данерија: ”Неколико месеци био је опседнут Полом Фортом, мање због његових балада, а више због идеја о вечној слави.”^{xii}

Данери каже да је Форт ”принц међу француским песницима”^{xiii}, што је титула коју је претходно Форту приписао Пол Верлен. Имајући у виду да је Данери пример лошег књижевника, можемо слободно претпоставити да се Борхес подсмева и двојици француских симболиста, такозване друге генерације, мада то неће увек бити увек случај са књижевним узорима које Данери наводи. Борхес исмева ситуацију у којој Данери, који ће покушати да опева целу планету, и који сам каже за своје дело да је пуно ”набрајања, гомилања, нагомилавања”, није нарочито заинтересован за Фортове баладе, које је овај објављивао у гомилама – објавио је чак преко тридесет томова.

Непосредно након величања Форта, Данери даје одбрану савременог човека кроз алузију на легенду о Мухамеду и брегу: захваљујући модерној технологији, савремени човек може из своје канцеларије да опажа готово шта год пожели (музику, слику, филм, мапу); због тога Данери каже да је XX век изврнуо причу и да сада "брегови хрле савременом Мухамеду."^{xiv}

Најранији запис о овој причи налазимо у дванаестом поглављу *Есеја* Френциса Бејкона, које је насловљено *О храбрости*. Када видимо контекст у којем Бејкон износи ову причу, ствари изгледају потпуно другачије: "Question was asked of Demosthenes, what was the chief part of an orator? he answered, action; what next? action; what next again? action... A strange thing, that that part of an orator, which is but superficial, and rather the virtue of a player, should be placed so high, above those other noble parts, of invention, elocution, and the rest... But the reason is plain. There is in human nature generally, more of the fool than of the wise; and therefore those faculties, by which the foolish part of men's minds is taken, are most potent. Wonderful like is the case of boldness in civil business: what first? boldness; what second and third? boldness. And yet boldness is a child of ignorance and baseness, far inferior to other parts. But nevertheless it doth fascinate, and bind hand and foot, those that are either shallow in judgment, or weak in courage, which are the greatest part; yea and prevaieth with wise men at weak times... Mahomet made the people believe that he would call an hill to him, and from the top of it offer up his prayers, for the observers of his law. The people assembled; Mahomet called the hill to come to him, again and again; and when the hill stood still, he was never a whit abashed, but said, If the hill will not come to Mahomet, Mahomet will go to the hill. So these men, when they have promised great matters, and failed most shamefully, yet (if they have the perfection of boldness) they will but slight it over, and make a turn, and no more ado. Certainly to men of great judgment, bold persons are a sport to behold; nay, and to the vulgar also, boldness has somewhat of the ridiculous... boldness is ever blind; for it seeth not danger, and inconveniences."^{xv}

Видимо да се иза Данеријеве наизглед интересантне идеје у ствари крије критика књижевности којом је Борхес окружен. Та храброст "будала" које стварају "књижевност" је у ствари предмет критике, јер управо она највише угрожава књижевност.

Данери представља свеобухватну монистичку визију, односно преовладавајућу вредност доба. Главне особине његовог дела су наводно формално савршенство и научна тачност. Зато он брани модерног човека, техничке иновације и модерну културу, јер он брани модернистичке, монистичке вредности. Језик по његовом мишљењу има моћ да изрази стварност – он може да изрази језиком оно што види у Алефу.

Борхес након Данеријеве одбране савременог човека иронично каже: ”Те идеје ми се учинише тако неумесне, а њихово излагање тако помпезно и отегнуто, да сам их одмах повезао с књижевношћу.”^{xvi}

Овде долази до промене расположења, из сатиричног прелази у горко и гротескно. Премда Данеријев књижевни ангажман Борхес одређује као будаласту храброст, а његову поему *Земља*, која је ”опис читаве планете” са ”сликовитим дигресијама” и ”отменим обраћањима” као безвредну, на блоку папира са којег Данери чита поему, Борхес ”учава” меморандум Библиотеке Светог Кросостома Лафинура. Кросостом Лафинур, међутим, није био светац, већ аргентински песник, филозоф и правник, револуционарног темперамента, и заправо Борхесов предак.

Данери чита Борхесу своју поему и коментарише је: ”са четири стиха остварим три учене алузије које покривају тридесет векова згуснуте књижевности.”^{xvii} Поред алузија које се односе на Хомера (*Одисеја*), Хесиода (*Послови и дани*) и неименованог савојског аутора, Карлос Архентино кроз разговор са Борхесом развлачи читаву мрежу интертекста.

Данери наводи *Одисеју* као узор за своје песничко дело из два разлога. Први би био тај што је у *Одисеји* акценат више на умној способности, него у *Илијади* у којој је од мудрости далеко наглашенији хероизам. Карлос жели себе да прикаже у књижевном смислу као сличног Одисеју, односно као мудрог и довитљивог песника. Други разлог је невероватна Хомерова способност приказивања великих географских пространстава на изузетно визуелан начин, што Данери покушава да подражава у својој поеми.

Хесиод је наведен не само да би потврдио Данеријево класично образовање, већ и да би даље расветлио његове књижевне тенденције, које се у ствари сатиризују, јер Карлос

Архентино, који нити је путовао, нити је обрађивао земљу, проводи живот у свом кућерку у Буенос Ајресу, и пише управо о целој Земљи, тако да ништа није изостављено.

Угледајући се на поступак *Светог писма* (чиме се Данери дефинише даље као припадник хришћанске књижевне традиције), Карлос Архентино наставља набрајање својих књижевних узора, спомињући бесмртну ситницу ”коју је створила доколица пера савојског”^{xviii}.

Постоји више могућих одговора на питање ко би могао бити ”перо савојско”:

1. Јосеф Колон Тработо – Рођен у Шамберију, био је најпознатији јеврејски законодавац, учењак, рабин и талмудиста италијанске ренесансе. Услед антисемитског расположења и сталних прогона јевреја (познато је да је Борхес био велики противник антисемитизма), водио је буран живот и много је лутао. Његово име Колон повезано је са француском речју голубица (colombe). Чувен је по коментарима на *Петокњижје* и одговорима на питања која се тичу јеврејских религијских закона (Ше'елот ве-Тешувот у јудаизму; *responsa prudentium* у римском праву).

2. Франсоа де Сал – Живео је од 1567. до 1622, био је Бискуп Женева, а након смрти канонизован је као светац римокатоличке цркве. Познат је по свом добром односу са протестантима у доба великих религијских сукоба, као и по својим списима о духовности као што су *Расправа о Љубави Божјој*, *Увод у побожан живот*, и *Писма о духовном усмерењу*. Писао је јасним и грациозним стилем на француском, италијанском и латинском језику. *Расправа о Љубави Божјој*, у којој де Сал препоручује добротинство уместо покајања, као начин духовног уздицања, спада у корпус текстова који се назива *Lectio Divina*. Писци ових текстова се служе традиционалном бенедиктанском праксом читања *Библије* у четири корака (читање, медитирање, молитва, контемплација) како би је схватили из Христове перспективе и како би продубили мистичку повезаност са Богом и разумевање божје речи. За *Увод у побожан живот*, који такође спада у корпус *Lectio Divina*, везана је једна за овај рад интересантна чињаница. Дело је збирка писама де Сала његовој рођаци Мадам Мари де Шармоази, којој је било потребно духовно усмерење услед притиска искушења живота на

двору. Мадам Мари је сакупљена писма показала свом исповеднику, који је де Сала затим убедио да их објави. Дакле, имамо читав низ сличности: кореспонденција рођака у писмима; откривање писама; актери су два мушкарца и жена којој је потребно духовно усмерење.

3. Жан Бањон – Рођен је 1412. у Кроју. Био је правник, историчар, политички мислилац и преводилац. Написао је расправу на латинском *Tractatus de et super libertatibus, franchesiis, preeminenciis ac exemptionibus a subjectione dominiorum temporalium eminentis fructifere et solaciose civitatis Gebennarum*, у којој брани Женеvu од световне власти савојског војводе, и ставља је у власт бискупа. Упамћен је по роману *Историја Карла Великог* који је био један од најчитанијих романа прве половине шеснаестог века у Француској. Настао је као прозна адаптација *Песме о делима Фиербраовим* Анрија Болонијеа, и садржи мноштво референци на класичне текстове и Библију.

4. Еустас Шапуи – Био је дипломата Шарла V. Познат је по многобројним писмима, а између осталих дописивао се и са Томасом Мором и Еразмом Ротердамским. Шекспир га је овековечио у својој драми *Хенри Осми*, где се зове Капуције. Како говоримо о дипломати, битно је да обратимо пажњу и на цара Светог Римског Царства Шарла V, који је битан за ову тему из неколико разлога. Прво, битан је за друштвени контекст као један од најжешћих противника протестантске реформације, и један од покретача контра-реформације; друго, Шарл V је истакнута личност у историји колонизације Новог Света, јер је управо он дао Магелану бродове за први пут око целе Земље.

5. Ђакинто Сигизмондо Гердил – Рођен је 1718. године у Самоену. Истакао се као теолог и кардинал, нарочито значајан у одбрани католичке цркве након Француске револуције. Писао је, као и де Сал, на италијанском, француском и латинском и оставио је сабрана дала у двадесет томова, у којима се могу наћи текстови о различитим темама (теологији, канонском закону, филозофији, педагогији, историји), а нарочито су важни текстови о одбрани духовне филозофије од материјализма.

6. Жозеф Мари де Местр – Рођен је (као Трамбото) у Шамберију 1753., а живео је до 1821. године (као Беатриса, рођен је у априлу, а умро у фебруару). Био је филозоф, писац, правник и

дипломата. Бранио је монархију након Француске револуције, због чега је морао да побегне из Шамберија пред француским трупама (као Трамбото пред антисемитским прогоном). Тада постаје контра-револуционарни писац, приморан да често мења место живљења. Познат је по делима *Писма Савојског Ројалисте*, *Разматрања о Француској*, *Есеји о грађивном принципу политичког устава и других људских институција*, *О Папи и Испитивање филозофије Бејкона*. Де Местр жестоко критикује просветитељску мисао, за чијег најштетнијег представника сматра Френсиса Бејкона, и атеистичке доктрине осамнаестовековне филозофије, тврдећи да је спас у монархији, папи и Богу. Међу књижевницима који су се дивили де Местру су француски песник Шарл Бодлер, који је рекао: ”Де Местр и Едгар По научили су ме расуђивању”^{xix}, и Лав Николајевич Толстој, којем су де Местрова лична преписка и његова запажања о руском животу, послужиле као један од извора грађе за *Рат и мир*.

Дакле, заједничке црте ових аутора које су за нас битне јесу: немиран живот пун путовања у добу пуном политичких и религијских сукоба; истовремено политички и теолошки ангажман, најчешће законодавне природе, и са тим повезан политички и верски прогон (Француска револуција, протестантизам и католичанство, антисемитизм); важност епистуларне форме у животима ових стваралаца; на темељу заједничке латинске књижевне традиције, стварају књижевност на латинском, француском и италијанском језику, често се колебајући између два млађа језика, дајући тиме специфичан карактер савојској књижевности (ако је можемо тако назвати) на коју снажно утиче геополитички положај Савоја као граничне области.

На кој се начин то све повезује са *Алефом*?

Превасходно је битан историјски контекст, односно нестабилност времена у којима ова дела настају. Тиме се продубљује слика Аргентине, изгубљене у политичким сукобима и националистичким тенденцијама, Аргентине која пада у диктатуру; продубљује се слика аргентинске књижевности која се и сама налази пред питањем сопственог идентитета, пред питањем како стварати у Аргентини, шта је аргентинска традиција, а шта шпанска, или било која друга национална

књижевност на шпанском језику? На крају, где је аргентинска књижевност наспрам европске књижевности? Слично савојској ситуацији и Аргентина се колеба између сопствене, италијанске и шпанске традиције.

Улога мистицизма и теологије, са друге стране, појашњава филозофски концепт алефа и његово одређење у простору и времену; мотив путовања сатиризује Данеријево статично стање; обим опуса наведених стваралаца дочарава Данеријеве монистичке, "пандескриптивне" тенденције; значај права, односно законодавства, долази до изражаја када се Данери сукоби са идејом прогреса, приморан да тражи адвокате како би спречио рушење куће у којој се налази његов "неотуђиви алеф"; најзад ерудиција, која је заједничко обележје свих наведених писаца и предмет Борхесове опсесије, засигурно чини ткиво читавог текста.

Данери као да није свестан овог царства идеја, па оншалатно скакуће са аутора на аутора, са теме на тему, и брже него Хљестаков додаје: "Потврђујем опет своје уверење да савремена уметност захтева балзам смеха, scherzo. Поуздано, реч има Голдони!"^{xx}

Реч скерцо на италијанском језику значи шала, игра, а термин скерцо долази из музике и најчешће означава музички облик (трећи од четири става у сонатном циклусу). Настао је као замена за спорији и мирнији менует, па га зато карактерише брз темпо и живахан карактер.

Овиме Данери заправо најављује прелазак са "духовног менуета" Савојаца на "путени скерцо" Голдонија.

Карло Освалдо Голдони је један од великих италијанских драмских писаца и либретиста. Рођен је у Венецији, у Млетачкој републици 1707. године, живео је 86 година и оставио је огроман књижевни опус који се састоји из 9 трагедија, 14 трагикомедија, 122 комедије (успео је у једној години да напише шеснаест комедија), 53 либрета (сарадњом са композитором Балдасареом Ганлупијем, допринео је развоју буфа опере) и низа мањих песама. Искреност и довитљивост су међу најцењенијим карактеристикама његових драма, као и тематика која је пружала његовим савременицима увид у актуелне проблеме, вредности и конфликте друштва у којем се издиже средња класа. Завршио је права, писао је на француском и италијанском језику, а грађу је

црпео из грчке и римске комедије. Много је путовао и лутао по Италији и током тих путовања усавршио је свој хибридни израз, мешавину Молијеровог стила и комедије дел арте. У педесетој години живота напушта Италију, разочаран у укус својих сународника, и прелази у Француску, где ће становати до краја живота. За разлику од италијанске фазе, у Француској Голдони више не игнорише религиозне теме, већ заузима чврст анти-црквени став. Голдони покушава да промовише рационалност, хуманизам и важност средње класе, док критикује ароганцију, нетолеранцију и злоупотребу моћи. Након Француске револуције, одузета му је пензија, коју није дочекао да му врате. Опет имамо уметника и правника, обимног књижевног опуса; човека који је много лутао и патио услед друштвених конфликта.

У великом броју његових комедија проналазимо женске ликове са именом Беатриче. Погледајмо мотиве који карактеришу неке од њих:

У *Слуга два господара*, Беатриче путује у Венецију, прерушена у свог мртвог брата, како би пронашла његовог убицу, односно свог љубавника Флоринда, за којег ће се на крају удати. Структура заплета драме преузета је из Плаутових *Близанаца*, који су инспирисали и Голдонијеве *Венецијанске близанце*, с тим што код Голдонија прождрљиви слуга намерно ступа у службу два господара (наравно то су Беатриче и Флориндо), док код Плаута то чини из забуне. У *Лажову*, имамо сплеткароша који покушава да осујети љубав Беатриче и стидљивог Флоринда. У комедији *La putta onorata* такође имамо Беатриче. У *Правом пријатељу*, Беатриче бесрамно и непрестано прогања Флоринда, који је заљубљен у вереницу свог најбољег пријатеља. Интересантно је то да у комедији *Гостионичарка* нема женског лика са именом Беатриче, иако настаје инспирисана Шекспировом драмом *Много буке ни око чега* у којој је заљубљена Беатриче једна од главних ликова.

Данери спомиње Голдонија јер жели да се повеже са његовом довитљивошћу и ерудитивношћу, жели да се поистовети са тим одисејским елементом, и жели да своје дело прикаже као занимљиво, док Борхес, прорачунато испод тога прикрива мотиве љубавних сплетки и троуглова, који се налазе повезани са именом Беатриче у Голдонијевом делу.

Борхес наставља да се подсмева Данерију већ следећом алузијом: ”Само једном у животу имао сам прилику да прелистам петнаест хиљада дванаестераца *Полиалбиона*, те топографске епопеје у којој је Мајкл Дрејтон описао фауну, флору, хидрографију, орографију, војну и верску историју Енглеске; уверен сам да је то обимно, али ограничено дело мање досадно од широког сличног подухвата Карлоса Архентина. Овај је замислио да опева целу куглу земаљску; 1941. обрадио је неколико хектара државе Квинсленд, више од једног километра тока реке Об, једну пумпу северно од Веракруса...”^{xxi}

Борхес пореди Данерија са Дрејтоном, енглеским песником елизабетанског периода, не само јер је овај заиста описао целу Енглеску по кантонима, што Данери жели да учини са Аргентином и целом Земљом, већ и због његове класичне учености, којом се и Данери хвали, али која му не доприноси много. Прави предмет подсмеха је заправо збирка песама из 1910. године, *Секуларне оде* Леополда Лугонеса, која је написана за обележавање сто година независности Аргентине. Леополдове оде такође покушавају да пруже енциклопедијски приказ нације; оне опевају, односно набрајају биљке, животиње, реке и градове. Секуларне оде покушавају да конструишу органску везу између нације и сопства, према којој је песник природни представник и израз националне заједнице. Борхес жестоко критикује овакво становиште.

Данери наставља да коментарише своје стихове: ”епитет уходан, који јасно али *en passant*, указује на неизбежну досаду својственог сточарским и пољопривредним кулцима, а одбојност коју се ни *Георгики*, ни наш прослављени *Дон Сегундо* нису усудили да тако радикално опишу...”^{xxii}

Карлос Архентино се сада враћа на агрикултурне теме, односно на традицију која у књижевности почиње већ наведеним Хесиодом, али овог пута преко Вергилијевих *Георгика*, које су, као и њихов аутор (Вергилије је Дантеов ”вођ” кроз пакао и чистилиште), важне из више разлога.

Вергилије, један од најзначајнијих преставника латинске књижевности, познат је по својој учености и мноштву интертекстуалних алузија. Његов поступак функционише на принципу прихватања и трансформисања жанровског модела, па тако, у своја три дела, према сопственим потребама обликује

модел Теокритове идиле у *Еклогама*, дидактичку поезију Хесиода у *Георгикама*, и модел херојског епа у *Енеиди*. Само у *Георгикама* можемо наћи утицаје Аристотела, Теофраста, Калимаха, Никандера, Арата, Лукреција, Енија и других римских и грчких песника који су му претходили.

Георгике настају непосредно након завршетка грађанских ратова, који су окончани победом Октавијана Августа, посинка Јулија Цезара, који је ратове у суштини и започео. Дакле, ради се о једном веома турбулентном периоду, који је донео велике промене – крај републике, рођење царства, али и почетак златног доба латинске књижевности.

Данери погрешно тумачи *Георгике* као досадне. Напротив, оне су пуне тензије, која проистиче из већ поменутог карактеристичног положаја човека као медијалног бића (према небу, односно према времену, обрађује земљу).

Са Вергилија, Данери прелази на Рикарда Гваралдеса и његов роман *Дон Сегундо Сомбра*. Гваралдес, који је био Борхесов пријатељ, у овом роману описује живот аргентинског гауча (ранчера) Дон Сегунда, из перспективе верне животу. Гваралдес важи за једног од највећих аргентинских писаца двадесетог века, јер је успео да ухвати локални колорит и специфичности, користећи локални шпански језик, односно специфичан аргентински израз. То је оно што Данери у свом незнању и будаластој храбрости жели да постигне – жели да постане класик светске и националне књижевности – отуда прелаз са Вергилија на Гваралдеса; притом за његова и овако безвредна дела, потребан је речник и лексикон да би било ко могао да их разуме, а не просечан Аргентинац.

Следећи пут када се види са Борхесом, Данери наставља своју књижевну рекламу нападом на критичаре и прологоманију ”коју је још принц генија исмејао у духовитом уводу Кихота.”^{xxiii} Сервантес у предговору *Дон Кихота* пародира устаљене уводе, говорећи како је његова књига плод мршаваг, необразованог духа, како се о њој може говорити како год итд., што је још један од начина пародирања Данеријевог дела. Смешно је то што Данери критикује прологоманију, јер заиста чему би служио предговор његовом делу када је већ све описао, а ипак, он би волео да неко учен напише његовом делу предговор, па моли

Борхеса да се заузме за њега код свог рођака Алвара Мелијана Лафинура, аргентинског песника и критичара.

Борхес притворно прихвата, поздравља се и скреће у улицу Бернарда де Иригојена, аргентинског правника, дипломате и политичара, како би објективно сагледао шта заиста да уради са Данеријевом молбом. Након овога, Борхес избегава виђање са Данеријем све док не сазна за Алеф, када журно одлази у Беатрисину кућу, коју прави власници Сунино и Сунгри желе да сруше.

6. Епизода са Алефом и интертекстуалност

Епизода са Алефом је средиште приче у којем се преплићу сви мотиви, токови и везе које сам помињао у претходним одељцима. Правно питање долази до усијања када се Данери из очаја поверава Борхесу за парницу, коју адвокат др. Суни води против Сунина и Сунгрија. Кућа је неопходна Данерију да би завршио своју поему: "Алеф је мој, он припада мени... Дете није могло да схвати да му је то преимућство пружено да би зрео човек исклесао поему! ... Доктор Суни ће, са закоником у руци, доказати да је мој Алеф неотуђив."^{xxiv}

Модернизам верује у прогрес (економије, технологије, друштва), и то је оно што Данери брани. Међутим управо та идеја прогреса га доводи до губитка куће и Алефа. Сунино и Сунгри, чији је бар окарактерисан као "модеран", морају да напредују у послу и због тога руше Данеријеву кућу. Идеја прогреса угрожава и маргинализује естетско и духовно. Као последица те контрадикције, која настаје услед хиперпрогреса и других друштвених околности које сам спомињао, долази пад утопијске вере модернизма у идеологије као што су капитализам, демократија, социјализам и хришћанство; губи се вера у науку, разум и прогрес; монистичке ставове модернизма, замењује постмодернистички плурализам.

Међутим, Борхесову плуралистичку визију дефинишу Алеф, лавиринт и огледало, помоћу којих он балансира између монизма и плурализма, игра мало на овој, мало на оној страни. Борхес је скептичан плуралиста, јер избегава апсолутни релативизам, односно хаос: иако је плуралистички универзум непојмљив, нека путовања по њему су могућа. То је суштина Борхесовог постмодернистичког заокрета.

Пре него што види Алеф, Борхес се обраћа фотографији Беатрисе и заправо открива свој идентитет у причи: "Беатриса, Беатриса Елена, Беатриса Елена Витербо, драга Беатриса, неповратна Беатриса, то сам ја, Борхес."^{xxxv}

Слично понављање постоји у опису онога што је Борхес видео у Алефу. За сваку наведену "слику", Борхес користи глаголски облик *vi* (видео сам), који чини почетак Беатрисиног презимена. Управо то "видео сам" је од пресудног значаја за Борхесов однос према преминулој.

Занимљива је и Данеријева монистичка реакција, која а priori одбацује било какав скептицизам: "Разуме се да у случају да га не видиш, твоја неспособност не обара моје сведочанство."^{xxxvi}

Видели смо да Хамлет у сцени из које је извучен први епиграф помиње подрум који за њега представља Данска. Борхес се сада надовезује на ову идеју: он силази у подрум, који је његов сопствени пакао, како би помоћу Алефа покушао да спозна непојмљиви универзум, односно како би пробио љуску, коју на крају није сигуран да ли је заиста пробио, јер језички не може да изрази "мноштво у једном"; оно што је видео, оно чега се сећа, ограничено је његовим искуством, његовом индивидуом.

Борхес не негира једно наспрам мноштва, већ их мири; не пориче могућност тоталних визија, већ своју моћ да их представи, истиче сопствена ограничења. Алеф као такав можда постоји, али ми смо ограничени, и зато овај Алеф не може бити онај прави – мора да постоји још сличних.

Алеф у Данеријевом подруму призива Хобсов цитат са почетка и Лајбницову концепцију монаде, као огледала у којем се види сваки предмет на свету. Борхес каже: "Оно што су моје очи виделе било је истовремено; али оно што ћу испричати је sukcesивно, јер је језик такав. Али нешто ћу ваљда успети да пренесем."^{xxxvii} Борхес се налази пред истим проблемом као и Данте када треба да опише Луцифера или Бога. Даље каже: "Пречник алефа био је нека два или три сантиметра, али космички простор био је ту у несмањеној величини. Свака ствар (рецимо, месец огледала) била је бесконачно много ствари јер сам је ја јасно видео из свих тачака у космосу."^{xxxviii}

Борхес се заправо као писац бори са Алефом. Из перспективе Борхеса, лика приче, алеф не представља

индивидуални, већ стварни универзум. Због тога он очајава као писац, јер није у стању језиком то да пренесе.

Алеф, који је за Данерија ”неотуђива згодна осматрачница”, за Борхеса представља извор разочарења (након спознаје истине о Беатриси и немогућности језичког приказа Алефа) и страха. Он каже: ”осећао сам несвестицу и плакао јер су моје очи виделе тај тајни и претпостављени предмет, чије име људи узурпирају мада га ниједан човек видео није: непојмљиви свемир.”^{xxxix}, само да би после додао: ”страховао сам да ћу увек имати утисак да се враћам нечему што ми је већ познато. Срећом, после неколико непреспаваних ноћи, повратио ми се заборав.”^{xxx}

Дакле, добар писац може да створи вредну поезију и без Алефа, док писци као што је Данери, чак и са Алефом, могу да произведу само безвредно и бесмислено дело као што је поема *Земља*.

Алеф је архе језика и у њему је отелотворена Борхесова идеја књижевности – алеф садржи све што је икада написано: ”видео сам истовремено свако слово, сваке странице (када сам био дете, чудно сам се како то да се слова затворене књиге нису мешала)”^{xxxi}.

Борхес модернистичку монистичку структуру мири са постмодернистичким плурализмом тако што оставља могућност да је Алеф заиста стварни универзум.

Алеф анализира релативност људске перцепције, односно немогућност спознаје истине^{xxxii}. Идеју приче чине четири егзистенцијалистичке идеје, које Борхес преузима и обрађује. Мек Брајд наводи четири такве идеје^{xxxiii}:

12. Немогуће је знати истину.

13. Личност је одређена искуством и зато се стално мења.

14. Језик је изражен и интерпретиран у складу са искуством и због тога је непоуздан као средство комуникације.

15. Људи стварају маске да би прикрили стварност и што даље отежава комуникацију.

Под бројем један је централни морив приче: остали фактори служе удаљавању и замагљивању истине. Универзум у алефу вероватно није универзум као такав већ лични универзум, што Борхес у *post scriptum*-у са несигурношћу разматра..

6.1. Додатак

Одломак у којем Борхес силази у Данеријев подрум важан је, поред разлога које сам раније спомињао, и због очигледне алузије на причу *Буре амонтиљада* Едгара Алана Поа.

У Поовој причи имамо два јунака: Монтрезора, којем одговара Данери, и Фортуната, којем одговара Борхес. Монтрезори одлучује да се освети Фортунату за многобројне увреде и подсмехе. Да би то извео, он тражи његову слабу тачку, правећи се истовремено да му је одан пријатељ. Када је пронађе (Фортунато је познавалац вина), Монтрезор намамљује већ припитог Фортуната да напусти карневал, како би тобоже пробао амонтиљадо који је овај скоро купио. Фортунато је фасциниран причом о бурету амонтиљада. Док прати Монтрезора низ уске степенице, дугачке винске ходнике и мрачне катакомбе, ни не слуги да га овај систематски опија. Када стигну до нише на крају подрума, Монтрезор без проблема везује пијаног Фортуната и живог га зазида у нишу. Прича се завршава речима на италијанском: "In pace requiescat! (Почивај у миру!)"^{xxxiv}

Борхесов наратив се додирује са Поовим у три момента. Прво када "опија" Борхеса, Данери каже: "Чашицу псеудо-коњака... а затим одах у подрум!"^{xxxv}. Затим када види сандуке пуне боца, Борхес директно алудира на Монтрезоров вински подрум ("Подрум, који је једва био мало шири од степеница, личио је на бунар. Погледом сам узалуд тражио сандук о којем ми је Карлос Архентино причао. Неки сандуци пуни боца и цакови скривали су један угао од мојих погледа."^{xxxvi}). У трећем моменту, Борхес се поистовећује са судбином Фортуната: "чинило ми се да је у подруму био потпуни мрак, мада сам касније уочио једну пукотину светлости. Врло брзо сам схватио опасност у којој сам се налазио: допустио сам да ме један лудак сахрани пошто сам претходно попио отров. Иза Карлосових надуваних речи назирао сам свој интимни страх од тога да нећу видети чудо; да би сакрио лудило од себе и других, Карлос је морао да ме убије."^{xxxvii}

Борхес циљно узима ову причу како би показао две ствари: колико се заправо он подсмева Данерију - толико да би овај пожелео да га убије; и важније, да би своју визију Алефа приближио наркотичкој ноћној мори – Борхес је попио чашицу псеудо-коњака, склапа очи и тек онда види Алеф. Борхес остаје несигуран да ли је све било само сан, односно ноћна мора.

7. Пост скриптум

На почетку пост скриптума, Борхес нас обавештава да је кућа у улици Гарај срушена, чиме се заокружује веза са још једном Поовом причом, а то је *Пад куће Ушера*. Карлос Архентино је у међувремену добио другу националну награду за књижевност, док Борхесова књига није добила ни један једини глас.

Видимо да добар писац не мора да буде признат од интелектуалних кругова. И поред награде коју је добио, када изгуби Алеф, Данери је приморан да пева о Асеведу Дијасу, уругвајском националисти, писцу и политичару, што је још једна у низу алузија на поменути културни национализам. У терминима Вирџиније Вулф, Данери је материјалиста – жели оно пролазно и тривијално да учини вечним. Због тога је награда коју добија врхунац исмевања, јер и поред ње *Земља*, односно *Секуларне оде* (и слична остварења), неће преживети суд времена.

Након што нас обавести о свему што се десило, Борхес каже: "Веровали или не, ја мислим да постоји (или да је постојао) други Алеф, ја мислим да је онај из Улице Гарај лажни Алеф."^{xxxviii} Он преиспитује своје променљиво памћење, несигуран је у оно што је видео, али то аргументује позивајући се на "сличне направе" као што је Алеф, које су познате из књижевних и историјских извора, како реалних (Ричард Френсис Бартон, Педро Енрикес Урења, Лукијан Самосатски, *Хиљаду и једна ноћ*, Марџијан Капела – *Сатирикон*), тако и измишљених. Борхес на овај начин даје парадигматски приказ свог стваралаштва, односно своје вавилонске библиотеке, и сврстава *Алеф* међу класике књижевности, као што Данте чини у *Паклу*, када себе постави у друштво пет великих песника антике.

У пост скриптуму се такође заокружује идеја ограничености и релативности људске спознаје. Стално подсећање на пропадљивост људског тела, променљивост сећања и свести, немогућност спознаје истине; све се слива у последњи пасус приче: "Постоји ли тај Алеф у срцу једног камена? Да ли сам и њега видео када сам видео све што постоји, а затим заборавио? Наша свест подложна је дејству заборава; под дејством трагичне ерозије година и ја мењам и заборављам Беатрисин лик."^{xxxix}

-
- ⁱ Aizenberg, Edna, *On Borges's Pesky Aleph*, Variaciones Borges 33, 2012.
- ⁱⁱ Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 86
- ⁱⁱⁱ Шекспир, Вилем, *Целокупна дела: Књига четврта*, прев. В. Живојиновић, Београд, 1978., стр: 59.
- ^{iv} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 86
- ^v Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 98
- ^{vi} Алигијери, Данте, *Божанствена комедија*, прев. М. Комбол, Загреб, 1976., стр. 80
- ^{vii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 86 - 87
- ^{viii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 86
- ^{ix} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 98
- ^x Balderston, Daniel, *The Universe in a Nutshell: The Long Sentence in Borges's "El Aleph."*, Variaciones Borges 33, 2012., сте. 1 - 20.
- ^{xi} Rosman, Silvia, *Politics of the Name: On Borges's "El Aleph"*, Variaciones Borges 14
- ^{xii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 87 - 88
- ^{xiii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 88
- ^{xiv} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 88
- ^{xv} Vacon, Francis, *Essays*, The Project Gutenberg EBook, 2009.
- ^{xvi} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 88
- ^{xvii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 89
- ^{xviii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 89
- ^{xix} Бодлер, Шарл, *Сабрана дела: Књига 5*, прев. Р. Константиновић, Београд, 1979. стр. 212
- ^{xx} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 89
- ^{xxi} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 90.
- ^{xxii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 91
-

- ^{xxiii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 92
- ^{xxiv} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 94
- ^{xxv} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 95
- ^{xxvi} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 96
- ^{xxvii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 97
- ^{xxviii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 97
- ^{xxix} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 98
- ^{xxx} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 99
- ^{xxxi} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 98
- ^{xxxii} McBride, Mary, *Borges, Existentialist: "The Aleph" and the Relativity of Human Perception*, *Studies in Short Fiction*, 1977., стр. 401 - 403
- ^{xxxiii} McBride, Mary, *Borges, Existentialist: "The Aleph" and the Relativity of Human Perception*, *Studies in Short Fiction*, 1977., стр. 401 - 403
- ^{xxxiv} По, Едгар Алан, *Сабране приче и песме*, прев. Татјана С. Оваскаинен, Београд, 2006. стр. 819
- ^{xxxv} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 95
- ^{xxxvi} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 96
- ^{xxxvii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 96
- ^{xxxviii} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 100
- ^{xxxix} Борхес, Хорхе Луис, *Кратке приче*, прев. К. В. Петров, Београд, 1999., стр. 101

РОКЕР СА ЛИРОМ

(Олику и књижевном делу Васе Радовановића)

У време, кад је данашњи песник, музичар и издавач Васа Радовановић, објавио своју прву књигу (БЛЕСАВ ГРАД – 1988) нисмо се још познавали. И не знам, шта се заправо крило у том његовом (а и нашем!) тадашњем „блесавом граду” (овај данашњи, нажалост, има много тежи и гори придев!). Да ли само песнички првенци – истоци једне танане, али и силовите душе тинејџера, који зри и који би, још бар мало да одложи све оне озбиљности, суровости и колотечине, што коначно сазревање обично носи? Нисам имао ту књигу у рукама, али не сумњам, да је већ њоме најавио оригинално и посебно стваралаштво! Следећа песничка објава, у виду невелике збирке песама (скоро дупло мањи број песама од тадашњих му година живота!) – то сасвим потврђује. Ту се недвосмислено јасно, кристалишу три преплетена бића његовог животног и судбинског опредељења – лирик, рокер и женожудац. И сам наслов тог „књижуљка”, као и његови потоњи антологијски „кафански сонети”, савршено упућују на стазу једног таквог, троипостасног оваплоћавања, свог у превирању и тражењу космичке истине, али и сопственог разрешења у том космосу – на стазу, која жудно води на кафански праг, а из задимљене кафанске „школе живота”, излази, не пијана и кисела, већ снажно созерцатељно нахрањена, и сасвим уверена у своја нова открочења.

Васа Радовановић, скоро у целости својим животом и делом, одсликава типичну астролошку водолију, срећом, и ону, која има дар практичности и реализације својих идеја. У прилог те водолијске авангардности, оригиналности и потребе превазилажења прокламованих и за масе наметнутих идеала, је и његово успешно битисање на тзв. фанзин-сцени, која је негде сасвим блиска панку (из њега је и произашла) али, без уређене и популистички настројене кампање. Данас, кад се праве документарни серијали и о тој врсти бунта против наметнутих друштвених режима, Васино деловање је битан и незаобилазан факат.

Неко, ко обожава и подражава легендарног Џонија Штулића и његов поетско-филозофски рок, набијен темама критике друштва и љубавних посвета женама, и кроз своје уметничко дело, зар може и сам заобићи двосекле оштрице изазова ослобађања из наметнутих модела света и друштва, а кроз бунт, критику и раскринкравајућу мисао, реч, ноту?*" У песми „МОГУ”, Васа ређа на десетине слика радњи и осећања, које му „они” (у песми немушти, али врло јасно и недвосмислено – „управљачи наших живота”) могу радити и наметати. У песми „ЛОВЦИ НА УЦЕЊЕНЕ ГЛАВЕ”, ти исти га „траже”, опет, на десетине разних места (и није без разлога скован и следећи песнички склоп: „...Траже ме / у судници / у лудници / у мотелу / у борделу...”). Не! Не треба ни помислити на евентуалну параноју песника – јер, ко је он и чиме је толико битан, да би га моћници света пратили и гонили!? Ово је сјајно продирање једног преосетљивог духа у више сфере и односе видљивог и невидљивог света, где се на бојном пољу зла и добра, итекако „мотри” и утиче на људске душе. Поготову оне, које имају дар прозорљивости и проницања иза „сјаја и беде” овоземног света.

Песник све разрешава, претпоставља и „спашава(се)”, управо оним (и оном) што је као САВРШЕНО ДОБРО и створило свеколики свет – осећањем љубави! И кад га измуче свим могућим кушањима и мукама, ништа му неће моћи, јер „...и тада ћу пркосно рећи / да те волим”. И кад га траже, не могу га наћи, јер се „сакрио у најудаљенији угао њеног срца”! Наравно, ово су идеализована разрешења, сасвим примерена бурној младости, где се још не полаже на неки мудро-суштинскији идеал, као што је онај у вери или филозофији. Јер, већ у следећим, очигледно љубавним песмама, искрено и рокерски иронично, песник дочарава своја лутања и (не)испуњења са женама. Не либи се, чак, да уђе и у свет песничке еротике – контроверзне буквковштине! Добро га разумем у томе, јер је својевремено моја маленкост, отишла још и даље, до књиге еротске поезије и сијасет још других еротских објава. Васа успева, упркос свих „освојених” манира и мајсторства класичног певања (сви се негде

---

* Васа му често посвећује песме, чак и саме књиге. А и сам егзистира као певач-фронтмен у својој рок-групи, провокативно назване „ГРЕШНИЦИ”.

ослањамо на познате и проверене вредности, и подражавамо их) – да буде ипак свој и оригиналан, што је велики предуслов, да се једном и његово име прикључи том списку вечних. Пре него „изађем” из његовог еротског стиха, не могу, а да не наведем пример у прилог те његове посебности:

„Све је било једне топле зиме
у обору јагањци се коте
све је било једне топле зиме
кад су ловци клали идиоте.

Све је било једне топле зиме
пуцале су јабуке од млека
све је било једне топле зиме
силовали Џека Трбосека.

.....
Целе ноћи као мраз по стаклу
шарао сам по њеним бедрима
нема више тако топлих зима
само туга у мојим недрима.”

Има у овој песми и лирског заноса, и рокерске дрскости, и цр вен-бановске буквалности. Љубав се доживљава на њеној потпуној скали, од просто-животињског нуђења секса проститутке са железничке станице, преко сетне романтике („...све је било једне топле зиме...”) и асоцијативне слике, невероватне лепоте и снаге („...пуцале су јабуке од млека...”) до екстазичног пијанства и „лудила”, кад и силе зла у својој надреалности добијају супротан смер, па „ловци кољу идиоте”, а неки „силују Џека Трбосека”!

Завршна песма у „БОЕМСКОЈ ПРИЧИ” је посвећена, ником другом, до великом Францу Кафки и његовим ремек-делима, ПРОЦЕС и ЗАМАК. У ствари, иако је главни мотив песме песников изговор вољеној, што претходне вечери није дошао на састанак (читао је Кафку) то иде сасвим у други план. Ако се песник, између путене вечери са вољеном женом и читања Кафке, ипак одлучио за ово друго, то само најављује новог критичара света и друштва, који је зарад тог вишег циља, спреман се одрећи и оног редовног најљудскијег овоземног

задовољства. Има код Васе те, неочекивано скривене суштинске симболике, у паралелном мотиву и курсу писања. Тако, и наслов његове следеће књиге „БОЈА, МИРИС, ЗВУК”, у први мах може бити асоцијација на чулне параметре живота човека. Али, није тако... Боја је светлост или тама, звук је савршена реч или анархија, мирис – лепота или наказност. А све то у духовном огледалу, постаје симбол суштинске, од Бога или од ђавола – светлости, речи и етичности. Од боја, речи и мириса, у којима превире овај несрећни свет, песник разоткрива и сву помраченост, неразумност и смрад, и у његовој духовној надградњи, која, као отргнута, моћна и незауздана, преузима улогу главног и апсолутног у космосу!

Васа не иде нигде даље, од она своја три почетна „рама”: кафана, човек и љубав.

Кафана је мало место одушка и, привременог скривања и уточишта. Човек је потоња нова, нажалост, врло горка мисао о устројству света. А љубав је коначно разрешење и једина смисаоност, овог пролазног и (не)слободног живота. Овом књигом, Васа се сасвим потврдио, а донекле и устолочио, као изузетан песник генерације. По много чему! У његовим љубавним песмама има Шекспира, Рилкеа, Диса, Дучића... али, и понајвише самог себе – Васе Радовановића. Мајсторски се исказао и у најтежем, а најлепшем песничком облику – сонету. Његови кафански сонети, сем што су награђивани по објављивању, већ више пута се уврштавају у антологије најбољих!

Песниково грађење песме је од једноставних и недвосмислених слика, снажних и пулсирајуће трајних, али, и ново самосвојних („руде се зоре, бљеште коре”, „док прелепа сниваш испод длана мога”, „обавијен твојим рукама од ружа”...). Лако се чита и разуме, али, што је особина и ефекат само праве уметности, у интеракцији изазива много узвишенија и бурнија осећања, од оне поезије, што је бременита, тобож великим (у ствари, само психоделичним и квази-филозофским) мислима и склоповима, коју, ако ћемо искрено, ретко ко разуме и прима, па и њени сами аутори већ!

Оригиналан је и непролазан Васа, сасвим! Својим драматичним поетским записом, он оставља за век векова, траг о једном катаклизмичном времену, некад у локалном и

националном оквиру, а често, и на универзалној и глобалној мапи космоса. Оно његово „конобаре, брате” из песме КАФАНСКИ СОНЕТ (посвећене другом великом и, за живота, недовољно признатом песнику и бојуму – Драгану Жигићу) није само пуки „окидач” у песми, некад потребан, да поетска маса „одскочи и убрза”. То је историјски белег једног ломљивог времена у Србији и на Балкану, којег, увек и увек, народни говор најбоље, и открива и замеће. Кад се нагло почело тањити у народу, неколиким генерацијама тако прирасло за срце и живот, оно „друже”, а „господине” још није имало петље да се опет устолочи из свог прикрајка, дозив по „брату” (а и „сину”!) је преовладао, и у ситуацији распарчаности и разједињености народа по свим основама, итекако је значајно припадање одређеној групацији. Нажалост, и оним најнижим (али, најмоћнијим!) као што су биле идеолошко-криминогене, естрадно-популистичке, квази-уметничке... У том времену, ословљавање са „брате”, било је знак, скоро секташко-кастинске припадности, те међусобног препознавања и уважавања!

Наравно, Васино „конобаре, брате”, је и онај устаљени, од како крчма и чаша постоје, знак поверавања и саучествовања, између госта и домаћина, који, у српској кафани крајем прошлог века, постаје митски вапај целог удвелењог Српства, због свих јада, која су га снашла! Кад Васа пева: „...Конобаре брате не отварај врата / скриј ме под окриљем ових мокрих двери / напољу је беснило, пуца брат на брата / напољу су нељуди, напољу су звери /.../ чуј лавезж керова, долазе уходе / конобаре брате, не дај да ме воде!...” – поново знамо, колико су Кафка и Орвел били у праву, али, и колико је било пресудно, што је песник својевремено, уместо на рандеву са женом, остао у својој тишини и читао неке битне књиге.

Пре више од деценије, кад сам ову књигу добио на дар, већ после првог читања, забележио сам и песму „ОДЛАЗАК”. Не знам, шта је Васу у 36-ој нагнало да је напише. Али, има једна, нажалост, доста потврђена законитост у свету великих песника – многи су овај свет напустили, баш у тој години животне прекретнице (или се остаје инфантилан или се сазри!) често, и дижући руку на себе! Хвала Богу, Васа траје, и животом и делом, али, те „танке” године су ипак изнедриле велику песму-слутњу о трену растанка са овим светом, велику – по поруци,

прозорљивости, лепоти... („...Замисли тренутак свога пресељења / кад уморна душа узлети са криком / кад с јесењом кишом дођу помрачења / замисли свој сусрет са последњом сликом...”).

И следећом књигом „КРИК СЕБРА”, Васа даље наставља и развија своје, већ потврђено. Али, и зри и сублимира. Ставља у корелацију судбинску прошлост предака, нације и своје лозе, са светом и временом, у којем сам живи, што се да слутити и по „себру” из наслова. Кад се све ово прочита, стиче се утисак, да га је песник, једноставно, морао написати! Да – једна, две или било колико још књига, никад неће бити довољне, да обухвате сва кушања, на опасној еквилибристичкој жици узлета и пада света, а нажалост, чешће овог другог. То је оно стање делатника и борца, који зна да у руци има моћно, од Бога му дато оружје, што је у Васе, свакако, јака и утемељена реч, када више нема предаха, одступања, попуштања... Борба и труд су непрестани, јер је и истина, за коју се исти упрежу, једна и вечна! Ипак, код Васе нема хиперпродукције, која води расплињавању, паду, површности, подилажењу сопственој таштини. Он објављује једном у пет година, обимом скромно, али има континуитет и висок уметнички ниво. На мало простора, увек поново, снажно и оригинално нас опомене, на суноврат света и човека. И не без оне његове мајсторске симболике „у паралели”. Ако је наслов претходне књиге, неком асоцирао само на чулног и материјализованог човека, за какав су, свакако, и властодршци средњег века сматрали прост народ, тј. себре, ето, и у модерном, и назови демократском 21-ом веку, Васа нас, попут Едмундовога сликарског „крика”, директно погађа криком себра! Заиста, последњих две деценије, упркос свих идеолошко-профитарних распеваности и неморалне распојасаности, где се тако лепо забављају и они странци, што су им и преци и данашње владе бескрупулозно убијали Србију по свим основама, том Србијом се непрестано пролама крик униженог, унакаженог и гладног човека!

„КАП БИСТРЕ ВОДЕ” је последња Васина књига. Опет – порука у паралели. За спас, еколошки уништеној планети! Али, и као „искра” духовне чистоте, за спас у духовној катаклизми! И сами наслови неких песама у њој довољно говоре: ДИВЉИ ЉУДИ И ПИТОМЕ ЗВЕРИ, ПЕСМА О НОВОМ НЕРОНУ, ПЛАНЕТА РАЗВРАТА, ОПОМЕНА, ЗА СВЕ СУ КРИВИ

ХОЛИВУДСКИ ФИЛМОВИ... или најкраћа песма о еколошкој катастрофи – „Убијање човека / дрво по дрво”. И овде, као и у претходним књигама, а понајвише у „КРИКУ СЕБРА”, песник нас не оставља без наде и „одбране”. То је љубав, и она, коју има са својом животном изабраницом Горданом (такође, сјајном поетесом) преточена у нове, већ негде рекох, шекспировски лепе и непоновљиве љубавне сонете. Сјајно је то, кад се из међусобних осећања мушкарца и жене, рађа уметност! Можда, и највиша! И са највећом надом! А кад се песник у свом осећању према вољеној жени, уздигне и изнад оног здравог, и тако битног, путеног и еротског, он, у ствари, почиње певати о својој везаности за мајку или кћерку. Чини ми се, да се негде (па не морам баш рећи, по фројдовском принципу) у Васиној љубавној поезији, већ „крије” – и рано изгубљена мајка, и још нерођена кћер! Велика је његова поезија! И због оне осећајно-чулне узвишености његове љубави према Гордани, а још више, и због оне мистичне слутње о жени, као стубу вечности човека, што се у пролазном свету везује карикама мајке, жене и кћерке.

Кад читам Васине стихове, верујем да ће поезија, у оном исконском и класичном облику преживети, упркос свих неких (и непоштених!) огледа, које над њом врше сумњиви песници, заробљени у сопствену умишљеност и таштину. Само велики уметници, а међу њима и песници, целог живота сачувају дете у себи, али и зрију делом, како им живот по свом веку зри. Очекује се то и код Васе Радовановића – да остане рокер у души, а да поетском лиром, још снажније опомиње! Али, не по оној Миљковићевој „уби ме прејака реч!”, већ по оној светог владике Николаја, што поезија извире из самог Дрвета Живота: **ОТРОВАНО – ДА ОЗДРАВЉУЈЕ, А УМРТВЉЕНО – ОЖИВОТВОРУЈЕ!**

(у Бгд, о Петровдану 2011.)

Бранка Војиновић Јегдић

НА КРИЛИМА ВЈЕЧНОСТИ

(Сабрана дјела Пауна Петронијевића, приредио Милијан Деспотовић, Издавачка радионица „Свитаk„)

„Небо је за звезде, птице и за смеле,..“

– Паун Петронијевић

Још од прапочетка човјека је фасцинирао лет и он је покушавао на разне начине да се вине у те небеске висине па да тако узвишен и узнесен, без препрека и ограничења иде гдје га мисли воде. Икар је први направио крила и покушао да се приближи птицама али није имао среће и његов лет је кратко трајао. Ипак, тај покушај оста будућим као полазна тачка и они временом направише разне летилице које успјешно крстаре космосом. Изазов ће их водити за још даља летења и тако ће у времену које је пред нама бити све повезано.

А пјесник? Он има пјесму са којом лети гдје пожели, чак и више од тога, лети подједнако у прошло и будуће и то га чини недостижним за сва технолошка достигнућа. Његов лет је божанствен, пун љепоте и непролазности. Један од таквих летача-пјесника је и Паун Петронијевић који у свом кратком земном боравку својим летом достиже бескрај. Велики број његових пјесама је годинама стајао непрочитан и био прекривен прашином заборав а онда је ту прашину својом вјештом руком обрисао Милијан Деспотовић и објавио сабрана дјела којима је поезија постала богатија за једно искрено и болно пјесништво а ми нијемо свједоци крика и лета.

„Птица је основни живи али уједно и митски симбол певања, све је сведено на одлажење и повратак, на пролазност и вечност. Она се појављује у скоро сваком његовом рукопису кроз синтагме разлика у несводивом смислу живота. Она нигде није тачка, и нема коначно станиште, песник само зна где је обично...“ каже у поговору књиге „Истргнути клас“ Милијан Деспотовић.

Залупаше звекири на вратима српске поезије и отворише их широм пјесме јасне и гласне, мелодичне и рефлексне, лиричне и динамичне, онога који поста принц таме у којој влада без страха и огорчености чинећи је свјетлијом и мање болном, постајући тако и принц свјетлости, а самим тим и свега видљивог и невидљивог.

Боја неба – била плава. Сунце топло. Све дивота...

Ја весео у слободи.

Ох, лепота!...

Са мношћу птица једна броди.

Од живота.

По веселој брзој води.

Његов пјешчаник је цурио сувише брзо па је он давне 1962. године одлетио на крилима вјечности у царство небеско не рекавши оно што је хтио и могао, али оно што је рекао и сад је актуелно и његову љепоту не умањује тај временски размак, већ напротив буди веће интересовање читалаца који се у пјесниковој души проналазимо. Његове ријечи на први поглед са једноставношћу саопштавају мисли, али са ишчитавањем схватамо да је та једноставност једна дубоко умна поезија сурове стварности и лета.

Све што сликам – сликам без рама

Свако писмо шаљем без коверта

И песме не корачим у књиге.

Дан никад не обележавам јутром

И не завршавам га вечером.

Кажем само: ово је дан.

Дан без почетка и краја.

И тако без оквира.

И тако без рама.

Без окова...

Паун Петронијевић је рано, још као млади птић, открио у свом родном крају „Малу Птицу“ којој поклони вид, пој, сан, лет,... „Лет јој очима пијем“ и у цијелом његовом пјесништву тај

лет доминира било да се враћа у сјећања или да крене у сновића. Лет је симбол наде, чежње, слободе, љубави,... Лет је оно што га уморног и посрнулог подиже и снажи, водећи га напријед гдје му разгрће паучину са мркле ноћи непребола и показује ново, бијело свитање. Лет је она пловидба лађом коју ковитлају валови немира и бацају је на стијене неразума док тамни вир зјапи и зове а вјетрови наде помажу брођењу са подреним једрима. Лет је таласање зелених жита, мјесечина у шљивацима, отежали гроздови у винограду, шумљење топола са чијих грана славуји пјевају најљепше пјесме. Лет су сви они срећни дани који својим осмјехом блажише предуге ноћи претварајући све немогуће у могуће.

Власи косе сам везивао за облаке брзоноге
Само да бих што пре прелето простор
немогућег.

Летећи са својим сновима често је морао да се заустави у бијелим чекаоницама бола и тако суочен са оним „послије“ храбро је тај тренутак завараво и одгађао враћајући се својим сновима које сниваше широм отворених очи. Његова борба трајаше дуго и у свом том војевању он се кроз стихове ослобађао свих окова који заробе мисли бојећи их у сивило, свих слутњи налик црним вранама које кљуцају по вјеровањима, свих дилема које загосподаре осуђеника без кривице чекајући да га окрутни вјетрови незрелог и младог откину са његовог дрвета живота.

Ишчупаћу срце ко трулу јабуку што се клати
Њега јединог што могу, њега јединог што боли.

Летећи од бившег до будућег он је прелијетао оно између, оно „сад“ у коме је битисао са заривеним ножем који засијеца све дубље не пружајући утјеху. Летећи са својим пјесмама он је достигао небеске висине и тамо пронашао дно неба а самим тим и сопствено дно, помиловао облаке, намигнуо звијездама и одјездио даље. Открио је дубину патње, даљину хоризонта и ширину душе. Његови жуђени погледи стигоше свугдје гдје се мисли упутише. У својој осами коју је волио, предавао се вјечитом трагању.

Тражим те тражим изнад вода
Немирно летим изнад трава
Тражим те тражим пространством свода

Лет је и љубав доживљена или снивана, она која је остварена или која одлази, она која се слути или не узвраћа. Младачки, страсно давао је себе не тражећи ништа за узврат већ задовољан оним што што добије спремно чека пораз.

Распињем се између два неба, врела ко буна
И занесен страшћу горим у жудњи опијеној,
Одавно сам заборавио на правац свога чуна
Који блесаво јури ЊЕНОЈ...

У великом броју пјесама љубав је та која покреће лавину чежњи и уздаха, која олујом бола шиба по рањеном срцу и која се нада а он никако да здере чежњу са врелих дланова чекања. Спонтано и танано признаје да је летио и са тим крилима.

Волео сам. Не поричем – сан је била
Кроз те дане, кроз те ноћи
Носила ме нека сила
Љубав гризла у самоћи.
Волео сам...

Паун Петронијевић спада у ред оних уклетих пјесника који тек што стече крила оста без њих (како га обично други описују) што је некако сурово јер он је благословен. Стоички је носио тешко бреме на својим нејаким плећима, журно и грозничаво изливајући се у пјесме које су њему биле религија.

Напослетку, лет је живот који и сломљених крила мора да се лети до последњег уздаха. И тај ваздух који страдалник жуђено удише између болних јаука.

Када бих загрлио небо и видео себе међу звездама
Помислио бих да сам метеор у дању умирања...

„Није схватио нико мене. Нисам ни ја схватио никог...“ обраћа се овим ријечима када га у болном часу прекрије очајање својим огртачем који он већ следећег тренутка одбаци и запјева пун очекивања. Он је одлично разумио свијет око себе, људску

храброст и слабост, наду и хаос, почетак и крај. Ослушкивао је дамаре природе и насликао је најљепшим бојама у пјесмама. Његова поезија оставља дубок траг у срцу читаоца, позивајући га да врисне гласом разумијевања, што учинише многи мудри гласови у својим текстовима и пјесмама које су одговор на Паунову поезију. Рефлектујући кроз поезију своју душу он пјева:

Издајем оглас: мало простора за моју душу:
Нисам исувише црн ни исувише бео,
Душа ми је чиста као јутро пред даном
Никада нисам порастао да бих постао зрео,
Па сам лутао вечито за птицом и за станом.
Издајем оглас: мало простора за моју душу.

Вјерујући да ме Паун посматра са „Седмог неба“ и ја покушах кроз ове моје ријечи да му пошаљем поруку разумијевања:

Оглас за душу и ја дајем један,
Мало простора за њу ми треба
Бистрога потока пољубац ледан
У оку трептај плавога неба...

Надам се да је примио?

Чезњиво је пјевао о гнијезду које није могао свити а ту чежњу испунише његове пјесме које се настанише у души читалаца и ту ће остати.

Када пјесник са својим пјесмама натпјева смрт и учини је обичном и очекиваном онда он постаје бесмртан и на тим крилима лети што је учинио и Паун у својој поезији.

Летиш Пауне, летиш!

ĆUTANJE NIJE NAJBOLJI ODGOVOR

„Velika je snaga u onoga čoveka koji ume da prećuti i onda kada ima pravo” – Lav Tolstoj

Ćutanje, nikad nije najbolji odgovor. Izvini Lave, ali moja ljubav prema ljudima je jača od ćutanja i nepravde.

Moja nada je jača od zla i od samog đavola. Đavo se najbolje sakrije onda kada svi veruju u njega. Kada svi govore o njemu i plaše ga se. To nam je ćutanje i nepravda načinila, načinila je strah u nama. Tako nas navela na pogrešne zaključke, da treba da začutimo jer je to od nas veće i jače. Šta može biti jače od ljubavi? Šta može biti jače od čoveka koji se smeje i plače? Plačemo i onda kad znamo da ćemo otići na večni počinak pred Bogom, a uče nas da je to najsvetiji trenutak života.

Pa šta je onda život? Ako je smrt toliko sveta i nje se ne treba plašiti jer idemo pred Boga. Ceo život ćutati u strahu i čekati smrt da bismo konačno osetili slobodu. NE, neću da čekam smrt da bih glasno govorio kada imam pravo, ako će neko da me učutka i zaplaši, ja neću odustati, moraće da me ubiju i pošalju Bogu na istinu gde mogu biti glasan i bez straha. Od Boga nam je sve dato a od čoveka sve oduzeto. Od čoveka oduzeto mora biti vraćeno, ali toliko ćutimo i strahujemo da se pretvaramo u životinje koje mogu preklati kao žrtvenog jarca, postajemo životinje bez glasa, bez karaktera i sve nam je manje spasa. Volim ljude iako su nam sve oduzeli, volim ljude koji me mrze, volim ljude koji me učutkuju, jer ne znaju da je reč iz srca i duše od svega ljudskog jača. Ne znaju da će njihova koplja zlobe i zavisti polomiti njihove zube onda kada oni dobri ljudi shvate da nemaju zbog čega strah da gaje. Nemaju zbog čega da čekaju smrt jer život je šansa da osvojimo slobodu svoju od Boga podarenu. Ako budem strahovao i večno ćutao u Božijem carstvu mesto mi nije, jer ova zemlja i ovaj život je naše čistište od greha. Zalutali smo u iluziju lažnih i izopačenih vrednosti, nerazumejući značaj prelepog života koji je podaren, nerazumejući štetu koju ćutanjem i strahom sami sebi nanosimo. Zato ćutanje nikad nije najbolji odgovor.

O STRANCU

Stranac bi danas bio nepoželjan. Bio bi politički nekorektan. Društveno nepodoban. Da je on danas napisan, bio bi svakako proglašen nesumnjivo dobrim književnim delom, zbog kvaliteta koji neosporno poseduje, ali je pitanje kako bi bio shvaćen, tačnije prihvaćen, i kakva bi bila njegova recepcija u globalističkom svetu? Pod jedan: on sigurno ne bi dobio NIN-a, da ga je napisao neko u ovom vremenu, u ovoj banana-zemlji. Na ovom banana-kontinentu, on bi, u civilizaciji koja odavno robuje američkom umetničkom konzumerizmu, bio anti-heroj. Kao takav, ne bi dobro prošao. Svi oni poetski sokovi koji sačinjavaju njegov složeni mentalni, duševni i intelektualni sklop, bili bi skrajnuti u stranu nasuprot njegovom činu. Verovatno bi bio prikazan kao neki terorista na plaži ili slično. Živimo u vremenu gde su jačina, temperament, inspiracija trenutka, spontanost i pravo na samoodlučivanje prokaženi i zabranjeni. Ili bi ga modifikovali, pa Kamijev Stranac ne bi razmišljao kako je razmišljao, ne bi izgledao kako je izgledao, i, što je najvažnije, ne bi delao kako je delao. Isto bi prošao i njegov drug Raskoljnikov. Oni bi, kao ličnosti nedovoljne savesti, bili izloženi onoj finoj građanskoj osudi neoliberalnog kapitalističkog uma po kome je pitanje svih pitanja sloboda drugih a ne ljudska sloboda. Stranac bi kao sloboda čoveka bio suprotan slobodi svih ljudi, slobodi života, međurasnoj trpeljivosti i ko zna čemu još. Sva ona poetičnost, liričnost njegove ličnosti, njegovih promišljanja, stavova, buntova, filosofije, bila bi odbačena principom čistog uma, besprimernog morala i ostalih malograđanskih ideala koji su nekada bili prevaziđeni a danas ponovo figuriraju kroz maske čovečnosti. Možda ga danas ne bi opekla vrućina, možda bi bio svestan da će vrućina proći, možda se ne bi sukobio ni sa kim jer je svestan Ošovog mira, možda se ne bi potukao jer je kao dete učestvovao u programima protiv nasilja, možda bi se na vest o majčinoj smrti i sam rasplakao i umro od tuge, konkretnim srčanim udarom, možda bi... Možda ne bi bio Stranac... Možda bi ga prozvali Jadnik.

Mirjana Novokmet

PRIZIVANJE SVETLOSTI ILI ODA ŽIVOTNOJ RADOSTI (o književnom stvaralaštvu Dragice Gašpar)

Teško je govoriti o poeziji Dragice Gašpar, posle Svete Lukića, velikog pera naše književne kritike, Branislava Bojića, Tanje Kragujević, Radomira Andrića, čije reči imaju veliku težinu, i konačno, posle Tomislava Miloševića, čiji istančani pesnički senzibilitet beleži sve mene pesničkih preobražaja poetese Dragice Gašpar. Mnogo toga je rečeno o ovoj poeziji, o versifikacijski pročišćenoj, metaforički produbljenoj, intimistički senzualnoj, refleksivno kontemplativnoj, ali ja bih počela jednim uvodom, imajući u vidu stih D. Gašpar iz pesme Provetravanje (Kroz mene Dunav teče, str.46.)-

*Ne podležite mori visoke učenosti,
Ne robujte prazninama ishlapelih duša...
Nudim prilagođavanje
(medikament protiv neukusa)
Melem za vaša razbolela bića.
Nudim svetlost dečjih očiju,
Zdravu kretnju duha i tela.*

Lično, poeziju delim na dve vrste – onu, koja ostavlja osećaj hladnoće i praznine u duši, posle čitanja (ma koliko da je duboko misaona), i poeziju posle koje osetim toplinu u duši i želju da se radujem, kao što to je pesnikinja naslovila čitav poetski ciklus, pozivajući i čitaoca da svoje srce ispuni radošću. To je ta dragocena sposobnost Dragice Gašpar, da darujući nam sebe, uspeva da i nas povuče u odu životne radosti. A tako bih mogla nazvati i njenu poeziju, u kojoj pored melanholičnih nota, prevlađuje ona strana obasjana suncem, jer Dragica Gašpar nije samo majstor poetskog zanata, nego i poznavalac umetnosti življenja, čiju mudrost nam nesebično prenosi kroz svoje stihove.

Iz pesme *Reči*, (Kroz mene Dunav teče, str.25):

*Reči treba obojiti
Sa slikarske palete
Dodati zrnca mudrosti
Da oblik i težina
Jednaki budu.
Reči treba da su
Krilati labudovi
Za njima ostane nezbrisiv trag
U knjigama zapisan.*

To je ono što Dragicu Gašpar čini nećim još većim od pesnikinje (ako postoji nešto veće), a to je njena životna misija kroz poeziju, da ljudima ukaže na sve lepote koje su oko njih i u njima samima.

U pesmi posvećenoj Tomislavu Miloševiću, *NEKA ZAZVONE VRTOVI*, piše:

*Slutim tvoj kreščendo da razbije tišinu
I pustiš bosonoge košute
Stazama tvojim da progaze,
Oglašanim pticama gnezda
Pod uzglavljem svojim da sviješ.*

Dragica Gašpar od 1989. niže naslove pesama – *Ćutanje nije spokoj, Očeva kuća, Avgust u glogu, Kroz mene Dunav teče.*

Njena zvezda vodilja jeste sloboda, bilo da peva o dunavskim sprudovima, Knezu Lazaru, ptici grmuši, starom orahu ili Manasiji. Sloboda, koja oslobađa od straha, koja daje pravo čoveku da raširi krila svoje mašte, da ne robuje zadatim normama, da i sam bude stvaralac. Da sagleda život iz druge perspektive, od uobičajne, da bi uočio njegovu lepotu. Sloboda, koju je sačuvala neukrotiva priroda, za čiju bliskost su uskraćena pokolenja odrasla u betonskim četvrtima grada. Sloboda koja se uči i osvaja i koja je suštinska odrednica ljudskog bića. Kao što ni njena poezija u svojoj višeznačnosti ne robuje pravilima, već postaje istinski izraz dubokih slojeva njene svesti..

Zbog toga, njena poezija nije kratkotrajni plamen koji brzo sagori, već tkanje prožeto sa životom, kome godine dodaju poneku zlatnu nit spoznaje.

Svoje neobjavljene rukopise podelila je u ciklus intimnih, ljubavnih, refleksivnih i posvećenih pesama. U jednoj od svojih intimnih pesama, "Vodolija" piše:

*Rodila me majka u znaku vodolije
Pa u meni sve vri iz mene
Sve šiklja lije.
Mešaju se prohtevi,
Putevi, smislovi,
Dotiču me opasnosti
Osujećuju sadašnjost i želje.*

Podsticaji za stvaranje ne nedostaju. U pesmi *Ti tražiš veliku luku za moje buduće pesme:*

*Veruj mi, ne mogu da ćutim
Evo, čuj me, hoću da pevam
Radost i snove da pronosim
I slažem u kutije sećanja.*

*Rano sam krenula svetlost da skupljam
I na bolna mesta melem da ti bude...*

Iz neobjavljenih rukopisa izdvojila bih pesmu *Poruka*, iako svaka od pesama ima neponovljivu poruku za čitaoca:

*Okupaj pejzaž
Mlazom slatkorečja
Ispravi polegle žetve
Probudi usnule izvore
Iz povoja prošlosti.*

Pesnički izvori Dragice Gašpar zauvek su probudjeni i spremni da poteku novom stvaralačkom snagom, kao mnoštvo razuđenih tokova koje objedinjuje snagom svog poetskog doživljaja.

Pesme posvećene preminulom ocu i suprugu Ivanu, Vuku Karadžiću ili svojoj ćerki, spadaju u sam vrh posvećenih pesama, po svojoj toplini i iskrenosti, kojima zrače. Izdvojila bih i pesmu posvećenu generaciji maturanata iz 1951, smederevske gimnazije, koja je mnogo više od prigodne pesme, nastale određenim povodom. U njenim ljubavnim stihovima gori neugasla vatra, jer živi život bez zaustavljanja. U istoimenoj pesmi piše:

*Zemlja večno zahvalna
Neuspehe pokušajima prašta.
Učini da voljom pobediš sebe
Izdanci će plodove dati
A sitost u govor reke pretoči.*

Dragica Gašpar uporedo, piše prozu kao i haiku poeziju.

“Jače od njene krhke lirske nagote, od njenog rafinisanog filozofskog stava primenjene naravi, bio je taj majušni pesnički oblik gromovite unutrašnje snage, čudesnog kolorita i sasvim čistog i razgovetnog pesničkog zvuka. U haiku nema ničega, što bi se “u vetar” moglo prosuti”, Banika Bojić – o knjizi *Avgust u glugu*.

Prva nagrada zadužbine Ivo Andrić, pripala je D. Gašpar za haiku poeziju. Još jedna u nizu nagrada. Jer njena bogata ličnost, nepresušni je izvor poezije.

Zato bih ovo izlaganje, koje je samo kratak osvrt na njenu poeziju, završila haiku stihom Dragice Gašpar:

Mlada devojka / Priziva mesečinu / Da osvetli put.

ВЕРТИКАЛИН ИЗЛОГ КЊИГА

**“ВОДЕНО ТЕЛО” МИЛАНА СУБОТИЋА ИЛИ
ПОТРАГА ЗА ДУХОВНИМ ИДЕНТИТЕТОМ**

Милан Суботић “Водено тело”,

Младеновац: Друштво за афирмацију културе – Пресинг.

Када је реч о књизи „Водено тело” Милана Суботића важно је истаћи аспекте из којих сам аутор приступа приказивању савременог друштва, као и технике којима се користи приликом обликовања самог текста. Наиме, већ у почетним поглављима примећујемо присуство страха, камена и проблем идентитета. Страх у савременом свету представља извор манипулације, а самим тим утиче на сва могућа ограничења, што потврђује и следећи део текста: „Страх је велики непријатељ нашег друштва. Чувајте се страха, јер вас страх може одвести на страшна места“ (Суботић, 2013: 5). Страх који Биће ноћи носи са собом, које је раблеовски конструисано, има функцију у онемогућавању људских способности.

Мотив камена заузима веома важан сегмент поглавља „Усудов усуд“, али и значај за јединку, јер описом камена приповедач алудира на значење које камен има у традиционалној култури. Наиме, камен симболише „тврдоћу, отпорност, постојаност, непомичност, неподложност променама, а, такође је, у народној космогонији, тумачен као ослонац, темељ, суштина и оса света“ (Толстој, Раденковић, 2001: 257). Имајући у виду наведене особине ни не чуди што је у камену садржана сва тајна света, а када би камен нестао нестало би и човечанство.

Проблем идентитета је једна од основних одлика човека савременог доба који постаје инструмент за постизање туђих циљева, што најбоље осликава следећи пасус: „Ја не знам како се зovem. Знам, рекли су ми, али то је име које су ми други дали, па тиме одмах то није моје име. Увек ће нешто бити туђе што желе да прикаче за мене“ (Суботић, 2013: 10). Присутна је и свест приповедачева о томе да је трећа особа конструише његов живот, али и чињеница да поремећени односи у свету доводе до запитаности приповедача да ли је он то што јесте или је, пак, нешто друго. Човека не дефинише идентитет, јер је заменљив,

већ физички изглед, одн. његова материјалност. Њу је немогуће променити. Мада, временом је и људски израз лица попримио безизразну ноту и празнина добија примат. Кроз читаво дело се прожима приповедачево преиспитивање и несигурност у сопствено постојање.

Поглавље „Чајанка“ је саткана од обриса, у њој је све неодређено, магловито... Већ само повлачење приповедача из приче и уступање тог повлашћеног места трећој особи показује промену перспективе, а самим тим и тока приповедања. Необично је да се потенцијалном говорнику не даје статус приповедача, него је он само „сведок оптужбе“, што представља поигравање са ликовима овог романа. Тиме што су потенцијални приповедачи „сведоци оптужбе“, који су чак и нумерисани, нам се приказује уклањање приповедача из самог књижевног дела, односно његова улога је сведена на минимум и његове компетенције нису од великог значаја за опстанак текстуалне творевине. Прича добија статус излагања на суђењу. Важно је напоменути присуство књижевног текста као откривеног, а када је реч о неким сегментима, чак и изгубљеног рукописа што је била одлика стваралаштва Драгутина Илића, Милорада Павића, Горана Петровића. Оно што „Водено тело“ разликује од осталих прозних текстова јесте то дефинисано присуство гомиле приповедача, али и истовремено прижељкивање одсуства и заборавља самог текста. Приповедачу је битан свет без кодекса, наметнутих норми које не гарантују бољу будућност света, али који остају присутни у друштвеном систему, јер је тај исти друштвени систем тако одлучио.

У „Воденом телу“ су присутне и реминисценције на детињство, али кроз писмо које је такође написано у једној изобличеној, нетипичној епистоларној форми. Однос оца и сина је немогуће дефинисати јер је све неодређено, многе ствари су непознаница, јер се отац и син нису ни упознали, него су везу један с другим одржавали путем писма. У овој околности видимо то отуђивање најближих, раскол породице, једну посве и хладну и тескобну климу у којој је осећање усамљености најприсутније. Душевно стање приповедача се поступно мења – он жели да води бригу о рибама, јер жели да се осети корисним у бескорисном свету, а оне су за њега метафоре успомена, али се рибе трансформишу у жабе што одсликава поступан прелазак из

смисла (свет риба, широких водених пространава) у бесмисао (жабе, बारे) и у омаловажавање успомена које носимо у себи. Наиме, жаба као “гранична животиња” (Раденковић, 1996: 159) између овоземаљског и оноземаљског света представља пут од памћења ка забору.

Сан заузима веома важно место у животу самог наратора. Карактеристичан је по томе што је учестао, што се сваки пут појављује на идентичан начин, што представља нараторове потиснуте успомене, присуство ирационалног, људско двојство и у центар поставља душу која је најважнији фактор у стварању унутрашњег света појединца. И сан као и остале елементе овоземаљског живота одликује заборав најбитнијих ствари, јер је у њима садржана ризница свезнања до које је немогуће допрети. Прича „Велика дворана“ симболише померен угао посматрања стварности, што као последицу има деперсонализацију и дехуманизацију – типичне одлике постмодернизма. Поглавље „Десна рука“ би могло да се пореди са „Причама које су изгубиле равнотежу“ Станислава Винавера, јер на сличан начин приступају односу према стварности, неразумевању окружења у ком се налазе, а главни јунаци изгубе све врлине које поседују, јер им их сурово друштво отме. Кроз однос текстова филозофа и новинара видимо само жељу за моћи, јер филозоф стварност анализира из научног аспекта да би себи обезбедио ауторитет у научном свету, док новинар на људске судбине гледа као на сензацију која повећава тираж. Док се филозоф и новинар баве лично коришћу, песник се бави друштвеном сликом, те, не без разлога истиче да „је занемарено најбитније. Човек је гладан. Без хране нема ни живота“ (Суботић, 2013: 44), односно док се јавно мњење бави појединошћима зарад личне добити и у тој прљавој игри банализује све, дотле просечан човек мора да се бори за опстанак, јер је постао марионета великих вођа, па му још снови једино преостају, док му не забране и право на њих.

„Старе подсетнике“ угледамо сваки пут када укључимо ТВ. Реч је о бедном, полуобразованом свету који је себи дао за право да диктира живот појединца, јер му та диктатура доноси личну корист. Тај полусвет данас симболизује правила лепог понашања, што као последицу са собом носи рушење свих мерила вредности. Они представљају проповеднике који заслепљену масу воде ка дну. Ово поглавље на један сажет и ефектан начин

говори о стању свести савременог човека и о машинерији која се зове мас-медији, а која диктира људску свакодневицу и којој је веома тешко одупрети се.

„Правила лепог понашања“ јасно показују једносмерност, неискакање из друштвеног круга коме се припада, апатију, потпуну цензуру, јер се од јединке захтева да ради оно што јој се каже, без било каквог промишљања и без противљења. Данас је неопходно бити маса, јер једино тако може да се манипулише светом. Бунтовници ће рећи: „Правила постоје да би се кршила“, а посебно она која се намећу. Круг који чини „Водено тело“ чија почетна тачка „Страшна вест“ својом путањом пролази кроз најразличитија поља која се налазе у домену интересовања човека, преиспитује их и доноси тренутно коначан суд завршном тачком која је насловљена „Упозорење“ и која подвлачи важност не само идентитета јединке због друштва, него због себе саме, јер је појединац тај који би требало да сам организује свој живот. Могућност манипулације доводи до непознавања себе, до прихватања јединке као моралног камелеона који мора да прихвата правила игре која му се намећу, јер није важно шта жели да каже човек, већ шта жели да каже друштво. Човек се не пита ни да ли жели да се роди, а када већ нема могућност избора неопходно га је пустити да живот који није тражио организује по својим нахођењима, јер ће једино тако бити срећан, а што је најважније биће свој.

10. 06. 2014.

Литература:

16. Суботић, Милан (2013). *Водено тело*. Младеновац: Пресинг.
17. Толстој, Светлана и Раденковић, Љубинко (2001). *Словенска митологија енциклопедијски речник*. Београд: Zeptr Book World.
18. Раденковић, Љубинко (1996). *Симболика света у народној магији Јужних Словена*. Београд: Балканолошки институт САНУ и Ниш: Просвета.

**КРИТИЧКИ ПРИКАЗ КЊИГЕ
„ЉУЉАШКА ДАХА“, ХЕРТА МИЛЕР**

Био је на руском списку и сваки дан очекивао да крене у логор , у Русију. Страху није било места, јер је то био једини излаз из ситуације у којој се нашао. Савест је била узрок, да одлазак из свог града, па макар у логор, осети као једино решење. “Сваки камен у овом граду има очи“. Да ли је бежао од других, осуде других људи, или самог себе? Да ли се може побећи од самог себе? Покушао је. Да ли се кажњавањем самог себе може искупити сопствана кривица? Покушао је. Прихвати себе такав какав је је било немогуће. Почела је борба са самом собом.

Није прихватао чињеницу да је хомосексуалац. Година 1945-та то није могла да дозволи као друштвено прихватљиво, и осетио се одбаченим, наказним, другачијим од другим, мада је његова биолошка природа говорила другачије.

Двадесет пет година свог живота је живео у страху од државе и породице.

Оно што је несвесно понео са собом је натпис у цркви – **Небо покреће време**, и речи своје баке – **Знам да ћеш се вратити**. “Таква реченица може да одржи у животу“.

У возу је. Воз је стао. Било је време за заједничко вршење нужде. Приватности се тада одрекао. Суочио се са срамом и ужасом. То је био само почетак ужаса. У том моменту је био само биолошко биће које треба да изврши биолошку потребу. Јер урадити то заједно са осталима, јасно је потврђивало ту чињеницу. Он је сада само то. Његова личност је нестала. Оно што је остало од њега у том моменту, то је била животиња са биолошком потребом. Понижење његове личности је тек почело.

Храна у логору је било јављанско биље. Када наступи јесен, биље више није за употребу и настаје глад. О томе се само може мислити, о глади. “Непце постаје веће од главе“. Патња коју изазива глад се не може речима описати.

Целе ноћи је морао да стоји у ставу – мирно. Присећао се олтара у цркви и натписа – Небо покреће време. Време се тада заиста другачије и није кретало.

Кости су им постале тешке и постале терет који морају да носе, а оне их вуку и вуку према земљи. Понекад у мислима, пронађе „крајичак облака за које за које окачити кости“.

Радио је на градилишту са цементом у устима и телу. Ирма Пфајфер је ажжена и жива закопана у малтер. Следећег дана све је било исто. Многи су мислили на њу, имала је добро ватирано одело које јој више није требало.

У ноћи дочека Нове године позвани су да се построје. Угурао се у први ред да би био одмах стрељан, из разлога да не би морао копати раке за друге мртваце. Живот и смрт су код њега постали изједначени. Кома је давао предност, можемо само да претпоставимо. Шта је за њега теже или лакше?

Сетио се пред крај свог живота, бабиних речи – Знам да ћеш се вратити. Копали су ровове. Противречио је баби – „Да, али знаш како је то тешко“. Копали су рупе за дрвеће. Те ноћи посађена је алеја топола.

После рата, његов ујак је коментарисао како је ово дрво „лажљиво“, „Зове се црна топола, а има бело стабло“. Помислио је како то није тачно, али да ту има истине, када целу ноћ ту проведеш чекајући на стрељање.

Симболика дрвета, отвара питање постојања границе, танке линије између живота и смрти. Те ноћи је управо то доживео и осетио. Питање које поставља човек који живи на ивици егзистенције, чији живот губи смисао а смрт добија значај.

Један обичан догађај, који би, да се десио у другим условима живота прошао би незапажено. Овде је он од непроцењиве важности. Марамница коју је случајно добио од једне сељанке из села, је била са чипкицама, ручно везена, са свиленим ружама. Лепота ове марамнице га је погодила и „болела га је“. Сетио се на час, да је и он био човек у правом смислу речи, способан да осети лепоту, која га и чини човеком, нешто што је давно заборавио да постоји. Осетио је бол. Била му је реликвија. Осећао је да је та марамница његова судбина. Као да му је говорила о његовој судбини, коју није смео испустити - **Знам да ћеш се вратити.** Она се једина „бринула,, о њему. То је била вера.

Плантон-Кати је била ментално оболела особа. Тур Прикулич, главни „мучитељ“ у логору, није знао како да се понаша према таквој особи која није реаговала на његову страховладу, није је осећала. Живела је у другом, свом свету.

Управо таквим понашањем ова жена је одузела његовој владавини значај. Сви су јој завидели, живела је по неким својим унутрашњим законима. Само ментално ретардирана особа може да преживи и да јој нормални људи завиде.

Кад се вратио из логора, четке за ваши, су један од предмета коју су покушавале да га врате назад, у логор. Хладан ваздух који гута, враћа га назад, у свој дом.

Схватање смрти мења свој уобичајен смисао. Смрт умрлог, постаје за живог добитак. Смисао људског пола, губи смисао. Изгладнели, нису ни мушког ни женског рода, као објекти, вероватно су средњег рода.

Осећања су нестала из срца. Једино преживело осећање је мирис хране. “Моја завичајна чежња је само глад за местом где сам некада давно био сит“. Ово је доказ да спољашње околности могу избрисати људскост из човека и заживети у њему животињу.

Питао се – Да ли заиста жели да се врати кући? Жеље су им давно одузете.

1950-те се вратио кући. Сада је био неко други. Знао је да постоји онакав какав никада није био и неће бити. Телесно је био код куће. “ОВДЕ САМ БОРАВИО ЈА“.

Промењена свест јунака изазвана екстремним ситуацијама, као што су они приказани у логору, оправдана је. Злочин је, човеково постојање свести на нагон за преживљавањем. Па и тај нагон губи смисао. Изједначен је смисао живота и смрти.

Јунак романа је дошао до овог схватања путем околности у којима се нашао.

Да ли се сваки човек нађе понекад сам са питањем, има ли живот смисла или не? Да ли је заиста граница између живота и смрти тако танка? Да ли смо сви некад осетили страх од живота, или од смрти? Или је и то било свеједно.

Да ли су многи од нас осетили и љуљали се на овој “Љуљашци даха“, љуљашци смисла живота.

„Љуљашка даха која се помера од стране живота ка страни смрти, и обрнуто“.

НЕК ТЕ ИМА, МОЈ ЗЕМУНЕ

Овим речима би сваки Земунац, рођени или дођош, исполио личну емоцију о граду обитавања. Потписујем. Те речи су стале у наслов књиге о Земуну, отргнуте из истоименог наслова песме унутар корица и протежу се својим значењем на преко две стотине страна којима је предметна књига богата. Те речи, вечне, течне, постају мото прикупљача, Мирослава Ћосића, власника штампарије *Академска издања* коме је Земун у крви тако очигледно. И то Земун од јуче, Земун данашњице и Земун сутрашњице, Земун у сваком појавном облику. Земун у свитање / у цик зоре, и кад пада први мрак, „и када веје и када греје” (Јован Љубинковић–Пуба).

У свом свеже штампаном издању (крај 2014), тврдих корица, са којих нас унутар листова позивају слике академског сликара, издавач вешто спаја жал за прошлим временима и садашњи брзоживећи тренутак. Патина старог провејава у позадини готово сваке странице. Стихови знаних и мање познатих књижевних стваралаца обилато хвале лепоте града и околине. Најчешће помињани појам је Гардош. С правом. А уз њега још многе знаменитости у окриљу Дунава. Река као извор инспирације фотографа, пецароша, боема, тече књигом као што тече својим коритом. Толико епитета и метафора везаних за само један град, и оно што пружа, сакупљених с очигледном љубављу, на само једном месту. Читалац, ако је иоле Земунац по вокацији, може да се поистовети са књигом јер му пружа радост живљења у граду пуном историје. Из песме у песму, и прозна размишљања, разних аутора, пропраћених живописном сликом, тонемо у дубине речи хвалоспева. Осећа се захвалност граду што је ту, што је такав, што намеће атмосферу које надалеко нема, што у своје скуте прима и задржава, негује. Извире то из песничких умећа, али и из самог скромног, вредног прикупљача коме није стало да се непознатом свету прикаже у бољем светлу и сопствену фотографију да најбољу, већ ону, недовољно оштру, где се при настајању добро осећао под окриљем свог шешира. Њему су и грешке део живота па по коју штампарску, која му је предочена, прима с осмехом и духовитом опаском. Њега је Земун купио за сва времена, а памтиће га и Земунци по рибарењу, вожњи дрвеним чамцем до викендице у

приобаљу, штампарским подухватима, брковима и осмеху, а надаспе по добром расположењу, уз чашицу или без ње. Богатство духа како је присутно у врском штампару, тако провејава и из стихова одабраних аутора заступљених у зборнику.

Неке мисли су попут дефиниција. Таквих, да би се већина сложила са њима. Неки стихови су за певање, за понављање, за стално враћање њима. Обилати описи географског порекла, набрајања значајних здања кроз која су прошла виђена имена прошлог доба, птице које надлећу реку, сусрети који се дешавају, надања којима се стреми, питања са одговорима... Земун као судбина. Земун кроз другаре и знане улице, као свет у малом. Микрокосмос. Земун као одмориште, као занатлијско стециште, као снова извориште, училиште, љубави са кеја памтилиште, славних људи обитавалиште, на Лиду купалиште, славне куле чувалиште, као пожељно почивалиште. А све то јер, како каже Бранка Гајовић–Константиновић „он је један, њега волим.” У њему, судећи по песничким сликама, срећу тражимо, маштамо и треперимо, тихо се веселимо, валове дунавске бројимо, шумове ветра ослушкујемо, труд аласа награђујемо; диком Срема, чврстим као стена, врелом жеља, лепотаном и вечним градом га називамо, у исто време његов стари назив Таурунум не заборављајући тамбурицом и звуком гитаре величамо, звезде и месец с његових брда радо посматрамо, маглама у нове дане крочимо, очи влажимо, за младошћу патимо призивајући њене благодети, с тајни велове скидамо, судбине укрштамо, будимо све што је заспало у сећањима присећајући се доброг и отворено помињући не тако пожељне моменте садашњег тренутка картонских кутија и преименовања назива познатих улица, помињемо и пијаце, и црквена звона, и поједене риблије чорбе, пуне рибе аласке торбе, шлепове што споро броде кроз мутне воде, које плавим од милоште називамо, тарабе башта, олуке кућа, земунске кише, платане, липе, брезе, јасмин и руже што мирис свој надалеко сваком пруже, беле лађе и чунове, кафане и врбаке на истој стази, кличући му да остане вечно млад тај наш „питом и благ” (Георгије Максимовић–Макса) спомен град. „Што нестало на слици остало” пева Божидар Вешковић па и забележени стихови у одбрану заборава стају да жаре будуће генерације и не раздвоје их од традиције. Земун у зеници ока, и Земун у срцу, из реда у ред нових строфа, за заустављање времена, мир, топлоту и радост, тонове нота, чаше пенушаваог вина, чамце и мреже, све за душе без стега јер „Земун вреди много пара јер песничке душе ствара” (Аница

Петровић) те га зову и градом без мана, драгуљем крај Дунава а „бити Земунцац није ствар крштенице, него стање духа” како то констатује Светозар Тоза Љубинковић. Наздрављамо му поносном као брату, и куму, ратнику, победнику, патнику, славимо и псујемо као у песми Србислава Тодоровића „*Нанисаћу песму*”, договарамо виђења „Ако пожелиш да ме видиш, учини да то буде у Земуну” (Јелена Петровић) све док нас „смрт не шчепа” као у стиховима Александра–Саше Резничека „*Стари рибар*”.

Верни изазовима, ослушкујемо „приче проткане искуством” (Јована Грујић) јер овај исконски град је „тако различит, раскошан и благ” (Снежана Марко–Мусинов) да га сви својатамо са „мој”. Земун је у очима Софије Иванишевић „чудо од града”, дивни град за Тању Прокопљевић, град чији ће живот, како завршни стихови Радета Вучковића говоре, „овај живот даље тече” тећи упоредо са нашим и животима наших потомака.

Верујем да је жеља приређивача да осветли Земун са свих стана и да га отргне од заборава уз фотографије носталгичних збивања на добро и зло што се дешавало на овим просторима успела. Погодак је у сред постављене мете као надахнути документарцац о „Дунаву лепотану и Земуну враголану...” за самог приређивача који резултатом може бити задовољан, као и оних осталих 299 власника првог издања вредне књиге илустроване поезије у чијој изради је учествовао тим који се бавио лектуром, коректуром, техничком припремом, илустрацијама, одабиром фотографија Зорана Трифуновића и Слободана Вукића–Луна.

Ова књига у читаоцу изазива позитивне емоције и не дозвољава му да на Земун и његове житеље стави тачку. Сви који су је купили, или од приређивача добили као новогодишњи поклон, требало би да је шире даље јер ће, сваким новим читаоцем, и емоцијом коју у њему изазове, књига добијати на вредности по систему „лепа реч далеко се чује”. Како о укусима заиста не треба расправљати, нити се уметничка вредност заступљене прозе и поетских надахнућа може стопостотно тачно вредновати, јер напросто нема мерила већ се одабир и допадање своди на лични суд, дакле, субјективност, ако бар делови моћног издања добију позитивну оцену, књига је своје постојање завредила, а ако се позитивна критичка мисао нађе у широј јавности, унапред видим насмејан брк његовог поменутог власника.

JEDNOOČINKA

Nikola Šimić Tonin, Moj otac muž moje žene, HKD Rijeka, Biblioteka Književno pero, Rijeka 2015., komedija.

Kad pogledate filmove, serije, knjige, stripove, i sva ostala umjetnička djela koja su ostavila trag u našoj kulturi i postala popularna, vidjet ćete da većina njih imaju jednu zajedničku crtu – ona su stvarna, realna, situacije i prizore iz njih možemo vidjeti u stvarnosti i u svakodnevnom životu. Ismijavanje takvih situacija s kojima se svatko može poistovjetiti ili ih barem zamisliti kao sasvim realne i moguće osigurava veći senzibilitet publike prema sadržaju kojeg im nudimo. Komedija „Moj otac, muž moje žene“ igra upravo na tu kartu.

Prizor kojim se priča otvara odmah nam daje do znanja da je riječ o „našim“ ljudima, čak možda i pomalo previše: muž sjedi na fotelji i ne radi ništa, djeca spavaju, žena sprema jelo i prigovara. Prizor iz *Bračnih voda*, samo bez opuška u salati. Tu upoznajemo situaciju u kojoj se ta obitelj nalazi – muž je neradnik, sjedi na fotelji po cijele dane dok žena kuha, pere, čisti i brine se o djeci. Djed, mužev otac, cijeli je život naporno radio, stekao kuću u kojoj svi žive i veliku mirovinu koja ih sve uzdržava. No, muž neradnik nije bez soli u glavi i zna da mu otac neće živjeti vječno i da bi tu mirovinu nekako trebalo spasiti, zadržati i iza očeve smrti. Jer, šteta bi bilo da se on, daljinski upravljač i fotelja moraju rastati prije vremena. Stoga mu na um pada jednostavna i genijalna ideja – on i žena će se razvesti, a ona će se potom udati za njegovog oca i ostvariti time pravo na njegovu mirovinu. Muž će moći nastaviti sa svojim neradničkim načinom života i sve će moći ostati kako i je. Samo prvo treba nagovoriti i ostale aktere ove male smicalice. Radnja dostojna epizode *Alan Forda*.

Kako se situacija dalje razvija, nekako svi uviđaju praktičnost jedne takve ideje – prvo žena koju muž uvjerava da bi bila razvedena samo na papiru a da bi drugo sve ostalo isto. Njoj je možda ionako

pun kufer ovakvog života, ali novac koji bi svaki mjesec stizao na račun bez ikakvog truda možda i nije nešto što bi trebalo odbaciti tek tako. Uostalom, muž joj se sigurno neće promijeniti, što ako zaista ostanu bez ikakvih primanja? Tko će nahraniti, obući i školovati djecu? A i djed je stari vrag, vitalan starčić koji s novcem u džepu i bez žene proživljava novu mladost. Nakon početnog šoka kad mu je sin objasnio plan, ubrzo uviđa da se možda tu krije poneka šansa i za njega. Ubrzo izgleda kao da ideja nema mane, svi bi tu mogli zaraditi, a jedino što ostaje je pitanje što će reći ljudi? Srećom, tu su djeca koja svojom dječjom naivnošću, slučajno, u pauzi od igre s djedovim zubalom i WC školjkom, pitaju točno ona pitanja koja roditelji ne žele čuti, taman da podsjetite roditelje na srž onoga o čemu raspravljaju. Međutim, neka se djeca odu igrati a puste velike da razgovaraju.

Tko od nas ne zna nekoga tko je na ovaj ili na onaj način iskoristio neku rupu u zakonu, tko nešto ne radi na crno, tko radi sve samo da ne radi? Pitanje je jedino koliko je daleko netko spreman ići. Čudno je to kako nam neke stvari vrlo lako postanu prihvatljive, samo ih treba objasniti na pravi način.

Nikola Šimić Tonin ovim je djelom precizno opisao onaj tužniji dio mentalnog sklopa našeg društva, ne samo zbog činjenice da je moguće da se netko ovako nečega uopće i dosjeti, nego i zbog prikaza situacije koje kod nas ima na svakom koraku – da djeca žive od roditeljske stečevine, bez ikakve ambicije, volje ili želje da sami nešto stvore. Ipak, kad treba zaštititi svoju lijenost, ne žali se truda.

„Moj otac, muž moje žene“ ima sve predispozicije za uspjeh i dug život na kazališnim daskama. Radnja i likovi su prepoznatljivi i poznati, odlično psihološki okarakterizirani da prepoznate u njima susjeda ili rođaka koji uvijek izvodi neke gluparije. Dijalozi i odnosi između likova su duhoviti i pogođeni, od prve je rečenice jasno da se oni međusobno svi poznaju „u dušu“ i da među njima nema tajni niti itko može sakriti od ovog drugog svoje prave namjere, a to je nepresušan izvor duhovitih opaski i zajedljivih podbadaња koje ćete se truditi zapamtiti i prepričavati dalje. Iskrenost je ono što ovo djelo čini velikim.

ПАРИСОВ СУД
ПУТ КА СВЕТЛОСТИ И САМОСПОЗНАЈИ

Ауторка Мирјана Новокмет је описала лавиринт живота младе и радознале уметнице, сликарке Јелене, која је од живота очекивала да јој дарује лако остварење снова, и да ће самим тим што се осећала као принцеза живот према њој имати милости и обдарити је даровима раја.

Јелена је веровала у љубав и космичко сједињење два бића у жижу целокупног битисања и стварања. Немирни дух младе девојке привлачио је границе разних могућности и искушавао је којим путем да крене и за које вредности да се определи у животу...

Јелена је била Алиса у земљи чуда. *Њена земља је неколико пута мењала своје име и границе, променила је своја обележја, химну, заставу ... У Јелени се пресликавао хаос који је владао свуда око ње.*

Уметници воле слободу, а Јелена је била уметница, али није могла да оствари оно чему је тежила. *На Академији, студенти су заменили дан за ноћ. У дискотеци су се окупљали млади уз пиво и свирку добрих бендова.* Јелена је одлазила у таму дискотеке да би пронашла љубав свог живота. Кад је угледала Игора, зрачак најтоплије светлости обасјао је њено лице. Заједнички плес их је спојио као да су одувек били заједно. Али Игор је имао друге планове. *Она није била средиште његовог унутрашњег света. Заробила је себе сопственом љубављу и магијом чудесног.* Изгубила је Игора, јер никада није ни био њен. Ни сам није знао шта треба да ради са собом. Спознао је самоћу, тугу, болест детета и вратио се и пронашао пут покајања. Написао је књигу о свом животу „Силазак у Ад“. Схватио је да је непромишљено изгубио Јелену.

Јелена је за време док је Игор био у Паризу, изгубила најпре мајку, затим оца, који јој је био велики ослонац у животу. Пожелела је да се одсели из стана у коме је живела сама са успоменама. Преселила се у други крај града, срела нове људе, али промена јој није донела мир. Чезња, сумња у одлуке које је

донела, пратиле су је из дана у дан. *Прошлост се разбуктавала у њеној маини претећи да прогута садашњост. Убрзо после селидбе се разболела.*

Болница је, увидела је Јелена, била опипљив доказ нескладна људи са светом. Ментална загађеност испољавала се као болесно стање појединих органа. Време у болници је стало. Јелена је доживела преображај тамо где је најмање очекивала. *Болница јој је помогла да пронађе пут до сопственог срца. Циљеви које је покушавала да достигне постајали су нестварни, губећи снагу привлачности. Њена судбина је била у рукама других. ...Коначно је схватила шта су љубав, вера и нада.*

Ако смо у потрази за истином, наћићемо је у роману Мирјане Новокмет. Јунакиња романа куша живот ван родитељског дома где је била заштићена од сваког зла. Не може се живети под стакленим звоном. Како ће да спозна истину млада Јелена, која је кренула у животну авантуру, очекујући да је слично њој људско биће способно да је воли. Та вечита заблуда никако да престане, да ће нас неко заштитити и да ће космичко јединство два бића донети хармонију и склад, у друштву у коме је све климаво и не зависи од појединца шта се догађа у свету. Човек зна колико је завистан од друштва и природе и прати га исконски страх за преживљавањем.

Јелена тражи са својом генерацијом слободу и могућност изражавања кроз уметност. Али наилази на непознате препреке. Ауторка Мирјана Новокмет препознаје и описује сјај и беду колективних заблуда одраслих људи и омладине, која се гуши од дима у дискотекама, у којој пропадају органи вида и слуха од гласне музике, која се пијана и отрована враћа „Вампирцем“ до куће. Отровани, често под утицајем дроге, и алкохола, дезоријентисани, не налазе ослонац у особи супротног пола, која је такође слуђена изазовима великог града. Како нас неко може волети, скидати нам звиезде са неба кад је такође залутало јагње међ' вуковима, па не може да спасе ни сопствену кожу.

Јелена покушава да спозна истину и њена потрага за идентитетом је покретала њен дух. Пут самоспознаје је био трновит. *Боемски живот, ноћи проведене у кафанама уз песме и вино које је некад волела бледеле су и губиле сваки значај у*

њеном животу. Прошло је време за оснивање њеног, породичног, топлог дома.

Болница је место суочавања и раскрсница на којој се бира смрт или живот, место где се сагледавају размере заблуда и грешке погрешно утрошеног времена. Болница је губилиште које сецка тугу, ампутира органе који су увели у потражи за љубављу. То је место где долазимо тужни, усамљени, промашени, и невољени. Јелена је имала времена да размисли о свом животу, да схвати да постоји бољи и хуманији свет, да заволи себе, и прихвати мисао да је себи најважнија на свету. Јелена је као и Игор сишла у Ад, али је добила још једну шансу да живи.

Обоје су изабрали пут светлости, након много година лутања, патње и неизвесности. Унутрашњи свет особа са којима се срећемо, невидљив је али ако волимо ближње видећемо да у њима има много страха, чежње и потребе да им помогнемо, охрабримо, и дамо топлу људску реч. И све се понавља, давањем љубави, љубав нам се враћа.

Плочник Београда је био изглачан њеним корацима који су годинама одзвањали некад тупо, некад мукло. Али увек је корачала ближе неком циљу и остварењу жеље. Дах љубави као невидљиви талас испуњавао је улице и тргове града који је волела и у коме је живела. Град је куцао једним срцем и као да су душе људи чиниле једну душу, душу града.

ODGOVOR NA PISMO

*Prikaz na knjigu pjesama: „PISMA IZ SRBIJE – BREV FRAN
SERBIEN“ Slobodana Brankovića*

Pisanje pisama je nekada bio pravi izazov u kome smo pokazivali svoj krasnopolis i poznavanje jezika. Savremena sredstva komuniciranja izbacilo je iz upotrebe taj divan naĳin opštenja i zamijeniše ga brĳim ali suvoparnijim porukama. Ostasmo uskraćeni na ljepoti iščekivanja pisma od prijatelja koje nas je uvijek obradovalo. Ipak, ovih dana dobih iznenaĳa na poklon pismo, ĳak više njih i proĳitah ih sa velikim zadovoljstvom. Ova pisma su nešto drugaĳija od onih opšte poznatih jer su pisana u formi pjesme a napisao ih je Slobodan Branković i naslovio „Pisma iz Srbije“. Ne uskrativši pošaljioću odgovor ja mu otpozdravljam uz moju sitnu knjigu.

Branković je priredio zbirku poezije koja ima svoju osobenost po kratkoj formi kojom jasno i glasno šalje ĳitaocu poruku dubine sa koje on svakim svojim novim išĳitavanjem skida po jedan sloj i otkriva istinu koja boli ali je i puna ljepote.

U ovoj stihozborci prepoznatljiv je uticaj Kosmeta na njegovu dušu i tako svaka pjesma, ĳak i ona koja direktno ne opisuje mjesto ili dogaĳaje vezane za taj kraj, indirektno ukazuje da su pjesnikove misli uvijek tamo meĳu ostavljenim uspomenama. U odreĳenom broju pjesama koje je posvetio drugima takoĳe se ta kosovska sjenka provlaĳi i nagovještava njegovu tugu i beznade. Pjesnik nam prenosi oĳaj vremena koje nije ni rat, ni mir ili koje jeste i rat, i mir. Rat za one koji vole krv, i mir za sve one koji vole ljude bez obzira na razliĳitosti. Ne mogavši da oĳuti vrijeme u kome zavlada nesvijet on progovori o danima koji su tamo tamniji od noći, o ljubavi po kojoj odavno pade prašina, o slobodi koja se... sanja. Surova istina rasijeca dušu ĳitaoca ostavljajuĳi je da krvari i peĳe, nemoćan da zacijeli tu ranu. ĳita i ĳuti opkoljen bodljikavom ųicom nerazuma diveći se ponosu i hrabrosti. I plaĳe...

Da sve nije tamno i da se povremeno pojavi svjetlost i obasja ĳitaoca potvrĳuju i pjesme pisane na veoma duhovit naĳin prenoseći nam neke dogaĳaje iz ųivota koji su veoma interesantni. Taj humor razgrnu tamu i pokaza svjetlost i nadu.

PRIZRENSKI BERBERIN

Trava
Neošišana
Iznad berberina.
Poslednjeg carskog.

Cedulja
Na vratima radnje.

Izbledela.
Visi od 1389.

A lepo piše:
Vraćam se odmah.

Ne znam da li će moj odgovor iz Crne Gore biti približno dobar kao što su pisma koja stigoše iz Srbije, ostaje da o tome prosude drugi a ja ću nestrpljivo očekivati nastavak ovih posebnih pisama koji se pišu srcem punim ljubavi. I toplo preporučujem svima da pročitaju ovu izuzetnu dvojezičnu knjigu jer će pronaći mnoge odgovore i time odagnati u nepovrat zablude.

Душан Д. Живанчевић

НА ПЕРОНУ СУДБИНЕ

(Извод из приказа)

Наслов књиге Снежане Милановић „Судбина као везиља живота” довољно говори о садржају, о виђењу и тумачењу судбине и живота у њиховом колоплету и међусобној повезаности. Љубав, духовност, родољубље и скоро редовно зле kobi тематски су дубоко изанализиране, реално са-гледане и најтананијим нитима саткане бираним речима у риме и строфе зрелог песника.

У сваком од наведених циклуса свако од читалаца било ког образовања или социјалног слоја може пронаћи део себе, видети пут светлости и снагу праштања, а то је већ моћ песника укомпонована са даром. Ако је свака књига огледало душе песника, онда смо овом књигом сви богатији за моћ праштања, вољења, поштовања.

И док на перону судбине живот коло игра, у одсјају свећа оцила се злате, узнеле се мисли песникиње високо ка небу док у ноћима самоће оставља у песмама траг за будућност.

ИНТЕРВЈУ ВЕРТИКАЛЕ

PJESME PROGNAH PTICA

Irački književnik Sabah Al-Zubeidi gostovao u Zadru

Sabah Al-Zubeidi irački književnik sa srpskom adresom, gostovao je u subotu 21. veljače 2015., u svečanoj dvorani *Zadarske privatne gimnazije s pravom javnosti*. Bila je to i prilika za predstavljanje njegovoga zbornika: *Pjesme prognanih ptica*, izbor i prijevod na arapski pjesnika s ovih prostora.

Zubeidi živi i stvara u Beogradu, gdje je došao prije 33 godine. Rođen je 1956. u gradu Al Amari na jugu Iraka. U Iraku je završio osnovnu i srednju školu, a potom je 27. kolovoza 1977. godine došao u SFRJ gdje je stekao visoku stručnu spremu, Poljoprivredni fakultet, odsjek stočarstvo. Nakon fakulteta vratio se kratko u Irak, a onda ponovno na ove prostore.

Književnik Sabah Al-Zubeidi objavio je sedam knjiga poezije, proze, osma uskoro izlazi. Uvršten je u veći broj antologija i zbornika. Osnovao je književni klub Mesopotamia te je direktor Mesopotamia companyja u Beogradu.

U više navrata istaknuo je kako se nakon fakulteta namjeravao vratiti, živjeti u Iraku, no splet okolnosti odredio je drugačije, među ostalim i ženidba srpskom državljanom s kojom ima kćer, a stigla su i unučad.

Njegov posjet Zadru realiziran je u organizaciji Hrvatskog književnoga društva ogranak Zadar, u čije ime ga je pozdravio Nikola Šimić Tonin, predsjednik ogranka i u ime ravnateljice *Zadarske privatne gimnazije s pravom javnosti*, Žakline Kutija, koju su neizostavne obveze spriječile prisustvovati promociji, istaknuvši kako su rijetke prilike imati gosta iz zemalja koje su zahvaćene ratom.

Zadarskom susretu s Al-Zubeidijem nazočio je i Valerijo Orlić, predsjednik HKD a koji je tom prilikom pohvalio rad zadarskog ogranka, kao i aktivnu međunarodnu suradnju.

Na samom početku susreta Sabah Al-Zubeidi rekao je kako je Zadar grad njegove mladosti u koji je često svraćao dok je bio u Sarajevu, jer mu je bilo bliže. Uz Zadar, prethodnih je dana posjetio i Rovinj, Osijek, Slavonski Brod i još nekoliko hrvatskih gradova sa željom da predstavi svoju kulturu.

– Želja mi je u najboljem svjetlu predstaviti svoju kulturu, ali i hrvatsku kulturu i književnost. Nalikujem na ambasadora kulture, kazao je Sabah Al-Zubeidi čije ime u prijevodu znači zora, budući je rođen u četiri sata ujutro.

Kao pjesnik počeo je u drugom razredu osnovne škole, a s 14 godina objavljuje u časopisu i radi u dječjim novinama, kasnije kao profesionalni novinar.

Studij ga je prvi put doveo na ove prostore.

– Kako sam bilingvalan, nekad mi dođe ideja na srpskom pa prepjevam na arapski ili obrnuto. Objavljivati sam počeo kasno, tek 2008. Iako nisam azilant, izabrao sam živjeti ovdje. U sebi nosim tugu i nostalgiju za rodnim krajem, – kazao je Al-Zubeidi, a upravo ta nostalgija vratila ga je i potaknula velikim dijelom ponovnom književnom stvaralaštvu te je prvo počeo pisati ljubavne, a poslije duhovne pjesme o kojima je također govorio tijekom zadarskog gostovanja. – Nemam strah, volim život, ali malo sam počeo misliti o Onom Gore, kazao je.

U zborniku: *Pjesme prognanih ptica*, izbor i prijevod na arapski pjesnika s ovih prostora, koji je predstavljao, nalazi se i jedna pjesma N. Š. Tonina, *Oda pjesmana / oda ljudima*, koju je zadarski glumac Valter Šarović pročitao na hrvatskom, a Sabah na arapskom. Potom je Sabah Al-Zubeidi iz Al Amari na jugu Iraka, čitao svoje rodoljubne pjesme u kojima se osjeti nostalgija za domovinom, za Irakom.

– Biti čovjek vrlo je važno. U srce staviti ljubav. Nema više ljutnje, bijesa. Kad je ljubav, onda nema mržnje, onda je tolerancija. Ja sam uvijek za to da pružimo ruke pomirenja. Unatoč ratovima, spajao sam ljude. – Sabah Al-Zubeidi.

Upitan za mišljenje o stanju u domovini Sabah je kazao kako uvijek nosi zastavu sa sobom, te će ju odnijeti i u grob.

– U Iraku uvijek je bilo ratova, no mi smo narod koji je žilav. Irak je bogata zemlja, plodna... Ono što se događa u Iraku jedan je kaubojski pohod, da se opljačka. Ali, narod će se opet dignuti. Ovo što vidite nije moj narod, ja ga želim predstaviti u najboljem svjetlu.

– Ovakve zemlje kao što je vaša nema nigdje, to je kapital. Mi imamo naftu, vi nešto drugo. Treba čuvati tradiciju, vjeru. Borim se da pokažem kako je Irak zemlja kulture, civilizacije...

– Kad sam došao ovdje čeznuo sam za domovinom. Mislio sam završiti fakultet i vratiti se, ispalo je malo drugačije. Počeo sam pisati domoljubne pjesme.

– Ja volim život. Raj je ovdje, na kojem god ga jeziku zvali. Čovjek mora čuvati svoju vjeru, mora biti stabilan. Duhovna pjesma je jaka, ne može je svatko stvarati.

Sabah Al-Zubeidi otkrio je nazočnima kako se Arapima sviđa poezija s ovih prostora, no on sam je, kao strani državljanin otkrio mnoge gramatičke greške koje autori nisu vidjeli.

– Ako voliš svoj jezik moraš pisati ispravno. Poezija je jedna vrsta rađanja, kada ti dođe uzmeš olovku i pišeš. Poezija je izraz duše, nije fantazija.

Upitan za status pisca u Iraku, istaknuo je kako su tamo cijenjena zanimanja: umjetnik, književnik i novinar.

ВЕРТИКАЛНИ КРАТКИ РЕЗОВИ

Перица Јокић

РАСИЈАНИ ПРОФЕСОР

Професор Чађо је у тај трговински центар ушао приликом једне школске екскурзије.

Ученици су обилазили знаменитости Париза када је професору понестало цигарета. Јавио се водичу да ће на трен скокнути до најближе радње и одмах се враћа.

То је, затим, потрајало 35 година. И још траје.

Професор је од тада испушио тону цигарета, али за излазом из Трговинског центра још трага.

Поражавајућа је чињеница да он уопште није ни закорачио у поменути центар. Стаклена врата која се врте за 360 степени само су га уредно окренула и поново испоручила вани.

Не знајући за ову направу, професор је остатак живота провео у лутању свијетом убијеђен да се налази у Трговинском центру одакле никако да се ишчупа.

Најжалије му је ученика што ће га чекати тако дуго.

ПРЕДИЗБОРНА КАМПАЊА

Кампања једне странке била је сурово реална. На њој није било никаквих обећања, а грађанима се нудила само биједи и још већи очај; смањивање пензија, плата, укидање радних мјеста...

Проблем је што је поменута кампања одржана послије избора на којима је ова странка победила.

Наиме, сви термини прије избора били су заузети.

Дејан Златић

КАО ИЗ ЛАМПЕ

Ваја је од снова. Шуња се најчешће децембрима, када су ноћи најдуже, и сања читаве спектре њених тајни.

Тамо...

Она има руке нежне као паучина. У њих се уплиће његов потиљак. И ћути. Само дише. Нежно је спушта на длан. Она се улива у линију срца. И трепће. Као душа.

Негде дубоко су зденци из којих извиру срећа и туга. Она се купа у првом. И прска. Свуд окол.

Увек када је помилује, она изађе из сна, као из лампе... Не испуњава жеље... Већ њега...

НЕДЕЉНЕ ДИДАСКАЛИЈЕ

Магла је јутрос породила кишу. Вода је натопила пуне улице. Био је то једини траг живота на њима. Наслонио сам недељну досаду на окно прозора и лењо посматрао облаке како нестају у шахтовима.

Касније поподне и то се стишало. Понеки пролазник сасвим тихо би промакао кроз сасвим јалов декор. Празнина је густа и лепљива. Докони клише...

Увече је небо додало гас. Ветар је разносио снег по граду. Влажан и слаб, створен само за једну вожњу до тла. Доле, на асфалу, умире једнако као на длану. Тихо.

Један аутобус зацвилео је низ улицу, кроз мрак. Бледо подсећање да је живот у току...

Jadranka Čavić

SENKE

Uvlačeći mudru utrobu, provukla se ispod senke koju su bacali ciljevi, gusti i zamorni poput logaritamskih tablica. Besmisleni, za nju, zadaci i rezultati približavali su se njenom strahu od brojeva. Posebno u danima kada je zanemarivala činjenicu da je i ona sama broj. Mada, jednocifren, okrugao i oduvek nedeljiv, s biblijski oduzetim pravom množenja, po preciznim ovozemaljskim pravilima usrećivanja. Ponovila je u sebi rečenicu koja je obično zakucavala sunce na nebo, bar na nekoliko časova. Tamo, na njoj namenjenom nebeskom mestu. Upravo odatle bi ponekad pala dole jedna izdajnička spajalica ili parče alu-folije. Sreća je imala minus 275° C. Dodirnula je stanje apsoluta? Osećala je njegov hladnjikavi lanac obmotan oko skočnog zgloba. Povređenog. Nasmejala se zubima, a temperatura sreće je pala u još veći plitkotanjirasti minus na stolu...

Jajoglavi patuljak je mumlao, žvaćući hranu čije su mrvice, zajedno sa smehom, završavale u okolini. Patuljkove vilice su obećavale da će samleti sve pred sobom, što fizički, što neslanim šalama. Samo je njegovo stanje manje vrednosti žilavo odolevalo, spotičući se preko svih prisutnih formi. Ostali patuljci, drugačijih oblika, sklanjali su se u stranu izbegavajući kapljice pljuvačke i zbunjeno se smeškali na veresiju.

Taj smešak... Vlažan... Onda – gomilanje patuljaka, zgušnjavanje vlage do zasićenja. Uvek u određeno doba dana... Oko tog doba dana – suvi pustinjski vazduh titra prazninom. Na neodređeno vreme. I uvek isto... Dahtanje.

Na zapešču istetovirano: Ya 963/1. Patuljci nisu imali broj. Bilo ih je bezbroj, stvarno. Ali i zbog žvakanja i vlage, uopšte. A pretvarali su se da su za revolucionarne promene i velika dela. U kafani. I da im ništa ne smeta jer su tolerantni. Tako su umarširali: jedan korak, jedno žvakanje. Plitkopotiljačno. Za nju, večno za susednim stolom. U senci palme.

Petra Veres

VIJUGAVA ULICA

Vijugava ulica i moja ludost su me zbuñivali. Vetar mi je čupao kosu i dokazivao koliko je priroda iznad nas. Svi smo mi samo mali ljudi koji žude za nečim velikim, ali nema vajde. Kod mene je postojao strah od uniformisanosti. Nikada nisam hteo postati samo jedna obična persona koja biva mrtva u duši dok mi je jedino zadovoljstvo u životu televizija. Obične mrtve duše su me gušile, verovatno zato i nisam imao prijatelja. Osim Eugena. Iako je on bio moj psihijatar, znao je najviše o mojoj bednoj duši. Nečistoj, zato me bela posteljina toliko užasavala. Bela, čista, skroz suprotno od onoga što sam ja bio. Lutajući ulicom zastao sam i osvrnuo se. Video sam jednog čoveka sede kose i mrka lica. Činilo mi se kao da me to moja prošlost progoni. Čuteći mi je prišao i pogodio me u lice kamenom. Pao sam, a vrtoglavica me je progutala. Nisam znao kako dalje i tu me je uplašila moja bespomoćnost. "Vi takozvani pisci ste prokleta kuga!" – urlao je i na kraju me je samo pljunuo.

Kako jedan stranac može biti toliko okrutan prema meni, kada me i ne poznaje? Možda je pročitao moju kolumnu. Svakako, ovo se moglo očekivati. Ipak sam ismevao ove malograđane ovde. Ovaj grad je bio mrtav koliko i oni. Večeri su provodili ispred televizora i jeli. Jutra ispred prozora i ćutali. Bili su obična radnička klasa. Prokleti sistem su podržavali, a baš zbog tog istog sistema su bili toliko nesrećni. Licemerje sam osetio. Zgadilo mi se. Nisam mogao da dišem od tolike količine izveštačenosti. Filmovi su bili loši, ljudi su bili loši, muzika je bila loša, a ja sam se osećao kao izigrani idiot. Ništa me više nije privlačilo ovde, a ovo je bio moj rodni grad. Nisam bio vezan za njega, nisam bio vezan ni za koga odavde, a nisam ni imao nikoga. Očigledno da jeste. Ovaj život je bio dobra prilika u lošim okolnostima. Sada mi jedino ostaje da verujem u reinkarnaciju ili nešto. Uzeš gutljaj vina i promislih... Koliko je sve dobro i koliko je sve loše, a ja se raspadam bez ikoga. Povlastica usamljenosti reklo bi se. Dobra kafa, film i jedna

prava ljubav, zar je to bilo previše što tražim? Odgovor je bio da i u tom trenutku, slomili su mi srce. Život za mene nije imao više nikakvog smisla i ovo je bio početak mog kraja.

Стојан Јанковић

ЈАБЛАНОВИ СУ У НАМА

Али не увијек и не заувјек. Живе скривени, ноћу, кад земаљски дио бића то не може да чује и види, већ необично осјећа. Јабланови не причају, али не ћуте. Они шапћу кроз гране, а лишћем разврћу таму у нама и око нас. Мрште се на сваки удар вјетра и склањају од нељуди. Дању, они залазе у свијет пролазника и шетача, мислећи да су то потоњи људи. А сваки нови дан има своје потоње људе и њихове јабланове-душе.

Они су непримјетни, а свима познати. Они су далеки, а свима блиски. Они су јабланови у нама. Неукротиве пјесничке душе које лутају људским универзумом због мисије која им је подарена, која надилази простоте свакидашњег јадиковања. Њихова мисија је вјечно свеprisутна. Видљива онолико колико је човјек склон доброту и праштању чинећи изванредна дјела. Већа од нас самих. Потоњи једино у пјесми. Јован ће духом непролазног посвједочити својим наизглед илузорним јаблановима.

Можда су дрвеће које неки чудом хода, говори и воли, а да ми то и не знамо. Није нам дато да спознамо све тајне постојања, јер би ичезли тренуци благотворне ријечи. Начас нестати, заборавити себе сада и погледати у себе прошлог, сагледати себе будућег, зар то није могуће? Дрво је довољно живо и присутно да би нам отворило такве незапамћене путеве у маштом сазидане галаксије.

Поезија их је створила, а љубав пјесника их је потом родила. Ослобођени мржње и страдања, јер поезија не убија своја чеда, своје јабланове. Предаје их нерестаном сјећању, суровом заборау или неком трећем, много важнијем.

Свечано се најављује долазак великана. Мирно стоје у дворани млади јабланови. Старост се плаши изузетности и посебности. Пјевајући, дрхте у заносу пјесме. Милиони лица загледани корачају међу њима, величанственим ванвременским обелисцима. Јабланови надвисили све Олимпе и небеса овог свијета. Пружају руке својој дјечи, мали јаблановима и милују их врховима грана.

Прочитао је посљедњи стих и постао потоњи човјек. Магија је привремено заспала. Али, сутра је нови дан. Вратиће се они прије сљедећег заласка сунца. Још већи и силнији у својој љепоти. Нема краја.

Јелена Радмиловић

* * *

Хладна, горда путује Неретва, ломи се од стијене пролази испод мостова. Одлази нестаје у магли сјећања и не осврће се чак и не помишља да има неко ко је воли, ко мисли на њу. Прави се важна, поносна на своју љепоту, мамећи уздахе пролазника, а и не помишља на један камичак коме је украла срце. Не помишља на његова осјећања. А он стоји доље испод моста избачен на обалу самоће, у пијесак туге. Остављен, осамљен тугује за својом Неретвом а њу не занимају сузе малог камена. Она одлази и више се вратити неће. Вољела је она камен некад и путовали су, заједно доста прошли, али њој је досадило није хтјела да се веже. Можда га воли и сад али неће да призна. Њена судбина је да одлази, да се не зауставља. И нико не зна, нико да и она плаче, али се њене сузе не виде у зеленилу њене воде. Крије их Неретва вјешто. Камичак плаче али његове сузе ће се брзо утопити у пијесак и осушити се. Нестаће као да их никад није ни било, а Неретва ће вјечно невидљиво плакати јер због своје природе није прихватила љубав, јер је одбила срећу због поноса. Плакаће али нико то видјети неће, само нека дјевојчица која је била поносна и једну дуњу љубави бацила у дубине те зелене ријеке.

Љиљана Златановић

VREME

Dok talasi Dunava pozdravljaju obalu, koračam sama brojim korake, primećujem nebo, zastajem i gledam u daljinu samo da bi sebe ubedila da postojim. Dodir vetra me pozdravlja, svoje misli sređujem u želji da ti ih šapućem moj Dunave, pogledaj u moje oči koje su sakrivene, znam da ćeš videti mnogo više. Jedino ćeš ti razumeti zašto sam sada tu, šta ti poručujem i šta me boli? Ti znaš da se i ja pitam gde sam sada, da li mi je mesto uopšte tu, i kad ću se vratiti da ti kažem da sam pronašla sebe? Davno sam već izgubljena u vremenu, na tvojim stazama, među tvojim talasima, u svakom tvom šumu koji para vetar, u osmehu šetača,

cike dece, beskućnika koji troši svoje vreme. U meni je tako puno, puno hodnika, malo prozora, a izlaza ni na vidiku. Hodnici su tako prostrani, dosta tamni, zagušljivi, trčim da ih osvojim, a uvek na početku pogubljena u njihovim prostranstvima. Znam da sam samo čovek sa hiljadu mana a tako malo duše, gde sam to posejala svoju dušu, ostavila svoje srce? Dugo i polagano opipavam stopalima staze, tražeći bar neko poznato svetlo koje će me odvesti u moju nedovršenu bajku koja čuva sve ono što me činilo čovekom, kad sam bila svoja, voljena, radovala se životu, kad nisam bežala od ljudi. Nesigurna sam, bojim se, povrediću se u želji da se ne posečem krhotinama poraza, da se opet ne vratim u ćošak kao dete i isplaćem svoje detinjstvo, mladost, odlazak, dolazak i sve ono što spava u mom snu. Obazriva sam, klonim se vetra, tapkam u mestu da ne izađem na vrata starih izazova blatnjavih kolena, a glave pune paučina koje je stvorilo vreme tragajući za sobom. Još uvek sam pored tebe, osetiš li moj korak na svojim ramenima, ti prelepa tuđa a naša reko, prijatelju i slušaču mojih misli, dnevniku mojih tajni, knjigo mojih zapisa. Tu sam još malo da ti obećam da noći moram pretvoriti u jutro, a jutro u dan koji će pokazati da su moje uspomene žive i ostaće još toliko dugo da u njima smestim i sebe da bi se bajka privela kraju. Vreme je postojalo, postoji, vreme prolazi i prolaziće pre mene i posle mene. U nekom vremenu sam bila ja, puna ljubavi, puna osmeha i pogleda koji su nosili svoju poruku: „Upamti samo ono što te čini srećnom“ govorili su, a ja pokušala da upamtim, odlazeći... I dalje koračam, ali sam zapamtila sve ono što nisam htela. Pozdravljam te moj Dunave, doći ću ti opet, da pričamo ćuteći, da otplaćemo uz osmeh, da se setimo i shvatimo, da kad neko ode od nas mora ostati u nama jer će tako uz nas biti i oni. Polagano odlazim od tebe, vraćam se koraku svakodnevice, lažnim osmesima, užurbanom vremenu, a kad ću sebi? To će možda pokazati vreme koje trošim.

Nadežda Laketa

O UMETNOSTI

Umetnost kao sveukupnost u čoveku. Stalna potreba razumevanja svih i svega. Pa pojam materijalnog u ovom slučaju je potpuno bezvredno-ništavna činjenica, te umetnost nasuprot tome upućuje na jasnu sliku svega životnog, primenom prihvatanja različitosti te ta šarolika stepa, strpljivo čeka razumevanje netolerantnih instinktivnih duša. Misija povezivanja sadašnjeg trenutka, svetlećeg univerzuma, pulsirajućih neurona, otvara snažnu poslato-primljenu poruku, tako nezgrapnu na samom početku te sa razumevanjem oduhovljenu i značajnu za budućnost i pokolenja...

САТИРИЧНЕ ВЕРТИКАЛЕ

Миливоје Јозућ

* * *

- U Beogradu na vodi kupaćemo se bez gaća.
- Beograd je glavni grad sporednog naroda.
- Nekada su Beograđani jurili na posao da ne zakasne, a sada jure da ga nađu.
- U Beogradu na vodi disaćemo na škrge.
- Beograđani su porodičan narod. Žive od porodičnih penzija.
- U Beogradu na vodi plivaćemo u dugovima.
- Kada bi Beograđani imali ono što nemaju, političari ne bi imali ono što imaju.
- Svi Beograđani su jednaki pred zakonom - gravitacije.
- Beograd ćemo graditi etapno. Vek po vek.

IMA DA NAS NEMA

Umoran bez posla sedim ispred televizora i gledam kako naš predsednik deli državna odlikovanja domaćim i stranim državicima. Dobitnici mu se zahvaljuju, a predsednik im odgovara da NEMA NA ČEMU i da mu je bila velika čast da ih uruči. Svaka čast i njemu i njima, ali šta je sa mojim odlikovanjem, zapitah se. Već odavno živim u ubeđenju da sam zaslužio da i ja dobijem neko odlikovanje za sve ono što nisam uradio, a mogao sam da sam bio zaposlen. Pošto nada poslednja umire, nadam se da će i na mojim grudima zasijati neko odlikovanje.

Zbog toga počeh da proučavam istorijat odlikovanja, da otkrijem kada je i od čega napravljeno prvo i ko je bio njen dobitnik. Prema arheološkim nalazima prvo odlikovanje je napravljeno u kameno doba, a dobio ga je podanik nekog poglavice za kojeg je napravio kitnjasto odelo od jareće kože, ukrašeno lisičjim repom. Razvojem civilizacije razvijala se i tehnologija izrade odlikovanja. Danas se prave uglavnom od plemenitog metala i dodeljuju se plemenitim ljudima za plemenita dela. Da bi današnja odlikovanja imala veću težinu po značaju u odnosu na dosadašnje trebalo bi ih praviti od ČISTOG OLOVA i dodeljivati svima dok nas još uvek ima, jer pored ovakvog predsednika ima da nas nema.

Miladin Berić

SMENA VLASTI

Neka sjaše lopov Kurta
s vrha bine peni Murta
a sa dna mu narod maše
željan da ga Murta jaše.

Kurta krade
Kurta laže
Murta s bine zapomaže
za njegovog smo mandata
na magarca spali s ata.

Čim sednemo u fotelje
uz muziku i veselje
tu bitangu
tu fukaru
smestićemo u buvaru.

A kad Kurta mitinguje
na mitingu Murtu psuje
dok se narod zakljinjaše
nek nas Kurta večno jaše.

I na grani znaju ptice
profil Murte izdajice
već odavno njega hrani
antisrpski faktor strani.

Kampanja se zahuktava
u finišu pade glava
Kurta Murta su glasači
hteli videt' ko je jači...

Gladni žedni ali orni
da namlate faktor sporni
jer su vođe dale besu
sa kim neće delit kesu

I s đavolom pre no s Kurtom
i s Hitlerom pre no s Murtom
jer je program vožda Kurte
suprotan od vožda Murte.

Kad izborna trka prođe
svaki mandat dobro dođe
stoga Murta neće više
da se Kurte kurtališe.

Dok izborna trka traje
Murta protiv Kurte laje
a sutra će na toj bini
da se s Kurtom ujedini.

I dok jašu kao dvojac
nad državom peva pojac
a narod za novu braću
samom sebi sprema daću.

Добривоје Лазаревић

* * *

- Србија је стала на своје ноге, још само да прогледа.
- Власт у Србији је променила одело, али не и ћуд.
- Ушли би ми у Европу али нисмо купили карту. Навикли смо да се шверцујемо.
- У Србији најбоље успева памет. Зато се и највише извози.
- Да није Марко преорао друмове већ бисмо били у Европи.
- Кад би уместо памети извозили политичаре, где би нам био крај.
- Да је Сизиф знао шта га чека на врху не би носио камен већ мито.

Вукоман Бошковић

* * *

- Демократија цвета, а народ вене.
- Несрећна браћа у туђини помогните срећној браћи у отаџбини.
- Србија ће постати еколошка држава, кад почистимо ђубре са Дедиња.
- Осећам се као Достојевски, окружен сам идиотима.
- Прошли смо сито и решето, ђубре је остало на површини.
- Није на Косову све црно. Гледано из птичије перспективе, оно се одавно бели.
- Тај оптимизам делује застрашујуће.
- Променио би народ стање преко ноћи, али се плаши мрака.

Srđan Simeunović Sendan

* * *

- Radovao sam se tuđjim uspesima Kao što su se i drugi radovali mojim. Nimalo...
- Pogledi nam sezali u budućnost. Tu su i ostali.
- OGLAS: Menjam (svoj) polovan život za novi uz doplatu.
- Kada bi se plaćao porez na korupciju država bi se napokon trgla iz krize.
- Nekad su psihopate glumile kraljeve u ludnici, danas, na najvišim državnim instancama.
- Naši rukovodioci pune budžet poput japanskih, samo što on za kratko vreme tragom nestaje.
- Proglasili su me za državnog neprijatelja No 1. HVALA IM NA POVERENJU.
- Vlast je ubacila u petu brzinu. Ka Kipru, Kajmanskim ostrvima, Karibima...

OSAM MALIH DRŽAVA

Osam malih država, jedna se obogatila – ostalo je sedam.
Sedam malih država, jedna nam je pobegla – ostalo je šest.
Šest malih država, šesta suncu težila – ostalo je pet.
Pet malih država – peta se podelila ostale su četiri.
Četiri male države – ljubav tu je cvetala, ostale su tri.
Tri male države – hleb su gorak delile – ostale su dve.
Dve male države – stvaraju još šest...
Osam malih država - ...

Ivan Mijo Andrić

* * *

- Političari se kod nas dočekuju ružama. A ispraćaju – trnjem.
- Nismo mi neobuzdani. Uzde smo samo privremeno ustupili konjima.
- On je govno od čovjeka. U svemu me kopira.
- Ne slušam druge! Radim samo ono što mi se naredi!
- Imamo potentno društvo i... prepotentne političare.

УРЕЂЕНО ЗДРАВСТВО

Здравство је сређено и уређено.

Полиција приводи пацијенте.

На дојаву грађана, на сумњу или истраживање полиције, а понекад се, под тим притиском, и сами болесници пријављују лично.

Некад се спроводе опсежне рације, у мањим насељима, или већим градским квартовима.

Повремено, у редовним размацама, али некад изненада, неочекивано, градом круже возила са разгласом, преко кога заповеднички глас урла:

„Болесници! Окупите се сутра у 11 ч, на Тргу!” (том и том)

Полиција би у међувремену, будно осматрала, и по узнемирености, препознавала болеснике, које су онда хватали, и одводили докторима, у здравствене установе.

Највише су хапсили полицајци у цивилу, јер је тако било лакше прићи сумњивој особи, или скупини таквих. Али су и здрави грађани имали право, као савесни чланови друштва, да лове сумњиве, и за то су били добро новчано награђивани, мада нису јавно похваљивани, да би могли и даље да успешно обављају своје грађанске дужности.

Понекад би се испоставило да ухаћена особа не би био болесник, али с обзиром на углед полицијске и доушничке службе, као и исплаћени новац грађанским ловцима, доктори су брзо решавали такве случајеве, и то су постајали тешки болесници, са свим симптомима дотичне патологије.

Нормално, након сваког оглашавања из аута, било је и оних који би се окупили на одређеном Тргу.

Њих су у групама одводили до здравствених усанова.

Доктори су их сортирали по болестима, прављени су њихови профили у електронској бази података, давана су им болничка одела, а већини је давана и жута трака, са црвеним крстом, коју су морали да носе око десне надлактице.

Давано је већини, али не свима, јер су најтеже болесни и старе особе, скидани до гола, све им је одузимано, и одмах су упућивани – у крематоријуме.

Остали су одвожени у концентрационе логоре.
Тамо су доктори, на миру, над њима вршили експерименте,
у корист науке, и још бољег стања здравих чланова друштва.
Јер је здравство било потпуно уређено!

Abdurahman Halilović – Ahil

* * *

- Političari nam nisu ni za šta... samo za novac.
- Kod nje sam ispitaо teren... шумовит i brdovit.
- Jedino kad ništa ne kaže – političar ne laže.
- Uzeo sam kredit od државе, a држава кућу od мене.
- U našem saboru vode vanjsku politiku... за vrijeme sjednica, neprestano izlaze van.

Милош Пистић

* * *

- Кажу да много псујем. Јебем ли га...
- Има дана кад се осећаш као говно. А има дана кад неће да пусте воду.
- Ајде што сам био пијан, него што сам говорио истину...

Миодраг Јазаревић

* * *

- Већ два века слушам како ће нам за две године бити боље.
- Најзад смо се опасуљили. Добили смо гас.
- Боље да смо извозили мазгове, него мозгове.
- Нисмо ми скренули с пута. Ми само изгледамо изгубљено.

Nadežda Lačeta

* * *

- Lečenog alhoholičara je pregazio njegov pijani psihijatar...
- Misliš, dakle ne postojiš...

Жељко Марковић

* * *

- Подигли смо правосуђе на највиши ниво. Оптужене казна може стићи само са неба.

Живан С. Филиповић

* * *

- Ко нам држи правду под наркозом док криминалци оперишу?
- Сваким даном имамо све више патриота који би да Србију чувају џеповима.
- У ходу нам се праве разлике. Они на челу су све даље од народа.
- Најсрећнији сам када ништа немам. Онда ми само срећа фали.

Živko Prodanović

* * *

- ... a onda su vukovi obećali ovcama bolju budućnost.
- Htio je otvoriti novu stranicu u životu, ali su mu smetale lisičine na rukama.

Borivoje Ilić

* * *

- Nekada se na Đurđevdan išlo na majski uranak, a danas u red pred narodne kuhinje.
- - Da je smeh lek političari bi nam bili najzdraviji. Stalno se smeju narodu u lice.
- Naši se penzioneri tri puta dnevno ugrizu za jezik. Jedino tako osete ukus svežeg mesa.
- Prema istrorijskim činjenicama u Srbiji su rođena 22 rimska imperatora. Zato im je carstvo i propalo.
- Muž i žena su ravnopravni. Kuća leži na ženi a kafana na mužu.
- Rodio se u znaku lava, radio je kao konj a danas živi kao pas lutilica.
- Trojanci su izgubili rat zato što su podmetnutom konju gledali u zube mesto da su mu zavirili pod rep.
- Adam je bio najsrećniji i najnesrećniji čovek na svetu. Najsrećniji jer nije imao taštu a najnesrećniji jer nije ima s kim da prevari Evu.
- Da je Kraljević Marko od ove vlade očekivao rezervne delove za plug, nikada ne bi orao carske drumove.

O AUTORIMA

Marijan Miloš, rođen je 1991 u Novom Sadu gde živi i radi. Objavio jednu knjigu (prozno delo, zbirka kratkih priča) ‚Dobrodošli u Igru‘ 2011. godine (Književna Omladina Srbije). Objavljene kratke priče i eseji na Internetu (sajtovi HellyCherry, Afirmator, Avlija, kao i dva eseja u zborniku kratkih priča ‚Volim da letim‘.

Dejana Milijić Subić, rođena 30. oktobra 1963, u Beogradu. Diplomirala na Grupi za jugoslovenske književnosti i opštu književnost, na Filološkom fakultetu u Beogradu. Književnoteorijske radove objavljivala u časopisima Gradini, Raškoj, Republici, naučno-istraživačke u Pedagogiji i Republici. Zaposlena u Zavodu za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja kao savetnik koordinator za srpski jezik i književnost u Centru za razvoj programa i udžbenika.

Aleksandra Elčić Čelanović, rođena 1981. u Sarajevu. Diplomirala televizijsku režiju na Akademiji umetnosti "BK", na katedri za televizijsku režiju u klasi prof. Save Mrmka u Beogradu. Autor je dramskih tekstova za radio drame i dečije pozorište. Piše poeziju, scenarije za film i televizijske kratke forme. Od 2005. godine radi kao televizijski reditelj (Tv Stankom, Tv Enter, Happy Tv). Trenutno živi i radi u Beogradu.

Marica Behtan Cectlja rođena je 02.12. 1960. Dosad je objavila četiri zbirke pjesama. Piše pretežno ljubavne i socijalne pjesme. Piše i kajkavsku i religijsku poeziju. Živi u Ivanić gradu.

Franjo Frančić (1958, Ljubljana) je pesnik, prozaista, pisac za decu i dramski pisac. Prevodilac, iz južno slovanskih jezika je preveo preko 50 autora i 400 pesama. Antologičar. Autor je više od 50 knjiga – romana, zbirki kratkih priča, pesničkih zbirki, dramskih tekstova i radio-drama, kao i knjiga za decu i omladinu, piše i satiru, scenarije, radiofonske igre.... Prevoden je na mnoge jezike, posebno na nemački, 30 prevoda na deset stranih jezika i dobitnik mnogih književnih nagrada.

Šeki Musić, rođen je u Godijevu kod Bijelog Polja. Živi u Baru i Beogradu. Diplomirao na Ekonomskom fakultetu. Objavio četiri knjige.

Marija Lesan (Beograd, 1988). Bavi se pisanjem proze i poezije. Studira filozofiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Za svoj književni rad je nagrađivana na međunarodnim festivalima poezije i kratke priče. Objavljene tri knjige poezije.

Dušan Ćirić, rođen u Nišu 1991. Dobitnik više književnih nagrada i objavljuvan u zbornicima. Objavio je knjigu pesama „Čovek bez lica”. Živi i stvara u Beloj Planci.

Jelena Kovačević, rođena 1988. godine u Bajinoj Bašti. Sada živi i radi u Beogradu. Diplomirani istoričar. Zaposlena je u Arhivu Jugoslavije.

Tihomir Škara, rođen sredinom avgusta 1994. godine u Zrenjaninu, trenutno živi u Novom Sadu gde studira ekonomiju. Smatra da samo povremeno zapisuje misli koje oblikuje u poeziju.

Jovan Bajc rođen je 13. jula 1976. godine u Arandelovcu. Oslikavajući realnu sliku Srbije kroz sva vremena, stvara poetski roman *Vatreno oružje* (2003). Objavio je i roman *Raspeće* (2005). 2014. je objavio zbirku aforizama *Let bele vrane*.

Dragica Ohaši, piše haiku, poeziju, satiru, crta Manga i ilustrira knjige. Završila je školu ilustracije u Japanu (2004) i dodatno se usavršavala u Manga tehnici. Za svoju poeziju je nagrađivana. Bavi se i ilustracijom knjiga.

Tamara Senić (13.12.1996.) Podgorica, Crna Gora. Ide u Srednju školu za muziku i balet „Vasa Pavić”. Dobitnica više književnih nagrada: Albatros, Rade Tomić, Janoš Siveri... Preprošle godine je objavila svoju prvu knjigu poezije *Tango bijelih cipelica*.

Radojka Plavšić Ranković, rođena 30. 4. 1978. u Negotinu. Piše poeziju. Objavljivala u časopisima i fanzinima. Član je Krajinskog književnog kluba. Profesor je srpskog jezika i književnosti. Živi i radi u Negotinu.

Ljiljana Vujić Tomljanović, rođena je 25. 02. 1958. godine u Međuvođu, nadomak Prijedora (BiH, RS). Živi i stvara u Gradišci. Osim poezije, piše i eseje, prikaze... Objavila je jedanaest knjiga poezije. Pjesme su joj uvrštene u više zbornika i izbora poezije, kao i u nekoliko antologija. Radovi su joj revođeni na engleski, njemački, holandski, mađarski i slovenački jezik. Dobitnica je mnogobrojnih nagrada i priznanja... Član je Udruženja književnika Republike Srpske.

Željko Medić Žac - rođen u Zadru 1970. Studirao književnost u Zadru i Beogradu. Objavio četiri kwige pesama: "Pobuna simbola" (2005), "U dane divnih čuda"(2010), "Pronalaženje belutka"(2010) i "Na tihoj ravni svakodnevice"(2014). Od 2013. član Udruženja književnika Srbije.

Ani Stajkova – Ivanova je rođena na 19. 7. 1955 godine u Sveženu kraj Plovdiva. Bibliotekar magistar. Piše poeziju i kratke priče ot 2002 godine. Član je Saveza nezavisnih bugarskih... Objavila je šest knjiga pesama.Sarađuje sa časopisima. Dobitnik je značajnih nagrada i priznanja na književnim konkursima u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovine i Crnoj Gori. Svojim književnim radom i sveukupnom delatnošću aktivno doprinosi razvoju i afirmaciji kulturnih veza između Bugarske i Srbije. Živi i stvara u Plovdivu, Republika Bugarska.

Labud N. Lončar, rođen je 1964. god.u Ivangradu (Berane). Bavi se pisanjem poezije i proze. Član je Društva književnika Beograda i mnogih književnih klubova i udruženja. Zastupljen u više domaćih i stranih zbornika i antologija. Objavio je dvije knjige poezije:Rođenje suze i Ostavljanja. Urednik je Zbornika „Umjetnost bez granica“ iz Bara. Živi i stvara u Baru.

Stojan Janković je rođen u Trebinju 1992. godine gdje je završio osnovno i gimnazijsko školovanje. Student je četvrtne godine Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Objavio dvije knjige: zbirku refleksivne poezije „Drvoređ snova“ 2011. godine i zbirku lirske proze „Slapovi riječi“ 2012. godine. Najmlađi član Udruženja književnika Srpske (2012) a od 2014. i Udruženja književnika Srbije.

Stevan Milošević je rođen 14. 4. 1987. u Vranju. Završio je studije na Učiteljskom fakultetu. Rad sa decom, kao i sam poziv njegove profesije, upućuje ga ka poeziji za decu, a kasnije se okreće i prema poeziji za odrasle. Njegove pesme su objavljene u mnogim zbornicima. Živi i radi u Vranju kao nastavnik verske nastave.

Vojkan Milenković je rođen 2. 1. 1967. godine u Nišu. Po obrazovanju ekonomista, po vokaciji pesnik. Zastupljen u nekoliko knjiga, zbornika poezije. Dobitnik više nagrada na književni, konkursima. Priprema svoju prvu knjigu pesama.

Ružica Petrović, rođena 7. 7. 1958. godine u Nišu. Devojačko prezime Dekić. Zastupljena u mnogim zbornicima i dobitnih književnih nagrada. Predsednik je Društva umetnika „Slava“, Niš. Objavila knjige pesama: *Biblija na dlanu*, 1992, 2002; *I bi ruža*, 1994, 2002; *Obistinjenja*, 2001; *Sva moja ja*, 2014.

Mirza Herco, rođen 1980. Živi i radi u Brezi. Diplomirao na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, Odsjek za književnosti naroda Bosne i Hercegovine i bosanski, hrvatski i srpski jezik. Objavljivao poeziju u zajedničkim zbornicima poezije mladih sa ex-Yu prostora.

Sanja Radulović, rođena 1975. godine u Tešnju, BiH. Živi i radi u Doboju, RS/BiH. Piše prozu i poeziju. Pjesme i kratke priče su joj zastupljene u zbornicima i zajedničkim zbirkama poezije, književnim časopisima, festivalskim fanzinima, elektronskim zbornicima... Dobitnica mnogih književnih nagrada. Priprema prvu samostalnu zbirku poezije.

Ivo Mijo Andrić, rođen je 17. 11. 1948. godine u Čanićima kod Tuzle. Od sredine 2004. g. živi i stvara u Zagrebu. Objavio je četrdeset knjiga poezije, proze, aforizama, eseja i književnih prikaza. Zastupljen u brojnim književnim zbornicima i antologijama. Djela su mu prevedena na više stranih jezika. Član je Društva hrvatskih književnika i Društva pisaca Bosne i Hercegovine.

Slobodan Maksimović rođen je 1946. godine u selu Ursulu (Rekovac, Srbija). Završio Vojnu akademiju Kopnene vojske u Beogradu i Sarajevu i Komandno-štabnu školu taktike u Beogradu. Piše od gimnazijskih.

Snežana Marko-Musinov (1958). Živi i stvara na teritoriji opštine Zemun. Poezija i kratke priče su joj objavljene u štampanim i elektronskim zbornicima.

Safer Grbić, je rođen 24. novembra 1992. godine u Tešnju. Dobitnik mnogih književnih nagrada. Objavio je knjige pjesama “Noćnik čuvara Tešnja” (2010.) i “Prijestolonasljednikovička” (2011.).

Vladimir Bjelanović rođen u Novoj Varoši proleća 1981. Godine. Pesme su mu objavljene u mnogim zbornicima. Prvu zbirku pesama “Prevoljene tamnine” objavila mi je Ug Hrast (Gunja, Hrvatska) na Hrvatskom književnom jeziku 2013. godine. Živi na relaciji N. Varoš-Beograd-Novi Sad. Student sam Graficke tehnike i dizajna .

Sonja Šijakov, rođena 11. 6. 1964. Godine u Štipu, R. Makedonija. Profesor makedonskog jezika i književnosti. Dobitnik više književnih nagrada i priznanja.

Antonia Kralj (djevojačko Padovan) , rođena u Splitu 1987. godine. Objavila prvu knjigu pjesama Prašnjava staza (Studio TiM, Rijeka, 2013.). Članica udruge DADAnti (udruga za promicanje eksperimentalne umjetnosti, Split). Objavljivala na web portalima, te u fanzinima i zbornicima. Redovno objavljuje poeziju i tekstove na web stranici Blacksheep.rs, na kojoj je ujedno i član redakcije. Osvajala nagrade na međunarodnim festivalima poezije i kratke priče. Piše, živi i radi u Splitu.

Đorđe Bogojević rođen je 1988. godine u Šapcu, gde je završio osnovnu i srednju školu. Diplomirao na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. U novembru 2012. iz štampe mu je, kao autorsko izdanje, izašla knjiga pesama „Ulični jauci“. Dobitnik više književnih nagrada za poeziju.

Jovan D. Petrović (1950, Petrovac na Mlavi); piše prozu i poeziju; objavio je trinaest knjiga poezije. Pesme su mu prevedene na više svetskih jezika; nagrađivan za poeziju; član Udruženja književnika Srbije (2003); živi u Petrovcu na Mlavi.

Ružena Kraćica je rođena sam u Belom Blatu kod Zrenjanina. Završila Filozofski fakultet u Novom Sadu. Radila sam kao profesor srpskog jezika. Pišem na srpskom i slovačkom jeziku. Objavila dve knjige poezije. Zastupljena sam u mnogim zbornicima. Nagrađivana za kratku prozu i poeziju za. Živim u Padini kod Pančeva.

Radojka Ušurel je rođena 1958. godine u Vršcu gde i živi. Višestruko nagrađivana na pesničkim konkursima i objavljivana u zbornicima.

Saša Mićković je srpski pesnik, rođen je u gradu Špital, Austrija, 1980. godine. Sada živi u Rači Kragujevačkoj. Piše sonete i sonetne vence u kojima su primenjene različite tehnike ove zahtevne, kraljevske forme. Začetnik je sonetne forme koja je nazvana „Klepsidrični sonet u ogledalu sa akrostihom“, koji je retrogradni i može se čitati u oba smera. Objavio je četiri knjige poezije: Jastreba u oluji (2011), Božanska Srbija (2012), Račanski pesnički svitak (2013) i Duhovna zarenja (2014).

Stojan Ratković, rođen je 26. januara 1964. godine. Ima jednu objavljenu knjigu poezije. Pesnik specifičnog književnog govora i nespornog talenta pred kojim je budućnost. Živi i stvara u Beogradu.

Srđan Simeunović Sendan, rođen je 1966. godine u Beogradu. Piše poeziju, poeziju za decu, prozu, aforizme, eseje. Objavio je desetak knjiga: *Dveri nesna, Samotno stepenište, Empirejski vrtovi, Izokrenuti meridijani i sedam razloga za napuštanje poezije, Ne prebrojavaj ''(me), Kratko=Short, Hazard(der)ski rečnik, Prepoznat, Pesme iz Bebonije* i dr. Član Udruženja književnika Srbije i predsednik Društva književnika Beograda. Uspešno se bavi i kantautorskim radom.

Mirjana Novokmet, rođena je u Beogradu, 1958., gde je diplomirala na Fakultetu likovnih umetnosti. Kao slikarka, imala je osam samostalnih i više zajedničkih izložbi. Član je ULUS-a. Kao književnica, do sada je objavila trinaest knjiga, koje je sama ilustrovala i opremila: *Izazov nepoznatog*, *Sećanje na početak*, *Pećinski crteži*, *Želja za dodirrom*, *Arijadnino klupko*, *Prestizanje svetlosti*, *Prostorna kombinatorika*, *Glineni golub leti u nebo*, *Srebrne senke* kao i romane: *Papirni ždralovi*, *Arlekin i Luna*, *Erosova strela*, i *Skica za vremeplov*. Dobijala je nagrade za književno stvaralaštvo. Član je UKS.

Biljana Radević, rođena je 1961. godine u Omoljici – Pančevo. Živi i stvara u Beogradu. Studirala na Filološkom fakultetu. Poezija joj je objavljivana u mnogim zbornicima i časopisima. Objavila dve knjige pesama: *Svetionik* (2014) i *Zrewe* (2015). Član je Društva književnika Beograda.

Vera Pavlović, završila je Pravni fakultet u Beogradu. Piše poeziju i prozu. Objavila je knjigu poezije. Bila je dobitnik *Nagrade Scene Crnjanski* za priču. Objavljuje u književnim časopisima i periodici. Živi i stvara u Beogradu.

Ljubica M. Eić Srpkinja je rođena u Topoli. Objavljivala je u većem broju listova i književnih časopisa, zastupljena u književnim antologijama. Za knjigu *PROSTOR TIŠINE* dobila je internacionalno priznanje Akademije „Ivo Andrić” za 2010. godinu. Pored književnosti uspešno se bavi i slikarstvom. Član je Udruženja književnika Srbije.

Milan Drašković, rođen je 1951. Godine u Beogradu. Objavio je knjige priča: *Golijat* (1993), *Splin megalopolisa* (1996) i *Priče iz budućnosti* (2014). Oko 150 kratkih priča je objavio u tridesetak glasila, a poeziju objavljuje u književnoj periodici i na internetu.

Ivan Petronijević (10.10.1993.) iz Kruševca. Student.

Dušan D. Živančević, rođen je u Dobanovcima u Sremu. Po zanimanju je inženjer vazduhoplovstva i pravnik. Do sada je objavio deset samostalnih knjiga poezije i proze i pet sa grupom autora. Zastupljen je u devet antologija - /poslednja na francuskom/ kao i u više zbornika i književnih listova. Pesme su mu prevedene na engleski, ruski, francuski, nemački i švedski jezik. Dobitnik je mnogih domaćih i stranih priznanja. Bio je predsednik je Književnog kluba „Ivo Andrić” – Zemun. Potpredsednik Saveza književnika u otadžbini i rasejanju kao i osnivač Prve pesničke kolonije „Srem” – Dobanovci. Član je Udruženja književnika Srbije.

Snežana Milanović, rođena 1966. godine u Požarevcu, živi i stvara na relaciji Crljenac– Cirihi. Objavila je sedam samostalnih knjiga /četiri poezije, dve proze i knjigu pesama za decu/. Dobitnica više književnih nagrada.

Dušanka Veljković, rođena je 1938. Godine. Piše poeziju i kratku prozu. Objavljene knjige: *Pačvork*, *Čvorovi*, *Staze*, *Kamenčići* i druge... Živi i stvara u Beogradu. Član Društva književnika Beograda.

Ljubomir Vujović, rođen je 1952. godine. Završio pravni fakultet. Piše poeziju, priče i aforizme. Objavio knjige poezije: *Modra škrinja*, *Noć punog meseca*, *Boje sna*, *U svetlosti mrak*, *Bezmerja*, kao i knjigu aforizama *Ne brinite, svaka slučajnost je slučajna*. Objavljuje u književnoj periodici. Dobitnik mnogobrojnih književnih nagrada. Član Udruženja književnika Srbije.

Darinka Marković, rođena je 1. septembra 1952. godine. Po zanimanju profesorka. Objavljene knjige: *Na krilima ljubavi*, *Dolina ljubavi*, *Čudna planeta*, i *Mateja na Marsu*. Živi i stvara u Beogradu. Član je Društva književnika Beograda.

Zorica Milosavljević Zora (1945), Malo Orašje (Smederevo). Objavila samostalne knjige pesama: *Klatno*, *Zorilo u prozoru*, *Bistre i mutne vode*, *Mozaik pomerenih kockica*, *Sedam Vlašića*, *U božjoj bašti* i *Stišani vihori*. Član je Udruženja književnika Srbije. Živi i stvara u Beogradu.

Tatjana Debeljački, rođena u Užicu 1967. godine. Živi u Užicu, piše poeziju, prozu i aforizme. Objavila knjige: *Kuća od stakla*, *Tvoja*, *Vulkan*, *Ah-eh-ih-oh-uh...* Član je Udruženja književnika Srbije.

Vasa Radovanović, rođen je 1961. godine. Živi i stvara u Beogradu. Objavio je pet knjiga pesama: *Blesav grad*, *Boemska priča*, *Boja*, *miris*, *zvuk*, *Krik sebra* i *Kap bistre vode*. Prevođen je na francuski, engleski, japanski, turski, nemački i ruski jezik i zastupljen u više antologija. Član je Udruženja književnika Srbije.

Mirjana Likica Milošević, rođena 1956. godine u Kragujevcu. Na Filološkom fakultetu u Beogradu diplomirala u leto, daleke 1980. Iste jeseni ušla među decu i mlade kao njihov nastavnik srpskog jezika i književnosti. Sa njima i uz njih ostala do dana današnjeg. Povremeno radila lekture za književni časopis „Koraci“.

Živan Filipović, piše poeziju, poeziju za decu, aforizme, tekstove za komponiranje... Objavljena dela: *Pesme*, *Iz duše boema*, *Dinastija tranzicije*, *Bojice u ruke* i *Staze detinstva*. Živi i stvara u Beogradu.

Branka Vojinović Jegdić je rođena u Pljevljima 1962. godine. Živi u Podgorici. Piše savremenu poeziju, poeziju za djecu, haiku, prozu, aforizme, satirične priče, prikaze knjiga a bavi se sakupljanjem narodnih umotvorina. Objavljuje u mnogim listovima i časopisima, u štampanom i elektronskom obliku, zbornicima,... Za svoje stvaralaštvo više puta nagrađivana. Član Haiku udruženja Srbije i Crne Gore, sa sjedištem u Beogradu. Član UHTS stacioniranom u SAD. Član Udruženja književnika Crne Gore.

Željko Marković, rođen 1961. godine. Živim u Čačku. Piše aforizme i haiku. Objavio sam knjigu aforizama „Istina o nama“. Aforizmi su mu objavljeni u više zbornika.

Gordana Ćulibrk, rođena je 1952. Živi i stvara u Beogradu. Prozu i poeziju objavljuje u periodici. Za pripovetku *Vučica* dobila je Nagradu Scene Crnjanski. Objavila je: *Snaga otiska*, knjiga poezije i *Pusto ostrvo u srcu civilizacije*, roman. Prevođena je na francuski, engleski i ruski jezik. Zastupljena je u više antologija. Član Društva književnika Beograda.

Andrej Vidović, urednik i jedan od autora na portalu *P.U.L.S.E.*. Njegovi tekstovi se tiču graničnih područja kreativnosti i duhovnosti, primordijalne tradicije i perenijalne filozofije, umetnosti, nauke i psihologije, neretko prelazeći iz jednog domena u drugi ili stapajući ih u jednu svežu, neočekivanu celinu.

Miljan Okiljević, rođen je 31. 8. 1991. godine u Prištini. Nakon 1999. godine sa porodicom sam se preselio u Niš. Student je četvrte godine Istorije na Filozofskom fakultetu u Kosovskoj Mitrovici (vratio se korenima).

Vučićević Duško, rođen je u Kikindi 1987. gde je završio osnovnu i srednju školu. Nakon toga je proveo deceniju radeći u kafani, pekari, livnici, pravio sam pločice, bio portir, moler... Uživao u knjigama i stripovima. 2014. položio prijemni na Filozofskom fakultetu, odsek za komparativnu književnost i teoriju književnosti. Preselio sam se u Novi Sad.

Miša Lazar je rođen 1957 godine u Torniku kod Ljubovije. Do sada je objavio sedam knjiga poezije, jednu knjigu pripovedaka, jedan roman i dve prozne knjige o starom govoru Azbukovice. Dobitnik mnogij književnih nagrada i zastupljen u antologijama. Živi i stvara u Beogradu.

Miloš Ristić rođen je 24. 04. 1984. godine u Kruševcu. Kratko vreme proveo na studijama prava u Nišu i klasičnih nauka na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Diplomira iz Srpske književnosti i jezika na Filozofskom fakultetu u Nišu. Od tada ne radi. Živi i preživ(lj)ava u Kruševcu. Objavio tri samostalne knjige poezije, kao i knjigu književnih kritika (studija) o delima borskog i leskovačkog pisca Dragog Tasića. Priredio je knjigu poezije *Život na Balkanu* sa 46 pesnika iz Srbije, Hrvatske, BiH i CG (2013). Saradnik je nekoliko književnih časopisa. Uređuje i vodi regionalni pesnički konkurs *Konkursno*. Ima nekoliko književnih priznanja. Četvrta knjiga pesama, svojevrsni dnevnik u stihovima, *Podignuta zastavica* (u podnaslovu: *Dnevnik fudbalskog sudije*) objavljena je 2013. godine u elektronskom izdanju.

Marija Živković (1991, Sombor), diplomirala je na odseku za srpsku književnost i jezik na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Piše eseje. Prikaz knjige „Vodeno telo“ je prezentovala na promociji iste u klubu „Zrno“ u Novom Sadu u junu 2014. godine.

Spomenka Soskić, rođena u Zrenjaninu. Završila Filološki fakultet na katedri za opštu književnost i teoriju književnosti u Beogradu. Na istoj grupi završila i master studije. Živi i stvara u Mladenovcu.

Rada Lotina, piše uglavnom prozu, ali se bavi i esejistikom, kao i književnom kritikom. Objavljena dela: *Zvezdani sjaj Afrodite*, *Maco al si zgotan*, *Zlatna rukavica Bogoljuba Kahrimana* i druga. Direktor izdavačke kuće *Lotina*.

Nikola Šimić Tonin, Busovljak, a rođen, 8. siječnja 1962. Crkvice - Zenica, BiH. Pjesnik, pripovjedač, putopisac, romanopisac, dramski pisac, pisac za djecu i eseist, pisac udbenika, književni, kazališni, likovni kritičar i tekstopisac. Aktivno se služi njemačkim, ruskim i talijanskim jezikom. Zaposlenik Zadarske privatne gimnazije. Objavio veliki broj pesničkih, proznih dramskih knjiga i udžbenika. Član je: DHK HB, HKD, MH, Međunarodne haiku asocijacije, UHTS (United Haiku and Tanka Society), Društva hrvatskih skladatelja, LUK, HKD Napredak, Jutro poezije i drugih književno-kulturnih udruga. Višestruko nagrađivan.

Perica Jokić, rođen 1962. Objavio sedam knjiga (aforizmi, drama, roman u baladi, satirične priče). Objavljivao u štampanim izdanjima. Zastupljen u mnogobrojnim antologijama. Dramom “Lift”, na anonimnom konkursu Televizije Crne Gore, osvojio je otkupnu nagradu. Prevođen na ruski, engleski, slovenački i makedonski jezik.

Jadranka Čavić Diplomirala na Filološkom fakultetu u Beogradu. Bavila se pedagoškim i prevodilačkim radom. Saraduje sa nekoliko časopisa iz regiona. Piše kratke priče, pripovetke, satiru, radijske drame i i pozorišne drame. Uvrštavana u mnoge zbirke proze i nekoliko zbirki poezije. Objavila: *Odbrana snova* (proza), *Mlečni put* (poezija) i *Laviranje uz kajganu* (proza). U pripremi je zbirka priča na češkom jeziku. Počasni je član *Maison Naaman pour la Culture iz Libana*.

Jelena Radmilović je učenica sam 3. razreda Gimnazije, SŠC „Golub Kureš” u Bileći. Njeni radovi su više puta objavljeni i nagrađivani.

Ljiljana Zlatanović, rođena je 16. 10. 1962. u Gnjilanu, Kosovo i Metohija. Živi u Novom Sadu. Pored ljubavi za pisanu reč, voli lepotu boja koju prenosi na platno.

Nadežda Laketa, rođena je u Beogradu, 23. 10. 1960, živela poslednjih dvadeset pet godina uglavnom pored Jadranskog mora...

Milivoje Jozić, rođen je 2. oktobra 1932. godine. Piše aforizme i satirične priče. Objavio više knjiga: *Plutanje naroda*, *Glava u haosu*, *Vlastita vlast*, *Glavom kroz stid*, *Satiranija*. Aforizmi mu se objavljuju u vodećim dnevnim listovima i na Radio Beogradu. Dobitnik velikog broja nagrada za satiru. Živi i stvara u Beogradu.

Miladin Berić, pjesnik i satiričar je rođen 18. januara 1962. godine. Do sada je objavio knjige: *Korakom ranjene kornjače*, *Svitac u ogledalu*, *Jutro na Zadušnice*, *Laku noć propali studenti*, *Lovci na sjenke*, *Jednom u zauvijek i dalje*, *Priče iz Pedonije*, *Od konca do gajtana*, *Na dan Svetog Trifuna* i druge. Živi i stvara u Banja Luci.

Dobrivoje Lazarević, aforističar, pesnik i slikar. Živi i stvara u Beogradu.

Vukoman Bošković, staknuti pesnik i satiričar. Živi i stvara u Beogradu. Član Udruženja književnika Srbije.

Goran Kljajić je rođen 1955. godine u Čapljini. Bavi se pisanjem, uglavnom satiričnih formi. Objavio je nekoliko knjiga satiričnih priča među kojima su najzapaženije *Najbolji smo* i *Druže moj*, knjigu aforizama *Cinična logika* i knjigu „kratkim misli, uz duže primisli” *Opažanja*. Idejni je osnivač i urednik Međunarodnog časopisa za satiru, humor i karikaturu „Nosorog“. Živi u Banja Luci.

Abdurahman Halilović – Ahil rođen je 1958. u Koraju, opština Lopare (Bosna i Hercegovina). Aforizmi su mu objavljeni i objavljuju u mnogim štampanim i elektronskim časopisima. Zastupljen je u više antologija i zbirki aforizama, u zemlji i inostranstvu. Član je Hrvatskog književnog društva.

Miodrag Lazarević, rođen je 1954. godine u Požarevcu. Od 1980. godine, aktivnije se bavi novinarstvom i književnim stvaralaštvom. Naročito je plodan njegov rad u oblasti humora i satire gde osvaja brojne nagrade, a uvršten je i u mnoge antologije. Napisao je i objavio 12 knjiga kratkih priča, aforizama i poezije. Dobitnik je Povelje kulture Kulturno prosvetne zajednice opštine Požarevac. Živi i radi u Požarevcu.

Živko Prodanović, književnik, Zagreb 1945. Objavio dva romana, četiri zbirke poezije i dvije zbirke priča. Pesme, pripovetke i aforizmi štampani su mu u časopisima, zbornicima, antologijama i raznim drugim publikacijama u dvadesetak zemalja. Član je Hrvatskog društva pisaca.

Borivoje Ilić, ugledni srpski satiričar. Dobitnik mnogih priznanja i zastupljen u časopisima i medijima.

SADRŽAJ:

Uvodna reč	3
------------	---

PROZNE VERTIKALE

Marijan Miloš – IGRA ĆUTANJA	7
Radovan Sindelić – ULICA FEHERVARI	17
Dejana Milijić Subić – U IME BOGA	23
Miloš Petronijević – DNEVNIK BESKUĆNIKA	32
Aleksandra Erčić – BALJEZGARIJE ŽIVIH	62
Ceca Stefanović – SAVEST	72
Ceca Stefanović – ZEMLJA	73
Marica Behtan Cecelja – IZ VLAKA U VLAK	74
Franjo Frančič – PATRIAH	77
Zoran Plećević – SENKE	80
Zoran Plećević – NADA	89
Šeki Musić – VAKUFСКА ZEMLJA	94
Marija Lesan – PRVI SVETSKI RAT	100

POETSKE VERTIKALE

Dušan Ćirić – VIDEO SAM IH	125
Jelena Kovačević – MANTRA	127
Tihomir Škara – LA DOULEUR EXQUISE	128
Jovan Bajc – ČEŽNJA	129
Dragica Ohashi – JA SAM BILA TARGET	130
Tamara Senić – OSMIJEH	131
Radojka Ranković – KOD DANTEA	133
Jovana Bajagić – PSEĆA SUDBINA	134
Marica Behtan Cecelja – NE, NEMA TAKVE IGLE	135
Ljiljana Vujić Tomljanović – UMJESTO PTICA	136
Željko Medić Žac – ***	137
Ani Stajkova – Ivanova – O TRAVI	138
Labud N. Lončar – POLEĐINA SNA	139
Stojan Janković – BIJEG	140
Stevan Milošević – ĆELE KULA	141
Vojkan Milenković – * * *	142
Ružica Petrović – MOŽDA POSLEDNJI PUT	143

Radovan Sindelić – LEONIDIN ODGOVOR PERSIJANCIMA	145
Mirza Herco – DON KIHOT	146
Uroš Mikić – SUTON	148
Sanja Radulović – RUKE	149
Ivo Mijo Andrić – NEŠTO KAO PJESMA	150
Slobodan Maksimović – BEOGRADSKE TAJNE	152
Snežana Marko-Musinov – ŽAL PROPALIH SNOVA	153
Safer Grbić – IN AMARITUDINE	154
Vladimir Bjelanović – NESLUČENA RAVNICA	155
Sonja Šijakov – KAKO POPLAVEN GRAD SUM	156
Antonia Kralj – GROHOTAN SMIJEH (APSURDA)	157
Đorđe Bogojević – LJUDI	158
Jovan D. Petrović – SAT PLANETIN DA SLUŠAM	159
Ruzena Kracica – DALEKOM	161
Radojka Ušurel – NEBESKA BELA SVADBA	162
Saša Mićković – NOĆ JE...	163
Stojan Ratković – U DOMU LJUBAVI	164
Srđan Simeunović Sendan – * * *	165
Mirjana Novokmet – ZLATNA VRATA	166
Biljana Radević – TU IZMEĐU SVETOVA	167
Vera Pavlović – NOĆ	168
Ljubica M. Eić Srpkinja – KLJUČ U BRAVI	169
Milan Drašković – ČAROLIJA	170
Ivan Petronijević – PROLAZNICA	171
Dušan D. Živančević – UZDE U OČIMA	172
Snežana Milanović – MLAVA U STIGU	173
Dušanka Veljković – VOLIM OVAJ GRAD	174
Ljubomir O. Vujović – ONA NE ZNA	175
Darinka Marković – OSMEH	176
Zorica Milosavljević Zora – MISLI (M) O ODLASKU	177
Tatjana Debeljački – KUĆA OD STAKLA	178
Vasa Radovanović – DIVLJE ZVERI I PITOMI LJUDI	179
KNJIŽEVNE VERTIKALE ZA DECU	
Mirjana Milošević – ZEMLJINA TEŽA	183
Stevan Milošević – MRAVLJA ČUDA	185
Stevan Milošević – MAČORSKO JADOVANJE	186
Živan Filipović – ZIMA NAD JEZEROM	187

HAIKU VERTIKALE

Branka Vojinović-Jegdić – * * *	191
Branka Vojinović-Jegdić – OBLUTAK IZ TARE	191
Željko Marković – * * *	192
Gordana Ćulibrk – * * *	193

ESEJISTIČKE VERTIKALE

Andrej Vidović – MEDITACIJE O: PORIV ZA STVARANJEM I KREATIVNI IMPULS	197
Miljan Okiljević – HUMANIZAM, SLOBODA I PRAVDA	206
Duško Vučićević – ODJECI EPA O GILGAMEŠU U ILIJADI	210
Novak Lukovac – ALEF I INTERTEKSTUALNOST	218
Miša Lazar – ROKER SA LIROM	243
Branka Vojinović Jegdić – NA KRILIMA VJEČNOSTI	250
Uroš Lepotić – ĆUTANJE NIJE NAJBOLJI ODGOVOR	255
Miloš Ristić – O STRANCU	256
Mirjana Novokmet – PRIZIVANJE SVETLOSTI ILI ODA ŽIVOTNOJ RADOSTI	257

VERTIKALIN IZLOG KNJIGE

Marija Živković – “VODENO TELO” MILANA SUBOTIĆA ILI POTRAGA ZA DUHOVNIM IDENTITETOM	263
Spomenka Soskić – KRITIČKI PRIKAZ KNJIGE „LJULJAŠKA DAHA“, HERTA MILER	267
Snežana Marko-Musimov – NEK TE IMA, MOJ ZEMUNE	271
Ante Kolanović – JEDNOOČINKA	273
Rada Lotina – PARISOV SUD PUT KA SVETLOSTI I SAMOSPOZNAJI	275
Branka Vojinović Jegdić – ODGOVOR NA PISMO	278
Dušan D. Živančević – NA PERONU SUDBINE	280

INTERVJU VERTIKALE

Nikola Šimić Tonin – PJESME PROGNAHNIH PTICA	283
--	-----

VERTIKALINI KRATKI REZOV I

Perica Jokić – RASIJANI PROFESOR	289
Perica Jokić – PREDIZBORNA KAMPANJA	289

Dejan Zlatić – KAO IZ LAMPE	289
Dejan Zlatić – NEDELJNE DIDASKALIJE	290
Jadranka Čavić – SENKE	290
Petra Veres – VIJUGAVA ULICA	291
Stojan Janković – JABLANOVI SU U NAMA	292
Jelena Radmilović – * * *	293
Ljiljana Zlatanović – VREME	293
Nadežda Laketa – O UMETNOSTI	294

SATIRIČNE VERTIKALE

Milivoje Jozić – * * *	297
Milivoje Jozić – IMA DA NAS NEMA	297
Miladin Berić – SMENA VLASTI	298
Dobrivoje Lazarević – * * *	299
Vukoman Bošković – * * *	299
Srđan Simeunović Sendan – * * *	300
Srđan Simeunović Sendan – OSAM MALIH DRŽAVA	300
Ivan Mijo Andrić – * * *	300
Goran Kljajić – UREĐENO ZDRAVSTVO	301
Abdurahman Halilović Ahil – * * *	302
Miloš Ristić – * * *	302
Miodrag Lazarević – * * *	302
Nadežda Laketa – * * *	302
Željko Marković – * * *	302
Živan S. Filipovičić – * * *	303
Živko Prodanović – * * *	303
Borivoje Ilić – * * *	303
O autorima	304

KNJIŽEVNE VERTIKALE

Broj 4-5 • septembar 2014 – aprilt 2015.

DRUŠTVO KNJIŽEVNIKA BEOGRADA

Za izdavača:

Srđan Simeunović Sendan, izvršni direktor

Glavni i odgovorni urednik:

Vasa Radovanović

Zamenik glavnog i odgovornog urednika:

Živojin Ivković

Uredništvo:

Živojin Ivković, urednik za prozu

Mirjana Novokmet, urednik za poeziju

Srđan Simeunović Sendan, urednik za satiru

Biljana Kotur, urednik za knjiž. za decu

Štamparija:

Dijamant print

Rukopise slati isključivo elektronskim putem na:

drustvokb@gmail.com

Rukopisi se ne honorarišu

(za sada, ali se nadamo da će se za to steći uslovi)

Web sajt:

www.dkbg.tk

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

КЊИЖЕВНЕ вертикале / главни и одговорни
уредник Васа Радовановић. - Год. 2, бр. 4-5
(септембар 2014 - април 2015)- . - Београд
(Зетска 5) : Друштво књижевника Београда,
2014 - (Дијамант принт : Београд). - 21 cm

Три пута годишње

ISSN 2334-9085 = Књижевне вертикале

COBISS.SR-ID 201902860

ISSN 2334-9085